

207

DE GODDELYCKE
 VOORSIENIGHEYDT
 uyt gebeeldt
 IN
IOSEPH
 ONDERKOMING
 VAN EGYPTEN
 Perciert met Simbeelden
 ende Sede-leeringen
 DOOR P. FRANCISCUS NERRINQ
 Priester der Societejt IESU.

T' ANTWERPEN
 BY IGNATIUS LEYSSENS
 Boeckverkooper op de Jesuite pleijn
 MDCCX.

COLLECTION
of the SS. Bureau
of the
of the
of the

DE GODDELYCKE
VOORSIENIGHEYDT.

UYTGEBEELDT

IN

JOSEPH

ONDER-CONINCK
VAN EGYPTEN,

VERCIERT

Met Sinne-beelden ende Sede-leeringen

DOOR

P. FRANCISCUS NERRINCQ
Priester der Societeyt JESU.

't ANTWERPEN

By IGNATIUS LEYSSENS
Boeck-vercooper op de Jesuite pleyn
in S. JOSEPH.

MDCCX.

Met Gratie ende Privilegie.

AEN DEN SEER EERW. HEER ,
M Y N H E E R
ARNOLDUS VERMEULEN
OPPER-PASTOR
VAN HET GROOT ENDE VERMAERT
BEGGYN-HOF VAN MECHELEN.

Et was hier voortyds ende noch heden de gewoonte, dat de treffelycke Perfoonen om haer cloecke ende weerdighe daeden tot onderscheydt van haeren stam, ende tot den lof ende eere van haer geslachte eene wapen creghen van den Coninck . Het geschiedt oock somwylen

wylen, datter Sommige hebben eene gelyckenisse ofte een deel van de wapen van iemandt anders, oock om treffelycke wercken: Dit is datick mercke inde wapen van uwe Eerweerdigheydt, de welke iet heeft van de wapen van de stadt van Mechelen, ofte van de Heeren van Mechelen, de welke hun schryven .

BERTHOUT VAN MECHELEN .

Den grondt deser wapenen syn eenighe recht-staende staecken, gelyck U. L. oock in syne wapen draeght, door de welke men verbeeldt eene lof-baere vastigheydt van manieren ende deughden .

De wapenen van U. L. Eerweerdigheydts voor-ouders, die van die glorieuse wapen een deel mede-gedeelt hebben, streckt sonder twyfel tot lof ende eere van de selve U. L. voor-ouders, ende oock tot eere ende lof van U. L. Eerweerdigheydt, te meer om dat sy oock door haere eyghene treffelycke deughden, ende wetenschappen de selve wapen vereerende verdient heeft; gelyck het heeft beginnen te blycken in de universiteyt van Loven; aldaer onder alle de Philosophen crygende de tweede plaetse, als wanneer oock veele oordeelden, dat uwe Eerweerdigheydt de eerste plaetse alsdan weerdigh wierdt gehouden.

Dies volgens wierdt daernaer vervoordert tot verscheyde weerdighe ampten :

Eerst te S. Pieters Ronfen .

Daernaer te Marie Horenbeeck .

Oock te Mechelen, ende te Steynockerzeel ende ten lesten tot het bestieren van het groot ende vermaert Beggynhof, aldaer gestelt van den hooghweerdighsten Ards-Bisschop van Mechelen tot opper-Pastoor; welck ampt U. L. Eerweerdigheydt nu boven de vyf-en-twintigh jaeren wel bedient hebt, trachtende alle de Godtsoeckende sielen te vervoorderen in den dienst van Godt, ende van syne siyvere moeder Maria, door soo veele deugh-

deughdelycke vermaeninghen ende onderwyfinghen, getrocken uyt verſcheyde geestelycke boecken, die den leſer verlichten, om de andere daer van mede te deelen. Om het welck ick met reden magh ſegghen, dat uwe Eerweerdigheydts wapen neffens de ſtaecken verciert ſynde oock met eene claerblinckende ſterre ende dry onstekende torſen ofte fackels voltrocken is tot een teecken U. L. Eerweerdigheydts iever; met de welcke dien ſal blyven branden tot lof des Heeren ende van U. L. Eerweerdigheydts geſlachte, om de onderwyfinge ende leeringhe van ſoo veele godtvruchtige ſielen, die U. L. getracht hebt te onſteken in de liefde Godts ende daerom ſal uwe Eerweerdigheydt by Godt altydt blincken. Naer het ſeggen van den H. Geest by den Propheta *Daniel*.

Fulgebunt, qui ad iuſtitiam erudiunt multos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Dan. 12. Dat is: Dieder veele ter rechtveerdigheydt ſullen leeren, ſullen blincken gelyck ſterren in de eeuwighe eeuwigheden.

Alle deſe voordeelen hebben my verweckt, om deſen mynen boeck aen uwe Eerweerdigheydt op te draeghen, endedien te ſtellen onder ſyne beſcherminge teghen alle opſpraeck ende beletfels, op dat hy met meerdere ruſte dienſtigh magh weſen aen veele, oock onder andere aen uwe eerweerdigheydts heylige ende groote gemeente van ſoo menighe Godts-minnende ſielen van de Beggynkens, niet anders ſoeckende als haeren hemelſchen Bruydegom JESUS ende ſyne H. Moeder te behaeghen ende naer te volghen haeren ſuyveren Patroon den H. Alexius, ende haere vercoren Patrooneriſſe de H Maghet Catharina.

Gelieft dan in danck te nemen deſe myne opdracht, ende door uwe goedertierentheydt de ſelue te veruoorderen ter eeren Godts ende van ſyne Heylige Moeder, de welcke ick ſal bidden

den , dat sy U. L. Eerweerdigheydt' ende alle de sielen van u-
we bestieringe willen vervullen met hemelsche benedictien ,
ende ten lesten gerustelyck leyden tot het eeuwigh leven . Soo
wenst den onderschreven

SEER EERWEERDIGH HEER

UWE EERWEERDIGHEYTS

Ootmoedighen dienaer
FRANCISCUS NERRINCQ
VAN DE SOCIETEYT JESU.

DE GOD-

DE GODDELYCKE
VOORSIENIGHEYDT
UYTGEBEELDT
IN

JOSEPH
ONDERKONINCK
VAN ÆGYPTEN,

Verciert met Sinne-beelden ende Sede-leeringen.

VOOR-REDEN

Van de Goddelycke Voorsienigheydt ,
die alles bestiert.

*I*ck en wil hier niet veel spreken van de Philosophen ^a ante Protago-
a Protagoras en Diagoras met hunne luttelc naevolgers, in dubium vo-
van de welke den eersten seyde, niet te blycken, datter ee-
nen Godt was; b Diagoras quam voorder, seggende, dat-
ten geenen Godt en was, en daerom wierdt hy genoemt Atheos, het ^c seu Diagora,
welk te seggen is, eenen lochenaer van Godt; en noch weder, die seg-
ghen, datter geenen Godt en is, worden genoemt Atheïsten. ^d qui ex his fr.

Dese twee met alle hunne aenhangers worden weggespot van die van
Athenen, en hunne boecken oock verbrandt, om dat dese loeringe sreedt te-
gen het gemeyn gevoelen van alle andere geleerde mannen. Soo spreekter
van Lactantius Firminianus l. 1. de ira. cap. 9.

Den Philosoph e Himerius was verwondert, dat Epicurus, die oock ^e Himerius in
seyde, datter geene goden en waeren, van den hemel niet gestraft en vierdt ^f declamatori-
met den blivem. Voorts andere waerender, te weten Democritus Hera-
clitus, ^g lus contra E-
picurum.

2 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

Deus est factor omnium. Trismegistus.

Est magnus in celo Jupiter, qui inspicit omnia & imperat. Sophocles i Electris.

Quomodo fieri potest, ut Deus sit, ut ait verum? si enim est Deus, aget aliquid praeclearius, quid enim praeclearius mundi administratione? Cicero

Quid potest esse tam apertum, tamque conspicuum, cum oculis in celum sustuleris, & quae sunt infra, circaque iustitiam, quam esse ali-quod nomen praestantissimementis, quo omnis natura inspiretur, moveatur atque gubernetur. Minutius Felix.

Quid tam dignum, ut propter Deo quam Providentia? si nihil curat, nihil providat, amittit omnem divinitatem, alterum enim sim aliter esse

clitus, Empedocles, met hruwe naervolgers, de welcke, al is't dat sy bekenden, datter eenen Godt was, die alles hadde geschapen, seyden nochtans, dat hy niet voorsichtig oft niet voorsienig en was, ende geen de minste sorge en droeg van de dingen deser wereltd; maer dat alles geschiede nye de cracht van de nature, te weten door eene naturelyke samenwoginge van sierkens, die in het griex Atomi genoemt worden, gevende dese reden, dat het soude mistuen aen de verheven Majesteyt Gods, op alle dingen deser wereltd in het besonder te leeten. Maer dit waeren al leeringen van bertneckige en veerkeerde hersenen, de weelcke van de andere heydensche Philosophen verstooten wierden, ende tegen de welcke sy eensamelyk nytrielen met vervloekinghe hunder leeringen.

Meest alle de geleerde mannen, als ^a Trismegistus, ^b Sophocles, ^c Cicero, met onuallyke andere bekenden de voorsienigheyt Gods, seggende dat Godt, die de wereltd gemaeckt hadde, voor alle dingen der selve oock sorge droeg ende aenleyde tot het eynde. Hoort Trismegistus dien vermaerden Sophist eerst spreken: Godt, segt hy, is schepper en voorsieder van al. Sophocles spreekt aldus: in den hemel is den oppersten Godt Jupiter, die alles insiet, gebiedt en bestiert.

Den geleerden en walsprekenden ^e Cicero segt, dat het geensins te geloove en is, dat Godt niet het minste doen en soude sich geensins bemoevende mee de dingen deser wereltd. Wel hoe, seght hy, salder eenen Godt wesen, die sich nergens mede en bemoeyt? Iffer eenen Godt, by sal sich inmers besig houden met het treffelyck; en wat isser treffelycker als de bestieringe des wereltds?

Het sal de pyne weerdt syn, hier noch te hooren de schoone woorden van ^d Minutius Felix, eenen heydenschen schryver: wat cander, seght hy, soo openbaer, en soo claerlyckelyck wesen? soo gy den hemel, en dat onder en rondtsom den hemel is, maer en salt doorsien hebben, als te kennen, datter moet wesen eene verheven ende goddelycke macht, die heel de nature doct leven, die de selve beweegt, voeyt, en bestiert.

Nu aengaende de Christene schryvers: sy seggen eenpaerelyck, dat men moet vast houden en gelooven, dat Godt voorsienigh is, sorge draegende voor alles, dat hy geschapen heeft.

Voor eerst ^e Lactantius Firmianianus eenen ouden Catholycken Schryver: wat isser soo weerdig, seght hy, en soo eygen aen Godt als de Voorsienigheyt? Iue hy en soude geenen Godt syn, als hy nergens voor sorge en soude draegen, ende voorsienigheyt hebben; en de godtheyt en can hem anders niet toegeeygent worden, want men het een sonder het ander niet en kan begrypen.

Den ^f H. Augustinus segt, dat het een nysinnigheyt soude wesen, te bekennen, datter eenen Godt is, ende te segghen, dat hy niet voorsienig en is, geene kennisse hebbende van de toekomende dingen, daer voor geene sorge draegen de.

UYTGEBEELDT IN JOSEPH. 3

Den ^aH. Ambrosius leght het aldus wat breeder nyt: Het soude schandelyck syn, ja onredelyck te seggen, dat Godt, die men weet alle dingen geschapen te hebben, voor de selve niet en soude besorght syn, en die veronachtsaemen, en op haer selven laeten; en aldus syn schepsels, gelyck een schip sonder zeyl en stierman op de woeste en ongeruiste zee laetien swieren, en door de draeyende winden en tempeesten hier en daer gedreven te worden, en daernaer ergens van de rotsen en zee-clippen in stukken gebroken ten lesten ellendelyck te vergaen. Eenen stierman en laet syn schip niet vaeren op haer eygen selven, maer is sorgbruldigh, om het selve wel te bestieren tegen alle ongevallen, en van alle peryckelen te bewaeren.

non potest nec intelligi. Lactantius de ira c. 9. & 14. f. Confiteri Deum & negare prescium futurorum, infamia est. S. Augustinus.

^a Longe absurdissimum est, dicere, Deum quidem omnia fecisse & eorum, que fecit, nullam habere curam, velut cymbam claro & gubernatore destitutam ac contrarius ventus huc & illuc compelli, se-

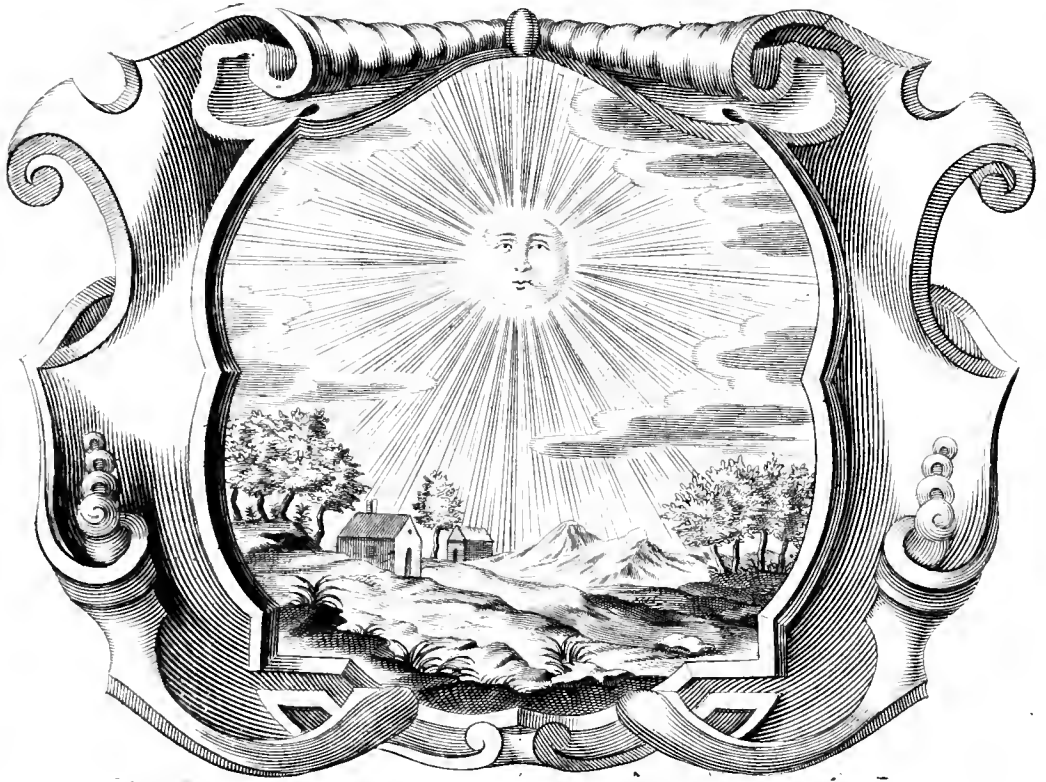
Salvianus ende den ^bH. Damascenus gebruycken de selve gelykenisse. Hoort maer de woorden van den H. Damascenus: Is't dat een schip, seght hy sonder stierman niet en kan bestaen, maer haest komt te versinken ende te vergaen, ende een cleyn huys sonder besorgher, hoe soude de wereldt soo lanck kunnen in standt blyven, sonder de sorghe ofte voorsienigheydt Godts? om dit alles vast te stellen hoortier maer van spreken de goddelyke wysheydt, ofte den Sone Godts, de wysheydt syns Vaders, die niet faelen en can. O Vader, seght hy, ^cuwre voorsienigheydt bestiert van het behinsel alle dingen.

capulisq; & rupibus allisam infringi. S. Ambrosius. l. 1. offic. c. 14; b Si navis sine gubernatore non potest subsistere, & mox submergatur & modica domus sine provitore, mundus quomodo constat tanto tempore sine gloriosa quadam & admirabili Dei providentia? S. Damascenus in litteris Barlaam cap. 17. c Tua Pater Providentia omnia gubernat. Sap. 14. v. 3.

Voorwaer dese goddelycke Voorfsienigheydt soude men connen vergelycken met de Son, die alles verlicht en bestraelt; soo dat men met recht de sonne soude moghen noemen een waerachtigh Sinne-beeldt van de Voorfsienigheydt Godts, daer by stellende het volghende Schrift ofte Devies op alle beyde passende.

DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

*Sy doet bloeyen,
Ende groeyen.*

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt!

Aensiet die wonder Son, dat groot werck van Godts handen,
Die d' aerde soo verlicht, of alles moest gaen branden,
Doch niet; de son maer dient tot alle schepsels goet;
Het is de helder son, die alles leven doet.
Dat eerst was in den druck, en schein sich te bozeven,
Wel haest door 't sonnelicht wêrom begint te leven;
De son op alle plaats' by daghen en by nacht
In alle schepsels werckt met haer verholen cracht.
Men siet op synen tydt de teere cruyckens groeyen,
Door 't crachtigh sonnelicht, de boomen weder bloeyen
Geheel de werclt rondt. Al waar de sonne swiert,
Elck schepsel naer syn aerdt recht tot syn eynde siert.

*Fae onder d' aerde self door d' ingedronghen straelen
 Tot in het diepste toe, weet sy daer in te dielen;
 Al waer van enckel stof, van sundt, en van het slyck
 De aerd' haer luyster crycht, en maeckt de wereldt ryck.
 Het silver en het goudt met andere metaelen
 De sonne groeyen doet met enckel cracht der straelen.
 Het is het sonnelycht, waer door elck scepffel leeft,
 Waer door aen al de aerd' en jeygt en groeyen geeft.
 Godis oogh oock al bestiert: weet alles t' onderscheyden,
 Elck scepffel tot syn best, en tot syn eyndt te leyden;
 Fae met het minst' geschiet op eenigh plaats' of rydt,
 Of gy voorsienig Godt daer van bestierder syt.
 Wilt gy nytfunigh mensch op't enckel tot betrouwen,
 Gy u bedrogen sult, en't sal u haest berouwen.
 Van Godt het alles hanght, 't is Godt, die't al bestiert;
 En dat op d' aerde leeft, en door den hemel swiert.
 Godt weet het wereldis quaedt, en daer nyt goedt te trecken;
 Dus moet cen Christen mensch tot Godt sich opwaers trecken.
 En in verlaetentheydt, in siekten, druck en pyn,
 Dus sal hy naer Godis wil altydt in ruste sijn.
 Siet Job soo nyt vermaert, een spieghel voor de menschen
 Van voorspoedt en van dengdt, vernoeghit in al syn wenschen;
 Eerst die als eenen Prins heel op het hooghste standt,
 Die moest naer Godis beleydt haest liggen in den grondt.
 Dus wilde Godt syn vriendt een meerder seghen geven:
 Eerst wierdt hy neergedruckt, daer naer te meer verheven,
 Siet echter dien man in al syn ongherval,
 Stontt vast en onberoert in Godt, de rust van al.
 Dit vremt en diep geheym van Godis verholen wercken;
 En van syn soet beleydt, sal ick in Joseph merken:
 Godt liet hem in den druck voor allen mensch ten toon,
 Omz hem op synen rydt te brenghen op den thron.*

IN deser voeghen met vervolghingen en tegenspoedt heeft Godt
 gehandelt met *Joseph*, den welcken hy daer naer door den Co-
 ninck *Pharas* liet stellen onder-Coninck van heel *Egypten*; den
 selven daer en tusschen in al sijn ongeval vertroostende, ende voor
 hem altydt sorghe draegende, het welck ick in dese historie breeder
 sal trachten te betoonen:

Godt voorsien hebbende eenen aldergrootsten hongher by gebrek
 van graenen in het Ryck van *Egypten*, en in de naestliggende Pro-
 vincien, als oock in't verre gelegen landt van *Chanaan* (alwaer *Jaosb*

6 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

den vader van *Ioseph* woonde met heel syn huysgesin) Godt segge ick, hadde vast gestelt, desen vriendt *Jacob* met alle syne kinderen in synen hongers noodt by te staen door synen sone *Ioseph*, den welken hy daerom door veel wondere gevallen ten lesten liet komen in *Aegypten*, om aldaer cooren en graenen te bereyden tegen den honghers noodt, ende daernaer synen ouden vader ende broeders te helpen, ende te voorsien van het ghene sy souden van noode hebben.

^a
Misit Deus
ante eos vi-
rum, in servitū
venundatus
est Ioseph.
Pf. 104. 6. 17

Den Propheet ^a *David* sprecker van: Godt, seght hy, heeft voor hen lieden eenen man gevonden, tot eenen knecht is *Ioseph* vercocht geweest.

^b
Præmisit De-
us in Ægyptum
virum ma-
gnum, id est
Ioseph, qui li-
beraret ab ea
fame Israël
cum omni fa-
milia sua.
Bellarminus.

Den geleerden Cardinael ^b *Bellarminus* leght dese woorden aldus wat breeder uyt: Godt, seght hy heeft naer *Aegypten* eenen grooten ofte treffelyken man gevonden, te weten *Ioseph*, den welken synen vader *Jacob* oock *Israel* genoemt, met heel syn huysgesin van den honghers noodt soude verlossen.

Doch niemandt en soude oyt gelooven, op wat eene wondere maniere Godt alles uytgewerckt heeft, ten waer het stondt in de **H.** *Scripture*.

Godt hadde *Ioseph* te voren door syne broeders laeten overvallen met menige groote moeyelyckheden, en vervolghingen, de welcke ten lesten gestelt hadden hem het leven te benemen, hem daerom worpente in eene diepe cisterne, doch daer uyt verlost synde door Godts bestieringe, wierdt vercocht aen de voor-by-gaende *Ismaelitische* cooplieden, om naer *Aegypten* geleydt te worden, alwaer hy oock ten onrechten gesmeten wierdt in eenen kereker, waer uyt hy oock door Godts beleydt verlost wierdt, om van den Coninck *Pharao* verheven te worden tot het onder-Coninckschap van heel *Aegypten*. Soo handelt Godt seer dickwils met syne liefste vrienden tot gevoelen en verwonderinge van veele menschen, om dat sy somtyds niet en dencken, dat hier op de aerde niet het minste en geschiedt sonder de vaderlycke en soete voorsienigheydt Godts.

Desen wonderlycken handel van de goddelycke *Voorsienigheydt* can men besonderlyck bemereken in drye manieren:

Ten eersten dat Godts *Voorsienigheydt* haere vrienden soo oeffent tot haere siele saligheydt, selfs door middelen en wegghen, die heel onbequaem, jae contrarie daer toe schynen te wesen.

Ten tweeden, dat de selve *Voorsienigheydt* Godts in alles voortgaet met sterckte en soetigheydt.

Ten derden, dat sy altydt onfeylbaer is, en ten lesten sekerlyck geraeckt tot haer voorgestelt eynde.

Dit salmen in de dry deelen van dese historie van *Ioseph* connen bemereken, maer ick sal eerst de inleydinge daer toe hier voorstellen.

Inley-

UYTGEBEELDT IN JOSEPH. 7
INLEYDINGE TOT DE HISTORIE.

§ 1

*Van het geslachte van Ioseph den weerdighsten
en liefsten sone van Iacob.*

Onder alle de historien van de H. Scriture en sult ghy niet eene vinden naer het segghen van de uytleggghers en van de HH. Vaders, die soo wonder is, als de historie van *Ioseph* onder-Coninck van *Ægyptien*; eene historie, die aengenaem is, curieus, ende profytigh, ende vol van verscheyde deughden, daer den haet ende liefde tusschen speelt, de onderlinge liefde tusschen *Iacob* en synen lieven sone *Ioseph*, maer meest den haet ende nydt van de afgunstige broeders teghen hunnen onnoofelen broeder *Ioseph*, ende oock de liefde van *Ioseph* tot syne plichtige broeders.

In dese historie fiet men noch besonderlyck den wonderen en foeten handel van de goddelycke *Voorstemigheydt*. Welcke historie als sy met aendacht wordt gelefen, den leser verscheydelyck ende ten uystersten beweeght, self tot teere traenen.

Dit bekent claerlyck den E. P. *Benedictus a Fernandius* van de Societeyt *JESU*, in syne uytlegginge van het Boeck *Genesis* ofte scheppinge des wereldds in het derde deel, alwaer hy aldus spreekt: noyt en lese ick de historie van den vercochten *Ioseph*, of de traenen vallen my overvloedelyck uyt de ooghen.

Om dese historie wel te vatten, het sal de moeyte weerd wesen, het geslachte van *Ioseph* wel te verstaen.

Soo dan gelyck het aen een ieder wel bekend is, dat *Isaac* den sone was van den Patriarch *Abraham*, soo moet men oock weten, dat *Isaac* uyt *Rebecca* gewonnen hadde twee sonen tweelinghen te weten *Esau* ende *Iacob*.

Voorts *Iacob* den jonghsten van de twee wierdt daer naer vader van twelf sonen, ses voortsgebrocht van *Lia*, den eersten sone *Ruben*, daernaer *Simeon*, *Levi*, *Judas*, *Isachar* ende *Zabulon*; uyt *Rachel* de suster van *Lia* heeft hy gewonnen syne twee leste sonen *Ioseph* ende *Benjamin*, uyt *Zelpha* de dienstmaeght van *Lia* waeren voortghebrocht *Gad* en *Aser*, ende uyt *Bala* de dienstmaeght van *Rachel*, creegh hy *Dan* ende *Nephtali*.

Dese twelf sonen waeren de kinderen van *Iacob*, die oock genoemt worden de kinderen van *Israël*, omdat *Iacob* den naem van *Israël* van Godt oock hadde gecregen. En van dese twelf sonen komen detwelf geslachten van *Israël*, van de welcke den Propheet *Moyser* seer dieck-

wils

a
*Historiam Iosephi venditi
numquam lego,
quin uberrime mihi lacryme prorripiant.*
*Fernandius in Gen.
Tom. 3.*

8 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

Israël autem diligebat Ioseph super omnes filios suos, eo quod in senectute sua genuisset eum. Gen. 37 v. 3.

Quis diutius dicitur esse naturus patrem: apprehenditur enim diutius victurus post patrem. Cajet.

Superius quaedam gratia fuit, que adolescentem nobilitate reddebat, & propter illam virtutem omnibus preferri solebat. S. Chrysol.

Iacob illum plus amabat, in quo plura virtutum insignia prouidebat. D. Ambrosius de Iob. c. 2.

Facit illi turrim Polymitam. Gen. 37. v. 3.

Facit turrim Polymitam, variat de facit, & variat multitudine. Rupertus.

wils spreekt. Maer ick hebbe nu maer alleen geschickt voor te stellen de historic van *Ioseph* den elfften sone van *Iacob*, enen sone verre boven alle syne andere broeders van synen vader *Iacob* bemint, ende dit om verscheyde redenen.

a *Moyfes* geeft eerst dese reden: Dat *Iacob* hem gewonnen hadde in syne oude daghen.

Men fiet gemeynelyck. dat de kinders in den ouderdom gewonnen van de ouders boven de andere bemint worden, misschien seght *Philo* eenen van de geleerste schryvers onder de Joden, om dat de bejaerde hun laeten voorstaen dat sy in die kinders langher sullen leven, oft gelyck *b* *Cajetanus* noch claerder uytlegt, om dat aldus hun geslacht waerschynelyck langher sal bewaert worden.

Sommige *HH*. Vaders en vermaerde schryvers seggen, dat *Ioseph* van synen vader *Iacob* boven de andere bemint wierdt om syn groot verstandt en om syn geschickte manieren, oock om syn cloeck gemoedt. Maer dese en syn al maer menschelycke en naturelycke redenen.

Ick vinde een verhevender reden by den *c* *H. Chrysoctomus*, seggende, dat *Iacob* synen sone *Ioseph* boven de andere meer beminde om syne besondere deugdtsaemheydt, in wiens aensicht men merckte meer als enen menschelycken glans. Soo spreeckt by ons den *d* *H. Ambrosius*, seggende dat synen vader in hem versag clare teekenen van veelderhande deugden, van godtsdienstigheydt van suyverheydt en meer andere, om de welke hem *Iacob* boven alle de andere lief hadde.

Voorts tot een teeken van eene besondere liefde *Iacob* dede voor *Ioseph* een schoon rockxken maecken van veel couleuren, de welke te samen waeren als een voorbeeldt van syne verscheyde deugden, gelyck wel bemerckt den geleerden *e* *Rupertus*. *Iacob* seght hy, heeft hem een rockxken gemaeckt onderscheyden van veelderhande verwen, om de menighte der deughden, met de welke *Ioseph* verciert was. Ende voorwaer hy stack-uyt in deughden tusschen alle syne andere broeders, die wat beter ende deughdelycker hadden moghen ende moeten wesen; sy hadden al genoegh getoont hoedanig sy waeren, gelyck het daer naer gebleken heeft; hun leven en quam geensins overeen met het *H*. leven van *Ioseph*. *Ioseph* was als een uytstekende son tusschen de andere planeten ende sterren. Hy was als enen welriekenden fluurierboom, verre te boven gaende alle de boomen van de bosschen, als enen alder-costelycksten steen, den welcken den *Rinck*, daer hy is ingestelt, verre overtrefte, gelyck enen was sen schryver daermaer geseydt heeft van enen anderen heylighen.

Het is seler, dat enen costelycken steen streckt tot verciersel van enen gouden rinck, en dat den steen dickwils den rinck te boven gaet. Den *h* *h* geeft het genoegh te kennen seggende, dat enen

carbonckel steen tot viercijsel is van het goudt. *Gemmula carbunculi in ornamento aur.*: Eccli. 32 v. 7.

Een cleyn dicht sal ons dese gelyckenisse aengaende den deughde-lycken *Ioseph* uytstekende onder syne broeders eenighsins connen voorstellen volgens de beschryvinge van den Rinck de welke ons dien vermaerden Poët *Hugo Grotius* in het latyn heeft achtergelacten: soo spreect hy:

quantum in annulo gima.
Henric. Coni-
sius *ex Ordine* S. Aug.

Apud Beyerlinck in theatro humano Verbo Annulus.

*Annule principii nusquam perentis imago,
Et cui vel finis nulla: vel ipse tibi.
Annule, qui tribuis, quod jus natura negavit;
Ingeniosque tuos solus honore facis.
Annule, quem donant Reges; quem donat amator;
Legitimi sacrum pignus & arrha thori.
Annule secreti vindex, custodia veri;
Qui perhibes pactis, numeribusque fidem.
Annule, qui Sardà fulges, qui vinctus Achate;
Quem decet ex Arabum litore vectus Onyx.
Annule Berillo renitens, viridique Smaragdo,
Cuique Adamas, & cui fulvus Iaspis adest.
Annule, qui mistis etiam spectare metallis,
Unaque, quem totum gemma cavata facit.
Annule materies, in quo ne sola placeret,
Sepe triumphales adjunguntur avi.*

Dit sal ick in een gedicht trachten over te stellen.

Den Rinck, van wiens lsf van oudts men weet te spreken

Van menigh hoogh verstandt seer wel wordt vergeleken

Met veelderhande saeck: voor eerst wordt uygeleydt

Als voorbeeldt niet van tydt, maer van de eeuwigheydt.

Den Rinck het Recht Betoont: men gaet een mensch begroeten

Weerom in staet gestelt, en op syn vrye voeten.

De slaef dus is haer selfs, de kans is wel verkeert,

Soo hem den Koninck roept, en met een Rinck vereert.

Den Rinck oock seer wel past op die te samen leven,

Of sich in echten staet van't huwelyck begeven:

Een teecken onder een van d' aengenome trouw;

Den Rinck is als een bandt van echten man en vrouw.

Den Rinck een seghel is en steunsel van de Rechten,

Van eenigh Prins vergunt: den ruyt oock tot het vechten

Haest wordt gestilt; den Rinck den wegh is tot de rust;

En al den vonck van strydt door hem wordt uygebluft.

Annule principii nusquam perentis imago &c. ut supra.

Annule qui tribuis, quod jus natura negavit &c.

Annule quem donant Reges, quem donat amator

Legitimi sacrum pignus & arrha thori.

10 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

Den Rinck van ouden tydt vermaert by vele menschen,
 Een beeldt oock is van heyl naer staet van ieders wenschen;
 Van silver of van stael, of wel van goudt gemaect,
 Waer door al menigh mensch tot lof en eer geraect.
 Den Rinck wordt groot geacht van eenigh Prins gegeven;
 Maer dickwils om den steen meer als om't goudt verheven
 Naer weerde van 't gesteent: een costelyck Agact,
 Of Diamant den Rinck al verr' te boven gaet.
 Den Rinck magh syn geacht geheel van goudt gedreven,
 Maer 't costelyck gesteent sal meerder weerde geven.
 Den ingestelden steen den Rinck met weerde sluyt,
 Maer is veel min geacht, noemt ghy den steen daer nyt.
 De broeders onder een men oock een Rinck mocht noemen,
 Doch hadden op hun deugd en lof niet veel te roemen,
 Tot JOSEPH alle wreedt (dat hebben sy beweent)
 Maer JOSEPH in den Rinck was't costelyck gesteent.
 Daer sagh men hier en daer syn deughden ingesueden,
 Syn sterck', oodtmoedighedyt rondisom daer in gedreven,
 Syn liefde daer oock stondt, syn kuyfcheydt, syn gedult,
 't Gesteent was rommendom met al syn glans vervult.
 Daer vondt men by de rest noch menigh beeldt gedreven
 Van Abram, van syn soon, en Jacob daer beneven.
 Dies wierdt al menigh mensch om syne deugd verbeught,
 Dus JOSEPH maer en was een prickel tot de deugd.
 Siet dit gesteent voor't lest om synen luyster schynen,
 De broeders allegaer voor JOSEPHS licht verduynen.
 Hier JOSEPHS deught ick stel voor alle mensch ten thoon,
 En sckenck hem om syn deught met recht een lanvers-croon.

Anule, qui
 Sardà fulges
 &c.

Amor patris
 invidiam ei
 peperit, sed
 patris benevo-
 lentiã virtus
 pueri concili-
 avit. Oporta-
 bat illos amu-
 lari fratre &
 amulari mo-
 res, ut sic &
 ipsi patrem si-
 bi concilia-
 rent; sed com-
 muni odio fi-
 lium à patre
 dilectum per-
 sequerentur.
 S. Chyfoft.

ALdus moesten de sonen van Jacob hunnen broeder Joseph, ge-
 luyck hy verdiende, vereert en verheven hebben; de welke
 oock in hun consciencie moesten getuygen, dat hy heel deughtsaem
 was, en weerdigher als sy, om van Jacob meer bemint te worden.
 Het stondt de broeders toe, syne deughden ende eenvoudighe manieren
 naer te volghen, ende hem daerom oock te beminnen; door het welck
 sy oock de liefde ende goetjonstighedyt van hunnen vader fouden
 verdient hebben; maer den haet ende den nydt hadden hun hert te
 veel ingenomen, gelyck den *H Chrysoftomus* wel gefeydt heert, spre-
 kende van hunnen vervloecten haet, voorwaer eenen schandelycken
 ende kinderlycken nydt ende haet; want wat grooter schande, als dat
 de oudtste broeders, en nu gehouwt synde beneden hunnen jonghsten
 broeder om soo eene slechte saecke, gelyck was een gevert rockken; het

het welck alleenlyck en maer fomtydts en geschiedt in cleyne onverstandige kinderen, die hun broerkens benyden oft om een schoonder cleedt, om eenen nieuwen hoedt, oft om iet sulckx.

Wie soude het oyt geloof hebben; dat in perfoonen van verstandt, gelyck de broeders van *Ioseph* waeren, om soo flechte dinghen den haet ende nydt soude plaectse gevat hebben? welckers haet ende nydt daer naer noch gegroeyt is, als sy van hem by hunnen vader beschuldicht waeren van een groot misdact, gelyck wy in den volghenden paragraef ofte afdeelinghe wat breeder fullen bemercken, alwaer wy oock fullen voorstellen de groote boosheydt ende schande van den selven haet ende nydt.

2 §

Van de groote boosheydt van den haet ende nydt van de afgunstige broeders teghen den onnooselen Ioseph.

BEhalven, dat de Broeders hunnen broeder *Ioseph* afgunstigh waeren, ende op hem vergramt om dies wille dat hy van *Jacob* meer bemint wierdt, en om syn schoon geverft rockken, den haet ende den nydt is daer naer noch meer gegroeyt, als hun *Ioseph* by hunnen Vader *Jacob* hadde overgedraeghen, ende beschuldicht van een seer groot quaedt. Aldus verhaelt het *Moyse*: *Accusavitque fratres suos crimine pessimo.* Gen. 37. v. 2.

Hy beschuldighde seght hy syne broeders, by den vader van eene aldergrootste sonde. om niet te spreken van eenige al te onbeschaemde sonden de welke eenige uytlegghers daer door verstaen, sal ick hier naer bybrenghen dry uytlegginghen van dese alderquaedste sonde.

Ten cristen naer het gevoelen van *Origenes* ende *Theodoretus* met meer andere can door die groote sonde verstaen worden het boos leven in het generael van de Broeders, de welke waeren vol van schandelycke en onbehoorelycke manieren, gelyck het genoegh bekend was; welckers leven hierom mocht genoemt worden een boos leven. Voorts de verholen sonden, die quaedt syn in hun eyghen selven, worden noch voor booser gehouden, als sy in het openbaer comen.

De tweede uytlegginge is oock waerschynelyck, ende niet te verworpen, te weten dat *Ioseph* by synen vader over syne broeders hadde geclaeght, en die beschuldicht van grooten haet, ende van twist ende groote kyvagien onder malckanderen, besonderlyck ondertusschē de sonen van *Lia*, ende ondertusschē de sonen van de dienstmaeghden van *Lia* ende *Rachel*. Soo dan alle die broederlycke twisten ende verschillen

12 DE GODDEDYCKE VOORSIENIGHEYDT

mochten oock met reden gehouden worden voor eene aldergrootste sonde. Gelyck *Lycanus* aldus wel seght: hy noemt hunnen twist eene alderquaedstte sonde gelyck de broederlycke liefde genoemt wordt een aldermeeste goet.

2
 Non videtis
 apem, quomodo
 post simulacrum
 alicui infixum
 moriatur? S. Chryl.
 Hom. 10. in
 epist. 1. ad
 Thessalon.

De derde uytlegginge is dese: te weten dat *Ioseph* aen synen vader overgedragen heeft den haet ende den nydt, met den welken sy op hem verbittert waeren, alleenyck, om dat hy sich niet en wilde voeghen naer hun boos en ongeregelt leven, deughdelycker willende leven, om het welck hem synen vader meer beminde, niet sonder spyt ende gevoelen van synen mede-broeders, de welke daerom oock gesloort waeren op hunnen vader, ende sonder eerbiedinge tegen hem spraken. Doch het en was maer al te waer; of sy hadden groot ongelyck in alden haet ende afgunstighedyt; die daer in oock met recht gevoelden groote spyt ende smerte; want enen nydighen mensch, als hy een ander quaedt wenst, t'samen oock sich leedt doet, ende seer pynight.

Een bequaem sinnebeeldt hier van can ons wesen een steekende biecken. het welck, als het iemandt steeckt, syn selven oock leedt doet, want het alsdan synen anghel verliest ende het leven, naer het segghen van den ^b *H. Chrysoffomus* met meer andere. Siet ghy niet, seght hy, hoe dat eene bie iemandt met haeren anghel gesteeken hebbende oock comt te sterven.

b
 Non videtis
 apem, quomodo
 post simulacrum
 alicui infixum
 moriatur? S. Chryl.
 Hom. 10. in
 epist. 1. ad
 Thessalon.

Het welck den vermaerden Poët *Billius* oock seer wel seght :

*Aut certe instar Apis, que caco rapta furore
 Protinus, ut simulacrum fixit, & ipsa perit.*

Het welck men aldus soude connen verduytschen.

*Door d' anghel steeck
 De Bie besveeck.*

Ende voor een devies van het toecomende sinnebeeldt stelle ick als volgt naer de print:

*Als ghy een ander byt ;
Ghy oock uw hert doorsnydt :*

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt :

Siet toe , myn vriendt , en siet het wel ;
't Is hier meer als een biekens spel :
De biekens vliegghen in 't gemeen ,
't Schynt niet als blydschap onder een .
Doch of sy vliegghen rommentom ,
Dies u niet bieden willecom ;
Sy syn gestoort , als sy u sien ,
Of sy oock syn soet honinx bien .
Syt ghy maer wys , verr' van haer blyf ,
Of cryght de biekens op het lyf .
Den goeden bloedt die stondt en keeck ,
En voeld' eylaes den hanghel steeck :

^a
Sicut aiunt,
dilatato illo
ipsouero mi-
terno, in quo
concepit sunt,
riperas nati,
ita e invidie
natura illam
ipsam animam
a quo concepta
est, coniuunt
et perdit. S.
Aug. Sermon. 83.
de temp.

^b
Invidia suo-
rum est infex
semper exi-
stis. S. Chryst.

^c
Invidus alie-
rum bonum,
suum suum in-
videndo sup-
placari. S.
Prosp. l. 1. de
vite contemp.
c. 5.

^d
In corde in-
vidi nihil boni,
qui etiam ex
bono alieno
haurit multum
mali. Scipio
modernus
insignis.

^e
Invidet Sa-
than homini-
bus, Jo. 10 au-
tem nemini,
tu vero homo
cuiusvis homi-
nibus invidet.
S. Chryst. ut
hom. 31. in 1.
ad Corinth.

^f
Fugitivus in-
videt privi-
latis sicut a-
terna. S. Ze-
no. serm. ac
invidia. g. In-

Doch 't kofsel dier soo 't maer en stack,
Strax voeld' het oock syn ongemack:

Als 't bieken hem op 't aersicht viel
Met d' onghel steeck verloor syn sieel.

Maer stiet wat stil o' lieven vriendt,
En hoort oock, wat u seer wel dient:

Wat voelt eylaes een nydigh mensch!

Hy niet en leeft naer syner wensck;

Den vronck, die by een ander draecht,

Als eene slangh syn kert doorknaeght.

Het self in haer 'geboort' gebeurt,

Haer moeders hert sy eerst verscheurt.

Den ^b afgunst, en den koesen haer

Als met een sweerdt het heri doorgaet:

Het broeders hert in Josephs nydt

Meer als het hert van Joseph lydt.

Een ^c nydigh mensch is noyt gerrist,

Syn smert is nimmer uytgeblust.

Vol pyn in anders heyl en goedt

Verteert, verdort en vleesch en bloedt.

O wat al d' quaedt steeckt in dat hert,

Dat uyt het goedt verbittert word!

Een ^e nydigh mensch, een hellich gesel

Vol smert by is als in de hel.

Geen Duyvel syn gesel benydt,

Ghy nydigh mensch noch ergher syt

Van Godt en van den ^f mensch gehaet

En voor het lest verloren gaet.

Het sal de pyne weerd't syn eene breeder verclaeringhe van den
haet ende nydt hier by te brenghen.

HEt is den mensch ingeboren uytter nature seght ^g Tacitus ee-
nen hevdenschen historie-schryver, dat hy het geluck van een
ander beaydt. het welck eene ongeregelde en groote boos-
hevyd is, seer verickillende van alle andere sonden: alle andere sonden
hebben hunnen oorspronck uyt een ooghmereck van eenigh goedt,
ofte uyt eenighe vreught, in teghendeel de sonde van afgunstligheydt
comt uyt eene inwendige pyne om het geluck van een ander. We-
derom in andere sonden de straffe volghit daernaer, maer in de sonde
van haet ende nydt de straffe gaet voor, want de benyders doen hun
selven eerst leedt, eerst sy leedt doen aen die sy benyden; ende de straf-
fe blyft daernaer noch dueren, altydt meer ende meer aengroeyende.

Daer

Daer en boven dit verschil isser tusschen den nydt ende andere sonden, dat de andere sonden connen verholen blyven, maer niet de sonde van den nydt, want men naer het segghen van den *a. H. Basilii* Bisschop van *Seleucien*, de nydegaers lichtelyck kent uyt hun bleeck coleur, droogh aensicht, ingevallen droeve wanghen, nedergebooghde ooghen, ende soo voorts. Ende voorwaer de nydighe menschen verdienen rechtveerdelyck alle dese straffen ende smerten, de welke voortcomen uyt het geluck ende voorspoedt van de andere. Welckers afguntigheydt onredelyck is, want men aen een ander het selve goedt moet wenichen, het welke men soude wenichen aen syn eyghen selven, ende het quaedt niet gunnen aen een ander, dat men aen sy selven niet gunnen en soude.

Den *b. H. Gregorius Bisschop* van *Nazianzen* spreckt hier van ten uytersten wel: Den nydt alleen, seght hy, is onder andere ongeregelde passien den alderboosten, ende den rechtveerdighsten, den alderboosten, om dat hy strydt teghen alle de goede menschen, ende den rechtveerdighsten, om dat hy de nydigaers gelyck opeet ende verteert, de straffe cryghende naer hun verdiensten.

De boosheydt van den onredelycken nydt met haere rechtveerdighe straffe beschryft ons oock seer wel den *c. H. Chrysostomus* met dese woorden: Soodanigh is de boosheydt van den nydt, dat sy eerst leedt doet aen die haer voortbrenghet, gelyck aen eenen knaeghenden worm voortcomende van het houdt, het welck hy eerst vernielt, alsoo den nydt seght hy, doet leedt aen de siele, die haer heeft voortgebracht.

Het en sal, soo ick meene, niet onaengenaem wesen aen den leser, eere beschryvinghe te hooren van den nydt in het latyn ons achtergelaeten van den vermaerden Poët *Ovidius* in syn 15. Fabel van den 2. Boeck genoemt *Metamorphosis*, alwaer hy aldus spreckt: het welck ick daernaer sal verduytschen.

*Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies; livent rubigine dentes.
Pectora felle rigent; lingua est suffusa veneno.
Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.
Nec fruatur somno vigilantibus excita curis.
Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque & carpitur una,
Suppliciumque suum est.*

Het welck ick in een rym-dicht van onse tael sal trachten uyt te drucken als volght.

*Daer sit de bleecke nydt, heel schrael in al haer leden;
Haer tanden vol van roest, als uyt het swert gesneden;*

*In ista mortali-
bus naturis,
aliorum felicitatem agris
oculis aspiciere
Tacitus lib.
14. Annal.*

*Ipsi fatentur
ore hoc vitium
lividi: affectus
aridus, genas
subtristis
& cava, & supercilium
submissum & c. S.*

*Basilii Seleucien-
sis Episc.
Omnia quaecumque
vultis ut faciant
vobis homines,
& vos facite
illis.*

*Quod tibi non
vis fieri, alteri
ne feceris.*

*Solus ex omnibus
affectibus iniquis-
simus & aequis-
simus est, in-
vidiosus: iniquis-
simus, quia om-
nibus adversus
est, aequis-
simus, quia Dominus
suos excidit &
corpore S.
Gregor. Naz.*

*Talus est malitia
invidia, ut
prius se parientem
offendat & sicut
vermis de ligno
non nesciens, ip-
sum prius ce-
sumit, sic &
invidia illam,
animam que
se profert, ri-*

16 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

*mam cor-
rumpit. S.
Chryl. hom.
45. ad Pop.
Antio.*

De ooghen dweersch, en 't hert vol gal en bitterheydt;
De tonghe vol vergif, en amper spyghheydt.
Alleen sy maer en lacht in 't ongeluck der menschen;
Van onrust niet en slaept om haer vervloecte wenschen;
En soo sy iemant siet in vreught en groot geluck;
In 't sien alleen sy berst van spyt, van pyn en druck.
Als 't aen een ander luct in veelderhande dinghen,
Dat perst haer siel, dat doet van pyn haer herte wringhen.
Sy is haer eyghen straf, en d' oorsueck van haer quaedt;
Dies wordt met recht gestraft om haer vervloect misdadeit.

Wilt ghy noch meer andere wyse mannen hooren spreken van de rechtveerdige pyne en smerte van den nydt? hoort dit in hunne gelyckenissen.

^a
*Præstas plane
serpentem in
visceribus
provolutum
habere, quam
invidia inus
serpentem; il-
le medicamen-
torum auxilio
potest exori,
Elementi o-
pe mitigari;
invidia vero
ægrè deleri,
& extingui
non potest. S.
Chryl. hom.
29. in 2. ad
Corn.*

Den ^a *H. Ch. ystomus* seght, dat het beter is een ingewronghen ferpent in syn lichaem te hebben als den nydt, die binnen in het ingewant cruypt, want men en ferpent door menige remedien can verdryven, ofte de pyn verfoeten, maer den nydt en can men niet uytroeyen.

Den *Philosoph* ^b *Antibistenes* seght dat den nydt met het roeit, het welck het yser, van het welcke het voortcomt, doorreit ende verderft; soo oock seght hy, een nydigh mensch eet door syn eyghen schult sy selven op, doende sich selven te niet.

^c *Virgilius* dien grooten Poët in een verstandigh dicht noemt den nydt een uytteerende vergif, het welcke het lichaem verteert tot de beenderen toe.

Alle dese en andere geleerde mannen trachten met dese gelyckenissen ons voor ooghen te stellen de gedurige pyne ende torment, die de nydegacs hun selven aendoen. Is het saecke dan dat dese inwendige pynen erde straffen soo scherp ende bitter syn, jac het beginfel schynen te wesen van de helse pynen, gelyck den *H. Zeno* seght:

Laet ons den nydt vluchten, ende met de goddelycke gratie trachten uyt te roeyen.

Evenwel sommige cylaes syn blindelyck verhert in die vervloecte afgunstighheydt geene schaede noch schande, noch eenigh peryckel aensende soo van het lichaem als van de siele, de welcke te beclaeghen syn.

Als men den nydt oft afgunstighheydt wilt bemereken, men salder niet anders in vinden als onredelyckheydt, wreedtheydt en groote schande, ende ten lesten eene onverdraegelycke ende bittere straffe, gelyck wy nu voorder in eenighe gevallen sullen sien.

Ick en wil hier in het breedt niet spreken van den grooten nydt van *Saul* teghen *David*, om dat hy naer het overwinnen van den Reulse *Goliath* meerderen lof van het volck hadde gecregen segghende en

^b
*Si ut ferrum
consumit ru-
biginita inri-
das suoptius
ritto comale-
su. Anthist.
apud Laerti-
um. l. 6. c. 1.*

^c
*Livor tabifi-
cum malu ve-
nenum inta-
Eli vorat offi-
his, & totum
bibit artalus
cnorem. Vir-
giliii Epigram.
de livore.*

fin-

zingende: *Saul* heefter duysendt verslagen, ende *David* thien duysendt, om het welck *Saul* uyt haet ende nydt *David* hadde getracht met syne lancie te doorworpen. Heel de wereldt heeft oock altydt verwondert de onredelyckheydt van den nydighen Keyser *Justinanus*, als wanneer hy synen cloecken Veldtoversten *Belisarius*, naer dat hy de *Wandaelen* ende *Perfaenen* overwonnen hadde, de ooghen hadde doen uytteken, enckelyek uyt eenen nydt, ende achterdencken, dat hy van het volck in syne plaetse misshien Keyser soude gestelt geweest hebben. Hoort den blinden *Belisarius* self daer van spreken, als hy neffens den wegh een hutteken voor syn selven hadde laeten maecken, ende een aelmoesse vraeghde van het voor-by-gaende volck met dese woorden: *Viator, da obulum Belisario, quem virtus extulit, excacavit invidia*. Geeft een aelmoesse aen *Belisarius*, om syne cloeckmoedigheydt verheven, dogh den welcken den nydt van syne ooghen heeft berooft. Dogh den Turckschen Keyser *Solymanus* is uyt nydt veel wreeder geweest teghen synen oudtsten sone *Mustapha*, gelyck *Lipsius* verhaelt *l. 3. epist. 22*.

Desen *Mustapha* glorieus wederkeerende van de *Perfaenen*, die hy overwonnen hadde, wierdt te *Constantinopelen* met eene besondere eere ende vollen triomph van alle het volck ingehaelt, den Keyser synen vader hadder groot gevoelen in tot eene afgunstigheydt toe, de welke hem soo verre vervoerde, dat hy synen sone in syne camer geroepen hebbende, voor syne ooghen terstondt dede verworghen tot syne groote schande.

Hoort nu eene schande van eenen nydighen mensch met eene rechtveerdighe straffe: Desen droegh eenen bitteren haet ende nydt teghen *Anthistenes* eenen seer cloecken Veldtoversten, tot wiens lof de Republiecke van *Athenen* om alle syne victorien syn beeldt ofte statue hadde doen oprichten. Eenen anderen benyde hem die eere met sulck eenen haetende afgunstigheydt, dat hy hree nachten lanck dat beeldt met stocken en sweepen geweldighlyek floegh, om het ten lesten ter aerden te worpen, in het welck hy syn behaegen nam; maer fiet, soo hy eens met smyten ende slaen besigh was, het groot beeldt viel onverwachts ter aerden, te samen oock verplettende diën boosen en nydigen mensch, gelyck *Pausanius* verhaelt, ende den geleerden *Nicolaus Caussin* in syne sinnebeelden.

Maer ick moet hier noch eene andere schande verhaelen, al is sy soo wreedt niet; van eenen nydighen contenaer: *Michael Angelus Bonarotta* eenen seer vermaerden beeldtsnyder, eens van *Florence* te *Roomen* gecomen synde wierdt van een ieder geacht om syne uytnemende conste, alleenelyek benydt van eenen anderen beeldtsnyder met naeme *Raphaël Urbinas*: Desen *Bonarotta* by gelegentheydt hadde eens

gesneden een beeldt van *Bacchus* spelende met eenen *Satyr*, ende dit ten uystersten naer het leven; hy saeghde evenwel daarnaer af eenen erm van diën *Bacchus*, den welken hy in syn huys bewaerde; dit gesneden beeldt dede hy daarnaer in de aerde legghen, alwaer hy wiste, dat men naer eenighen tydt de fondamenten soude legghen van eenen nieuwen bouw. Als men nu daarnaer daer in hadde begonit te graeven, dat beeldt van *Bacchus* wierdt gevonden, ende tot den *Paris* gedraeghen om syne groote en ongemeene conste, over het welck sich niemant genoegh en cost verwonderen. *Michael* simuleerde alleen, maer *Raphaël* prees dat beeldt boven al de rest, als een stuck van de oude volmaeckte conste, alleen beclaegende dat het van eenen erm berooft was, maer *Michaël Angelus* dat hoorende, brocht terstondt ende toonde hem den afgesaeghden erm, passende op het gevonden beeldt, daer synen naem oock was ingesneden; alles tot schande ende beschaemtheydt van den afgunstighen *Raphaël Urbinas*.

Voor het leest, de boosheydt van een nydigh mensch is soo blindt, dat hy niet en geeft om syn eyghen ongeluck ende verderf, gelyck het besonderlyck met de duyvelen geschiedt is. Daerom seght den

a
Invidia propria est diaboli affectio. S. Basil. Seleuc. Episc. serm. de invidia.

b
Diabolus obnoxiam suam locum in aëre medium inter celum & terram fertitus est, ut videat, & ipsa invidia torquetur. S. Bern. serm. 58. in Cantica.

H. Basilius Bischop van *Seleucia*, dat den nydt eene vervloecte boosheydt is van den hellschen geest, benydende, dat den mensch om het mensch-worden van den Sone Godts boven hunnen Enghelschen staet daarnaer soude verheven worden. Om welekers nydt noch meer te straffen, Godt heeft de selve, naer het gevoelen van den b. *H. Bernardus*, gestelt in de locht tusschen hemel ende aerde, op dat sy door het aenschouwen van de menschen op de werlde, ende van de geluck-salighe in den hemel meer souden gestraft worden.

Nu can men genoegh sien, datter in den nydt niet anders en is als eene enckele boosheydt, gemerckt sy uyt het goet ende deught van een ander niet als quaedt en treckt, de welke daerom van Godt in de helle eeuwelyck gestraft wordt, gelyck hier oock op dese werlde; daer een nydigh mensch evenwel niet om en geeft.

Hier op moet ick noch voorstellen het gene ons *Lymanus* verhaelt: Daer was, seght hy, eenen *gheueghen* ende oock eenen *nydighen* mensch aen malckanderen niet het minste gunnende; alle beyde onderfaeten van eenen grooten Prins, den welken wilde dat sy van hem iet souden verfoecken, het ghene sy wensten, nochtans met dese conditie, dat den ghenen, die eerst soude vraeghen, het selve soude becomen, ende dat den anderen het selve verdobbelt soude cryghen; geen van twee dit hoorende en sochte eerst te vraeghen, soo dan den prince dede den *nydegaert* eerst vraeghen; wat soude den afgunstighen hier doen? Dencende, dat den anderen dobbel soude cryghen, hem dit grooter goet benydende, ende hem liever een dobt el quaedt wenshende, verflochte

ten lesten van synen Prince, eene ooge uytgesteken te worden, liever voor syn selven dit quaedt verkiesende, ende een dobbel voor den anderen. Soo boos is de nydigheydt, dat sy haer selven liever leedt doet, als dat sy aen eenen anderen iet beters soude laeten overcomen.

Ick eyndighe met den ^a *H. Augustinus* in het cort begrypende de boosheydt van den nydt. Den haet ende nydt, seght hy, heeft de Enghelen uyt den hemel gesmeten, ende duyvels gemaect, *Adam* en *Eva* gejaeght uyt het Paradys, *Abel* vermoort, de sonen van *Jacob* opgetoekt teghen hunnen onnooselen broeder *Joseph*, besonderlyck als hy aen hun syne droomen verhaelt hadde, van de welke ick in den volghenden paragraef breeder sal spreken.

^a
Invidia est, que Angelum de celo projecit, hominem de Paradiso exulavit, Abelen occidit, contra Joseph fratres armavit. S. Aug. serm. 18. de sermone.

3 §

Van de droomen van Ioseph, de welke hy aen synen vader Iacob, ende aen syne broeders verhaelt.

Niemandt en isser, die de historie leest van *Ioseph*, of hy is ten uyttersten verwondert over den bitteren haet ende nydt van syne broeders, den welcken aen hun niet de minste reden van gramschap en hadde gegeven, nochte eenigh ongelyck en hadde aengedaen, gelyck den ^b *H. Cyrillus* Patriarch van *Alexandrien* wel seght, jae hy was hun heel liefgetal, dienstigh in alles, goedthertigh, eenvoudigh, ende tot een teecken van syne rechtsinnigheydt, geen achterdencken hebbende van syne broeders haet ende nydt, meenende, dat sy waeren, gelyck hy was, hy verhaelt hun als aen syne vrienden syne twee droomen, die hy hadde gehad, eenen van de sonne, van de maen ende sterren, ende den anderen van de schooven, de welke hy in synen droom sagh nederbooghen ende aen syn rechtstaende schoof gelyck eere bewyfen, gelyck hy oock hadde sien geschieden van de sonne en maen en sterren.

^b
Juvenis Joseph fratres suos nulla prorsus injuria affecerat. S. Cyrillus Alex. apud Lippomanum in Gen.

Een cort rym-dicht sal ons den droom van de schooven aldus voortellen.

*Wel wat gesicht is dit? wat wilt ons dit bedieden?
O wonder Godis geheym! wat sal hier van geschieden?
Iet wonders en ier vrems dit alles ons betuyght,
Als sich soo menigh schoof tot d' aerde nederbuylt.
Dit is een waeren droom van Godis weegh ingegeven
Aen Joseph Jacobs soon, 't recht voorbeeldt van sya leyen;
Dat hy van syaen stam, elf broeders in 't getal
Den Opperheer van al daernaer eens wesen sal.
't Verhael niet anders is als nydt van allegaer,
En d' oorsaeck van den angst van synen ouden vader,*

Een *stooringsh'* van *syn huys*, en *sorgh* van *Jacobs stam*;
Siet, van een *cleyn begin* wat *smert* hem *overquam*.
 Dit *salmen* in 't *gevolgh* met al die *wond're wercken*
 Van een *seer droef begin*, maer *blyer eynde mercken*,
 Van *Josephs ongeluck*, en *synder broeders haet*;
 Doch al tot *Jacobs wreught*, en *kinders*, wel *vergaet*.

Van dese droomen van *Joseph* wil ick nu breeder spreken; eerst nochtans tot meerder vercleringe sal ick hier wat voorstellen van eenige eyghendommen van de droomen, oock van den oorspronck, ende uytwerkingen der selve.

De naturalisten ende medecyn-meesters hebben veele bemerkinghen op de droomen, uyt de welke sy meenen, eenigfins te connen achterhaelen den aerdt, de genegentheyt, ende de gesteltenisse van de menschen; daerom vraeghen sy dickwils van den siecken, of hy aen veel droomen onderworpen is; want als hy soude gedroomt hebben van vier en branden, sy hebben alsdan achterdencken, jae sy laeten hun eenigfins voorstaen naer het gevoelen van *Hippocrates*, dat de onmaetige galle den crancken leedt doet; droomt hy van veel reghen, hy geeft te kennen eene coude vöchtigheyt; droomt hy van sneeuw, van ys, van haghel, het is een teecken van syne slymachtige gesteltenisse? droomt hy te wesen in eene vuyle ende stinckachtige plaetse, dat geeft achterdencken van veele quaede humeuren ende soo voorts.

De Philosophen *Stoici* genoemt waeren van opinie, dat de droomen altydt iet sekere te kennen gaeven.

Den Philosoph *Plato* was van gevoelen, dat de siele in den slaep, ende in den droom gelyck wech-gevoert wierdt, ende nu vry synde ende ontlagen van het lichaem, bequaemer was om iet te vatten, ende wel te verstaen; ende dat de dinghen, die alsdan te vooren quaemen, daernaer gemeenelyck waerachtigh bevonden wierden; want hy was van meeninge dat de sielen, eer sy ingestort wierden in de lichaemen, kennisse ende wetenschap hadden van de verbeeltenisse aller dinghen, de welke aen de sielen lichtelyck te vooren quaemen, als sy van de lichaemen niet en wierden belet.

Dit gevoelen van *Plato* is daernaer van sommige goet gevonden ende bevestight met veel geschiedenissen, in de welke sommige droomen wierden waer bevonden.

Cicero verhaelt van twee reyfende persoonen van *Arcadien*, de welke, als sy gecomen waeren te *Megara*, gonghen vernachten, den eenen by syne vrienden, den anderen in eene herberghe; die by syne vrienden was, droomde, dat den anderen, die in de herberge was, synen toevlucht versocht, om dat den herbergier op syn leven uyt was; desen in synen droom verschriekt, stont terstont op, maer sich

wat

*Si quis per
 somnum
 derit incendia,
 hunc offendit
 fatalis, si
 imbres, abundare
 frigidum
 humorem de
 clarat, sic sane
 si niveum, glaciem
 & grandinem,
 pituitam frigidam,
 si quis in loco
 fetido esse se
 putet, putredinem
 humorum &c. Hip-
 poc. l. 4.*

wat bedenckende, dat het immers maer eenen droom en was, begaf sich wederom tot de rust; doch noch eens in slaep gevallen synde, docht hem, dat diën selven medegefelle op een nieuw hem riep, dat hy nu ten minsten, den welken hy noch levende niet en hadde bygeylan, syne doodt soude willen wreken, segghende, dat hy van den weerdt vermoort was, ende nu syn lichaem op eenen waeghen hadde geworpen, ende verborghen onder de vuylichheydt oft mest, voorts versoekende, dat hy sich heel vroegh aen de poorte der stadt soude laeten vinden, als den waeghen soude ustryden; het welck hy door den droom beweeght, gedaen heeft, ende terstondt vragende van den voerman, die hy vondt, wat hy op synen waeghen voerde, hy vol vreesse geene antwoordt gevende, begon terstondt te vluchten, maer hem inhaleude, ende het lichaem daer op gevonden hebbende, wierdt den voerman gevat ende gestraft.

Maer om niet alleen te spreken van de *Heydenen*: men leest oock in het leven van den *H. Willebrordus* op den 7 van November, dat syne moeder van hem bevrucht synde, eens droomde, dat sy in den hemel sach eene nieuwe maen, de welke nu gegroeyt synde tot eene volle maen, scheen op eenen stondt te vallen op de moeder, haer verlichtende. Welcken droom eenen Priester ende Religieus verstaende, haer terstondt seyde, dat nyt haer soude geboren worden eenen sone, die door het licht van de waerheydt de duyfstermissen der dolinghen soude verjaeghen, ende allenskens opwasschende in de deught, veel menschen met syne heylige woorden ende goede exempelen soude brenghen tot het Christen geloof; het welck geschiedt is, als hy in ons Nederlandt het Catholyek geloof met sulck eenen iever ende vrucht vercondicht heeft, eerst synen Aerds-bischoppelycken stoel stellende in de stadt van *Utrecht*.

Wederom het is genoegh bekend, wat datter aen den Christelycken Keyser *Mauritius* volghens synen droom geschiedt is: om in het cort te segghen, hy hadde gedroomt, dat hy met heel syn geslacht soude gedoodt worden van eenen genaemt *Phocas*, ende soo hy dit niet sonder schrick eens verhaelde aen synen schoon-sone *Philippicus*, dede hy ondersoeken door heel synen legher, ofter iemandt aldus genoemt wierdt, ende men hadde ten lesten iemandt gevonden, die eenen schryver was, ende gemeenen soldaet van slechte afkomste. Den Keyser desen soldaet niet vreesende, stelde sich voortan heel gerust, ende buyten alle vreesse, geen geloof meer gevende aen synen droom; maer siet eenighen tydt daernaer, soo de oproerige soldaeten op den Keyser *Mauritius* verbittert geworden waeren by gebreck van betaelinghe, ende andere redens, vercoosen sy met toestemminge van heel den legher desen *Phocas* tot Keyser, den welken den vluchtenden *Mauritius* in

de stadt *Chalcedon* achterhaelende, den selven dede met heel syn geslacht door het sweerd passeren, soo dat men den uytval sagh van den voorgaenden droom. Men leeft van gelycken van sommige *Pausen*, die volgens hunnen droom tot den Pauvelycken stoelsyn geraeckt.

Gabriel Coldermarus te *Venetien* geboren gevaerelyck sieck synde, sagh in synen droom de *HH. Petrus* ende *Paulus*, hem toefeggende de gefondtheydt ende het Pausdom; ende siet nu in volle gefondtheydt herfelt synde, wierdt *Paus* vercoren, onder den naem van *Eugenius* den *IV*.

Maer evenwel naer alle dese uytvallen en magh men op de droomen niet voortgaen, noch geloof geven naer het seggen van den *Ecclerusticus* met dese woorden: De droomen hebbender vele doen dolen, ende syn bedroghen geweest, die daer in hopten. *Multos errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in se.* *Eccli.* 34. v. 7. Tot bevestiging hier van hoort nu, wat den *H. Paus Gregorius* verhaelt: Eenen, seght hy, hadde gedroomt, dat hy lanck soude leven; hy daer aen groot geloof gevende, dede syn uysterste beste om groote ryckdommen te vergaederen, maer vondt sich daernaer teenemael bedroghen, want hy sonder lanck gebruyck van die vergaederde goederen op het onverwachts quam te sterven tot vreught ende voldoeninge van syne erfgenaemen, die hun met de achtergelaeten goederen seer verheughden.

Men magh dan op de droomen noyt vast gaen; ende als wanneer datter somtydts eenige droomen comen waer te wesen, gelyck wy te vooren gesien hebben, wy moeten dencken, dat het geschiedt by geval, ofte door het toedoen van eenen quaeden ofte goeden geest, het welck sich daernaer openbaert. Den *H. Paus Gregorius* can ons hier groot licht geven: De droomen, seght hy, comen voort, ofte van overlaedinge ofte ydelheydt van de maeghe, ofte door bedrogh van den boosen geest, ofte door eenigh gepeys, ende bedrogh te samen, ofte door eenige openbaeringe, ofte door eenigh gepeys ende openbaeringe te samen. Hier uyt can men mercken drye soorten van droomen: sommige comen voort van de nature, sommige van den quaeden geest, andere van Godts weghe.

De enckele naturelycke droomen worden somwylen veroorsaect van de daegelyckche becominghingen, ofte van de lichaemelycke gesteltenisse voortcomende uyt een seker temperament, ende overtollige vochtigheydt ofte humeur: Die vol galle syn, droomen dickwils van vechten ende oorloghsche saecken. De melancoliecke menschen worden beswaert met droeve ende vreeselycke droomen, van straffe, oock van de doot. De menschen die vol van bloedt syn, hebben blyde droomen, van voghelen, van schoone landen, sy droomen van musieck,

Lib. 4. dialog. cap. 49.

Aliquando generantur somnia ventris plenitudine, aut exanitione, aliquando vero illusione, aliquando cogitatione simul & illusione, aliquando revelatione, aliquando cogitatione simul & revelatione. S. Greg. i. 4. mor. cap. 48.

sieck, van maelyden, somtydts schynen sy te vliegghen, welke droomen te kennen geven eene goede gesteltenisse des lichaems.

Voorts de droomen die veroorsaecht worden van de boose geesten, en can men somtydts niet wel onderkennen, ende onderscheyden van de droomen van de goede geesten, te weten van de Enghelen, de welke op de selve maniere voortgaen, om dat de quaede ende goede geesten eene de selve nature ende macht hebben, nochtans niet het selve opset, ende eynde; want de goede Enghelen anders niet en foccken als de glorie Godts, ende de saligheydt der menschen, daer de helsehe geesten heel contatric doen.

Maer hoe salmen nu connen weten, dat de droomen comen van de goede geesten ende van Godt? De geleerde mannen geven dese antwoorde, dat Godt dit gemeenelyck te kennen geeft door syne inspraeken ende verlichtingen, die de droomende menschen gewaer worden, eenighsins oock merckende, dat sy beweghen tot het goedt ende deught.

Godt verweckt gemeenelyck de droomende menschen, dat sy de uytlegginge daer van fouden vraeghen van geleerde ende godtvruchtige mannen, gelyck de Coninghen *Nabuchodonosor* ende *Pharao* gedaen hebben.

Nu ten lesten aengaende de droomen van *Joseph*, te weten van synen schoof, ende van de schooven van syne broeders, ende van synen droom van de sonne, maene ende sterren die *Joseph* scheenen te aenbidden; dese verhaelde hy eenvoudelyck aen synen vader, oock aen syne broeders, die daerom op hem gestoort wierden, ende tot hem niet haet ende nydt meer ontteken, uyt vreesse, dat sy hem daernaer als hunnen oversten eens soude moeten eere bewyfen.

Den vader *a Jacob* dat alles bemerkende, ende siende dat *Joseph* met het verhaelen synder droomen aen syne broeders oorsaek hadde gegeven van twist ende afgunstigheydt, berispte hem, ende sy selven gram vertoonende, seyde hem: Wel hoe mynen sone, en syt ghy niet beschaemt, aen my ende uwe broeders foodaenighe droomen te vertellen, als of wy u eens soude moeten aenbidden ende eerbiedinge betoonen als onsen opper-heer ende oversten, syt ghy wys, en syt niet meer soo onbedacht ende onvoorsichtigh; wordt ghy by nacht met droomen overvallen, en verhaeltse niet in den dagh, ende en geefter geen geloof aen.

Dogh of *Joseph* geloof gaf aen syne droomen ofte niet, ende oft hy wensste, dat sy waer mochten wesen, ende daerom soude miidaen hebben, dat en is niet seker.

Den vermaerden schryver *b Thomas Anglicus* is van gevoelen, dat *Joseph* geene schuldt ergens in en soude gehadt hebben, hy geeft dese reden:

a
*Quod cum
 Patri suo &
 fratribus re-
 tulisset, in-
 crepavit eum
 Pater suus.
 Gen.37.v.10.*

b
*Numquid
 male faciebat
 Joseph talia
 somnia refer-
 endo? dicen-
 dum est, quod
 sicut ejusmodi
 somnia fuerunt
 a Deo immissa,
 ut futura illi-
 us sublimatio
 plenius impo-
 sterum cogno-
 sceretur a Deo
 fuisse promi-
 ssa, ita ob eam-
 dem causam
 impellebatur
 ille a Deo ad
 referendum ea
 somnia fratri-
 bus & Patri
 suo, unde sig-
 nauter Scrip-
 tura dicit: Pa-
 ter hoc audies
 rem tacitus
 considerabat
 tamquam sen-
 tiens magnum
 quidpiam por-
 tendi & sig-
 nificari: dato
 etiam, quod
 pura & inno-
 centi simplici-
 tate hujusmo-
 di somnia re-
 ferret, nequa-
 quam male fa-
 ciebat, & id
 absque peccato
 fieri poterat. Thomas
 Anglicus.*

24 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

reden: Men moet segghen, dat *Ioseph*, gelyck die droomen van *Godt* quaemen, oock van *Godt* wierdt verweckt, om die aen synen vader ende broeders te verhaelen, ende genomen, dat hy die rechtfinnelyek ende eenvoudelyek verhaelde, daerom en dede hy geen quaedt, ende dat conde geschieden sonder sonde. Soo spreekt den voorgenoemden schryver.

Jacob daer en tusschen bemerkte dese saecke, ende overpeysde dese droomen als voortteekens van eenige waerheydt, want ulist dat hy wel wist; dat de droomen meerderen deel niet waer en syn, seer diekwils niet anders en synde als bedriegelycke verbeeldinghen, evenwel hy liet sich eenighsins voorstaen, datse geene verferde voorstellingen, oft opgetrocken dompen en waeren, ende geen bedrogh van eenigh spooek oft nacht-gesicht van den duyfteren geest, maer teekens van verholen dinghen, die *Godt* oft eenen Enghel van *Godts* wegen mocht ingedruckt hebben in het gemoedt van *Ioseph*.

Dit alles niet teghenstaende de broeders van *Ioseph* en trocken synen droom in geenen goeden sin, maer tot voedsel van hunnen voorgaenden haet ende nydt, gelyck wy nu breeder in de drye deelen van de volgende historie van *Ioseph* sullen gaen sien.

EERSTE DEEL.

VOOR-REDEN.

De Goddelycke Voorſienigheydt gebruyckt ſomtydts onbequaeme, ſoo het ſchynt, jae teghenſtrydende middelen, om de menſchen te brenghen tot hun geluck, gelyck het blycken ſal in Iofeph.

Ommighe ſyn dickwils verwondert geweest over den handel van de *Voorſienigheydt Gods*, die de menſchen op ſoo verſcheyde ende moeyelycke manieren beſtiert, om die ten leſten te brenghen tot hun geluck ende ſaligheydt: hy vernedert ſommighe, die hy daernaer wilt verheffen, ende in groote eere ſtellen; ende ſomtydts, als het al verloren ſchynt te weſen, ende buyten alle hope, dan comt hy hun te hulp; Godt weet op ſynen tydt de handt uyt te ſteecken, om de bedruckte ende verlaeten menſchen, oock door middelen heel onbekent, jae, die ons daer toe contrarie ſchynen te weſen, uyt alle peryckelen ende allen ongeval te trecken.

Godt handelt ſomtydts hier in, gelyck eenen ervaeren ſchipper ofte ſtierman, die ſomwylen voortgaet in het beſtieren van ſyn ſchip heel teghen het gevoelen van andere, die hun van het vaeren niet wel en verſtaen.

Men ſalder vinden, de welcke den opper-ſtierman fullen willen berifpen, ende teghen hem ſpreken, als ſy ſien, dat hy het roer naer den rechten cant ſtoot, om te doen keeren naer den ſlincken cant, ſy fullen teghen hem claeghen, daer hy nochtans aldus doen moet, van het welcke ſy geene kenniſſe en hebben. Wederom als hy het ſeyl met veel water doet begieten, ſy meynen, dat hy het ſchip aldus naer en beſwaert, ende als hy het ſchip wat op ſynen cant doet gaen,

26 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT.

fy meynen, dat hy het fchip in peryckel ftelt, van om te keeren, ende als hy zydelinx vaert, fy fullen fegghen, dat hy fynen tydt maer en verquift, dat hy moest recht henen vaeren; maer fy en verftaen het al niet. Den ftierman weet, wat dat hy doen moet, want hy vaert ter zyden, oft hy laveert, gelyck men feght, om den windt wat te vatten, ende aldus beter voort te gaen, daer hy anders niet wel en foude voort geraecken, jae meer achterwaers gaen. De fchippers ende ftiermans weten, hoe men vaeren moet, ende hoe dat hun fchip gefiert moet worden, om tot de geftelde plaetfe te comen.

Soo van gelycken weet *Godt* oock door verfcheyde manieren ende onbekende middelen de menschen tot de gelukkighe haeve te brengen.

Laet ons dit als een finnebeeldt aen den Lefer voorftellen met het opfchrift het welcke volght naer de print.

*Dat teghen schynt ô lieven vriendt,
Heel nut is, ende beter dient.*

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

*Men siet al menigh cloecken maet,
Die sich aen 't vaeren wel verstaet;
die kent de diepten, en den vloedt,
En door de const syn schip behoedt.
Daer ander' bersten op een clip,
Siet onsen maet bewaert syn schip.
Hy vat den windt, en vaert heel snel,
Als een ervaeren boodtsgefel.
Nu teghen windt, nu met den vloedt,
Hy weet, hoe hy best vaeren moet;
Nu zyd'linck vaert, en dit om 't best,
En vat den windt van zuyd' oft west:*

Maer set men lastert onsen maet,
 Of by hier sich niet wel verfaet:
 In plaets' hy neemt de rechte baen,
 Hy doet syn schip ter zyden gaen:
 't Is anders niet als tydt verslyt,
 En is voor niet syn arbeydt quyt.
 Ey swygh'toeh stil gy slechten bloedt,
 Ghy weet niet, hoe men vaeren moet;
 Ghy weet niet, hoe het hier al gaet,
 Aen 't vaeren u niet wel verfaet.
 Neemt ghy u cyghen werck ter handt,
 Dit is geen werck van u verstandt.
 Den schipper hier sich wel versint,
 Ter zyden vaert, en vat den windt.
 Maer bidd' u, staet hier noch wat stil,
 En hoort, wat ick u seggen wil:
 Wat suchten, clachten en verdriet
 Nu hier, nu daer en hoorimen niet!
 Eylaes! den goeden mensch vergaet;
 Het schynt, dat Godt hem heel verlaet;
 Den boosen leeft naer synen wensch,
 In pyn en druck den goeden mensch,
 Die anders niet als Godt en soeckt,
 Die wordt veracht, die wordt vervloect.
 Den boosen goedt, en geldt geniet,
 Een goeden mensch is in 't verdriet;
 Men kout hem als een geck en sot,
 Wordt van een ieder uytgespot.
 Wel hoe is dit een werck van Godt?
 Is dit der deughden 't droevigh lot?
 O blinden mensch en claeght niet meer,
 Het syn al wercken van den Heer.
 Van Godts bestier niet meer en claeght,
 Godt voor syn vrienden sorghe draeght:
 Die Godt verdruckt en laet in smert,
 Daernaer te meer verheven werdt.
 Wat anghst voor Joseph in den noodt!
 Geen hoop' had' in d' aenstaende doot:
 't Scheen by de doot gongh onderstaen,
 Dus moest hy naer de glory gaen.
 Soo handelt Godt: door teghenspoedt
 Leydt synen vrients tot 't meeste goet.

I. CAPITTEL.

*Ioseph wordt van syne Broeders gesocht ter doot, daernaer
geworpen in eene uytgedrooghde cisterne, dan vercocht
aen de voorbygaende Ismaëlitesche cooplieden treck-
kende naer Egypten, uyt alle welke perycelen by
door Godts Voorzienigheydt wierdt verlost.*

Als ick nu de historie van *Ioseph* begin, men moet hier eerst bemercken verscheyde gedachten van *Godt*, van de nydige sonen van *Jacob*, ende daernaer de gepeyfen van hunnen Vader.

De Broeders van *Ioseph* en peyfden niet anders, als hem uyt haet ende nydt ende besonderlyck om syne droomen ter doot te brengen.

Godt ter contrarie hadde volgens syne *Voorzienigheydt* vast geslet *Ioseph* van de doot te bewaeren, ende hem ten lesten naer veel lydens, naer anghit ende vrees in het landt van *Egypten* in cere ende glorie te stellen, het welke niemant, door wat middelen het moght wesen, en soude connen beletten, gemerckt datter geenen raedt teghen den wyfen ende almachtighen Godt en can gevonden worden naer het segghen van Salomon: *Non est consilium contra Dominum. Prov. 21. v. 30.* gelyck wy daernaer breder sien sullen.

Nu aengaende den vader *Jacob*: Hy scheen van die schickinge Godts eenigh achterdencken te hebben, want hy de droomen uyt den mond van synen sone *Ioseph* behoort hebbende, die by syn selven quam te overdencken, volgens het segghen van *Moyse*, met dese woorden: Daerom hadden syne broeders teghen hem eenen haet ende nydt, maer den vader bemerckte dese saecke al swygende: Den ouden man hadde achterdencken, datter in die droomen wel iet worders mocht schuylen, ende dat sy wel eenige waerachtighe uytcomste conde hebben, gelyck het daernaer metter daedt gebleken heeft; het welke nochtans *Jacob* niet seker en wist.

Daer en tusschen hy dede syn uyerste beste, om allen ongeval te voorkomen, ende diën haet ende nydt te sliffen ende uytteroeyen ofte te vernietighen.

Soo dan den forghvuldighen vader vondt geraedigh synen sone t' huys te houden, ende die nydighe broeders ergens naer het veldt te senden, om de schaepen ende het vee te doen weyden, aldus verhopende, dat die afgunltigheydt teghen *Ioseph* door het afwesen van malekan-

^a
*Invidabant ei
fratres ejus,
pater vero re
tacitus consi-
derabat. Gen.
73. v. 11.*

deren, ende met den tydt allenskens soude slyten ende vergeten worden, gelyck *a Philo* diën Hebreuschschryver wel bemerckt.

Veritus Jacob, ne forte presentibus omnibus ali- quid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somnorum memoria, illos allegat ad facinra, sicut domi servat ad tempus, quatuor, quod affectus anima ac morbum tempus dicatur medicus.
Philo de Jos.

Als nu *Jacob* naer eenighen tydt sich liet voorstaen, dat diën afkeer ende nydt nu wel mochte geslyft syn, sendt alsdan *Ioseph* naer syne broeders, om hun van synen t'weghe te groeten, ende te sien, of het met hun al wel was, ende met de schaepen, ende met al het vee; aldus de liefde hopende te herstellen.

Laet ons dit alles tot minder verdriet van den leser in het rym stellen, ende verstaen, hoe dat den vader daerentusschen niet sonder vrees en was.

Jacob spreckt.

Ellendigh als ick ben! van sorgen schier besweken!

My lust, jae can niet meer in myne droefheydt spreken!

Eylaes! ben heel bejaert, verlaeten, sonder vrouw!

ICK wensch maer naer myn doot in mynen angst en rouw.

O Godt, die 't al bestiert, in alles zy gepresen;

Ghy hebt van Abrams stam een steunsel willen wesen;

O geest my, bidd' ick u, dat ick u gunst verwerf;

Het leven my verdriet, o geest my dat ick sterf.

Myn hoest heel nederbooght, en soeckt als eenen blinden

Al schudende syn gras, om sine rust te vinden.

Op myn verouderd hoest de doot allenskens daelt,

Myn siel is ongerust, tot dat sy nederdaelt

Tot Rachel myn lief paer, die my is wech-genomen.

O lanck gewenste doot, laet my oock tot hier comen.

O Benjamin lief kint, myn lust, en oock myn rouw,

Den schicht wus moeders doot, myn alderlieffste vrouw:

Sy in haer baerens noot gaf echter u het leven,

Op dat ghy leven mocht, sy is selfs doot gebleven.

Hebt haer wel dier gecost; 't heeft haer de doot gestaen,

Leeft dan, o mocht ick maer naer myne Rachel gaen!

Doch stilt u driftigh hert; wilt u soo niet beroeren,

En laet u sonder toom tot onheyl niet vervoeren.

Bedenckt u, wat ghy doet, dwinght al diën binnen strydt;

Ghy immers noodigh syt, peyst dat ghy vader syt.

Ghy mooght de droeve doot van Rachel wel beclaeghen,

Maer moet al-even-wel noch meerder sorghe draeghen.

Wens' ghy nyt ongedult soo een verhaeste doot,

Ghy laet heel wven stam, nu' kinders in den noot.

Sprack aldus: *De son el eenigh tydt is nu wat opgeresen,*

ICK moest nu naer myn plicht by mynen vader wesen,

Ioseph smergens vroegh synen vader comende goedendagh uenschen

Hem troosten in syn smert, en mynen dienst aenbiën,

Hy anders niet en wenst, als synen soon te sien.

Ioseph synen 'k Vrees, dat hy sich beclaeght met sorgh en angst bevangen,
vader siende, *En dat den ouden man my wacht met groot verlangen.*
gaet voort: *'k sien hy sich keert tot Goet, syn handen heft om hoogh,*
Jacob iemandt Met suchten uyt het hert, en traenen in de oogh.
gewaer wordende, spreckt aldus:

Wat hoor ick? wie is daer? wiens stem heb ick vernomen?

My dunckt, hy naeder comt; wien sien ick tot my comen?

Iosf. spreckt: Ick ben het tot u dienst, ben Joseph uwen soon,
Tot uwen dienst bereedt, soo ick het ben gewoon.

Iac. spreckt: Syt ghy het al myn troost in dees myn oude jaeren?

Ghy syt myn liefften soon, die Rachel quam te baeren.

Comt hier, rust op myn hert, comt hier myn lieffte kindt,

Toont oock uw wederliefd', toont dat ghy my bemint.

Ghy syt my aengenaem voor d' ander uytvercoren,

Uyt myne lieffte vrouw, uyt Rachel eerst geboren;

Ghy syt al mynen troost in mynen ouden tydt,

O 't is my troost, dat ghy by my gebleven syt.

'k Waer nu van allen druck, van allen angst genesen,

Had ick met haer in d' aerd' al vroegher moghen wesen;

Maer Joseph lieven soon ghy hebt my noch bewaert,

Op dat ick in u leef, de doot heeft my gespaert.

Ghy syt my grooten troost voor myne leste jaeren;

Doch can my noch daernaer meer onheyl wedervaeren!

Eylaes! met heel myn huys, uw' broeders allegaer

En ben niet sonder sorgh en vreeselyck gevaer!

Wat onrust is my niet, wat onheyl overvallen!

Maer vrees' noch evenwel van menigh' ongevallen!

In een groot huysgesin men altydt vreesen moet;

De onrust altydt woont in t' vaderlyck gemoedt.

Gaet soon, stelt my gerust, treckt verder naer de heyden,

Siet, waer uw broeders syn, en waer de schaepen weyden;

Gaet soeckt hun overal, siet hoe het met hun gaet,

Of alles is in rust, en in gewensten staet.

Soo ghy de volle weet van alles hebt gevonden,

Wacht niet, maer op den voet my alles wilt verconden.

Gaet aen uyt mynen naem, wenscht hun den goeden dagh,

En tracht, dat ick wel haest u weer aenschouwen magh.

Iosf. spreckt: Siet vader uwen soon bereedt tot alle weghen,

Eerst worp' ick my voor u, geeft my maer uwen seggen.

*Iac. ſpreckt: Gaet dan gehoorsaem kindt, en dat u Godt bewaer
Van allen ongeluck, en ſorghelyck gevaer.*

*'k Ben echter vol van vrees, de cracht my wilt begeven!
Ick voel, het gaet voor goet, myn lys begint te beven!
Voorwaer, ick het beken, 'k ben even heel onstelt,
Myn lichaem met myn siel, dat lydt een groot geweldt.
O Joseph ô lief kindt ick vrees voor u, en a' ander,
Of eenigh ruyt onstondt, de broeders met malckander.
Nochians ô grooten Godt! myn rust ick op u siel,
Op u alleen betrouw. Gaet soon en vaert maer wel.*

WIc en sal hier niet pryfen de groote sorghe van *Iacob* voor syne
sonen? het welck moet dienen tot onderwyfinge van de ouders
ende overiften, de welke oock grootelyck verplicht sijn, sorghe te
draeghen voor hunne kinderen ende onderfaeten. *Iacob* witte wel, dat
de sonden ende gebreken, die de ouders condon voorcomen, ende be-
letten, aen hun toegeschreven worden, gelyck *a* *Oleaster* ende *b* *Giu-*
lielmus Hamerus die geleerde uytleggers van de *H. Scriture* wel ende
wyfelyck oock bemereken. De vaders moeten neerstelyck onderfoc-
ken, waer dat hunne sonen verkeerem, ende op alle hunne manieren
letten, of sy somtydts sonder oorlof buyten huys vernachten, om al-
dus alle peryckelen te voorcomen.

^a
*Tententur pa-
rentes explo-
rare filiorum
gesta, & su-
periores sub-
ditorum ope-
ra, ut mala
gesta arguere
possint. Olea-*

^b
*Describit hic
Moyſes sedu-
litatem & cu-
ram Iacob er-
ga filios, ne fi-
lii absentes
indignum a-
liquid age-
rent, satis
gnarus, filio-
rum vitia pa-
rentibus im-
putari. Ha-
merus.*

^c
*Consideravit
semitas domus
sua. Prov. 3.
v. 27.*

^d
*Curve ad ca-
stra, & visitabis
tuos vicinos,
si recte agant,
& cum quibus
aduenisti sint.
1. Reg. 17.
v. 13.*

Soodanighe sorghe moeten oock de moeders draeghen voor haere
dochters, volgens het exempel van die loffelycke ende ſorghuldige
vrouwe, van de welke den *c* *Wyseman* ſpreckt, de welke de ooghe
hadde op alle de weghen ende plaetsen van het huys, lettende op al-
les, gelyck *a* *Lapide* seght, op alle den handel van de huysgenoten,
wat dat sy deden, of sy ledigh waeren, genegen tot kyven, tot on-
maetigheydt, oneerbaerheydt ende ſoo voorts.

Dus moesten de sonen, de dochters, ende onderfaeten altydt een
ooghe hebben die hun gaede sloegh, dan soudender veel sonden ge-
ſchouwt worden ende gebetert.

Godt gaewe, dat alle ouders ende overiften ſoo ſorgelyck waeren,
gelyck geweest sijn *Iacob* ende *Iſai* de vaders van *Joseph* ende *David*.
Welcken leffen syne sone *David* somtydts belaste, om te gaen sien,
hoe dat syne broeders hun droeghen, hem aldus aansprekende: Gaet
naer den legher, ende ghy sult uwe broeders beſoecken, ende sien,
of sy in goeden staet sijn, ende verneemt, met welke sy gestelt sijn.

Dat was oock de sorghe van den Propheet *Iob* ten opſicht van sy-
ne kinderen, voor de welke hy alle daeghen Godt badt, dat hyſe
van alle ongeluck soude willen bewaeren, ende vervullen met syne
ſeghen.

Hoe ſorghuldigh en was oock niet die weerdige moeder *Blanca*
Coniu-

Coninginne van Vranckeryck, de welke haeren sone Ludovicus den IX. altydt in de ooghen hadde, fiende ofte wetende, waer hy was, ende wat hy dede, die oock seyde, dat sy hem liever dootd-soude sien ligghen voor haere voeten, als besmet met eene dootd sonde.

Laet ons wederkeeren tot *Jacob*, ende synen gehoorfaemen sone *Ioseph*, die nu al op den wegh was, om syne broeders ergens te vinden. Daer en tusschen den vader was in hope, dat alles wel soude afloopen, ende dat de liefde met dese groetenisse onder de broeders wat soude herttelt worden.

Maer cylaes! het en luckte aldus niet, gelyck hy gewent ende gehopt hadde; hy hadde de broeders wel voor eenighen tydt van *Ioseph* afgescheyden, maer hy en heeft den nydt niet connen scheyden, jae hy was noch vermeerdert. Hun afstrecken van den haet ende nydt die sy hadden teghen *Ioseph*, was als eenen gryp-voghel te willen scheyden van eene duyf, ende eenen hongherigen wolf van een schaep; welke gedierten door hunnen ingeboren drift meer verweckt worden, om die onnoofele beesten te verscheuren ende op te eten, als hun de proye langher wordt ontrocken.

Soe dan als nu *Ioseph* naer veel dolen ende vraeghen sonder eenige vrees ende achterdencken met alle eenvoudigheyt ende genegentheyt syne broeders meer ende meer quam te maederen, soo dat sy hem nu oock van verre in de ooghen creghen, hadden sy terstondt wederom de gepeyten, van hem het leven te nemen, segghende onder malcanderen: Siet daer comt den droomer, comt laet ons hem dooden, ende dan sal men sien, wat hem syne droomen fullen baeten. *Ecce somni uor veat, venite, occidamus eum, & tunc apparebit, quid profuit illi somnia sua.* Gen. 73. v. 19. 20.

Uyt dese bittere ende wreede woorden conde men genoegh merken hun verbitert gemoedt. Maer broeders, waerom syt ghy soo wreedt teghen uwen broeder, die teenemael onnosel is, die u in het minste niet en heeft misdaen, ende die U. lieden allegaeder vriendelyck comt groeten, uyt den naem van U. lieden vader? maer 't was alles te vergeefs. Hoort hier van spreken den *H. Chrystomus*, soo seght hy: Als hy by syne broeders gecomen was, sy hebben hem syn roeckken uytgetrocken; ende daer sy hunnen broeder hadden moeten teghen gaen, ende vriendelyck omhelsen, ende vraeghen, hoe het was met hunnen vader, sy vallen hem aen als bloedtgerige beesten, een schaepken gesien hebbende. O onbermhertighe ende wreede medebroeders, hun ooren stoppende voor al syn bidden ende smeecken met syne traenen gemengelt, jae sy willen hem aenvallen, om te dooden. Gelyck sy het daernaer selfs hebben bekent, als sy waeren in eene uytterste benouwdthydt, soo spraken sy: *b* Met recht lyden wy dit, want

^a
Confestim i-
gitur, ut per-
venit ad fra-
tres suos, nu-
daverunt eum
tunica talaris
& polymita,
cum oportuis-
set illos occur-
tere fratri &
amplexari, &
quomodo se
pater haberet,
inquirere.
Quasi bestiae
quedam, ubi
illi agnum co-
spicati sunt,
affiliunt. S.
Chryl. hom.
161. in Gen.

^b
Merito haec
patimur, quia
peccavimus in
fratrem nos-
trum, viden-
tes angustias
anime ejus,
cum deprecor-
etur nos & c.
Gen. 41. 21.

wy teghen onsen broeder misdaen hebben, fiende de bedrucktheydt synder siele &c.

Sy en wierden dan met alle syne traenen ende teere woorden geen-
sins beweeght, hem uyt haet ende nydt willende dooden. *Occidamus eum.*

^a
*Ne interfici-
atis animam
ejus, nec ef-
fundatis ejus
sanguinem,
sed projicite
eum in cister-
nam, quae est
in solitudine,
manusque ve-
stras servate
innocuas.*

Gen. 37. 21.

^b
*Hic jam om-
nium calculus
mors de re ta
fuisse, mis-
sentque prae-
cipiti furore in
cadem & san-
guinem inno-
xii fratris, ni-
si Ruben ma-
ximi fratris
auctoritas ob-
stitisset, qui
solus fratrum
Iosepho stu-
debat. ita
Guil. Hame-
rus.*

Maer de goddelycke *Voorsienigheydt* quam daer teghen, ende begon
haere partye oock te spelen, daer toe gebruyckende eenen van de broe-
ders, te weten *Ruben* den eerst geboren, den welcken fiende synen
onnoofelen broeder in een uyerste peryckel, wierdt beweeght, ende
dede syn beste, om de broeders van hun boos opset af te trekken,
de selve aldus aensprekende: *b* O broeders en laet ons hem niet doo-
den, maer worpt hem in desen put, die in de woestyne is, ende houdt
uwe handen ontschuldigh. Om dese tusschenspraeck van *Ruben*, en
hebben de broeders met het bloedt van *Ioseph* hunne handen niet be-
smet, maer alleen naer den raedt van *Ruben* hem in eenen drooghen
put daer by gelegen, laeten sincken.

Eer ick voortgae, het sal niesschien wesen tot vernoeghen van den
leer dit peryckel van *Ioseph* in een rym-dicht te hooren.

Simeon fiende *Ioseph* aencomen, spreekt aldus:

Wel sien ick wel? my dunckt, dat in verhaeste schreden

Diën droomenden Propheet tot ons comt aengetreden;

Hy is het self; comt hier, geeft my 't broeders d' handt,

Den voghel is in 't net, by is nu overmant,

Schept moedt, 't is nu den tydt, den laet weer op te haelen;

Hy sal om synen droom nu eens voor goetd betaelen:

Den droom haest blycken sal, wat by ons sal bedien,

Als wy strax in syn bloedt den yrvul sullen sien.

Ick wil hem teghen gaen; maer siet in al myn leden

Ick voel my heel ontfelt, soo ick meyn voort te treden,

Iae can niet voordr gaen; ick beef door heel myn lyf,

Het saveet self beest my nyt, de voeten worden styf.

Vreest ghy? te voren cloeck, eer 't kindt was aengecomen?

Wat schrick heeft op syn comst myn hert nu ingenomen?

Bloodkertigh als ghy syt, 't is schande dat ghy leeft,

Als ghy u soo ontfelt, en voor een jonghen beeft.

Maer by ons broeder is, doch evenwel sal sterven,

En door een broeders handt sal by het leven derven.

Comt Caïn sterckt myn handt tot Iosephs ongeval

Als ghy eerst hebt gedaen, ick my oock wrcken sal.

Levi sprekt: *Hy comt recht op ons aen, wilt maer u gramschap decken,*

Necmt aen een bly gelaet, en wildt hem teghen-wrecken.

Simcon: 't Gevoelen is te groot, van sijn myn hert verstyft;

't En is geen waere wraeck, die maer verholen blyft.

Joseph by fyne broeders gecomen fynde spreckt:

Godt zy gedanck, dat ick van Jacob hier gesonden,
 U allegaer te saem ô broeders heb' gevonden.
 'k heb' u nu hier nu daer op alle plaets gesocht,
 Den aerbeydt was my licht, als ick u vindes mocht:
 O broeders wat geluck, dat ick u com' t' ontmoeten,
 En nyt ons vaders naem u allegaer te groeten.
 Hy nyt een vaders hert u synen segheu biedt,
 En is niet sonder anghst, voor hy u wederstet.
 Maer wat is dit eylaes! ick voel myn herte beven,
 En dat my in myn lyf myn crachten gansch begeven.
 Myn bloedt is heel beroert, 'k en weet niet, wat my quelt,
 Ick voel al evenwel: myn siel is heel onstelt.
 O wat een stuer gesicht, niet als het was voor desen!
 Seght broeder, bid' ick u, wat magh dit immers wesen?

Simcon: Wel dreamer als ghy syt, hebt ghy het niet gedroomt,
 Wat dat het wesen mach, daer ghy nu soo voor schroomt?
 Wech met u droom-geraes, met al u dwael-gesichten,
 Als of wy allegaer voor u eens moesten swichten.

Joseph: Waer toe met 't sweerdt gedreyght? Sim. Peyst wat ghy hebt gedaen!
 De straf van uwen droom sal 't u haest doen verstaen.

Joseph: O broeder! Sim. Nu niet meer, maer vyandt u wil noemen,
 't is nu geen tydt op my of broeders naem te roemen.

Joseph: Ach Simeon! helpt my ô broeders in den noodt.

Simcon: Ghy sult u dwaesen droom betaelen met de doot.

Siet nu u broeders aen met neergebooghe schoouen,
 Siet sterren, son, en maen, wat wasser te gelooven
 Aen soo een sotten droom? siet nu, wat comer af?
 De dootd is uwen loon, u wel-verdiende straf.

Joseph: O Simeon spaert my om Jacob onsen vader,
 Om Isaac, Abraham den stam van allegader;
 Ghy weet, 'k en heb geen schuldt, stilt, bid' ick, u gemoedt,
 O broeder treckt u handt van myn onnoosel bloedt.
 Wat vreesst ghy voor een kindt? Levi: Een kindt met al syn droomen
 Doet ons, gelyck men set, oock allegader schroomen.
 Dies volght u moeder nae, strax sult ghy tot haer gaen,
 Verhaelt dan uwen droom, en watter is gedaen.

Simcon: Doch waerom soo vertroest? hoe blyst hy noch in 't leven?

Ruben: Maer Simeon stilt u, en wilt hem 't leven geven.

't Is vaders lieven soon, soo by het leven derst,
 't Is vast door 't selve sweerdt oock onsen vader sterft.

*Wel sit ghy niet berveeght door 't bloed van mynen broeder,
 Voor 't kindt ghy sorgben moest, verstorven van syn moeder,
 Gelyck syn vader doet. Siet selfs der beesten aerdt,
 Den tyger baeren nest tot in de doot bewaert.*

*Wendt af u bloedigh sweerd, Sim. myn sweerd ick af sou wenden?
 En den gesworen eedt soo schandelycken schenden?*

Ruben: *'t Is een vervloeckten eedt: en 't is geen groot verschil,
 Van een moordadigh werck, of van een boosen wil.
 Maer 't is u meerder lof hem noch te willen spaeren,
 En van soo boos misdadelt uw' handen te bewaeren.
 Verdient hy, als ghy seght, dat hy niet meer en leeft,
 Font hem een sachter doot, en minder straffe geeft.
 Dus hy niet keeren sal naer huys, om 't overdraeghen,
 Syns broeders boos besteck, noch over hem te claeghen.
 Siet, dat ghy in syn bloedt uw' handen niet en verft,
 En dat hy in een put van hongher liever sterft.
 Dees straf is groot genoegh, om uwe wreack te breken;
 Swyght dan, en wilt uw' sweerdt weer in de scheede steken;
 't Is minder schuldt dat hy in eenen put wat leeft,
 Tot hy van honghers nootd syn lesten adem geeft.*

Simcon: *Al was hy nyt myn hert voor eenigh tydt gesloten,
 En dat ick heb' gewenst te sien syn bloedt vergoten,
 Ick echter my tot hem nu meer genogen ken,
 En door u tusschen-spraeck voor hem gewonnen ben.*

Levi: *Daer is in 't naeste bosch heel buyten alle weghen
 Een diep en drooghen put, van hier niet verr' geleghen;
 Laet ons daer henen gaen. Joseph: Geeft my noch wat respyt,
 O Broeders spaert my noch, en my barmhertigh syt.
 Waer is u broeders hert? hebt ghy een hert van steenen?
 Wilt ghy dan, dat ick sterf, laet my myn doott berveenen.
 Verlaeten als ick ben! ô droeven lesten dagh!*

O dat ick op u borst ô Ruben sterven magh!

Ruben: *Wat anght ghy aen myn hals? Jos. O mynen liefften broeder,
 O mynen toeverlaet, myn hóp', syt myn behoeder.*

Ruben: *Ick merck' hy heel beswyckt, hoort hoort, syn stem begeeft,
 En soo ick het gevoel, myn hert te samen beeft.*

Simcon: *Waer blyst ghy noch? gaet aen, ey ruckt hem nyt syn ermen.
 Sa ras, daer is geen tydt, geen hóp' van u 't ontfemen.*

Ruben: *Gaet wreede broeders gaet, geen broeders als te voor,
 Iae beulen self, eylaes! voor niet ick my maer stoor.*

Simcon: *Waer heen? is dit de trouw, die ghy ons hebt gegeven?
 In allen ongeval, oock in de vrees van 't leven?*

Ruben:

Ruben: *De trouw en is geen trouw, die in het quaedt beslaet, Als Joseph om u wrack nu soo verloren gaat.*

Joseph: *Eylaes! ô Simcon siet my hier voor u voeten, Ey laet my noch voor 't lest u allegader groeten.*

Levi: *Neen, 't is al te vergeefs, den put u nu verwacht, Droomt, dat ghy daer in sterft, en in u bloedt versmacht.*

Maer soude men hier niet connen segghen, dat Ruben oock seer quaelyck dede, niet meer belettende de doodt van synen onnoofelen broeder *Joseph*, de welke hy oock quam te raeden? Ruben seght *a Moyses*, en seyde dit maer, om dat hy *Joseph* aldus hopte daer van beter te verlossen, ende hem aldus beter naer synen vader te senden, als wanneer alle de broeders daer niet tegenwoordigh en souden wesen.

Den raedt van *Ruben* wierdt van de andere broeders oock goedt gevonden, doch niet uyt bermhertigheydt, maer meer uyt haet, op dat hy aldaer door ecne langherende pynelycker smerte soude sterven. Maer siet hier wederom hoe dat de vaderlycke *Voorzienigheydt Godts Joseph* ter hulpe quam. De nydige ende onbermhertige broeders (als nu *Joseph* in den put neder gesoncken was)^b waeren daer ontrent gaen sitten, om hunnen noodt-druft te nemen, daer sy conden hooren het jammerlyck gekerm ende suchten van *Joseph*, nochtans sonder eenigh medelyden; van het welke den geleerden *c Hamerus* aldus spreckt: *Joseph* seght hy, in den put gesmeten synde, en verwachte niet anders als de doodt, versoeckende de bermhertigheydt van syne broeders, maer hunne ooren waeren door haet ende nydt verstoppt, wel geruist synde in de suchten, ende traenen van hunnen verdrukten broeder, uytgenomen *d Judas*, die tot bermhertigheydt wierdt beweeght, de andere broeders aldus aensprekende: Maer wat sal ons baeten, ist dat wy onsen broeder het leven nemen? 't is beter, dat men hem aen de *Ismaëlieten* vercoope, ende dat onse handen niet besmet en worden, want het is onsen broeder, ende ons vleesch en bloedt.

Ende voorwaer, quaelyck en hadde *Judas* dese woorden uytgesproken, of de broeders allegaer wierden beweeght, synen raedt goedt vindende, gelyck *e Moyses* seght.

Wel wat onverwachte veranderinge wederom is dit? maer dit was oock het werck van de *Voorzienigheydt Godts* gelyck onder andere wel bemerekt den *Bisschop f Lippomanus*: *Joseph* wierdt aldus getrocken uyt den put, ende aen de *Ismaëlieten* vercocht; doch dit en geschiede niet by geval, maer door den wille ende bestieringe Godts, die *Joseph* daernaer wilde verheffen, ende syne droomen in het werck leggen.

Aldus quam Godt allenskens tot syn voornemen teghen de gedachten van de broeders, de welke geene andere meeninge en hadden;

Pro autem dicitur: volens eum eripere de manibus eorum, & reddere Patri suo. Gen. 37. 22.

Sedentes ut comederent panem. Gen. 37. v. 25.

Præcipitatus in aridum puteum Joseph sevam mortis expectabat, subinde fratrum misericordiam voce, qua poterat implorans, at illorum olstrepeute invidiâ, & securi omnium lacrymarum fratris non exaudiunt, & convivium instrumentum. Hamer.

Dixit autem fratribus suis: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrem nostrum? melius est, ut venundetur Ismaëlitis, & manus nostræ non polluantur, frater enim & caro nostra est. Gen. 37. v. 27.

Ac quierant sermonebus ejus. ibid.

Non fortuito, sed Dei providentia omnia gerentur, etiam in rebus Israelitis, ne credamus fidelium solum opera, sed Dei voluntate omnia disponi.
Lippom. Ep. Metonensis in Censim.

a
Si relinquatur in custodia Joseph, mortem non evaderet, si autem Ruben, ut facere intendebat, eriperet eam de manibus eorum, redderet Patri, non implerentur divinitus visa somnia.
Rupertus.

b
Venditus est Joseph et fratribus, ne ab eis adoraretur, sed ideo est adoratus, quia venditus. Sic divinum mysterium dum evitatur, impletur. Unde humana sapientia dum voluntati Dei per intentionem resistit, eius impletioni militavit.
S. Gieg. lib. 6. moral. c. 12.

als *Ioseph*¹ door alle middelen te beletten, dat sy hem volgens synne droomen geene de minste eere en soude moeten aendoen; jae dat was selfs noch een besonder werck van den *Voorzienigen Godt*, dat hy hunne gepeyfen, ende de dinghen, de welcke scheenen contrarie te wesen aen *Iosephs* verheffinge, gebruyckte als dienstigh, om syn goddeluyck opset uyt te wercken. De Hevlige Vaders hebben hier op soete en diepgrondige bemerckingen: hoort die van den weerdigen Abt *Rupertus*, en van den *H. Gregorius* Paus: Waer het saecke seght *a Rupertus*, dat *Joseph* gelaeten hadde geweest in de drooghe cisterne, hy en soude de doodt niet ontgaen hebben; ende waer't dat *Ruben* hem daer uyt hadde getrocken, gelyck hy van sin was, om hem wederte senden naer synen vader, de droomen en souden niet volbrocht hebben geweest; Godt ende de boose broeders werckten contrarie: de broeders deden hun best, op dat sy hem geene eere en souden bewylen; ende daerom vercochten sy hem, ende lieten hem als een slaef naer *Egypten* medeleyden, ende siet, Godt gebruyckte die selve vercoopinge, om *Ioseph* in *Egypten* te verheffen, ende van hun vereert te worden recht teghen hunne meyninge.

Hoort hier oock van spreken den *b H. Gregorius* den grooten Paus: *Ioseph* is vercocht seght hy van synne broeders, op dat sy hem niet en souden aenbidden, ende daerom is hy aldaer aenbeden, om dat hy vercocht was; ende aldus wierdt de goddeluycke verholentheydt ofte besteringe vervult, als men die vluchtē; ende alwaer de menscheluycke wysheydt den wille Godts tracht te wederstaen, daer ist dat sy mede-werckt, om den wille Godts te volbrenghen.

Aldus geraeckt de Goddeluycke *Voorzienigheydt* tot haer eynde; self door middelen, die de menschen heel onbequaem, jae tegenstrydigh meynen te wesen.

Adversa jurent. Dat teghen gaet, Hier comt te baet.

De woorden van den *c H. Chrysofostomus* syn hier oock merckens weerdigh: Het is wonder, seght hy, ende heel waerachtigh, dat de dinghen die van Godt geschieden, daer sy schynen tegenstrydigh te wesen, ten lesten evenwel met een goet eynde wel over-een-comen.

Den selven *d H. Vader* schryvende op de wercken der Apostelen toont dit claerlyck in den Coninck *Pharao* ende in *Moyfes* noch een cleyn kindeken synde.

Desen Coninck hadde alle de soontjens van de *Iraëlit*en doen versmooren, ende waer't dat sy, seght hy, in het water niet en hadden geworpen geweest, *Moyfes* en soude de doodt niet hebben ontcomen. De moeder van *Moyfes* haer soontjen niet langher connende verborghen, hadde het selve ten lesten doen legghen in een wieghsken van biesen gemaect; ende daernaer gestelt in eene morassche plaetse,

plaetse, om met het aengroeyende water wechgedreven te worden, maer fiet den al-voorfienden Godt heeft het kindeken bewaert door de bykomstige van de dochter van *Pharao* wandelende op den oever van de zee, die aldaer het wieghsken vout met het kindt *Moyfes* daer in, het welck sy daer uyt dede nemen, ende in 't stilte opgebracht synde, wierdt het aengenomen voor haeren sone, die daernaer noch soude wese den aenleyder van de *Israeliten*, ende oock *Pharao* self met de syne in de wateren der zee soude verdrincken.

Den geleerden Bisschop *a Lippomanus* sprekter aldus van: Het kindeken, het welck den Coninck *Pharao* neffens alle de andre foontjens wilde doen verfmooen, hadde Godt gestelt, in het hof te laeten opvoeden, om door het selve daernaer den Coninck met de syne in de zee te doen vergaen.

Het selve fiet men oock geschiedt te syn in diën boosen ende hoo-veerdighen *Aman* ten opzicht van den oodtmoedighen *Mardocheus*.

Eenen treffelycken *b* Schryver stelt ons dit voor met dese woorden: De verholen *Voorfienigheydt* Godts slaet haer ooghen op het vastgestelt voornemen door onverwachte, ende onbequaeme middelen, soo dat *Aman* door syn sorghe ende ernst om *Mardocheus* te vernietighen, den selven heel hoogh verheven heeft, ende vervoordert tot die groote weerdigheydt, de welke hy syn selven hadde toegeschickt.

En gelyck de Goddelycke *Voorfienigheydt* gehandelt heeft in het oudt testament met *Moyfes*, *Mardocheus*, ende meer andere tot hun verheffinge, aldus is de verryffenisse van den sone Godts in de nieuwe wet, oock bevestight door de tegenwerckingen van de Joden. Den *c H. Chrysofomus* stelt het ons seer wel voor: hy sprekent eerst de Joden aen: Ghy hebt ons een vast bewys gegeven. *o Joden* van Christi verryffenisse: het graf is toegesegelt, geen bedrogh en isser geschiedt; daer-en-tuschen het graf is open gevonden, het is dan claerblyckelyck, dat Christus is verresen, het welke de vyanden teghen hunnen danck moeten getuyghen. Het is waer, als de menschen hun teghen de schickinge Godts willen stellen, dat hy hun wel somtydts hunne boose voornemens laet involghen, maer hy gebruyekt hun aldan teghen hunne meyninge, als dienaers ende uytwerckers van syne *Voorfienigheydt*, soo dat Godt ten lesten ten eynde brengt, het welck sy sochten te beletten.

Dit alles moet strecken tot onse leeringhe: te weten: noyt iet te willen teghen de schickinge Godts, generect het al te vergeefs is; want dat van Godt gestelt is, dat sal geschieden, ende het en can noyt belet worden, noch door de schaleckheydt van de menschen, noch door boosheydt van de helsche geesten; jae den goddelycken wil wordt aldan meer vervoordert ende voltrocken, als hem den mensch

Mirabile hoc est & verum, quod quae fiunt à Deo, cum diversa videantur, & disjunctissima, uno tamen concordique sine consentiant. S. Chryl. l. i. de Providentia.

Misit Pharao, ut in flumen projicerentur pueri, & nisi projecti fuissent, non fuisset servatus Moyfes. S. Chryl. hom. 54. in Actus.

a
Quem Rex persequitur ad mortem, illum Dominus per filiam nutriendum destinat, ut vivat. Tu in aula tua educare cogis eum, qui servaturus est eos, quos tu persequeris, & te digna morte puniurus. Lipp.

b
Arcana Dei providentia per inopina & invidiosa media praefixum sibi scopum collimat, adeo ut Aman felicitate Mar-

dochei per-
dendi summos
illi honores fa-
bricavit, &
sublimitate,
quam sibi pra-
sumebat, a-
mulum ador-
navit. Scrip-
tor insignis.

Recta demon-
stratio Resur-
rectionis per

ea, quae vos
ipfi o Iudaei procurastis, reddita est; si enim obsequarum fuit sepulchrum, fraudi & dolo
nullus locus relinquitur, quod si nulla fraus admiffa fuerit, sepulchrum vero repertum est vacuum. perspi-
cuum est, quod procul dubio resurrexit. Fides, quemodo vel mundi veritatis adjuvent demonstrationem. S. Chryf.

ofte den duyvel daer teghen stelt, soo spreect den geleerden *a Cornelius à Lapide* van onse Societeyt, het welck hy oock ten lesten be-
toont in *Ioseph*, wiens verheffinge syn boofwillige broeders te vergeefs
trachteden te beletten; verre van daer dat sy syne droomen om verre
conden stooten, dat sy oock de uyteomste der selve, met hunne boof-
se ende onbedachte teghen-werckinge meer hebben vervoordert, en-
de den wegh gebaent, als sy hem vercochten, ende geleydt wierdt
naer *Aegypten*, om aldaer verheven ende van hun aenbeden te worden:
gelyck wy in het vervolg van dese historie claerder sullen sien, naer
dat wy eerst de volgende fede-leeringe sullen voorgestelt hebben.

a Voluntas divina adeo non potest impediri, humana vel demonum prudentia, ut magis per eam pro-
moreatur & perficiatur, dum contra eam homo vel demon tentat, ut patuit in fratribus Ioseph, qui
sua malignitate & venditione eum evexerunt in Principem Aegypti, ut Dei consilium implerent. Cor-
nelius à Lapide in Prob. cap. 21. v. 30.

S E D E - L E E R I N G H E .

Waerom dat de rechtveerdighe ofte godtruchtighe
menschen door menighen teghenspoedt van Godt
soo geoeffent worden? gelyck het oock met den
onnooselen Ioseph geschiedt is.

DE Goddelycke *Voorzienigheydt*, gelyck wy in het voorgaende
capittel gesien hebben, gebruyckt somtydts onbequaeme, ende
gelyck heel contrarie ende moeyelycke middelen om syne vrien-
den te brenghen tot hun geluckigh eynde. Maer waerom sal iemandt
peysen ofte vraeghen; laet Godt die goede menschen ende syne uyt-
vercoren soo veel swaerigheden ende ellenden onderstaen? seer wel,
dat de sondaers, Godts vyanden veel lyden ende geltraft worden, om
dat sy het selve verdienen; ende veel beter ist in dit leven als in het
ander wat te lyden, want sy somtydts door veel lydens hun ten lesten
tot Godt keeren.

Ioseph, den welcken van synen vader om syne geoorfaemheydt,
minfaemheydt, snyderheydt ende meer andere deughden boven syne
andere broeders wierdt bemindt, ende die aen Godt soo aengenaem
was, wat en moest hy niet lyden? Godt wiste waerom. Ingelyx aen-
gaende andere menschen; maer al laet hy sommige diekwils veel ly-
den, hy en laet evenwel niet het minste toe, ten sy dat het streect
tot hun meeste goet.

Chrystus

^a *Christus* den son^e Godts heeft self soo veel geleden, oock syne lieve moeder *Maria*. Wat wonder dan, dat de menschen, die litmaeten syn van *Christus* oock moeten lyden. Wy en syn niet beter als *Christus*, als *Maria*, als syne Apostelen ende andere syne vrienden. Lyden ende sryden is het leven van de menschen deser wereltd naer het seggen van den Propheta ^b *Job*.

Den ^c *H. Chrysostramus* geeft hier op eene schoone gelyckenisse: Gelyck iemandt die vaert, seght hy, over de zee, onderworpen is aen vele peryckelen, soo van gelycken die op de wereltd leeft, en can niet leven sonder veel cruyssen ende ellenden, die de rechtveerdighe ofte vrienden Godts oock moeten onderstaen, gelyck ^d *David* oock seght ende dickwils meer als de boose ende goddeloose menschen. Soo staeteroock in het boeck *Judith*, dat alle, die Godt behaeght hebben, door veel lydens hebben moeten passeren. Godt, gelyck ick terifondt seyde, heeft syn reden.

De HH. Vaders segghen voor eerst, dat Godt de rechtveerdige veel laet lyden ofte tot vermeerderinge van hunne verdiensten, ofte om de deughden van syne vrienden aen de wereltd bekend te maecten oock tot verweckfel van de andere, op dat sy die souden naervolghen, ende oock geern om Godt wat lyden. Soo sprekter van den ^e *H. Gregorius* Paus schryvende op de Prophetie van den verduldighen *Iob*. Als een onnoosel mensch, seght hy, met de sweepe wordt gellaeghen, syne verdiensten worden vermeerdert om syne verduldigheydt.

Den selven H. Vader betoont dit, in den selven *Iob*, den welcken door het bedryf van *Sathan* volgens de toelaetinge Godts, soo veel heeft geleden, niet nochtans, op dat hy van syne sonden soude gesuyvert worden, maer om syne verdiensten te vermeerderen.

Aldus toont Godt aen syne vrienden syne liefde, als hy hun occasie geeft, om meer aen te groeyen in deughden ende verdiensten. Jae hy neemter oock syn behaegen in, ende hy maect oock ten lesten, dat hunne cloeckmoedigheydt ende volmaecktheydt tot hunnen lof meer bekend worde. De verheven deught ende verduldigheydt van *Iob* en soude noyt bekend geweest hebben, waer't dat hy soo veel niet en hadde geleden; alldan heeft het gebleken, dat syne deught eene vaste ende pure deught was gelyck het goudt in het vier gesuyvert; daer den ^f *Wyseman* ende den Propheet *Zacharias* van spreken. Eenen vermaerden schryver seght, dat dijn cloecken ende onverwinlycken *Iob* wel moelite vergeleken worden met enen boom genoemt *Larix* den welcken naer de getuygenisse van *Plinius* dijn ondersoeker van de nature, soo hardt is ende sterk, dat hy door het vier noch verbrandt noch verslonden en wordt.

^a
Sic oportuit
Christum pati
& ita intrare
in gloriam suam. Luc. 24.
26. b *Militia est vita
hominis super
terram. Job.
7. v. i. c Sicut
navigans
non potest sine
varis pericul
o confectari,
sic qui vitam
vivat, non potest non
in tribulatione
& cruce
versari.*

Chryf. hom.
67. ad Pop.
Antiochi: d
In salute tribu
lationes susto
rum. Pl. 33.
v. 20. e Om
nes qui plura
erunt Deo per
multas tribu
lationes trans
fierunt. c. 3.
v. 23. f Cum
innocentis flag
ello a terri
tur, ei per pa
tientiam me
ritorum sum
ma conuul
tur. S. Greg.
in lib. 5. in
Job. g Qui
Dei voce jus
sus ante flag
ella dictus
est, non idcir
co utrumper
missus est, ut
in eo vita
purgaretur,
sed ut merita
referret.
Greg. ibid.
h Tanquam
arbor

rum in ferna-
ce probavit e-
os. Sap. 3. v. 6.

Prohibeo eos
tamquam au-
rum. Zachar.
13. v. 9. i
L. 16. nat. hi-
st. c. 3.

a L. 16. Le-
ct. antiq. cap.

20. b *Job*
ante tentatio-
nes precipuus
erat, sed po-
stquam arietor ap-
paruit, nec
tantum bonus
erat, cum ille-
jum haberet
corpus, sed
multo melior
ostensus, cum
ex corpore
vermes & si-
mes defluebat.

S. Chryl. de
conversione S.

Matth. c
Sic *Job* post
rerum damna

post pignorum
junera value-
ribus quoq; &
vermibus gra-
viter afflictus,
non victus est,
sed probatus,
qui in ipsis af-
flictionibus
& doloribus
suis patienti-
am religiose
novis osten-
dit. S. Cypri-
de mortalita.

re. d *Quidquid*
malorum ius-
sus irrogatur,
non est poena
criminis, sed
examen vir-
tutis. S. Aug.
l. 2. de Civita-

te

a *Celius Rodiginus* seght eenen thooren gesien te hebben van het houdt van diën boom *Larix*, den welcken den Keyser *Julius Caesar* door het vier niet en heeft connen te niet doen.

Ick segge dan wederom, dat diën onwinbaeren *Job* in al syn lyden oock altydt vast heeft gestaen ende onberoert, sonder oyt te claegen teghen Godt.

Al dit lyden van desen spiegel van verdueligheydt streckte tot vermeerderinge synder deught, die Godt wilde bekent maecken aen alle menschen.

Den b *H. Chrysofostomus* en heeft die wondere deught van *Job* oock niet connen verfwygen: *Job*, seght hy, eer hy quam te lyden, stack uyt in de deught boven alle andere, maer daernaer heeft het noch meer gebleken: hy en was niet alleen deughdelyck, als hy heel ongeschonden was, maer noch meer, als hy vol wormen ende vol etter was, oock naer het verlies van al syn goedt, ende naer het droef ongeluck van het verpletten van syne kinderen. Hy en is niet overwonnen geweest, seght oock den c *H. Cyprianus*, maer alleen beproeft, toonende altydt in alle syne ellenden eene onverwinnelycke verdueligheydt van syn cloeck gemoedt.

In het generael gesproken seght den d *H. Augustinus*: Alle quaedt datter aen de rechtveerdige overcoemt, en is geene straffe van sonde, maer eene onderioeckinge ende verclaringe van de deught.

Hier op past seer wel het ghene ons verhaelt e *Victor Uicensis*.

Gensericus Coninck der Wandaelen besmet met de ketterye van *Arius* hadde ter dootd veroordeelt enen cloecken beschermmer van het Catholyck geloof met naeme *Masculan*; den Coninck hadde in stille belast, dat men hem maer en soude dooden, waer 't dat hy in het leste syn geloof soude afweeren, ende hem laeten leven, als hy in syn geloof soude standtvastigh blyven. *Gensericus* vreesde, waer 't dat hy om syn geloof wierdt gedoodt, dat hem die van Roomen eeren souden als eenen Martelaer, *Nam si gladio peremeritis, Romani Martyrem predicabunt*. Maer den onverwinnelycken *Masculan* door de gracie Godts, cloecker geworden synde als eene vaste colomme, quam uyt het peryckel des dootds als eenen glorieusen belyder, ende als den afgunstigen Coninck hem geen en wilde maecken, hy en heeft onsen belyder niet connen te cort doen, noch overwinnen. Soo heeft den cloecken Campioen in den wensch van de martelie ende in de belydenisse van syn geloof victorieus ende glorieus gebleven voor Godt ende voor de menschen.

Laet ons nu voorder gaen bemereken den wonderlycken handel-
Godts in het oeffenen van de rechtveerdige ende syne uytvercoren vrienden tot hun meeste goedt. Ick bevinde by de H. Vaders ende
andere

andere geleerde mannen, dat Godt aldus met hun handelt, als eenen forghvuldighen ende voorsichtighen *Medecyn*.

Wat doet eenen wyfen medecyn? Hoorter van spreken diën geleerden ende samen godtvruchtighen *a Justus Lipsius*: Om eene sieckte, seght hy, ofte quaele te genesen ofte te verhoeden, den chirugien sal somtydts van den siecken eenigh quaedt bloedt afstrecken, niet omdat hy heel sieck is, maer omdat hy niet sieck en soude worden, van gelycken, seght hy, Godt nemt somtydts wech den vonck ende materie van de sonden, in de weleke wy souden vallen, oft connen vallen.

Den H. Vader *b Hieronymus* heeft hier noch eene andere bemerkinge in den handel Godts naer het exempel van eenen chirugien. Dese gebruyckt somtydts uyt eene bermhertigheydt het rasoir ofte brandtyler tot bewaernisse van iemandts leven, afsnydende het bedorven vleesch, ofte toeblandende de verrotte lidtmaecten; ende hy en spaert hem aldan niet, op dat hy hem soude spaeren; hy en heeft geen medelyden met hem, om hem syne bermhertigheydt te toonen. Wat doet dan den crancken? Claeght hy over den chirugien? Geenlins, maer sal hem daer voor noch bedancken.

Is't dat wy dan eenen snydenden geneef-meester niet en segghen quaedt te wesen, maer goedt, ist dat wy hem danckbaer syn ende hem noch loon geven, waerom en syn wy dan niet te vreden met de medicine Godts? seght den geleerden *c Simplicius*.

Den *d H. Augustinus* leght dit alles in het cort wel uyt: Dat den mensch wel vatte ende verstaet, seght hy, dat Godt eenen medecyn is, ende dat de tribulatie eene goede medecyne is tot de saligheydt: Ghy wordt aldan gebrandt. gesneden, ende ghy roept uyt pyn ende gevoelen, maer den medecyn en hoort u niet naer uwen wensich, doch hy hoort u naer uwe saligheydt.

Hier comt seer wel te passe het ghene men verhaelt van eenen fekeren *fason* van *Theffalien*: Dese hadde een gefwil binnen in syn lichaem, dat ongeneesbaer wierdt gehouden; doch het geschiede, dat hy in een gevecht van synen vyandt recht in dit gefwil wierdt gesteken, ende aldus alle venyneghen etter was uytgelopen, waer door hy in corten tydt heel genas. Aldus sal ons Godt in alle onse quaelen op synen tydt te hulpe comen; ende daer-en-tusschen moeten wy op hem gerustelyck betrouwen, ende niet te seer claeghen ende te onverduldigh syn, moетende oock peysen dat alles van Godt comt, als van eenen goeden vader, gelyck den *e H. Augustinus* oock wel seght in de uytlegginge van den 102 Psalm: want eenen goeden vader maer en wenst de genesinge ende gesondtheydt van syn kindt. Dat Godt, seght hy, straffelyck met ons handele, dat hy ons pyne aen-

te Dei. c. 3
e Si marty-
rem invidis
hostis noluit
facere,
confessorem
tamen non po-
tuit violare.
Victor Utc.
lx. persecut.
Wandalorum
a Medici san-
guinem inter-
dum dimitt-
unt, non quia
eger es, sed ne
egressus, sic
Deus per cruce-
m admittit
materiam &
fomitum futu-
rorum viti-
orum. Lipsius.
1. 2. de Const.
cap. 2. b
Quasi clemen-
tissimus medi-
cus incidere
cupiens putri-
dis carnes &
canosa vulne-
ra adurere
cauterio non
parit, ut par-
cat, non misere-
retur ut misere-
reatur. S. Hier-
102. in Ezech.
c. 7. c Si
medicum se-
cantem malum
non dicimus,
sed bonum, si
grattas agi-
mus si merce-
dem damus,
quare in me-
dicina Dei non
acquiescimus.
Simplicius
script. doctus.
d Intelligat
homo Medi-
cum esse De-
um, & tribu-
latio-

tionem esse
medi inam ad
salutem. Sub
medicamento
veris, se, aris,
clamas, non
audit medicus
ad voluntate,
sed audit ad
salutem. S.
Aug. in psalm.
21. e Servi-
at quantum
volet, pater
est. Aug. in
psalm. 21.
a In libro de
amore Dei.
b Paserna
rox haec est: E-
go percutiam
& ego sanabo:
Per. utis cum
ut emendes,
non ut vindic-
ces, quia tam-
quam pater
misericors fla-
gellat filium,
quem diligit,
sed mitto fla-
gellatur, quod
te patrem pi-
um esse igno-
ret, inruata-
re solet, & se
innocentem
esse putat, te
autem crude-
lem, quia tam-
men bonitas
tua ei subre-
nit, per intel-
lectum poten-
tiam virtutis
eae sentit, &
tuam sapien-
tia per intelle-
ctus caput, quia
talis sapientia
atque senti-
entia per intel-
lectum & suavi-
tatem diffundit

100

doe, soo groot als het hem belieft, want hy is onsen vader. Welck gepeys sonder twyfel ons tot grooten troost ende ruste moet wesen. Den *H. Franciscus de Sales* verhaelt tot onsen propost cene besonde- re geschiedenisse: Daer was, seght hy, cene jonge dochter, de welke onpasselyck synde, hadde liever te sterven, als het bloedt te lac- ten trecken, ende sy en wilde geenfins aenden chirugien haeren erm geven, niet welck nochtans niet en mocht achtergelaeten worden sonder groot jae seker peryckel van haer leven; men bidt haer, men praemt haer, men seght, datter haer leven aenhanght, maer alles te vergeefs tot groote droefheydt van ouders ende vrienden. Wat soude den vader doen? Die haer ten uyteriten beminde, ende die haer wensse te helpen met wat prys, dat het soude wesen, hy nemt dan ten lesten desen raedt: Hy was wel eenen goeden medecyn, maer geenen chirugien, evenwel hy nemt het lancet in de handt, ende verfoeckt haeren erm, om haer wat bloedt te trecken, ende sy haeren vader siende sonder teghen-spreken was terstondt gehoorsaem, ontfanghende den steeck sonder bleeck te worden, end sonder vreesse, seggende, dat sy van haeren vader geenfins en hadde te vreesen. Wat dunckt u? past dit niet wel op onse materie? het enckel gepeys van haeren vader stelde haer teenemael gerust, den welcken nochtans hadde connen missen als wesende eenen mensch, ende niet ervaeren in die conste.

Hoe en moeten wy dan ons selven niet gerust houden onder de handt Godts den alderbesten ende wyften vader, als hy ons eenighe moeyelyckheydt oversendt, ende pyne aendoet? Godt is onsen goeden vader, den welcken alles kennende, ende alle macht hebbende ons op synen tydt in alle swaerigheydt can helpen, en sal helpen, ende niet anders toe en laet, als dat ons het salighste is.

Men moet het alles nemen van syn handt, om dat hy onsen vader is, het welck alleen genoegh is, om in alles gerust te syn. *Servat quantum volet, quia pater est.*

Het sal de moeyte weerd't syn, hier op noch te hooren de schoone woorden van eenen geleerden ende oodtmoedighen schryver, den welcken syn selven noemde *Idiota*, wiens naem onbekent is gebleven, tot dat den geleerden *Theophilus Raynandus* van onse Societeit heeft achterhaelt, dat desen *Idiota* geweest is *b Raymondus Jordanus* eerst Canonick Regulier, ende daernaer Abt van *Celles*, den welcken geleest heeft in de elfste ofte in het beginfel van de twelfste eeuw, gemerckt hy van den *H. Bernardus* in synen schriften mentie maect. Desen schryver dan uytleggende dese woorden van het boeck *Deuteronomii. Percutiam & ego sanabo c. 32. v. 30.* Ick sal slaen, ende ick sal geneesen. Spreck Godt aldus aen in synen 2. boeck

van

van de wacre wysheydt. Dit is eene vaderlycke stemme: Ick sal slaen, ende ick sal genesen, want ghy slaet ons om ons te doen beteren, niet om wraecke over ons te nemen; ghy slaet als eenen bermhertighen vader, ghy castydt uwen sone, die ghy bemindt, maer hy pleeght soo geslagen synde in het beginfel teghen u te claeghen, om dat hy u als eenen goetdhertighen vader niet en kent, peyfende oock dat ghy wreedt syt, sich houdende als onnoosel, maer omdat uwe goedtheydt hem bystaet, in de sweepe bevroedt hy de cracht uwer macht, ende begint uwe wysheydt met syn verstandt te achterhaelen, want soodanige wysheydt door de sweepe oock stercker raectt, ende hem oock ingeeft, dat hy blyder soude moeten syn in syn lyden, ende wel verstaen, dat de tribulatie verduldigheydt voortbrenght, de verduldigheydt proevinge, ende de proevinge hope, ende dat hy niet gestraft en wierdt als een slaef, maer door de sweepe onderwefen als eenen sone, om eens te ontfangen syne erffenisse. Allegaeder schoone ende soete woorden, seer wel passende op het ghene ick te vooren geseydt hadde.

per intellectum ea inspirat, quod gaudeat in tribulationibus & sicut, quoniam patientiam tribulatio operatur, patientia probationem, probationem, & tunc se non quasi servum, sed quasi filium per flagellum erudit, ut hereditatem accipiat. Idiora. l. 2 de vera sapientia. c. 12.

Den *a. H. Augustinus*. Wordt ghy vervult, seght hy, met eenige swaerigheydt, kent uwen vader, die u maer en tracht tot het beste te trecken, hy leert ende hy onderwyft u, als hy voor u besorghet uwe toecomende erffenisse.

a. Tribularis, agnosce patrem emendantem &c. erudit cum parat hereditatem. S. Augustinus psalm. 14.

Hier uyt can men altydt peysen, dat Godt eenen wyfen ende bermhertighen vader is, hy is eenen vader, die synen sone bemint, ende hem uyt liefde somtydts straf. Dit is, het welck ons diën vermaerden ende loffelycken Poët den edelen Heer Cats ons voorttelt als een profytige fede-lesse in het 25. capittel van syne invallende gedachten beginnende aldus.

*Ick sagh op eenen tydt twee cleyne jonghers vechten,
Die ginghen teghen een als kryghs-verwoede knechten:
Maer striax quam daer een man, die op den eersten keef,
En even van de straet met slaeghen benen dreef.
Den tweeden raectt hy niet. Dit moet den vader wesen,
Die soo een harde les den vechter had gelesen,
Sprack hier op al het volck, die by den handel stontd,
En 't oordeel, soo my dunckt, en was niet sonder grondt:
Dies gingh ick dit geval wat naeder overwegher,
En vondt een grooie les daer in te syn geleghen:
Ick vondt, dat even Godt diën vader is ghelyck,
Eer hy syn kinders brengh tot syn bestandigh Ryck.
Maer laet ons lieve siel geen straf maer seghen hieten,
Als Godt een harde pyl op ons sal comen schieten;*

't En is geen teghenspoedt; 't en is geen ongeluck,
 Al is de vrome siel gefeten in den druck.
 Oock rekent dese niet voor Godts-beminde menschen,
 Die staegh haer wille doen, en hebben, datse wenschen;
 Hier is beminde siel, hier is een groot verschil.
 O Godt en laet my niet tot myn verkeerden wil.

Alles is wel ende Christelyck gefeydt, oock bevestight met de H. Schrifture, geiyck het boven gefeydt is, ende gelycker staet in den brief van den ^a H. Paulus met dese woorden: Wiën den Heere lief heeft, die castydt hy, ende hy geesselt elck kindt, het welck hy ontfanght.

^a
*Quem diligit
 Dominus, ca-
 stigat, flagel-
 lat omnem fi-
 lium, quem re-
 cipit. Ad Heb.
 12. v. 6.*

Dese gelyckenisse van vader is teer ende maer al te waer ende niet min profytigh, maer ick moet hier oock eene gelyckenisse Godts voorstellen van eene sorghvuldige Moeder.

Het is de gewoonte van de suygende moeders deser wereltd, als sy haere suygende kinderkens willen spenen, ende van de borst af-trecken, dat sy de selve bestrycken met eenigh bitter sap van Alfem, van Aloë, van Myrrhe ofte van eenigh ander bitter cruydt, om de kinderkens aldus van het soet moeders sogh afkeerigh te maecten, ende hun soo allenskens tot wat stercker voedsel te gewinnen.

^b
*Tamquam à
 materno ubere
 amaritudinem
 experieris. S. Aug. in
 psalm. 43.*

Godt van gelycken, seght den ^b H. Augustinus: Als Godt siet, dat den voorspoedt, ende soete voldoeninge van de schepsels, de gesondtheydt of iet anders strecken soude teghen hunne saligheydt, wat doet hy? Hy sendt hun oock wat bitterheydt over, enighen teghenspoedt, wat verlies van goederen, een moeyelyck proces, eene moeyelycke sieckte &c. soo dat het hun al niet en streckt naer hunnen wensch, om hun aldus van de schaedelycke voldoeninge ende soete aenlockfels van de bedriegelycke wereltd af-te-trecken, ende tot Godt den oorspronck van alle goedt liever te doen keeren.

^c
*Huic vite
 male dulci
 miset Deus
 amaritudines
 tribulationis,
 ut alia, que
 salubriter
 dulcis est, re-
 quiratur. I-
 dem S. Aug.*

Hoort voorder de woorden van den selven ^c H. Vader. Godt, seght hy, mengelt eenighe bitterheden met het geluck ende soetigheden van dese wereltd, op dat men trachten soude te becomen een beter ende geruster leven tot de eeuwighe saligheydt.

Den H. Paus Gregorius heeft oock hier op eene goede bemerckinge. Het geschiedt, seght hy, door eene bermhertige schickinge Godts, dat het leven van de uytvercoren ten tyde van hunne pelgrimagic hier dickwils gestoort wordt, op dat sy den wegh niet en souden beminnen voor het hemelsch vaderlandt.

Om in het cort te seggen, het beste van al, om alle ellenden ende swaerigheden, die ons overcomen, wel ende wyselyck te verdraeghen, is syn selven altydt voeghen naer den wille van den Voorseighen ende alles wel bestierenden Godt, die ons maer over en sendt, het welke ons het saligste is.

Hier

Hier comt voor het leſt te paſſe het ghene ons *a Calius Rodiginus* verhaelt. Als *Alexander* den grooten, ſeght hy, eens victorieus was over ſyne vyanden, hy hadde thien jongelinghen veroordeelt, om te ſterven; deſe niet tegenſtaende ginghen cloeck ende al ſingende naer de doodt tot verwonderinge van een ieder, den Coninck dat verſtaende, dede de ſelve ſtille ſtaen, ende hun gevraeght hebbende de oorſaecke van haere blydſchap, ſeyden ſy, dat ſy blyde waeren, om dat ſy ginghen ſterven door laſt ende gebodt van den machtighſten Coninck van de wereltd, het welck *Alexander* ſoo behaegde, dat hy de ſelve terſtondt van de doodt verloſte.

^a
L. h. 18 leſt.
antiqu. c. 33.

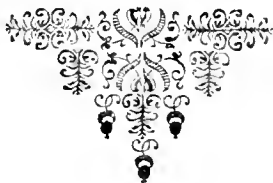
Is't dat ſy ſoo geruſt ende blyde waeren om den wille ende gebodt van den Coninck *Alexander*, die maer eenen worm en was ten opſicht van Godt den Coninck der Coninghen, hoe en moeten wy dan niet geruſt ende te vreden ſyn, aengeſien wy ſonder den wille Godts niet het minſte en onderſtaen; het welck alleen ons genoegh moeſt weſen, om alle cruyſſen ende moeyelyckheden cloeckelyek ende geerne te verdraeghen.

Ick fluyte deſe fede-leſſe met de ſchoone woorden van den *b H. Augustinus*. Al dat ons overcomt, ſeght hy, teghen onſen wille, weet ſeker, dat het niet en geſchiedt ſonder den wille Godts, ende ſonder ſyne *Voorsienigheydt*, ende iſt dat wy het niet en vatten, waerom dat het geſchiedt, wy moeten het ſelve laeten aen Godt, want hy het ſonder reden niet toe en laet.

^b
Quidquid ergo hic accidit contra voluntatem nostram, noveris non accidere nisi de voluntate Dei, & providentia ipsius; & si non intelligimus, quare fiat, demus hoc providentiae ipsius, quia non fit sine causa. S. Aug. in psal. 148.

Den onnoſelen *Joseph* is altydt geruſtende cloeck geweest in alle ſyn lyden ende vervolginghen, maer beſonderlyek, om dat hy het al nam van de handt Godts, gelyck hy het daernaer nu verheven ſynde aen ſyne broeders te kennen gaf, met deſe woorden: Ick en ben herwaerts niet gefonden door uwen raedt, maer door Godts wille. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum. Gen. 45. v. 8.*

Laet ons nu voortgaen in onſe historie.

II. CAPITTEL.

De afgunstige ende moedwillighe broeders van Ioseph senden aen hunnen vader syn rockxken heel bebloeydt, als of Ioseph ergens van eene wreede beeste verscheurt was.

Joseph van syne broeders vercocht synde aen de voor-by-passierende *Ismaelnesche* cooplieden was nu als eene slave wechgeleydt naer het landt van *Egypten*, maer den haet en was noch niet verdwenen uyt hun boos ende afgunstigh hert: de plichtige broeders willende voor hunnen vader verborgen houden de vercoopinge van *Joseph*, doen dit op eene al te wreede maniere: Syn opper-cleedt oite rockxken uytgetrocken hebbende, eer sy hem lieten sincken in den drooghen put, ofte cisterne, senden sy het selven aen hunnen ouden vader, eerst geverft hier en daer met het bloedt van eenen gedooden bock. Maer wat eene wreedtheydt ende onvoorsichtigheydt is dit? En vreesden sy dan niet, dat *Ruben* ende *Judas* oft iemandt anders het selve mochte uytbrengen? Geensins, want sy hadden onder hun vattgestelt, het leven te nemen aen diën, den welcken dit aen *Jacob* soude openbaeren. Gelycker staet in het testament van die 12 *Patriarchen* daer den *E. P. a Saliannus* van onse Societeyt in syne kerkelycke historie van schryft. Dogh wat blinder ende grooter boosheydt conden sy bedencken! om de schaemte ende schande by hunnen vader te ontgaen, sy willen den ouden man liever tot de doot toe bedroeven; maer evenwel sy en conden dat niet doen sonder Godt ten uytersten te vergrammen, aen den welcken al hun boos besteeck heel bekend was; het welck sy hadden moeten peylen, maer den haet ende nydt hadden hun verblindt, ende de wysheydt benomen. Hoort het uyt den mond van den *b II. Chrysostronus*, die de broeders aldus aanspreekt: O ghy boose onbedachte ende uytinnige als ghy syt! al ist dat ghy uwen vader cont bedrieghen, ghy en sult nochtans niet bedrieghen diën oppersten Rechter, die niet bedroghen en can worden, den welcken men meest moest vreesen; het ghene ghy gedaen hebt, ende dat ghy aen uwen vader wilt verwygghen, dat en sal aen die alsiende oogh niet onbekent wesen, de welcke noyt en slaept. Dat is de blindtheydt van vele, als sy iet verholen connen houden voor de menschen, sy meynen, dat sy voor de rest wel moghen gerutt syn, Godt daer en tuschen niet vreesende, aen den welcken het alles bekend is.

Wat

Quoniam consuevit omnes simul, si quis revelaret mysterium, illum occiderent gladio Salianus in bist. Ecclesiast. de test. 12. Patriarch.

b
Quid decipitis vos ipsos insensati? nam licet patrem decipere possitis, non scilicet tamen iudicem illum, qui decipi nequit, quem maxime omnium formidare oportet, non ignorabit quod fecistis, & quod ignorari vultis a patre, dirigit ille oculus nuncquam dormitat S. Chry. hom. 6. in Gen.

Wat eene blindtheydt ende uytfinningheydt ! niet te vreesen de ooghen Godts, noch syn oordeel, noch syne straffe, die eeuwigh sal dueren !

Den *a* *H. Ambrosius* vreesde voor die hier willen verberghen, het welck niet verholen en can blyven, ende eens moet te voorichyn komen in het leste oordeel.

Maer eylaes ! sommige en schynen niet veel te vreesen van dat leste oordeel, om dat sy meynen, dat het noch verre is; daer sy evenwel weten, dat sy daer eens sullen moeten verschynen, daer oock hunne boosheydt al dickwils in dit leven, als sy het minst verwachten, naer verdiensten wordt gestraft.

Eene historie daer van onder vele verhaelt ons den *E. P. Benedictus Fernandus* van onse Societeit in den derden boeck van syne uytlegginge van het boeck *Genesis* : Daer wierdt, seght hy, iemandt te *Lisbona* de hooft-stadt van *Portugael*, daer hy woonde, van moordt beschuldight ende veroordeelt, ende nu naer de doot geleydt synde, vergefelschapt van eene groote menigte des volckx, was nu gecomen tot eene stracte, by de kercke van den *H. Sebastianus* Martelaer, alwaer teghen aen den muer eene colomme lagh, hier bleef den misdaedighen stil staen, ende sich keerende tot al het volck, seyde : Hoort, die hier teghenwoordigh syt : Ick vreesde Godt den Rechter van alle menschen, voor wie ick sweere, dat ick in de moordt, daer ick van beschuldight ben, teenemael onnoefel ben, maer ick bekenne hier voor Godt, dat ick hier eens in den nacht eenen mensch, die ick niet en kende, sittende op desen steen, als raefende hebbe vermoordt, het welcke niemandt tot nu toe en heeft geweten als Godt alleen, die mynen rechter is, ende nu van my wraeckeneemt; dat alle menschen hier leeren ende peysen, datter aen Godt niet het minste onbekent en is. Dit geseydt hebbende gongh hy voort, ende onderstondt verduddelyck syne rechtveerdige doot.

Die al-doorfiende ooghe Godts fagh oock dijn gewortelden haer van de broeders teghen *Joseph*, ende hun afgekeert gemoedt van *Jacob* hunnen vader; aen den welcken sy fonden het verscheurt ende bebloeydt rockxken van *Joseph* als of hy ergens van eene wilde beeste verlonnen was, hier in seer gelyck aen de raefende beesten, de welke niet tevreden synde met de opgeëten lichaemen, oock daernaer dickwils hunne cleederen verscheuren.

Den *b* *H. Basilius* Bisschop van *Seleucia* leght het uyt in deser voghen : Siet die wrede broeders doen het bebloedt rockxken aen *Jacob* ter handt comen, als oft sy hunnen haer ende nydt sonder bloedt niet en conden uytblusschen. Hunnen haer streckte oock teghen hunnen ouden vader.

a
Pa mihi, quod latere cupio, & latere non possum; quomodo enim latebo, qui inscriptagero in pectore meorum iudicia peccatorum, denudabitur in illo iudicii die uniuscuiusque pectus. S.
Amb.

b
In speciemcaedis composita patris offerunt manibus truentam tunicam, quasi sine sanguine invidiam nequeant extinguere. S.
Basil. Seleuc. Ep. Orat. 8. de Joseph.

^a
Neque parricidii in fratrem commissio contenti, graviorum scelerum faciem apud patrem arte & mendacio omnium vestem siquidem Joseph detractam & sanguine haeredito pollutam paternis oculis ingerunt, quo simul & a se commissum Jcelus mendaciter amolitur, & pariter visera tamquam in representi vehementer dolore commoveantur. Ham. in Genesim.

^b
Quam cum agnovisset pater, ait, tunc castitatem, si ra pessima committam, bestia devoravit Joseph, si esset vestibus indutus est filium suum multo terpe- re. Gen. 37. v. 33. & 34. c. Gen. 37. v. 34. rem filius enim, a. leu- rent dolorem patris, nequit consolationem admittere, quia fessum sustinetur. Latet ut iudicium

^a *Guilhelmus Hamerus* diën vermaerden uytlegggher van de H. Scrif- ture leght dit wat breeder uyt. De nydighe broeders seght hy, lie- ten hun voorstaen, dat *Jacob* van alle dese stooringe de meeste oor- facecke was om syne te groote liefde tot *Joseph* boven alle de andere. Hierom wilden sy hier wraccke nemen over hunnen vader, door het welck sy sekerlyck conden dencken, dat het al soude wesen tot syn uytterste gevoelen ende smerte, ende niet sonder peryckel van de doot.

Als sy evenwel syne versierde doot aen den vader wilden te ken- nen geven, sy hadden hem het selve wel connen laeten weten, seg- gende by exempel, dat *Joseph* nergens te voorschyn en quam, son- der hem te senden syn bebloeydt rockxken; maer sy sonden het uyt gramschap, ende uyt spyt, oock tot meerder gevoelen van *Jacob*, gelyck hy het betoonde, als hy het verscheurt ende bebloeydt rockx- ken sagh, seyde terstondt: ^b Jae het is het rockxken van mynen sone, eene wreede beeste heeft hem geëten, sy heeft *Joseph* verscheurt en- de verslonden; ende syne cleederen oock scheurende heeft een hay- ren cleedt aengedaen, langhen tydt synen sone beweene.

Den droeven vader en was niet te stillen, allen trooft verstoonden- de, oock niet willende getrooft worden, self van syne sonen, die nu van het veldt naer huys wedergekeert waeren, alle hunne troosten- de woorden verworpende, misshien seght *Oleaster*, omdat *Jacob* van syne sonen quaedt achterdencken hadde, dat sy de oorfacek waeren van al dit quaedt.

De droefheydt van *Jacob* siende *Josephs* rockxken van verscheyde verwen, nu geverft in syn eyghen bloedt, en sal men niet lichtelyck achterhaelen.

Men leest in de oude historien, dat sommighe ouders ende getrou- de siende de bebloeyde cleederen van hunne mans ofte sonen, ter- stondt besweken ende gestorven syn.

De Roomsche Keyserinne *Caliphurnia* de huysvrouwe van *Julius Caesar* siende maer het doortteken kleedt van haeren man viel van haer selven, om te sterven.

Plutarchus seght van eene treffelycke weduwe, wiëns man wreedelyck vermoort was, dat sy bycans stierf van droefheydt, als sy maer en sagh syn kleedt bebloeydt ende doortteken, het welke sy Jaernaer dickwils aenshoude, synde voi traenen, ende kuste uyt eene beson- dere liefde tot haeren man. Wat wonder dan dat den ouden vader *Jacob* siende het bebloeydt verscheurt kleedt van *Joseph* die hy soo bemindt hadde, ende nu meynde doot te wesen, van droefheydt bycans quam te sterven! als wanneer hy seyde: Ick sal by mynen sone al weenende neder-daelen ter hellen.

Descendam ad filium meum in infernum. Genes. 37. v. 35. *consolatione,
& putabat ab
illis prodigijs
malum. Olear*
Tot voldoeninge misſchien van den leſer, ſal ick deſe overgrootte droefheydt van *Jacob* in een rym-dicht beweegelycker hier trachten voor te ſtellen.

*Soo haest het bloedigh cleedt nu was ter handt gecomen,
Den heel bedaeghden man van droefheydt ingenomen
Vol sieckten en vol smert, geraeckt tot in de siel
Terstondt heel sprakeloos, eylaes! ter aerden viel!
Hier op 't heel huysgesin, dienstmaeghden ende knechten
Strax waeren by der handt, om Jacob op te rechten,
Met vrees, en soet geweldt, tot dat hy neder sat,
En sachtens wierdt gelaest met wyn oft ander nat.
Dan d' hersenen versterckt; door alles ingenomen
Begon, gelyck men sagh, heel tot syn self te comen;
Strax siet hy rommendom; doch syne tongh bleef stil;
En soo hy naer syn wensch een luttel spreken wil,
Roept Joseph, doch niet meer, de stem comt weer t' ontbreken;
De droefheydt hem belet, en can niet voordr spreken.
Eylaes; hy vat het cleedt doordroncken van het bloedt,
Hy keert het, en 't besproeyt met synder traenen vloedt.
Hy siet van welcken kant hy hadt den beet gecreghen,
Hy merckt, en peyst noch meer in alles t' overweghen;
De dolingh' en 't geloof die stryden in syn hert,
En tusschen smert en liesd' hy staegh gepynight werdt.
Is dit het cleedt peyst hy, met menigh verf doorweven,
Dat ick ô lieven soon u onlanx hebb' gegeven?
Ach 't is die verf niet meer, die is nu al vergaen;
Eylaes; een droeve verf ick over al sie staen!
Aldus ghy wederkeert? Dus hebt my niet verlaeten!
Doch wat helpt dit beclagh! dit can my geensins baeten!
'k Ben d' oorfaeck van u doot: ick heb u daer doen gaen,
Ghy hebt om myne schuldt de doot maer onderstaen.
Eylaes? hoe leef ick noch! om noch al meer te lyden?
Godt weet, met wat al smert tot nu heb moeten stryden.
O al te droeven staet! ô leven vol van druck!
Of ick geboren waer tot pyn en ongeluck!
Doch 't is van Godt gestelt, eer men sich magh verblyden,
Dat alle vrienden Godts op d' aerd' veel moeten lyden!
Maer ick eylaes! en weet in al myn ongeval
Waer ick ellendigh mensch myn leedt beginnen sal!
O Rachel lieſte vrouw, 'k hebb' onlanx u verloren,
En nu oock mynen soon nyt u myn eerst geboren!*

52 DE GODDELYKCE VOORSIENIGHEYDT

*'t Verlies is al te groot, myn smert is sonder maet,
 Die boven 's vaders hert, en boven maeten gaet.
 Een dobbel smert eylaes! jae meerder als te sterven!
 Soo eenen lieven soon, en weerde vrouw te derven!
 O Joseph eest myn troost, myn alderlieffte kindt!
 Ick heb u, soo ick voel, maer al te veel bemindt!
 Beclaegelycken droom! wie mocht daer op betrouwen!
 Bedriegelycken droom! voor my een bitter rouwen!
 Wel sien ick wel of niet? wat hoor ick voor getier?
 Wat springht daer uyt het bosch, wat beest wat woedigh dier!
 Ick sien het in den myl wat lanx de aerde sleuren!
 Het monster valter op, en wilt het heel verschewen!
 My dunckt, het is myn soon, ick sien hem voor my staen,
 't Is Joseph, jae hy ist, ick salder ruffchen slaen.
 Eylaes! daer is geen hôp, het kindt is heel doorbeten,
 En d' hongerighe beest begint het op-te-eten!
 Hy roept recht voor syn doot: ô vader siet u kindt,
 Dan swcegh, misschien by docht die my soo hebt bemindt.
 O Joseph lieven soon! noyt soeter kindt gevonden!
 Maer nu van eene beest soo wreedelyck verslonden!
 Hadt my een wreeden leeuw of tyger omgebracht!
 En dat ghy in myn plaets' ô Joseph leven mocht!
 Siet wat de liefde doet, om alles i' onderwinden,
 Verstandigh, om de vrees' en droefheydt uyt te vinden!
 Weent allegaeder weent, helpt my in storfvens noot!
 Eylaes! hy is verschewt! myn liefften soon is doot!
 Had' ick maer daer geweest in 't leste van syn leven!
 Had' ick myn soon gesien syn lesten asem geven!
 (Dat waer my noch een troost in al myn pyn en smert)
 Had' ick hem voor het lest sien sterven op myn hert!
 Wat treurt ghy te vergcefs? wensst liever oock te sterven
 Om soo een meerder troost by Joseph te verwerven,
 Een groot geluck voorwaer, dat Joseph Rachel siet,
 En dat sy het gesicht van haeren soon geniet.
 Ick bid' u grooten Godt, oock haest te moghen sterven:
 Dit waer al mynen wensch, dit leven oock te derven.
 Geest my neer al myn smert, een blyen lesten dagh,
 En dat ick by myn soon en Rachel wesen magh.*

DOch het en was *Jacob* alleen niet, die met eene uytterste droef-
 heydt was overvallen, maer de nydige broeders hadden hier in
 hun deel.

^a *Tostatus* Bisschop van *Avila* in Spaignien is van gevoelen, dat de plichtige broeders van *Joseph* siende hunnen vader totter doodt toe bedroeft, oock om hunne schuldt eene aldermeeste pyne hadden, om dat hy van hun geenen troost en wilde ontfanghen, welke pyne sy hielden voor eene straffe van hun groot misdaect; jae sy waeren vol van spyt, ende berstede van haet ende nydt, seght den ^b *H. Chrysofomus*, om dat hunnen vader meer toegat aen de liefde van synen afwesende ende gedooden soon soo hy meynde, als aen de troostende woorden van alle de andere, die daer teghenwoordigh waeren; het welck Godt rechtveerdelyck toeliet tot straffe van hunnen boosen haet ende wreeden handel, in den welcken sy soo hertneckigh waeren gebleven, dat sy oock naer het segghen van *Oleaster*, de droeve maere van alles niet alleen gebrocht en hebben, maer oock daernaer, niet teghenstaende de aldergrootste droefheydt hunsvaders de vercoopinge van *Joseph* ten tyde van 23. jaeren aen hem niet en hebben te kennen gegeven.

Siet wat en doet den haet niet ende de wraeckgierigheydt, de welke niemandt en spaert noch broeder noch vader, met den welcken syne booswillige sonen soo onbermhertelyck handelden, ende sulck een hertsweer aendeden, dat hy bycans daer van quam te sterven. Om het welck sy alle straffe verdienden, ende geene de minste vergiffenisse weerdigh en waeren, gelyck den ^d *H. Chrysofomus* wederom wel bemerckt.

Het stondt hun toe als kinderen hunnen vader te eeren ende te beminnen, ende hem in alles soecken te troosten ende by te staen, van den welcken sy naer Godt het leven hadden ontfanghen.

De reden ende de nature leerde hun dat, het welck Godt oock daernaer belast heeft door synen Propheet *Moyse* met dese woorden: Eert vader ende moeder. *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Ende daernaer wederom vernieuwt heeft door den ^e *H. Paulus* in synen brief tot die van *Epheson* seggende: Kinders weest onderdaenigh aen uwe ouders in den Heere, want dat is rechtveerdigh: Eert vader ende moeder, het welke is het eerste gebodt, ende om datter noch sommige kinders gevonden wierden die het recht van de nature ende de reden quaemen te overtreden, Godt heeft de wederspannige kinders hier voortyds gedreyght met de doodt selve. Soo leeft men ^f *Deuteronomii* in het 21. capittel met dese woorden: Ist dat een man eenen sone gewonnen heeft, die wederspannigh ende spytigh is, die naer synsvaders ende moeders geboden niet hooren en wilt, ende daer toe gedwongen synde niet en wildt onderdaenigh syn, sy fullen hem opnemen, ende brenghen voor de ouderlinghen der stadt; het volck van de stadt sal hem met steenen worpen, en-

^a *Widelant*
illi, quod pater
tec affligetur
ad mortem
ex eorum culpa. & hoc erat
eis magnum cau-
sa doloris, &
in partem pe-
ne, pro tanto
illorum pena,
quod pater eis
persuadenti-
bus nollet con-
solationem ad-
mittere. *To-*
status. ^b *Ta-*
besebant in-
vidua fratres,
quod pater
plus tribueret
absenti & o-
cisi, quam ver-
bis solati om-
nium presen-
tium. *S. Chry-*
^c *Ita in malo*
pertinaces, ut
non solum tri-
ste tantum
patri attule-
runt sed etiam
postea patris
maestram vi-
dentes non re-
velarunt. *Ole-*
aster. ^d *Ill-*
erga patrem
& fratrem
crudeles fuerit
& ideo nullo
modo digni
venit. *Chry-*
^e *Fili obedi-*
te parentibus
vestri in Do-
mino, hoc enim
est mandatum.
Hono-
rare patrem
tuum & ma-
trem, quod
est mandatum
primum. ad
Ephes. cap. 6
vers. 1. *Ser-*
vavit homo-

filium contumacem & protervum, qui non audit patris & matris imperium, & qui obedire contempserit, apprehendent eum & ducent ad seniores civitatis, illum lapidibus obruet populus & morietur.
Deut. 21. 28.

a
Ut scias quod factum est, non fuisse humane industrie, sed totum fuisse divini iudicii. capilli & lignum eum alligarunt, & brutum animal eum tradidit; & quid mirabilis est, qui patri eum reconciliavit, in ipsum interfecit. S. Chryf. in psalm. 7.

de hy sal sterven.

In het boeck *Exodi* staet het in het cort: Soo wie synen vader ende moeder vervloecht, dat hy de doot sterve. *Qui maledixerit patri suo vel matri sua, morte morietur.* cap. 21. v. 106.

Uyt al het welck men clayerlyck fiet eene overgrootte boosheydt van de wederspannige ende spytige kinders teghen hunne ouders, de welke van Godt dickwils gestraft worden.

Daer laetende verscheyde goddelycke straffen over foodaenige kinders, sal ick hier alleen voortellen de rechtveerdige straffe Godts in den wederspannighen *Absalon*, die synen goeden vader *David* totter doot toe vervolghde om synen throon te besitten.

Hy dede synen vader vluchten uyt syn paleys. Den goedertieren vader hadde medelyden met de boose uytstingheydt van synen sone; hy gaf oock last aen syne Capiteynen ende soldaeten, dat sy *Absalon* souden bewaeren. *Servate mihi puerum Absalon.* 2. Reg. 18. 5. Soodanigh was de sorge ende last van *David* op de aerde voor synen sone, maer de goddelycke rechveerdigheydt hadde anders gestelt in den hemel, opgeweckt teghen dijn wederspannighen ende eergierighen sone.

Daer-en-tusschen niet eenen voetknecht en wasser, die eenen pyl naer *Absalon* schoot, ende niet eenen schicht naer hem wierp, niet eenen soldaet, die syn sweerdt teghen hem trock, maer daerom en heeft hy de straffe niet ontgaen: daer de lancien ende wapenen der soldaeten hem spierden, Godt hadde voor hem eenen eyken boom tot eene galge toegeschickt, alwaer syn hayr dienen soude voor eene coorde, tot dat hy syn misdaedt soude betaelen. *David*s Capiteynen ende soldaeten saghén *Absalon* vluchten, ende corts daernaer met syn hayr vast hanghen aen eenen boom, niemant nochtans en derfde nader comen, noch een quaedt woordt spreken. Bemerekt hier nu een dubbel wonder, met het welck ten lesten volbrocht wierdt het goddelyck vonnis in den hemel gesloten. Den ongeluckighen hadde immers syn gevlochten hayr met syn sweerdt, dat hy aen de zyde hadde, connen affnyden, het welck hy niet en dede, daer-en-boven den oppersten Capiteyn *Joab*, den welcken besonderlyck op hem genomen hadde den Prince te bewaeren, ende die hem te vooren noch eens versoent hadde met synen vader, hy evenwel heeft *Absalon*, nu verachtende *David*s gebodt sonder eenige hope van loon, jaer met peryckel van straffe, geweldelyck aengevallen, ende hem het herte met dry lancien doorsteken, op dat men soude leeren, seght den *H. Chrysfostomus*, dat het ghene datter was geschiedt, geen werck en was van eenen mensch, maer een werck van de goddelycke rechtveerdigheydt. Syn hayr ende den boom hebben hem vast

vast gebonden, ende eene onredelycke beeftie heeft hem gelevert; ende het welke het wonderite noch is, den welken hem te voren versoent hadde met synen vader, heeft hem het leven benomen.

De quaetwillige ende wederspannige kinders teghen hunne ouders hebben oock met reden Godts rechveerdige straffe vroegh ofte laet te verwachten, gelyck het oock daernaer geschiedt is met de boose ende nydige sonen van *Jacob*, het welck wy in het vervolg van de historie van *Joseph* fullen bemercken.

Doch gemerckt alle desen nydt ende boosen handel eensdeels synen oorsprongh genomen heeft uyt eene al te groote liefde van *Jacob* tot synen sone *Joseph*, het sal de pyne weerdt wesen te gaen sien, of *Jacob* daer in wel of quaelyck gedaen heeft, het welck wy in de volgende sedge-leeringe fullen ondersoecken.

S E D E - L E E R I N G E .

De liefde van de ouders tot hunne kinderen moet gelyck syn, ofte, gelyck men seght, sy en moghen geene lieve kinders maccken.

Niet en isser soo teer en aengenaem als de liefde, besonderlyck van de ouders tot hunne kinders, gelyck sy het beter kunnen gevoelen, als men het in t woorden can uytleggen.

Nochtans die foetigheydt van liefde can oock met bitterheydt gemenght worden.

Den Patriarch *Jacob* is daer van geweest eene claere getuygenisse.

Desen ouden vader hadde eene teere liefde tot alle syne kinderen ende besonderlyck tot *Joseph*, gelyck wy te voren gehoort hebben; maer die ongelycke liefde, die al te groot was, en verminderde niet alleen de goede genegentheydt vande broeders tot hunnen broeder *Joseph*, maer veranderde die oock in eenen bitteren haet ende nydt, tot groot gevoelen ende hertsweer van den ouden vader. Hoorter van spreken den *H. Vader* ^a *Ambrosius* sprekende van *Joseph*.

Soet is het, seght hy, syne kinderen lief te hebben, maer die teere vaderlycke liefde is dickwils schaedlyck aen de kinders, ten zy dat sy gemaetight wordt; gelyck het heeft gebleken in de broeders van *Joseph*; daerom seyde desen *H. Vader*, dat de liefde van de ouders tot hunne kinders behoorde even groot, ende gelyck te wesen; want van de selve ouders geboren, behoorden van de selve gelyckelyck te syn bemint. De ouders connen dit leeren van de onredelycke gedierten selfs, de welke voor hunne jonghskens gelyckelyck besorght syn.

Wy

^a
*Amare liberos dulce, impen-
sivus amare, prae dulce;
sed frequenter amor iste pa-
trius, nisi moderatiori te-
neat, nocet liberis. S. Amb.
de Joseph. c. 2. Inungat liberos
aequalis gratia, quos
innoxie adem natura. Ibid.*

b
*Fætus suos
 or distin-
 guant fera, &
 se in alimen-
 tum pariter
 sternunt; A-
 ves ex æquo
 partiantur ci-
 bos. Seneca.
 epist. 66.*

Wy connen dit eerst bemerken in de voghelen, aengaende haere jonghcxkens, siet men niet, dat die beestien uyt eene naturelycke indruckinge in het opvoede van haere jonghcxkens even besorghen sijn, aen elckin het besonder, haer voedsel ende aen gevende, het een niet meer aentreckende als het ander; so sprecker van *Seneca* den Roomischen Philosoph in synen 66. brief.

Oock de wreede beesten leeuwen, tygers, beeren &c. sullen gelycke sorghe draeghen voor hunne jonghen, ende de selve gelyckelyck beschermen ende bewaeren teghen allen ongeval.

Godt den schepper van al heeft aen alle gedierten eene gemeene ende gelycke sorghe ingedruckt, ende werckt aldus gedurighlyck in alle syne scepfels.

De son heeft van Godt haeren aerdt ende cracht om alle landen ende menschen gelyckelyck te verlichten ende te verwerpen, goede ende quaede. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Matth. 5. v. 45.

De aerde brengt voort verscheyde vruchten goede ende slechter, haer sap gevende aen allebeyde; gelyck men oock liet in de hoven, in de welke groeyen bloemen van alle slaghe, sommiige wel rieckende, oock andere van geenen geur.

Soo dient het oock te gaen met de ouders, die hunne kinders gelyckelyck moesten beminnen, besorghen ende aentrecken, om alle twisten te voorkomen.

Hier van heeft seer wel geschreven den *F. P. Libenus* in syne eerste tragedie ofte treurspel van *Ioseph*, het welck hier oock can dienen tot onderwyfinge voor alle ouders in de opvoedinge van hunne kinderen,

Syn latynsch dicht begint als volgt.

Miser heu Ioseph! multorum odium

Unius amor, patri nimum

Dilecte puer!

Quam facundam trahit invidiam

Non æquis amor! quantis emitur

Odiis parium gratia dispar!

Quid non simili malesane parens

In amore locas, quas ipsa pari

Fungere gaudet natura gradu?

Omnibus idem Jupiter, idem

Omnibus æquo lumine Titan,

Non dissimili fovet amplexu

Pignora Tygris, nec disparibus

Pullos studiis educat Ales.

Tellus eadem frugibus, idem

*Floribus hortus . Dispensat opes
Chloris gremio semper eodem.
Nec flava Ceres uni mater
Prodiga , & uni sava noverca .
Et sitientes variâ campos
Non rigat urnâ aquabile calum :
Quem mea rorem bibit herba , bibit
Tua non peior . Cernis , ut aquo
Librare Themis pondere lance
Sancta laboret ? lumina nulli
Mage blanda jacit , velata caput
Nulli faciles commodat arctâ
Clausas galeâ , pronior aures .*

De duytsche Poësie sal ons dit aldus in 't rym stellen.

*Te groote liefd' is broeders haet,
Verscheyde liefd' niet wel vergaet .
Ghy hebt het Joseph wel geproeft,
Dat myn vader heeft bedroeft .
Siet eens den sorgelycken aerdt
Van de Natur', voor die sy baert :
En d' een en d' ander vrucht behaeght,
Voor al gelycke sorghe draeght .
Siet hoe a Godt sorght voor ieder een,
Voor goed' en quaede in 't gemeen,
Van Godt den goeden alles heeft,
En oock door Godt den quaeden leeft .
Godt door de son de aerdt bestraelt,
De son tot onder d' aerde daelt :
Het goadt of lost , en wat mocht syn,
Het groeyt al door den sonneschyn .
De beeft haer jonghixkens seer bemint
Op 't een , en 't ander wel gesint ;
Het een niet meer als 't ander heeft ;
Aen 't cleyn , en 't groot haer voedsel geeft .
Een schoon en wel gebloemden hof
In alle bloem heeft synen lof .
Geeft plaets' aen d' een , en d' ander bloem ,
In alle soort draegt synen roem .
De aerdt' voor coorn , en groen gewas
Altydt een goede moeder was .*

H

*2 Quis-
lem suum ori-
risunt super
bonos & ma-
los Matth 5.
45 Deus pro-
risue omni-
bus lumen im-
pertitur . Sic
imitates
Dei charitatis
radium aqua-
liter commu-
nicare omni-
bus debent : u-
bi deliquitum
patitur chari-
tas , ejus loco
odium succed-
dit . S. Basil.
de instit. 210.*

Als *marth. ferm. 2.*

*Als hier of daer d' aerd' is verdort,
De locht een soeten reghen stort.
En dit met een mildaedigh handt,
Soo wel op 't een, als 't ander landt.
De ouders liefd' oock zy gemeen
Voor alle kinders onder een,
Of 't is maer onheyl, haet en nydt
Tot kinders leedt, en ouders spyt.
Ghy hebt het Joseph wel geproeft,
Dat oock u vader heeft bedroeft.
Te groote liefd' is kinders haet,
Verscheyde liefd' niet wel vergaet.*

^a
*Invidium fugat symphonia pietatis, chorus charitatis excludit, & q' en ventre ad fratrem & appropinquare domui vocat ratio, hunc pervenire deus non sinit. S. Chryl. serm. 4.
Rednisse fratrem dolet, non dolet perrijsse substantiam, non damni causa queritur, sed livoris. Ibid.*

SOo ongeluckighen uytval van eene ongelycke liefde en heeft men niet alleenyck gezien in de historie van *Joseph*, maer oock in menige andere; want het oock daernaer gebleken heeft in den oudtsten broeder van den verloren sone wederkeerende tot synen vader. Den oudtsten broeder was jalours, ende vol haet ende nydt, om dat den vader synen ontuchtigen ende bedorven sone soo wel ontsonck, ende met leckere spysse ende blydtschap onthaelde; hy wasser oock op vergramt, ende daerom en wilde hy met syn wedercomste binnen huys by hem niet comen.

Den ^a *H. Chrysologus* sprekter van: Die goedthertige vrienttschap, seght hy, die bewysinge van liefde verjaeght den nydegaert, ende houdt hem buyten huysse; ende daer de reden hem toonde, dat hy by synen broeder soude hebben moeten comen, de afgunttigheydt heeft het hem belet, ende den haet ende nydt en lieten het niet toe. Den oudtsten broeder en conde niet verdraeghen, dat synen broeder, die jongher was, naer dat hy syn goet soo schandelyck ende onfuyverlyck verquist hadde, meerdere liefde van synen vader soude genieten, als hy tot diën tydt genoten hadde, om het welck hy oock op synen vader quaelyck gesint was. Hy was droef, dat synen broeder was wedergekeert, maer niet om dat hy alle syn goet verquist hadde, hy en claeght niet om het verlies, maer enckelyck uyt nydt.

Hoort noch, hoe datter veel meerder ongeluck overcomen is aen ^b *Sennacherib* den Coninck van *Affyrien* om eene ongelycke liefde tot syne sonen, den welcken naer het gevoelen van *Abulenfis*, gedoodt wierdt van syne twee sonen *Saraser*, ende *Adramelech*, om dat hy synen jonghsten sone teghen het recht ende de gewoonte van die van *Egypten* gesleelt hadde op den throon, verflootende de twee andere sonen, die ouwer waeren.

^b
Post dies 45. Reges Sennacherib occiderunt filios ejus. Tob. i. 7. 4.

Andere droeve gevallen van de oude wet laet ick daer, eene of te twee van de nieuwe wet sal ick maer bybrengen.

Conde *Castiglien* droever treurspel sien, als van haeren Coninck Alphonfus den X?

De blinde vaderlycke liefde hadde den jonghsten tot de croone verheven met uytfluytinge van den oudsten, maer dat en bleef daer niet; om het ongelyck dat hem geschiedt was, hy liet sich soo verre brengen uyt afgunst ende wraeckgierigheydt, dat hy niet alleen aen synen jonghsten broeder nu Coninck gestelt synde het leven benam, maer oock aen synen vader die hy in den kerker dede stellen, alwaer hy van spyt ende van droefheydt quam te sterven.

*Beyerlinck in
theatro huma-
no verbo. Pri-
moginitus.*

Het is noch droever, datter volght. De *H. Clotildis* eerste Christene Coninginne van *Franckeryck*, die haeren man *Clodovaus* door haer crachtige woorden ende H. leven brocht tot het Catholyck geloof, heeft oock in haer bloedt geproeft een ongeluckigh ongeval om eene ongelycke liefde.

Sy hadde uyt *Clodovaus* den Coninck gewonnen dry sonen *Clodomirus*, *Childebertus*, ende *Clotarius*. *Clodomirus* was daernaer doot gebleven in eenen slagh teghen die van *Borgoignien*, achtergelaeten hebbende drye soontjens *Theobaldus*, *Gontanus* ende *Clodoaldus*. *Clotildis* hadde noch eenighen troost in de doot van haeren sone *Clodomirus* met dese dry neeffkens, die sy ten uystersten lief hadde, ende met alle sorghe trachtete op te brengen in princelycke manieren. Maer siet den nydighen helichen geest was op de been, opstokende de twee andere sonen van *Clotildis*, die hun lieten voorstaen, dat haere moeder *Clotildis* meer liefde droegh aen dese drye neeffkens, als aen hun, die haer twee sonen waeren; ende metter daedt waeren sy nu door den haet ende nydt soo ingenomen, dat sy sekerlyck hunne neeffkens het leven soude nemen, ten waere *Clotildis* soude toelacten, dat sy tot het cloosterlyck leven souden geschoren worden, het welck als sy het absolutelyck weygerde, twee van die neeffkens wierden van de ooms door hun eyghen handt vermoort, alswanneer *Clodoaldus* den jongsten, van eenen vriendt wierdt verborghen, sich daernaer vrywillighlyck begevende tot het geestelyck leven.

Hoe en heeft *Franckeryck* wederom niet in vlam gestaen! Hoe en is heel het Ryck niet verscheurt geweest door den inlandtschen oorlogh! als *Ludovicus* den godvruchtigen sone van *Carolus Magnus* door den raedt ende opstoken van de Coninginne *Fudith* syne huysvrouwe tot Coninck verlaert hadde synen sone *Carolus*, hem stellende voor synen eerst geboren sone *Lotharius*. De droeve gevallen ende ongelucken worden in het breedt ende jammerlyck beschreven in de historie van *Franckeryck*.

S. ^a Ambrosi-
us de Joseph.
6. 2. Het beste dan voor alle ouders ende geraedtsaemste is, hunne kin-
ders, die in de nature gelyck syn, oock gelyck te maecken in de
liefde. *a Iungat liberos equalis gratia, quos junxit equalis natura.*

*Voor kinders van den selven stam
Van eender liefd' meer ruste quam;
Oft anders ' is maer haet en nydt
Tot ouders leedt, en kinders spyt.*

Eenen vader moet sich in het midden houden tusschen alle syne
kinders, even naer ende verre tot allegaeder, gelyck eenen styl in
het midden van eenen ronden cirkel, daer den midden-styl even ver-
re staet van den omloop.

Het was het ghene, dat *Iob* eens seyde van syne kinders, tot de
selve gelyckelyck genegen synde, soo sprack hy: *In circuitu meo li-
beri mei.* Job. 29. v. 9. Dat is, myne kinderen syn rondtsom my,
als willende seggen: Sy syn my even naer, even lief

Eenen Italiaenschen schryver van onse Societeyt den *E. P. Pau-
lus Segneri*, langhe jaeren predicant van den Paus, over luttele jae-
ren in opinie van heyligheydt gestorven, geeft aen de voorseyde
woorden van *Iob* desen sin: *Iob*, seyde hy, wilde hier mede de Chri-
stene ouders onderwyfen, dat sy hun in het midden van hunne kin-
deren moesten houden gelyck eenen styl in het midden van eenen
cirkel, gelyck ick terstondt seyde, even verre van de uysterste ronde,
om andersins geenen haet ende nydt te veroorsaecken.

Waer 't dat *Iacob* gelyck *Iob* daernaer gedaen heeft, sich oock in
het midden van syne sonen hadde gehouden, ende de selve liefde
ende genegentheydt tot hun gedragen, noch hy noch synen sone
Ioseph en soude in alle die moeyelyckheden niet gevallen hebben, ge-
lyck wy nu voorder in het volgende tweede deel fullen gaen bemercken.

TWEEDE DEEL.

Van de sterckte ende soetigheydt van
de Goddelycke Voorzienigheydt.

VOOR-REDEN.

*Godt kennisse hebbende van alles, handelt met de menschen
met sterckte ende met soetigheydt, hun altydt laetende
volle vryheydt in het werck hunder saeligheydt.*

DE voor-reden van het eerste deel heeft ons voorgestelt ende uytgeleydt de verheven macht van de Goddelycke *Voorzienigheydt*, bestierende alle dinghen deser wereldt door alle soorten van middelen, oock door onbequaeme naer het goetduncken van vele menschen, jae die heel contrarie ende teghenstrydigh schynen te wesen, de welke nochtans ten lesten comt tot haer eynde.

Nu in dese voor-reden van het tweede deel wil ick voor ooghen gaen stellen den tweeden eyghendom van Godts *Voorzienigheydt*, te weten, dat sy alle menschen *soetelyck* ende *crachtelyck* bestiert tot de saligheydt.

Als den Wyfeman geseydt hadde, dat de boosheydt, Godts wyfheydt niet en can overwinnen *Sapientiam non vincit malitia*: beslyt in het beginfel van het 8. volgende capittel in deser voeghen: Hier om streckt de wysheydt van Godt, van een eynde tot het ander eynde *sterckelyck* ende beschickt alle dinghen *soetelyck*.

Atingit ergo à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Sap. 8. v. 1.

Desen soeten ende straffen handel Godts in de bestieringe der menschen is naer het goddelyck goetduncken wel den alderbesten, ende den bequaemsten; straf en soet op synen tydt is wel het best. Dit siet men verbeeldt in den bermhertighen *Samaritaan* ten opzicht van den gequetten mensch, die hy op den wegh naer *Iericho* vondt

ligghen; in wiens wonden hy instortede olie ende wyn. *Alligavit vulnere ejus, fundens oleum & vinum.* Luc. 10. v. 34.

Den ^a *H. Gregorius* Paus leght het aldus wat breeder uyt. Hy heeft de wonde, seght hy, met olie versocht, op dat hy de scherphheydt van den wyn met de soetigheydt van de olie soude matighen.

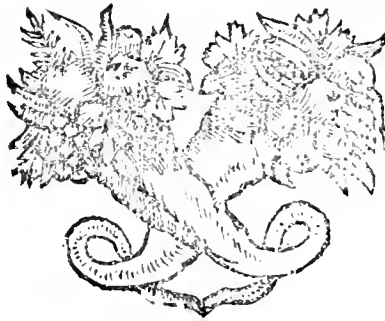
Laet ons nu eens gaen bemercken de soetigheydt van de Goddelycke *Voorsienigheydt*.

Ick en kanse niet beter uytlegghen als met de woorden van den gelcerden ^b *Hugo Victorinus*. Niet het minste, seght hy, en wordter uytgenomen van den soeten handel Godts, hy beeftert alles met soetigheydt; al dat haer teghenstandt doet, overwindt sy sonder geweldt, ende al dat haer teghen is, gebruyckt sy op eene verborghen maniere met eene alder-wyfte schickinge tot haeren dienst.

So spreckt *Hugo* uytleggende de woorder van den Wyfeman. *Disponit omnia suaviter*: Hy beschickt alle dinghen soetelyck. Dese soetigheydt blyckt oock seer claer by den Propheet *Oseas* alwaer hy seght: *Traham eos in vinculis charitatis.* c. 11. v. 4. Dat is: Ick salse trecken met de banden van liefde; gelyck men sonder geweldt trecken soude een lam ofte schaep met een groen tackxken, oft een kindt met een noot, met eenen appel oft met wat suycker. Het is het segghen van den ^c *H. Augustinus*. Het kindt seght hy, wordt aldus aengelockt, ende comt uyt liefde sonder bedwanck, maer uyt vryen lust.

Laet ons dit eens voorstellen als een sinne-beeldt van de soete *Voorsienigheydt* Godts, met het opschrift het welke volght naer de print.

Hugo Viet.
Rom. II. in Eccl. c. *Ranum vicidem offendis ovi, & trahis illam, nubes puero demonstratur, & trahitur; amando trahitur, sine lesione trahitur.* S. August. tract. 26. in Io.

*Niet nyt geweldt oft nyt bedwanck;
Maer comt nyt vryen wil en danck.*

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt, als volgt:

Is een vreught te sien de schaepen
Met een lust haer voedsel raepen
In het veldt of in het woudt,
Daer men vindt geblaedert hout;
Doch sy dickwils in de heyden,
Daer sy eerst te vooren weyden,
voedsel soecken hier en daer,
Maer en worden 't niet gewaer;
Tot haer herders groot gevoelen,
Die syn schaepkens soo siet woelen:
Doch, daer 'i vee is vol van schroom;
Clavert self op eenigh boom:

Daer.

Daer begint hy af te backen
 't Gulfigh groen de beste tacken;
 Dan met die gesneden syn
 Helpt syn beestiens nyt de pyn;
 Strax sy comen aengeloopen
 Heele troepen, heele hoopen
 Naer haer lust en vryen danck,
 Gants verbeught met geen bedwanck.
 Jae men siet de schaepkens springhen,
 En den herder hoort men singhen;
 Al de beestiens syn verbeught,
 En den herder is vol vreught.
 Soo moet ghy den Heer daer boven
 Als een goeden herder loven:
 Noyt ò mensch van Godt en-claeght,
 Die voor u meer sorghe draeght.
 Menigh schaepken als verloren
 Buyten wegh en buyten sporen
 Siet men dwaelen van de baen,
 Schier eylaes! verloren gaen!
 Wel wat doet Godt met die menschen
 Heel verleydt in al haer wenschen?
 Misschien straffen, met de doot?
 Neen, syn liefd' is al te groot.
 Siet van liefd' heel ingenomen
 Is van d' hem' len afgecomen
 In dit vremt en aerdische dal,
 Wilse brenghen in den stal.
 Soeckt die schaepkens i' alle weghen,
 Tot die allegaer genegen,
 En met soetheydt aengelockt
 Heeft die in den stal gebrocht:
 Soo syn liefd' haer comt te raecken,
 Sy hem boosheydt strax versaecken,
 Sonder stoot, en sonder pyn,
 Door de liefd' gevangen syn.
 Goeden herder als een vader,
 Op my schaepkens allegader
 Door my' liefde heel versint
 Haer voorwaer te seer bemint.
 Wilt oock myne siel verwecken,
 Door u soetheydt tot u trecken,

*Brenghtse, bid ick, in den stal
Lieven herder, heer van al.*

Gelyck eenen herder een hungerigh schaepken sonder geweldt te doen tot hem can trecken met eenigh groen, ofte geblaedert taxken, aldus weet diën hemelschen herder alle menschen met syne ingestorte soete gratie als met een teer taxken van genaede aen te locken, om de selve met haeren vryen wille sonder bedwanck foetelyck tot hem te doen komen.

Voorts dese *soerigheydt* Godts is besonderlyck hier in geleghen, dat hy sich weet te passien op den aerdt van de menschen, sich naer de selve wat voeghende, niet alleenelyck lettende op syn goddelyck wesen, maer oock op een ieders nature, de welke hy teghen haeren vryen wille niet alleen geen geweldt aen en doet, maer gebruyckt oock de middelen, die nu en dan aen de menschen meest dienligh syn tot hunne saeligheydt.

Het is waer, dat Godt de eerste ende principaelste oorfaecke is van al het ghene, dat de menschen doen, maer even wel hy gaet in alles voort sonder iemandts vryheydt te crencken, sich gevoegelyck schickende naer een iegelyck, hier in eenigfins voortgaende met de menschen naer de siele, gelyck de doctoors ofte medecynmeesters met het lichaem; het is de gelykenisse van den *H. Basilus* Bisschop van *Selencia*. Godt, seght hy, als hy bemerckt verscheyde geteltenissen ende genegentheden der menschen, hy gebruyckt bequaeme middelen tot hunne saeligheydt, ende gelyck de medecynmeesters de remedien by hun selven overdenken, om de siekten te overwinnen, soo dat Godt van gelycken als den schepper der menschen siende hunne siekten ende geestelycke quaelen, die sy hun self vrywilligh aengedaen hebben, hy gebruyckt alsdan van synen cant daer teghen bequaeme geneefmiddelen van syne barmhertigheydt, om hunaldus saligh te maecken. Alwaer den *H. Vader* in het besonder noch voorstelt verscheyde teere ende heylige beweginghen, de welke Godt de menschen ingeeft, elck naer de gelegentheydt, niemandt praemende ofte dwingende maer een ieder foetelyck naer syne genegentheydt door syne vaderlycke *Voorstenigheydt* bestierende tot syn eeuwigh geluck.

Ick vinde hier op eene seer wel passende ende verstandige geschiedenisse, ons voorgestelt van den historie-schryver *b Codinus* in de beschryvinge van de stad *Constantinopelen*, van de welke oock spreckt den geleerden *Theophilus Raynaudus* van onse Societeyt.

Den Keyser *Constantinus* wenste, seght *Codinus*, dat syne keyserlycke stad *Constantinopelen*, mochte bewoont worden van de principaelste

^a
Domini Deus dum varia hominum ingenta multiformi ratione tractat, multas ad salutem vias aperit, hominum generi, quem admodum medicorum optimi varios texunt rationes, quibus morbos expugnant, sic bonus hominum scilicet multiplices easque varias conspicatus animorum aegritudines plurimas, ipse benignitatis suae argumenta, per unumquodque cuiusque salutem perficiens. S. Basil. Selencia. inst. 3. de Ios.

^b
Codinus in descriptione urbis Constantinopolitanae.

paelste heeren ende Princen van de stadt *Roomen*, daer sy van oudts woonachtigh waeren, ende dat sy met heel hun huylgefin, met vrouwen ende kinderen hunne woonstē fouden willen comen nemen tot *Constantinopelen*, als in een nieuw *Roomen*. Maer de Princen toonden hier in groote teghenheydt, omdat sy hunne schoone paleysen ende vermaeckelycke luffhoven te *Roomen* hadden, de welke sy geensins en sochten te verlaeten. Hoort nu wat dat den Keyfer dede, om hun daer toe te verwillighen: Hy dede twelf van die groote Heeren naer *Constantinopelen* comen op pretext van eenen oorlogh teghen de *Perfaenen*. Als die Princen nu te *Constantinopelen* ende by den Keyfer gecomen waeren, sondt hy de selve om syne leghers teghen de vyanden te gebieden, eerst van hun gevraecht hebbende hunne ringhen met hunnen seghel daer op.

Daer-en-tusschen dede *Constantinus* den Keyfer volgens de afteckeningen van hunne Roomsche paleysen, andere heel gelycke opbouwen op de bequaemste ende aengenaemste plaetsen van *Constantinopelen* met gelycke luffhoven daer neffens. Die paleysen nu eenighsins volmaeckt synde sondt hy terstondt eenighe van syn volck naer *Roomen* tot de Princelycke huysvrouwen met de ringhen ende seghels van haere mans, aldus haer latende weten, dat sy terstondt haere paleysen ende erven soude vercoopen, ende alle dinghen effen getelt synde, met heel haer huylgefin in syne keyferlycke stadt ofte nieuw *Roomen* fouden comen wonen in de nieuwste paleysen aldaer voor haer opgebouwt, gelyck sy oock deden soo haelt als sy conden.

De *Roomsche* Princen daernaer van den *Perfaenschen Oorlogh* victorius tot *Constantinopelen* wedergekeert synde, stonden in alles verwondert vindende aldaer hunne huysvrouwen ende kinderen, die nu woonachtigh waeren in de nieuw opgeboude paleysen, meynende bycans dat het al droomen waeren, maer de rechte waerheydt van alles verstaen hebbende, ende verwonderende des Keyfers wysheydt ende vernurtheydt, syn sy allegaeder seer geerne ende met vordoevinge te *Constantinopelen* gebleven. daer sy hun eerit soo teghenstelden. Wat datter van de waerheydt is ofte niet, het dient ons evenwel tot onse materie; want hier siet men, hoe dat men iemandt ergens toe soetelyck ende sonder geweldt can verwillighen.

In deser voeghen handelt Godt volgens syne *Voorsienigheydt* met de menschen, die hy ergens toe wilt brenghen, op eene soete maniere hun daer toe bereyde, nochtans sonder bedwanck, maer volgens hunnen eyghen ende vryen wille.

Nu genoegh gehoort hebbende van de soete bestieringe van de goddelycke *Voorsienigheydt*, laet ons nu oock wat segghen van haere *sterckie* ende cracht, van de welke den Wyfeman aldus oock spreckt:

ſpreekt: *Attingit à fine uſque ad finem fortiter.* cap. 8. v. 1. dat is: De wysheydt Godts ſtreekt van een eynde tot het ander ſterckelyck.

Het is maer al te waer, dat Godt in alles met ſterckte crachte-lyck voortgaet, ſekerlyck ten leſten uytwerckende het ghene hy eens vaſt geſtelt heeft, het welck door de boosheydt der menſchen noyt en can belet worden. *Sapientiam non vincit malitia.* Sap. 7. v. 30.

Om nu te verſtaen, waer in dat die ſterckte ende macht van Godts *Voorſienigheydt* beſtaet, hoorter van ſpreken eenighe Heylige ende wyſe mannen.

Den *a* *H. Bernardus* leght dit uyt in deſer voeghen, te weten dat den *Voorſienighen Godt* ſyne ſterckte betoont, alſer niet het minſte en geſchiedt ſonder ſyne macht, ende alles doet uytvallen, gelyck hy het geſtelt heeft ende begeert.

Den *b* *H. Chryſoſtomus* ſeght, dat de *Voorſienigheydt* Godts haer cracht vertoont, als ſy de menſchen ſoo weet te beweghen, dat ſy de ſel-ve wyſmaeckt al dat ſy wilt, ſonder nochtans eenigh geweldt aen-
tedoen.

Het is het ghene, dat den *c* *Rechtsgeleerden* ſeght, te weten, dat het voor ſtercker wordt gehouden, iemandt iet wys te maecken, als met geweldt hem daer toe te dwinghen.

Soodanige cracht gebruyecte den *H. Honoratus* in het beſtieren van ſyne onderſaeten, van den welcken den *d* *H. Hilarius* ſeyde, dat diën *H.* man *Honoratus* naer ſyne gewoonte alles uytvoerde door een ſoet bevel, ſyne onderſaeten wyſmaeckende al dat hy van hun begeerde.

Maer iemandt ſoude hier connen peyſen ofte ſeggen: En ſtrydt dan deſen handel Godts niet teghen den vryen wille van den menſch? want iſt dat de *Voorſienigheydt* Godts ſeker is ende onſeylbaer, hoe can den wille van den menſch vry weſen? ende iſt dat den menſch in alle dinghen enen vryen wille moet hebben, hoe can Godts *Voorſienigheydt* in haere ſchickinge altydt ſeker ende vaſt gaen, ſonder verandert ofte belet te connen worden? Om dat wel te verſtaen, men moet eerſt weten, datter in Godt verſcheyde kenniſſen ofte wetenſchappen ſyn, naer het ſeggen van de Godtsgeleerde.

Ten eerſten moet men weten, datter in Godt is eene wetenſchap, door de welke hy eene ſekere kenniſſe heeft van alle dinghen, de welke noyt en ſullen geſchaepen worden, die hy nochtans hadde connen ſcheppen, als het hem belieft hadde, ende die kenniſſe heeft Godt van menighe andere werelden die hy hadde connen maecken, maer die hy evenwel volgens ſynen wille noyt ſcheppen en ſal. Die kenniſſe wordt genoemt *Scientia ſimplicis intelligentia*, dat is eene we-

²
Attingit fortiter, dum nihil eorum evenit, quod non, prout vult potentia, praeordinet Providentia. S. Ber.

^b
Nulla fortitudo illi par, quam humanam voluntatem perſuaſione ſcladomat. S.

^c
Chryſ. hom. 3. in ep. ad Eph.

^c
Perſuadere, dicit conſultus, fortius eſſe, quam compellere. L. 1. ff. de ſervo corrupto.

^d
Omnia quae agenda erant, cogebat blando illo, ſicut ſemper ſolebat imperio. S. Hilarius. de S. Honorato.

tenfchap van enckele begrypinge.

Ten tweeden isfer in Godt eene kennisse ofte wetenfchap van al het ghene, dat de menschen fouden doen in alle geftelde voorvallen, ofte gheleghentheden ofte op alle conditien, diër gefteft fouden connen worden: By Exempel: Godt weet, waert datter iemandt van daghe buyten de ftadt soude willen gaen, of hem alfdan eenigh geluck ofte ongeluck soude overcomen, of hy op den wegh B. E. soude vinden eene borfe met geldt, ofte iet anders, ofte wel, of hy soude vallen in de handen van de ftraet-rooovers, de welcke hem alle fyn geldt fouden afnemen, foo weet Godt al het ghene, dat aen elcken menseh in het befonder in alle gelegentheden ende geftelde gevallen ofte conditien soude connen overcomen, ende die wetenfchap wordt genoemt *Scientia conditionalium*. Eene wetenfchap van al het ghene op eenige conditie soude gefchieden. Dit heeft claerlyck gebleken in den vluchtenden ^a *David* van het geficht van den Coninck Saül. *David* gecomen fynde in de ftadt *Ceila*, vraeghde van Godt, of de borghers van die ftadt, waert dat hy daer bleef, hem leveren fouden in de handen van *Saül*. die hem vervolghde, ende Godt antwoorde dat fy hem aen *Saül* fouden overleveren, waer op *David* fich terftondt op de vlucht begaf, uyt het welck blyckt, dat Godt op die conditie wifte, dat *David* geleverd soude hebben geweest, waert dat hy daer hadde gebleven.

^a
Dixitq; David, si tradent me viri Ceilita in manus Saül? & dixit Dominus tradent, Surrexit ergo David & viri ejus quasi sexcenti, & egressi de Ceila I. Reg. c. 23. v. 12.

^b
Vt illic Corozaim, & Bethsaida! quia si in Tyro & Sydone facte essent virtutes, quae factae sunt vobis, olim in Cilicio & anere poenitentiam egissent. Matt. II. v. 21.

Dit blyckt oock uyt het ghene *Christus* eens seyde aen de boose inwoonders van ^b *Corozaim* ende *Bethsaida*: hy spreckt aldus: Waeren in Tyro ende Sydon de mirakelen geschiedt, die in u geschiedt fyn, sy fouden hier voormaels in een hairen cleedt ende in asfchen penitentie gedaen hebben; waer uyt men oock fiet, dat *Christus* wifte, wat die van *Tyrus* ende van *Sydon* fouden gedaen hebben op dese volbrochte conditie, waert dat sy gefien hadden alle die mirakelen.

Aldus volgens die conditionele wetenfchap Godt fiet ende weet, hoe de menschen hun fouden draeghen naer hunnen vryen wille met de eene oft andere goddelycke gratie, die hun Godt geven soude.

Nu genomen dat Godt voorfagh door foodanige wetenfchap, die niet faelen en can, dat sy die gratie wel fouden gebruycken; wat dunckt u? als Godt nu eene van die gratie hun gawe, soude men alfdan niet moeten bekennen, dat Godt die gratie hun gevende, hunnen vryen wille geenfins en soude krencken? gemerckt hy soude voorfien, dat sy die gratie vrywilligh wel fouden gebruycken. Dat fchynt heel clær.

Den *H. Augustinus* sprecker oock van l. 1. ad *Simplicianum* quaest. 2. Godt, seght hy, en toont aen niemandt fyne bermhertigheydt te vergeefs

geefs, want aen den welcken hy bermhertigh is, hy roept hem aldus gelyck hy weet, dat hem dienstigh soude wesen, ende dat hy synen bermhertighen roep niet en soude verstoeten, ofte verachten: dit syn syne woorden. *Nallius Deus frustra miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.*

Door die wetenschap fiet Godt, dat diën mensch syne gratie soude aennemen, ende vrywilligh die gebruycken, ende niet verwerpen: uyt het welck men claerblyckelyck fiet, dat Godt den mensch den vryen wille laet, als hy hem foodanige gratie soude geven.

Ick moet hier oock bybrengghen de schoone woorden van den ^a *H. Dionysius Areopagita*. De Goddelycke Voorfienigheydt, seght hy, is de bewaersterre van alle scepfele, van elck in haere nature, soo van die beweeght worden door haer eyghen selven, als van die beweeght worden van haeren vryen wille, die bequaemelyck van alles voorfiende, ende gelyck haer wesen ofte nature vereyscht, haer mededeylende van haere goedtheydt, op haer bequaemelyck passende.

Ten derden bemerckt oock, datter in Godt eene kennisse ofte wetenschap is, door de welke hy van der eeuwigheydt alle scepfele aenschouwt, de welke van het beginfel des wereltds tot het eyndes fullen geschaepen worden; welke kennisse genoemt wordt *Scientia visionis*, dat is, eene wetenschap ofte kennisse des gesichts.

Uyt al het welck, datter gefeydt is, can men genoegh mercken den soeten ende crachtigen handel van Goits *Voorfienigheydt* in het kiesen ende gebruycken van de bequaeme middelen, door de welke hy sekerlyck geraeckt tot syn voorgestelt eynde.

Wy sullen daernaer sien in de historie van *Joseph*, dat de Goddelycke Voorfienigheydt altydt met hem gehandelt heeft met soetigheydt ende met sterckte, sonder nochtans aen synen vryen wille ergens in te cort te doen, den selven ten lesten brengende in het landt van *Ægypten*, om hem aldaer op synen tydt met eere ende glorie te verheffen.

Eerst sullen wy toonen in de volgende sedeleseringe, dat de overste van verscheyde staeten in de bestricinge van hunne onderlaeten oock met soetigheydt ende straffigheydt ofte sterckte naer gelegentheydt hun behoorden te draegghen.

^a
Divina Providentia cuiusque nature est conservatrix, eis, quae per se moventur, & libero arbitrio, convenienter providens omnibus & singulis propriè, ut omnium & singularum natura capit, pro modo cuiusque; providentissimas bonitates impertitens.
S. Dionysius Areop. l. 4. de divinis nominibus sect. 4.

75 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT
S E D E - L E E R I N G E .

Het is geraedtsaem, jaer noodigh, dat alle oversten, ouders, ende meesters hunne onderfaeten ende kinderen naer gelegentheydt van tydt regeeren ende bestieren nu met soetigheydt nu met strafthigheydt.

^a
Miseranda est
lenitas cum se-
veritate, facti-
endum quod-
dam tempera-
mentum ex u-
troque, ut ne-
que multa ex-
acerbitate ex-
ulceretur sub-
diti, neque ni-
mia severitate
solvantur. S.
Greg. 2. parte.
pastoralis. c. 6
b Ita plane
in boni recto-
ris pectore si
est virga di-
strictionis, sit
& manna dul-
cedinis, sit a-
mor sed non e-
molles, sit ri-
gor sed non ex-
asperans, sit
zelus sed non
immoderate
severiens, sit pi-
etas, sed non
plus quam ex-
pediat, par-
cens, ut dum se
in arce regi-
minis justitia
clementiaque
permittent, is
qui praestitit
corda fidelium
& tenendo de-
moneat, &
terroris cle-
mentiam de-
mit-

DIën wysen ende voorfichtigen handel Godts in alles te bestie-
ren met sterckte ende soetigheydt: *Disponens omnia fortiter*
& *suaviter*, behoorde naergevolght te worden van alle over-
sten, ouders ende meesters, ten opzicht van hunne onderdaenen.

Het is de bemerckinge ende leeringe van den geleerden *Cornelius*
à *Lapide* van onse Societeyt, uytleggende het 8. capittel van het
boeck der wysheydt; ende daerom hebben sommige oversten aen-
genomen voor hun devies: *Fortiter & suaviter*, sterckelyck ende soe-
telyck, ende dat, om dieswille dat sy oordeiden, dat men met
sterckte ende soetigheydt de onderfaeten behoorde te regeeren: de
reden is, om dat de sterckte ofte eenige straffigheydt met soetig-
heydt het onderhouden der geboden vervoordert, daer de soetig-
heydt alleen het selve niet en doet, ende eene straffe regeeringe al-
leen de gemoederen van de onderdaenen stoort ende verbittert.

Het is verre de beste regeeringe, alser de liede ende de vreesse
tusschen speelt, maer noch meer de liede ende soetigheydt, als straf-
heydt ende stuerheydt: want naer het spreekwoordt: Eene soete
regeeringe heeft groote cracht: *Blandum imperium imperiosum*. Ten
minsten moet de soetigheydt ende strafheydt gemenght worden.
Soet ende suer, als men seght, is de beste souffe. Den 1. *H. Gregori-*
155 Paus vervat het met dese woorden: De soetheydt moet gemen-
geldt worden met strafheydt; men moet eene getempertheydt maec-
ken van alle beyde, op dat de onderdaenen niet verbittert en wor-
den door al te groote strafheydt, ende niet verswackt door al te
groote goedtheydt. Welcke leeringh hy meent verbeeldt te sijn in
de b Areke des verbonds, in de welke de roede van *Moyse*, ende
hemelsch manna wierdt bewaert. Aldus moet in het herte van ee-
nen oversten, seght hy, gevonden worden eene *Roede* van streng-
igheydt, ende samen liet *Manna* van soetigheydt; het welck hy daer-
naer breeder aldus uytleght. Datter eene liefde zy, maer niet al te
sicht: Datter oock eene strafheydt zy, maer niet al te straf, eenen
iever, maer niet al te wreedt, eene goedertierentheydt, maer niet
al te seer sparende; eene mengheling van rechtveerdigheydt ende
berm-

bermhertigheyt, met een woordt gefeydt, dat den overften de gemoederen der onderfaeten houde in vreefe ende liefde.

Denfelven *a* H. Vader, om de overften dit noch beter in te drucken, fecht, dat defen handel zelf den geest Godts is, den welken hy getoont heeft in de gedaente van een duyve over fynen fone, als hy gedoopt wierdt, ende in de gedaente van vier over fyne vergaederde Apoftelen ende difcipelen, want door het vier de fterekte ende ftraffigheyt, ende door de duyve defachtmoedigheyt beteeckent worden. Diefvolgens moet men feggen, dat diën overften niet vervult en is met eenen goeden geest, maer meer met eenen quaeden geest, den welken in fyne stille fachtmoedigheyt laet vaeren fynen cloecken brandenden iever, ende in de cloeckheyt van fynen iever verlaet de deught van faghmoedigheyt.

Defen iever ende foetigheyt is den geest van Godt in het regeeren ende beftieren van heel de werelddt, den welken hy wilde mededeylen aen de Apoftelen, de welke moesten wesen de Overften van heel de werelddt; ende Godt oordeelde diën noodtsaekelyck te wesen, om alle menschen wel te beftieren tot haere faligheyt.

Den *b* H. Chryfologus foo uytstekende in alle fyne fchriften, stelt het ons oock in het cort voor. In Godt, fecht hy, en worter geene goedtheydt gevonden sonder rechtveerdigheyt, ende geene rechtveerdigheyt sonder goedertierentheydt, want iſt dat dese twee worden gefcheyden, de deughden gaen te niet: de gerechtigheyt sonder goedtheydt is onbermhertigheyt, ende de rechtveerdigheyt sonder de goedertierentheydt is eene wreedtheydt.

Defe foete ende ftraffe regeeringe Godts ſehynt den Propheta *David* bemerekt te hebben als hy Godt aldus aenspreckt: Uwe roede ende uwen ſtock hebben my getrooft: *Virga tua & baculus tuus ipsa me conſolata ſunt.* pf. 22. welcke woorden den geleerden *c* *Isidorus Pelenſiora* aldus uytlegt: de regeeringe Godts, fecht hy, wordt van *David* genoemt eene roede ende ſtock, om dat hy op fynen tydt gebruyckt de ftraffende roede, ende op fynen tydt den ſtock, om alle moeyelyckheyt ende ſwarigheyt te onderiteunen.

Ick en magh hier niet achterlaeten een volmaeckt voorbeeldt van eene foodanige ende lofbaere regeeringe; het is geweest diën lofweerdighen man den *H. Maximus*, eerſt Abt van *Lerin*, ende daernaer Biſſchop van *Reggio*, gelyck eenen ſchryver met naeme *Faustus*, verhaelt: Diën *H.* man, fecht hy, was Godt in alles weerdigh: *Optimum per omnia Deo dignum!* In hem ſtack uyt, ſelf in fyne cleeedinge een cloeck gemoedt, in fyne uytwendige geſtelteniffe fagh men een claer beeldt van heyligheyt, in fynen ganck was onſaghbaer,

multiendo con-
stringat. Ibid.
a Idcirco nem-
pe ſpiritus S.
in columba &
in igne mon-
stratur, quia
videlicet om-
nes, quos im-
pellit, & co-
lumba ſimpli-
citatem in igne
ardentis
zeli exhibet ne-
quaquam ergo
ſpiritus plenus
eſt, qui aut in
tranquillitate
maſuetudinis
ſervorem em-
ulationis de-
ſerit, & rur-
ſum in emula-
tionis ardore
virtutem ma-
ſuetudinis de-
ſerit. S. Greg.
3. parte Paſt.
admon. 17.
b Penes De-
um neque pie-
tas ſine juſti-
tia eſt, neque ju-
ſtitia ſine vir-
tute ſi ſeparate
ſuerint, dila-
bitur & qui-
tas ſine boni-
tate ſervitia
eſt, & juſtitia
ſine pietate
crudelitas. S.
Chryſ. ſerm.
148. b Di-
vinum regi-
men à Davi-
de virga &
baculus deno-
minatur, quia
opportune in
tempore, &
virga imperen-
entem, &
baculum ſul-
ciat.

cientem, sive
 consolationes
 per lenitatem
 ulmoret. Iud.
 Peuleul. in pf.
 22. a Ori-
 rum per omnia
 Deo dignum!
 eminebat in
 ipso habitu a-
 nimi fortitu-
 do, in specie
 exteriori ip-
 sam putasse
 expressam i-
 magnam fan-
 citatis: Ter-
 ribilis in in-
 cessu, reveren-
 dus aspectu,
 metuendus se-
 veritate, le-
 nignitate ve-
 nerandus, au-
 gloriatu cen-
 suram huma-
 nitatis man-
 suetudine tem-
 perabat, mina-
 batur quidem
 fœtis austeri-
 tas sed cordis
 serenitas blâ-
 diebatur. Ac
 sic convenien-
 te in uno di-
 versitate gra-
 tiarum Paulus
 apparebat in
 vultu, Petrus
 in spiritu
 illius discreti-
 onis, huius e-
 rat pietatis e-
 mulator, ut
 cum præ-
 sentiam vix
 sustineres, ab-
 sentiam ferre
 non posses.
 Faustus apud
 Thep. Ray.
 de Regimine.
 b Nominis vir-
 gis passionalis

in syn gesicht vol van eerbiedigheydt, eerweerdigh om syn strengheydt, ende goedertierigheydt, den welcken volgens syne macht de berispinge wilt te maetighen met de saghmoedigheydt synder oodtmoe- digheydt. De strafheydt van syn aensicht was dreygelyck, maer de stilligheydt ende soetigheydt des herten was vriendelyck streelende; door die samen-gevoeghde gaven hy was als eenen *Paulus* in syn aen- sicht, ende als *Petrus* in synen geest, eenen naevolgher van de straf- heydt van *Paulus*, ende van de goedertierigheydt van *Petrus*, soo dat men qualyck voor hem en derfde verschynen, ende nochtans syn afwesen en conde men niet wel verdraeghen. Tot hier toe syn het de woorden van den historie-schryver *Faustus*, de welke hy wat breeder bybrenght, op dat alle oversten diën wonderen ende uytsteec- kenden man in syne regeeringe soude naervolgen, soetelyck ende sterc- kelyck altydt voortgaende.

Eenen anderen weerdighen Abt met naeme a *Philippus* besonder- lyck sprekende van de plicht van de geestelycke oversten, van Pre- laeten ende Bisschoppen, seght, dat sy self door hunnen staf geleert worden, hunne onderfaeten met soetigheydt ende straffigheydt te be- stieren. Door den staf, seght hy, word, den Prelaet al swygende vermaent ende geleert, hoe dat hy de selve moet regeeren: De crom- heydt op 't bovenste van den staf geeft te kennende de noodighe sagh- moedigheydt van den oversten, door de welke hy syne onderdae- nen met eene vaderlycke liefde tot hem moet trecken; voorts door de rechtheydt van den stock wordt men geleert, dat men de onder- faeten moet houden in de rechte wegghen der deughden. Ten lesten door de scherphheydt van onder den staf, wordt beteeckent de straf- heydt, de welke de oversten somtydts teghen de ongehoorsaeme ende ongewillige moeten gebruycken.

Den geleerden *Durandus* leght dit uyt met dit latynsch dicht.

Curva trahit, quos recta regit, pars ultima punga.

Eenen anderen spreckt in deser voeghen.

Attrahere per summum, medio rege, punge per imum.

Het welck men aldus can verduytschen.

Den staf van boven crom den vader aen can wecken,

Dat hy syn ondersaet met eene liefd' moet trecken.

Den midden stam hem leert, dat hy ten rechten doet.

En 't scherp van onder toont dat hy oock straffen moet.

Deser maniere van regeeren met soetigheydt ende oock met straf- heydt vinde ick ons achtergelaeten by die van *Affryen*. Sy stelden in hunne vendels eene witte duyve met een sweerdt in haeren beek, van het welck den propheet *Jeremias* schynt te spreken, als hy seght, dat

dat men sich moet myden van eene duyve met een sweerd. *A facie gladii columbae.* Jerem. 25. v. 38.

Den E. P. *Cornelius à Lapide* die woorden uytleggende seght, dat dit seer wel uytdruckt de strafheydt ende soetigheydt in het regceeren, die men moet samen voeghen, de strafheydt tot de ongehoorsaemende ende moedtwillige, ende soetigheydt tot de soete onderfaeten.

Dese soete ende straffe regeringe en moet niet alleen plaetse hebben in de geestelycke ende wereldtsche oversten, maer is oock te nemen noodtaeckelyck in meesters ende vrouwen ten opzicht van hunne dienstdoden, ende in de ouders aengaende hunne kinderen. Men moet straf ende soet wesen op synen tydt, men magh niet al te quaedt syn, ende te spytigh, ende oock niet altydt te goedt.

Den H. Apostel *a Paulus* schryvende tot die van *Ephesus*, geeft dese vermaeninge aen de vaders des huysgesin: Ghy vaders en wilt uwe kinders niet verwecken tot gramschap, te weten met gedurigh te spytigh ende te stuer te syn, maer voedtse op in onderwysinge, ende berispinge des Heeren.

Den voorgenoemden *b Abt Philippus*, schryvende op desen brief, seght, dat de vaders hunne sonen niet en moghen verbitteren, noch fenyn van grammoedigheydt hun instorten, die sy beter met olie moesten overgieten, dat is die opvoeden met eene soete ende straffe onderwysinge des Heeren. Eenen vader en moet niet alleen een cloeck ende schalck beleydt hebben van een serpent in de bestieringe synder sonen, maer oock daer by voeghen eene saghmoedigheydt van eene duyve.

Maer eylaes het geschiedt maer al te dickwils, dat de vaders tot hunne sonen al te soet syn, de welcke in alles door de vingeren sien, ende de selve niet en derven vermaenen, maer dit is ten uystersten berispelyck ende schaedelyck; ende foodanige ouders syn dickwils het verderf ende verdoemenisse van hunne kinderen.

Teghen foodanige ouders spreckt den *c Wyfeman* met dese woorden: Die de roede spaert haet synen sone, maer die hem lief heeft, onderwyft hem neerstelyck. Ende dat is syne kinders ten besten onderwyfen, als mense door de roede soeckt af te trecken van het quaedt ende te brenghen tot de deught.

Ende al waert dat sy daer over claeghden ende eenige pyn gevoelden, sy en fullender niet van comen te sterven, seght den selven *d Wyfeman*, ende daernaer van het eeuwigh ongeluck bewaert worden.

Maer hier is wel te bemercken, dat de roede, daer den wyfeman hier van spreckt, geene roede van verbitteringe ofte ongeregelde

^a
Patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros sed educate eos in doctrina & correptione Domini. ad Ephes. c. 6. v. 4.

^b
Nolite in ire venenum infundere, quos debetis oleo unctiois perfundere. Bonus pater filios non parat laqueum, non ruina, sed eis salutarem vitam verbis quam moribus dat doctrinam, ut serpentis a fuita jungat columbinam mansuetudinem. Philip. Abb. l. de c. 41.

^c
Qui parit virga, edit filium, qui autem diligit eum, infantem erudit. Prov. 13. v. 24.

^d
Nolite abstrahere a puero disciplinam, sicut percussit eum virga, non movetur. Tu virga percutes eum, & animam ejus de inferno liberabis. Prov. 23. v. 13.

74 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

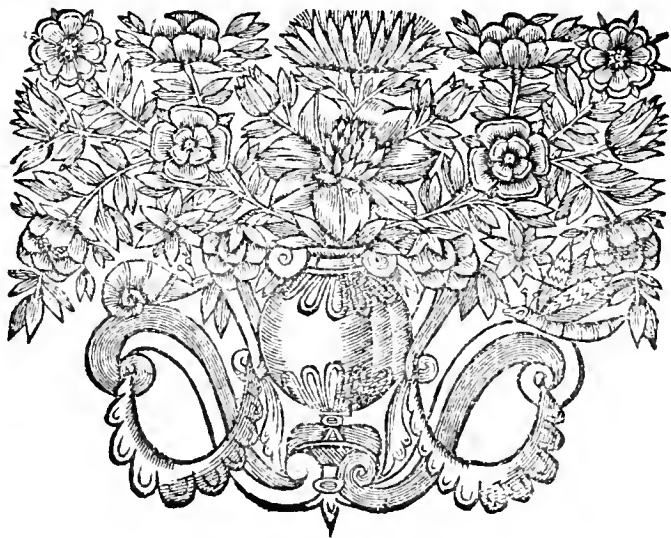
Leviter casti-
gatus exhibit
reverentiam
castriganti:
Aspernate
autem nimia
inreparati-
one offensus,
neq; in repa-
tione recipit
neq; salutem.
S. Proip. l. 2.
de vita con-
templ. cap. 5.

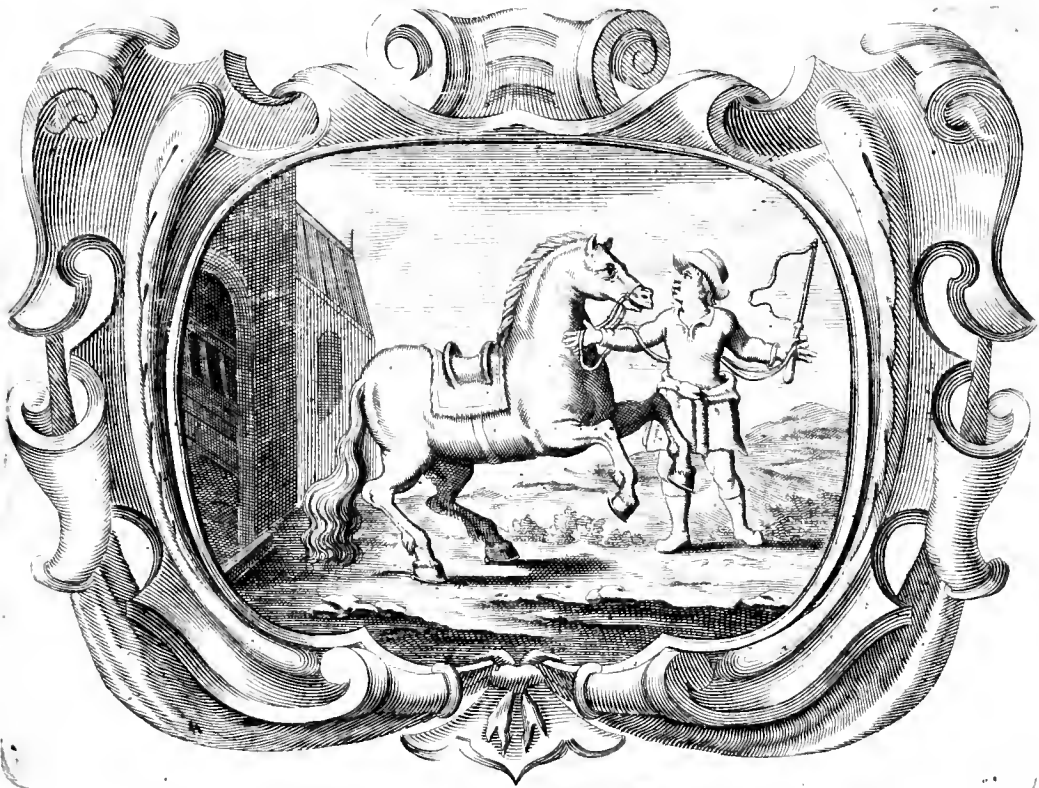
gramschap en is, maer van eene vaderlycke ende redelycke straffe; de welke, als sy geschiedt sonder passie, met profyt wordt genomen van den ghenen, die wordt gestraft, jae de soo gestrafte kinderen sullen de handt van soo eenen vader van self kussen. Gelyck seyde den *a H. Prosper* handelende van dese materie.

De kinders dan moeten gregeert worden met liefde ende met vrees, nu met soetheyt, nu met strafheydt.

De onredelycke gedierten self, soo men siet, moeten aldus beleydt worden.

Didacus Saavedra eenen verstandighen spaenschen schryver stelt ons dat voor in syne sedeleeringhen in het 38. sinnebeeldt van een jonck ende dertel peerdt, het welck van den stal-knecht met eene handt wordt gestreelt, ende met de sweep in de andere handt gedreyght, met het spaensich devies het welke volght naer de print!

Con alago, y con rigor?

Dat is:

*Met siveep en soete handt,
Men brenghet het in den bandt.*

Het sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

En peerdt vol vier en 'slam volmaeckt in al syn leden
 Geteelt in eenigh bosch, en van geen mensch bereden,
 Een jongh en wildt gediert, dat loopt, dat springht en slaet;
 Wat hier gedaen? 't is noot, dat 't in de rybaen gaet.
 't Wildt dier moet in den toom, de beest moet syn gedwongen,
 Om synen wilden aerdt, end' ongetemde spronghen;
 Door toom, door caveçon, en met de siveep in d' handt,
 Het peerdt moet syn getemt, het peerdt moet op den bandt.
 Maer hoe het ingetoomt met al syn slaen en springhen?
 Ghy salt 'het met de siveep, en 't streelen connen dwinghen.

^a
Equus indo-
mitus evadit
durus. & fili-
us remissus e-
vadit princeps.
Eccl. 30. v. 8.

^b
Sicut superbia
equi rudemitti
in dracipituum
prona est, sic
laxitas filii
indisciplinati
in peccati rui-
nam proxima
est. Rabanus.
in cap. 30. Ec-
clesiast. v. 8.

^c
Domini cogit
equorum do-
mitores, ut stu-
die sibi me e-
quos suos do-
mitent; neque
incuria com-
mittunt ad
firmiorem in-
domitos eta-
tem pervenire
sed suorum &
ceterarum quibus
opus est, im-
pium ad libe-
re. Liberos au-
tem suos longe
provecios al-
que astigant
omni freno ne-
gligant pa-
reant, & di-
mittunt cir-
cumice, fortis
ales & obse-
nis speculans
inhumans. S.
Chryl. 1. om.
68. in Matt.

De sweepe temt de beest, en oock een freelend' handt;

Dus wordt een dertel peerdt ten lesten overmant.

Waer sach men syns gelyck, als 't peerdt van Alexander,

Geheel van vlam en vier, als eenen Salamander,

Geen ruyter het verdroegh, strax wierp het hem daer af,

Aen 's Coninx soete handt alleen sich overgaf.

Een soet beleydt alleen van alderhande beesten

Noyt duinghen sal 't geweldt van d' ongetemde geesten,

De ruede oock noodigh is, of 't is verloren pyn,

Het sel en 't woedigh peerdt self sal den meester syn.

Dus moet men een boos kindt van aerdt en van manieren

Noyt wesen al te soet, of straf in te bestieren.

O vaders op syn rydt bestrafst u dertel kindt,

Dan sal het syn van Godt, en ghy van hem bemindt:

GElyck men bestieren ende temmen moet de onredelycke gedier-
ten, soó moeten de ouers handelen met hunne kinderen, als sy
ongebonden ende wederspannigh syn, oft anders die al te sachte
ouders souden de selve noch ergher maccken, ende doen loopen in
hun eeuwigh ongeluck.

Het is het segghen van den ^a *Ecclesiasticus*, hoort syne woorden:
Een ongetempt peerdt, seght hy, sal herdt worden, ende eenen on-
bedwonghen sone sal roeckeloos worden. ^b *Rabanus* schryvende op
dese woorden, leght die aldus wat breeder uyt. Gelyck de trof-
heydt van een ongetempt peerdt in peryckel is, van erghens in te vallen
ende te verongelucken, van gelycken is de ongebondentheydt van eenen
sone seer naer by aen het ongeluck van syn lichaem ende van syn siele.

Waer 't saecken dat de ouders trachteten hunne moeyelycke ende
dertele kinders van jonx met sorghe ende eenigh geweldt onder te
houden, ende hunnen moedtwillighen aerdt te breken, sy souden-
der wyse ende lofweerdige kinders van maccken tot hunne vreught,
ende tot geluck ende blydtichap van de kinderen self, voor het welck
sy hunne ouders oock souden bedancken.

Den ^c *H. Chrysofostomus* beclaegende alle swacke ouders, spreckt al-
dus met verwonderinghe: De groote Heeren geven aen de stalle-knech-
ten den last, dat sy met alle sorghe hunne jonghe peerden wel sou-
den beryden ende temmen; ende die knechten en laeten door on-
achtsaemheydt die dertele beesten niet comen tot eenen ouderdom,
maer van als sy noch jonck syn, stellen sy hun den breydel in den
mond, ende oock den cavegon op den neus, ende daer-en-tusschen,
seght hy, veele ouders laeten hunne kinders ouder worden, sonder
de selve te vooren in te binden, ende naer verdiensten te straffen;
aldus

aldus geven sy hun den vollen toom tot alle vryheydt ende dertelheydt tot oneerlycke schouwfpelen ende foodaenige vergaederinghen.

Dit is eylaes te beclaeghen! het welck sonder twyfel moet strecken tot een verderf niet alleen van de kinders, maer oock van de ouders, die oorfaeck syn van al het ongeluck ende hunne kinders verdoemenisse, ende dacrom besonderlyck gestraft worden, gelyck het genoegh gebleken heeft in den opperiten Priester *a Heli*, den welcken Godt overviel met de doodt, om dat hy met syne sonen *Ophni* ende *Phinees* al te soet gehandelt hadde, ende niet genoegh vermaent, ende scherpelyck berispt ende gestraft, als sy plichtigh waeren.

Soo dan om wel te doen, en vaders ende moeders moeten op synen tydt nu soet, nu straf syn, ende de soetigheydt ende de strafheydt samen menghelen, naer den raedt wederom van den *b Ecclesiasticus* seggende, dat de ouders hunne kinderen soetelyck, ende volgens de reden moeten onderwyfen, ende van jonx af die beginnen te booghen, ende de selve oock naer verdiensten straffen.

Desen handel Godts van soetigheydt ende strafheydt met de menschen, daer ick tot nu toe van gesproken hebbe, sal ick in het volgende capittel in *Joseph* gaen bemercken.

I. CAPITTEL.

De Goddelycke Voorzienigheydt hadde den onnooselen Ioseph laeten vercoopen als een slave, eerst aen de Ismaëlitien, ende daernaer aen Putiphar eenen Prince van den Coninck Pharao, het welck schein eene strafheydt ende onbermhertigheydt te wesen, maer dit en was niet met sonder reden, met hem daernaer handelende met soetigheydt.

WY hebben naer het gevoelen van de HH. Vaders ende uytleggers van de H. scrifture in de voor-reden beginnen uyt te leggen de strecke ende soetigheydt vande Goddelycke Voorzienigheydt in de bestieringe der menschen tot hunne saligheydt.

De *Strecke* bestaende in eene sekere ende onfeylbaere uytwerckinge voor alle haere voornemens: De *Soetigheydt* haer voegende naer

^a
Prædixi eis quod iudicaturus essent domum eius in æternum, eo quod noverat, indigne agere filios & non corripuerit eos. I. Reg. 3. v. 13.

^b
Filii tibi sunt, erudi eos, & curva eos à pueritia. Eccl. 7. v. 25.

Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Sap. 8. v. 1.

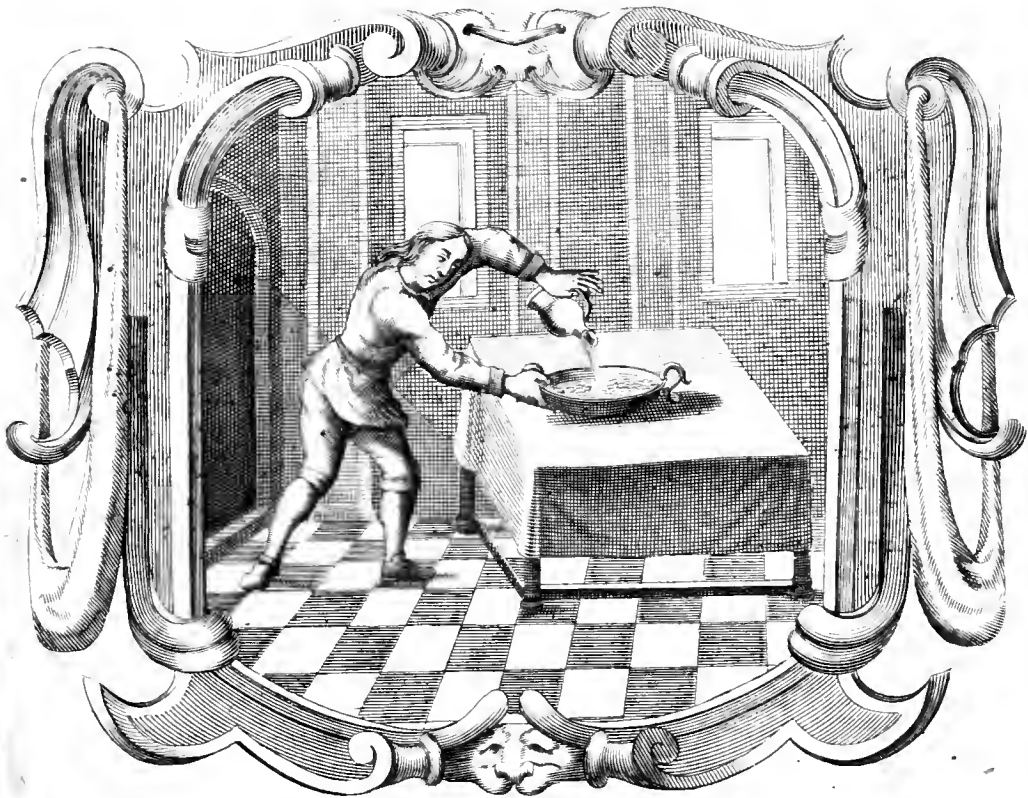
78 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

de genegtheden ende naer den aerdt der menschen, sonder nochtans ergens in te crencken hunnen vryen wille.

Laet ons nu voort in dit tweede begonste deel bemercken de sterckte ende soetigheydt van de selve *Voorzienigheydt* Godts in de slavernye, in de gevangenisse, ende in de volgende ongevallen van den onnooselen *Joseph*, die wat suers en wat soets geproeft heeft, wat azyn verfoet met olie, die evenwel altydt boven swemt. Aldus heeft de deught van *Joseph* door Godts sterckte ende soetigheydt geoeffent, altydt boven geswommen, gelyck het volgende sinnebeeldt sal betoonen.

De olie ende Josephs deught souden aldus connen spreken, samen dienende voor een devies gelyck als volght naer de print.

Of ghy my druckt en keert rondt som
 Ick even altydt boven com.

Het sinnebeeldt wordt uygeleydt.

'k **E**N wil het soete sap der cruyden niet beschryven,
 Van d' oly ick maer spreek, van d' uytgeperst olyven:
 De oly nuttigh is, heel soet, en aengenaem
 Voor e n gesonden mondt, en siecken heel bequaem.
 Doch dat my beter dient, en nu heb' opgenomen:
 De oly, soo men siet, sal altydt boven comen:
 Als ghy met ander nat de oly samen slaet,
 Sult echter altydt sien dat d' oly boven staet.
 Het lichtste treckt om hoogh, en 't vet sal samen blyven,
 Dus d' oly van haer self sal altydt boven dryven.
 Voorwaer op Josephs deught dit wel en wonder speelt,
 En voor hem wesen magh een soet en aerdigh beeldt.

Oilum cur
 nulli humori
 miseripatia-
 tur? quia len-
 tum, crassum
 continens, nec
 ullas in partes
 tenues confici-
 tur; ideo nul-
 lum locundat
 humoribus
 miscendis. A-
 lexand. Am-
 phrod. Prob.

*Wie salder Josephs deught naer werden oyt verconden?
Waer isser syns gelyck in synen tydt gevonden?*

*Des vaders liefften soon, op Joseph heel versint,
Tot slyt van al de rest, van hem te seer bemint.*

*Sy waeren vol van nydt van buyten en van binnen,
Het kindt eylaes! niet cond' syns broeder's haet verwinnen,*

*Op Jacob oock vergramt, den nydt was al te groot;
't Kindt soud' het op syn tydt betaelen met de doot.*

*Maer doet vry, wat ghy condt, de moeyt' sal syn verloren;
Godt hem bewaeren sal als synen nytvercoren.*

Verdruckt hem soo ghy wildt naer uwen boosen aerdt,

Daer is voor hem geen vrees, voor hem, die Godt bewaert.

*Dreyght hem oock mer de doot, wilt hem een slave maecten,
Sal even tot uiv' slyt noch boven al geraecken.*

*De deught noyt heel ve ducht, daernaer sal hoogher gaen,
En haer verdienden lof in meeraer glory staen.*

Dus Joseph naer syn druck daernaer sal hoogher clemmen,

En soo de oly doet ten lejen boven swimmen;

*Godt hem verlossen sal van al syn ongeval,
En door syn vast bestier verheffen boven al.*

Soo heeft hem Godt daernaer door syne vaderlycke Voorzienigheydt verheven.

Het sal nu de pyne weerd't syn, dese soete ende straffe hancinge Godts te verstaen uyt het boeck *a Genesis* beschreven van den Propheet *Moses*, alwaer heel het vervolgh van de historie verhaelt wordt, hy spreckt aldus: *Joseph* is geleydt naer *Aegypten*, ende *Putiphar* eenen Prince van de legher heeit hem gecocht uyt de handen van de *Ismaeliten*, van de welcke hy daer gebrocht was.

Alwaer, gelyck den *I. Chrystostomus* seght, den godtdienstigen *Joseph* met nieuw lyden geoeffent wordt, daer hy terstondt menige tempeesten van vervolgingen, ende veel moeyelyckheydt moest onderstaen, sonder nochtans te versincken; maer alstier een nieuw quaedt weder opstondt, hy betroude altydt op Godt, ende als eenen wyfen stierman aen het roer sitende bestierde hy het schip.

Aldus leydt de *Voorzienigheydt* Gaats syne dienaers door veele moeyelycke weggen; Godt beproeft hun geloof, hy scherpt hunne deught, de selve daer in onderwylende ende versterckende, op het welck den selven *I. Chrystostomus* ons wederom eene goede leeringe geeft, seggende: dat wy aldus ons gemoedt bereyden, dat het heel bequaem soude syn tot alle gevallen; want die een huys bouwt, het en is syne meyninge niet, datter geen en reghen, noch blixem op en vallen,

(dat

^a
Joseph ductus
est in Egyptum,
emitque cum
Putiphar Princeps
exercitus, vir
Egyptius deman-
u Ismaelitarum,
a quibus perducus
erat. Gen 39.
v. 1.

^b
Ubinor tentationibus
tentatur, atque
in rebus
laetis mansuetus
est, nec tamen
submergitur
gubernator,
cum valida
da insurgeret
tempestas,
quasi ad
gubernacula
sedens navim
regat. S.
Chrystostom.

^c
Animum ita
comparemus,
et sit apud
omnia idoneus,
nam qui domum
aedificat, non
considerat,
neque in
eandem non
cadat pluvia,
neque; ut ad
eam non
veniat fulgur,
hoc enim
fieri, nequit,
sed ut ad
omnia ferenda
apta sit &
indoua; & qui
navim aedificat,
non aliquid
agat, ut
in eam non
rumpant
flus

(dat men niet en can beletten) maer dat het heel bequaem ende sterck soude syn, om alles te onderstaen.

Wederom die een schip maect, hy en is niet besorght, datter geene baren op en vallen, noch eenigh tempeest op en staet, het welck hy oock niet voorcomen en can, maer hy doet alleenelyck syn best, om syn schip vast ende sterck te maecten teghen alle ongevallen ende peryckelen. Men leeft hier niet op de wereldt sonder veranderinge van locht, ende van tydt; daerom magh men vaste ende wel besloten huysen bouwen teghen de winden, reghen ende sineuw, ende teghen alle stoot. &c.

Aldus moeten wy, van Godt altydt genoegh geholpen, cloeck syn teghen allen teghenspoedt.

Laet ons nu comen tot onsen *Joseph*: Godt hadt hem met syne gratie versterckt teghen al, dat hy moest onderstaen: Hy diende nu *Putiphar* synen meester als eenen knecht, hy was hem gehoorfaem als eene slave; ende hy dede al den dienst van heel het huys in stilte syns gemoedts.

Het was voorwaer een groot verschild tusschen dese slavernye, ende den staet, in den welcken *Joseph* geleest hadde in het huys van synen vader, van den selven opgebracht tusschen syne ermen, als syn liefste kindt: *Intra ubera patris educatus*: gelyck seght den *H. Chrysofomus*, die teenemael verwondert is, dat hy sich daer in niet het minste gestoort en heeft, ende by sy selven niet eens gepeyst en heeft, noch uytgevallen en is in dese ofte soodanige clachten: Hoe bedrieghen my nu myne droomen, de welke my soo groote eere ende glorie voorseyden? want siet, tot nu toe en isser my anders niet overcomen als eene moeyelycke slavernye. Ben ick dan van Godt verlaeten, ende veracht van syne goddelveke gratie? hy en heeft niet het minste daer van gedacht, maer alles cloeckelyck ende saghmoedelyck verdraeghen.

Waer't dat hy syn edel geslachte hadde willen te kennen geven, hy soude misschien van syne slavernye verlost geweest hebben; maer gelyck men leest in den boeck van de testamenten van de 12. Patriarchen daer *b Salianus* van sprekt, hy en heeft niet een woordt gesproken van synen stam, noch van synen vader *Jacob*, als of hy niet en hadde willen ontslaghen wesen van syne slavernye. Dogh hy was wel eene slave naer het lichaem, maer heel vry naer den geest, in syne moeyelycke dienften sich voeyende met de deught, hy was een slave, soo nochtans, dat syne siele aen geene slavernye onderworpen en was, gelyck den *H. Basilus* Bisschop van *Seleucia* bemerckt.

In desen slaevelycken staet van *Joseph*, conde men sien, hoe dat Godt met hem oock soetelyck handelde, hem in den geest verster-

*etus, neque us
excitetur ma-
rus tempestas,
sed ut navis
tabulata apta
sit ad omnia.
S. Chryl. hom.
35. in 1. ad
Corinth.*

*a Quomodo
non turbatus
est, neq; cogi-
tavit, neq; he-
sitavit secum
dicens: Quae
jenniorum
deceptio, quae
tantam glori-
am docet? ecce
em post som-
nia servitus,
& servitus
gravis. Num-
quid derelicti
sumus, num-
quam contem-
pti à gratia?
Nil tale vel
cogitavi, sed
tunc fortiter
& suaviter. S.
Chryl. v. Si-
lia venditus,
ut non diceret
genus meum,
quoniam filius
us, rari in ag-
ni & potentie.
ex lib. celtam.
12. Patriarch.
apud Salianum
hiff. Eccl. c
Servus ex idis
corpore, cuius
animus nulli
servituti pote-
rat esse obnox-
ius. S. Basil.
Ep. Seleucia.*

82DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

kende, ende allenskens den wegh baenende tot syne verheffinghe.

Den 4. *H. Ambrosius* stelt ons dit soetelyck voor met dese woorden.

^a
*Ioseph vendi-
 tus in servitu-
 tem & electus
 ad potestatem,
 ut suis empta-
 ribus impera-
 ret; non dedri-
 gnabatur ta-
 men obsequi
 seduliter, sed
 tenebat virtu-
 tis fastigium,
 conservabat
 libertatem in-
 nocentiae. Un-
 de pulchre
 Psalmista ait
 In servum ve-
 numdatus est
 Ioseph, sed non
 servus factus,
 humiliave-
 runt pedes e-
 jus, sed non a-
 nimam eius.*
 S. Ambrosius.

Ioseph is wel vercocht voor eene slave, maer wierdt samen vercoren tot eene toecomende eere, om eens de overhandt te hebben over die hem hadden vercocht. Hy en toonde geene teghenheydt in synen dienst, behoudende synen vrydom in syne onnooselheydt. *Ioseph*, seyde *David ps 104.* is wel vercocht, maer evenwel, hy en is in syn gemoedt geene slave geworden, syne handen ende voeten syn wel verootmoedight, maer niet syne siele.

En al waert dat de slavelycke wercken aen *Ioseph* hadden moeyelyck gevallen, gelyck het nu geschiedt in andere Turcksche slaven, die daegelyckx treuren ende claeghen om hunnen ellendigen staet, de Goddelycke *Voorsienigheydt* quam *Ioseph* te gemoedt, met haere soete barmhertigheydt, hem cloecken moedt gevende in al het ghene aen hem moeyelyck ende verdrietigh hadde connen wesen.

Den Heere, seght *Moyse*, was met hem, ende hy was een man in alles geluckelyck handelende. *Enitque Dominus cum illo, & erat vir in cunctis prospere agens.* Gen. 39. v. 2.

Den *H. Chrysofomus* leght dese woorden (*Den Heer is met hem*) aldus uyt: Wat is te seggen den Heer is met hem? Dat is, de gratie Godts vergefelschapte hem, ende maeckte hem licht ende gemackelyck, al dat swaer ende moeyelyck was. De goddelycke gratie beslierde soetelyck al dat hem aengonck.

Ioseph aldus versterckt synde was een man, niet van ouderdom, want hy noch jonck was, maer een man in voorlichtigheydt, cloeckheydt, ende in andere sedelycke deughden; die voorts alle syne oodtmoedighe ende slavelycke wercken soo wist te beleggen, dat alles streckte tot Godts glorie, tot profyt van synen meester, ende tot synder siele saligheydt. Hoort hier op spreken den godtvruchtighen *Dion. Carthusianus*. Defen getrouwen, defen standtvallighen seght hy, ende profytighen dienst van *Ioseph* viel terstondt in de ooghen van synen meester claerlyck merkende, dat Godt met hem was, ende dat alles, het welck hy ondernam, van Godt door syne handen wierdt besliert.

Maer hoe conde *Putiphar*, die een heydensch mensch was, ende eenen dienaar van de Goden, hoe conde hy weten, datter maer eenen Godt en was? Dit kende hy, seght den geleerden *Bischop Tostatus*, uyt de wondere dinghen, die hy in synen dienaar *Ioseph* bemerckte, de welcke soo uytstekende waeren, dat sy niet en konden voortscomen, als niet van eene menschelycke vernufttheydt, maer alleen van een hoogher macht, de welcke hy seyde Godt te wesen.

Door dese goddelycke gratie in alle veranderinge van staet bleef hy cloeck en onberoert.

Uyt

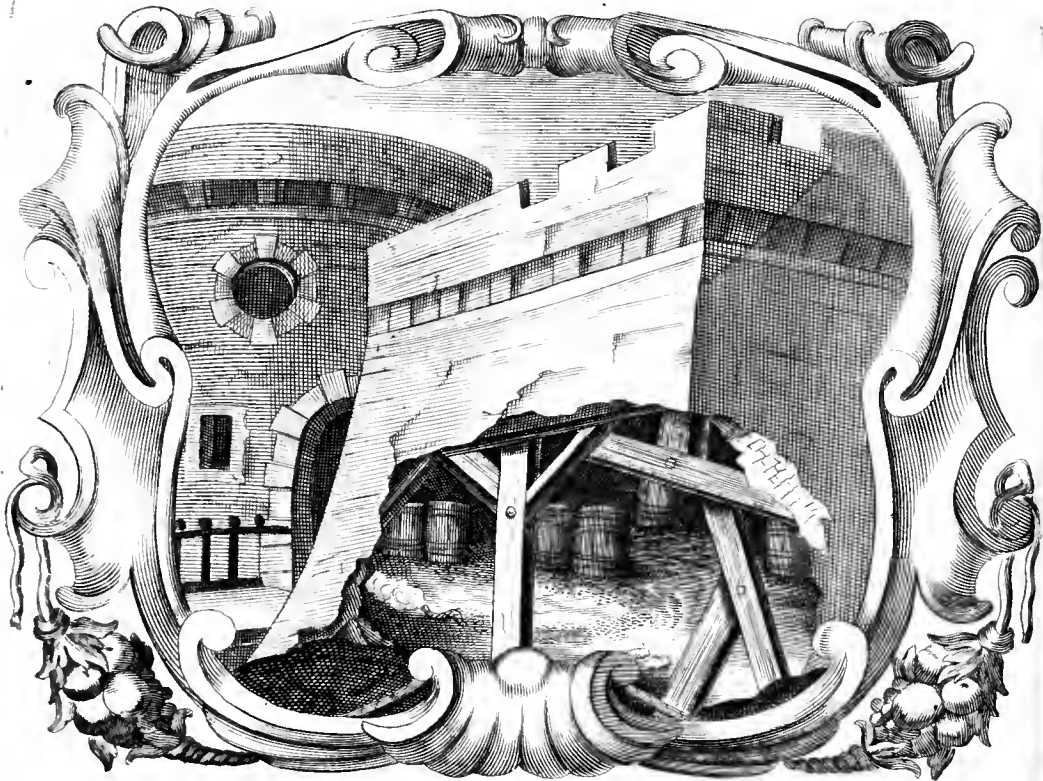
Uyt al het welck men can leeren, dat de deught niet alleen en can geoeffent worden, in eenen vryen ende ongebonden staet, maer oock in eenen gebonden ende verworpen staet van eene slavernye selfs.

Joseph en was alsdan geenen meester meer van syn selven, maer als een slave onder synen meester; daerom nochtans en bleef sync deught niet heel verdruckt ende verborghen, jae scheen daernaer veel meer uyt, ende betoonde sich crachtigher als een besloten vier, het welck syn cracht daernaer veel meer openbaert.

Voorwaer een waerachtigh sinnebeeldt van *Joseph* meer ende meer uytstekende in de deught binnen den tydt van sync slavernye.

Het schrift ofte devies het welcke volght naer de print can op alle beyde passen.

*Wanneer ick schyn verfmacht,
Dan toon ick meerder cracht.*

Het sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

HEt vier, gelyck men 't weet, can alles doen verbranden;
En schepen op de zee, en huysen op de landen;
Van alles meeſter is: niet can het wederſtaen,
Daer 't vier maer aen en raect, dat ſul en 't moct vergaen.
Dat crachtigh element doct alles ganſch vernielen,
De berghen ſelf van ſteen door 't vier ter aerde vielen;
Het vier al overwindt, en ſtael en yſer ſelf,
Oock huysen half van ſteen, en menigh trots gewelf.
Doch 't vier ſyn cracht meer toont van binnen als van buysen,
Als ghy het neder druckt, en in de aerd' wilt ſtuysen:
Dan alles berſten doet, en door ſyn groot geweldt,
Als men het minſte meent' dan al ter aerden veit.

Is 't niet 't gestoten vier, dat heel de aerd' doet beven?
 Waer door al menigh stadt sich haest comt te begeven?

Het ingestoten vier, dat in de aerde woont,

Meer als dat huysen blaect, syn wonder cracht betoont.

't Is waer oock Jacobs soon in 't huys van synen vader
 Van ieder wel gesen, en vrienden allegader

Was een soetaerdigh kindt, oock van syn eerste jeught,

By Godt en by den mensch een spieghel van de deught.

Maer siet, het deughdigh kindt naer eenigh tydt verlopen

Dat moest om syne deught 't ellendelyck becoopen:

Wierdt van syn broeders self verstofften en versaeckt,

Fae tot een wreede dootd was in den haet geraeckt:

Godt danck, wierdt maer vercocht, om eene slaef te wesen.

Eylaes! ô heyligh kindt in deughden uytgelesen

Hoe sult ghy nu voortaan gaen dienen uwen Heer?

U vrydom syt ghy quyt, ghy syt u selfs niet meer.

Maer neen, al schynt de deught verborgben in het duyster,

Sy niet verbolen blyft, maer comt in meerder luyfter:

Of Joseph niet als voor, maer als eene slave leeft,

Al even syne deught een claerder luyfter geeft.

Syn meester Putiphar sagh niet als glans en straeten

Op syn verworpen slaef van d' hem ten weder daelen,

Waer door hy wierdt geraeckt, en heel op hem versint,

Gehandelt niet als slaef, maer als syn soon bemint.

HEt en was geenfins te verwonderen, dat diën neerflighen ende getrouwen jongelinc, ende van Godt soo voorecomen de gratie won van *a* Putiphar synen heer ende meester, aen den welcken hy nu heel syn huys betroude, ende aen hem van alles den vollen last gat; te meer om dat hy merckte, dat heel syn huys om synen dienaer vervult wierdt met geluck ende segghen, gelycker slaet in de *b* H. scrifture.

Een alder-grootste geluck voor vrouwen ende meesters in soo eenen getrouwen ende deughtsaemen knecht te vallen, om den welcken men dickmaels comt te genieten eenen goddelycken segghen voor heel het huysgesin; gelyck seght den eerweerdighen ende meer genoemen *c* Lippmannus Bisschop van Metona, daer by oock voegende, dat het huys van Putiphar om Joseph veel benedictien heeft genoten, gelyck het te vooren oock wel geluckt was met de familie van Laban om de teghenwoordigheydt van Jacob.

Daer-en-tusschen can men bemercken met den *d* H. Christofomus, dat gelyck Putiphar om synen dienaar gebenedydt was, oock Joseph niet alleen van synen meester bemint was, ende van de andere dienaers

a Invenitq gratiam coram Domino suo, quo prepositus omnibus gubernabat sibi domum Gen. 39 v. 4.
b Benedictus est; Dominus domum. Ex p. t. in preter Joseph, & multiplicavit eum in edibus quibus in agris circumstantibus plantavit. v. 5.
c Felix nimis, qui sancti ministeri consequitur multas scripturas explicat, quibus bona a ceteris prophetis dominus a religiose servulo, sicut preter Jacob Laban ditatus est. Denique Joseph etiam in adversitatibus & prosperis patri suo Jacob sit similis. Lipp. d. Conservus & captivus sub manu sua habebat omnia, que erant domini, a servus omnibus honoratur, ut quantum in dominus, tantum ipse habet. e. imperet, sit velor & p. p. situs, s. cunctis imperans. C. 17.

^a
*Difficiliter
 Joseph & de-
 ductur in A-
 gyptum, a-
 cepturus toti-
 us Provinciae
 Principatum,
 in unum eum
 felicitatema
 eruditus o-
 peratur. Sus-
 cipit servitu-
 tis notam, ju-
 Dominus pre-
 parabat ad
 gloriam, bu-
 vultur ad
 tempus, im-
 nenti tempore
 regnaturaus.
 S. Chryf. in
 ferm. apud
 Lippom.*

naers vereert, maer oock daernaer van Godt om syne groote ver-
 duldigheydt in al syn lyden by den Coninek *Pharao* boven alle de
 andere wierdt verheven.

Ick sluyte met de woorden van den selven ^a *H. Vader. Joseph*,
 seght hy, wordt naer *Aegypten* gevoert, maer die daernaer soude
 becomen het Prinsdom van heel het land.

Eerst vercocht synde als eene slave, hy aanveert het teecken van
 slavernye, ende aldus wierdt hy van den Heere bereydt tot de glo-
 rie; hy wordt verootmoedight voor eenen tydt, om daernaer voor
 langhen tydt de heerfchappve te voeren.

Soo handelt Godt met syne vrienden volgens syne *Voorfienigheydt*,
 nu met strafheydt nu met foetigheydt, die verootmoedighende, om
 daernaer hoogher te verheffen, niet alleen naer het lichaem, maer
 oock naer de siele, welke verheffinge daernaer in het vervolg van
 dese historie noch meer fal blycken.

Eerst fal ick hier voorstellen de volgende fedeleeringe.

S E D E - L E E R I N G E .

Van de onderlinge ende vvederzydige
 plicht van de dienst-boden, ende van
 de meesters ende meesterffen tot
 malckanderen.

I. §.

*Van de verbintenisse van de dienst-boden tot hunne mee-
 sters ende meesterffen.*

IN verscheyde staeten deser wereldt van rycke ende arme men-
 schen, van edele ende onedele, wyse en onwyse &c. can men
 bemercken Godts wondere *Voorfienigheydt* ende voorsichtigheydt,
 want waert dat alle menschen gelyck waeren in staet ende conditie,
 ende in eere ende ryckdommen, het soude teenemael strecken tot
 een gemeen ongeluck ende verderf, gemerckt dat noch den enen
 noch den anderen aen malckanderen en souden willen dienen, noch
 ergens in wycken. Diefvolgens sy souden allegader aen groote
 moeyelyckheden ende ongemacken onderworpen wesen, ende seer
 veel soudender van ellenden vergaen.

Maer

Maer Godt heert dit alles voorcomen door syne vaderlycke *Voorfienigheydt*; hy heeft de rycke ende arme menschen getelt tot malckanders goetd ende gerief, wetende wat aen den eenen, wat aen den anderen het beste was tot syne saligheydt, samen oock fiende, dat de cere by exempel ende veel goedts aen diën verworpen ende armen mensch dienen soude tot syne verdoemenisse, ende dat eenen flechten staet hem dienstigh soude wesen tot syne saligheydt.

Den *Rycken vreck* ende duysendt andere met al hun goetd ende wellusten syn verdoemt, die in aermoede ende gebreck saligh conden geweest hebben, gelyck het met den armen *Lazarus* ende met menige andere geschiedt is.

Het beste dan ende het geruiste voor een ieder is te vreden te syn met synen staet, hoe slecht hy mocht wesen volgens het schicken van de *Voorfienigheydt* Godts.

Voorts Godt heeft aen alle soorten van staeten aen een ieder soo aen oversten aengaende hunne dienst-boden, als aen dese aengaende hunne oversten regels ende wetten getelt, de welcke van wederzyde moeten onderhouden worden.

Laet ons eerst spreken van de plicht ende verbintenisse van de dienst-boden tot hunne meesters ende meesterffen.

Eenige geleerde mannen hier voortydts willende verbeelden eenen onderdaenighen ende getrouwen knecht, deden schilderen eenen jongelinck met eenen rooden hoedt op het hoofd, ende met een licht opper-cleedt, bequaem tot het werck, voorts met twee luysterende ooren, ende met voeten van eenen hert, ende met de rechte handt plat uytgesteken.

Door den *rooden Hoedt* wierdt betoont, dat eenen dienst-bode van een vry ende geestigh verstantd moet wesen. Het *licht Oppercleedt* beteekende de vlytigheydt van eenen knecht, die altydt moet gereedt syn tot den arbeydt van het huys oft andersins. De *luysterende Ooren* gaven te kennen, dat een dienst-knecht verduldigh moet verdraeghen herde ende spytighen woorden, ende lasterende toenaemen, die somwylen sonder reden vallen uyt den mondt van onbedachte oversten. De *Voeten van eenen hert* dienen tot leeringe, dat de knechten altydt moeten snel ende vlytigh syn, om den wille van de oversten te volbrengnen.

Ten lesten de *rechte ende platte wygestreckte Handt* was een teeken van deughtsaemigheydt ende getrouwigheydt, om te bewaeren en gaede te slaen de dinghen van het huys, ende al het ghene dat den meester aengaet.

Dit soude men in een rymken connen uytleggen, als volght.

Diën frisch en cloecken knecht, een jongelinc ter eeren

Der ondersoeten slicht sal' ons seer aerdigh leeren:

Seght dan, waerom hy draecht op 't hoofte een rooden loet?

Hy met een vry gemacht syn meester dienen moet.

Dat vloeyend' licht gewaet, dat leert hem vlytigh wesen,

Dus wordt een dapper knecht van synen heer geprezen.

Doch segg' waerom het is, hy open ooren draecht?

Mids hy veel hooren moet, soo dat hy nummer claecht.

Maer dat het wonde si' seynt, wat syn die herfche voeten,

Dat hy zy suet in 't werck, en om syn heer te groeten.

Die uitgepānen handt syn dencht en wān betoont,

En dies hem synen heer met lof en prijs betoont.

*¶ Servi salditi
estote in omni
timore domi-
ni. 1. Pet. 2.*

*¶ b
Servos Domi-
ni sicut saldi-
tos esse in om-
nibus place-
tes, non con-
tradictentes,
non fraudan-
tes, sed in om-
nibus fiden-
tiam osten-
dentes. Ad
Titum. 2 v. 9.*

HEt syn, om soo te seggen, de selve wetten ende onderwyfin-
ghen, de welke den *H. Petrus* ende den *H. Paulus* voor de
knechten ende maerten in hunne brieven gestelt hebben.

Voor eerst den *a H. Petrus* geeft hun dese leeringe: Ghy dienst-
knechten, syt onderdaenigh met alle vreesse uwe heeren.

Den *b H. Paulus*, die de selve leeringe aen de heydenen ende an-
dere volckeren door syn selven ofte door syne discipelen moestic ver-
condighen, leghtse wat breeder uyt, schryvende aen synen discipel
Titus. Ghy moest, seght hy, alle dienstboden vermacnen, dat sy
hunne heeren onderdaenigh sijn, hun in alles behaegende, hun niet
teghensprekende, niet bedriegende, maer in alles goede getrouwig-
heydt betoonende.

Den *H. Apostel* spreekt hier seer clær van de deugden ende de
gebreken der dienstboden.

De dienaers, seght hy eerst, moeten aen hunne oversten betoo-
nen de deught van onderdaenigheydt, geerne met liefde ende gewil-
ligheydt ende die gehoorfaem synde *Salditos esse*. Daer-en-boven moe-
ten hun in alles foreken te behaeghen, ende cere te bewyfen, *In
omnibus placentes*. Sonder teghen te spreken, liever stillwygende, of-
te met eene stille antwoordt hunne schuld bekennende, ofte sich
met stille oodtmoedigheydt ontschuldigende tot verboetinge van de
gestoorde oversten. *Non contradicentes*.

Daernaer seght den selven *Apostel*, dat de knechten ende maerten
hunne heeren ende vrouwen nergens in en moghen bedrieghen, iet
ontreckende van hun meesters ofte meesterkens goet, van spys en
dranck, oft van iet anders, gelyck sommige kinders doen, de wele-
ke niet dervende alles nemen, een weynigh maer en ontrecken van het
een, en van het ander. *Non fraudantes*. Sy moeten oock alle hunne
werken van dienst en aerbeydt besteden tot het profyt van het huys,
gelyck of alles hun aengonek, daer van niet het minste verquitten-
de,

de, oft afnemende tot hun gerief, maer in alles dienst ende getrouwigheydt aen hunne oversten betoonende: *In omnibus bonam fidem ostendentes*. In welke leeringe ende vermaeninge van dese twee Apostelen ick besonderlyck bemercke drye eyghendommen van de verbintenisse der dienstboden tot hunne oversten. Te weten eene *Eerbiedinge*, eene *Getrouwigheydt*, ende eene *Gehoorsaemheydt*.

Aengaende de *Eerbiedinge*, die de maerten ende knechten aen hunne meesters ende meesterffen schuldigh sijn.

Den *II. Paulus* behalven dat hy daer van schryft tot synen discipel *Titus*, hy sprecker noch van in synen eersten brief tot synen anderen discipel *Timotheus* met dese woorden: Alle de dienst-boden, die onder het jock sijn, die sullen hunne heeren alle cere weerdigh houden: *Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur*. 1. ad *Timoth.* 6. v. 1.

Daer is eene tweederhande eerbewysing, eene *Inwendige* ende eene *Uytwendige*.

De *Inwendige* bestaet in eene herkennenisse van synen oversten, ende in eene eerbiedige vreesse van hem te vergrammen.

De *Uytwendige* eere bestaet in uytwendelyck niet het minste te doen teghen die *Inwendige* eere, geenfins voortsbrengende eenige woorden van teghen-sprekinge, van verwytinge teghen synen oversten, gelyck die dienst-maecht van *Sara* de huysvrouwe van den jonghen *Tobias*, de welke met recht vermaent synde over haere gebreken van haere meesterffe teritondt aen haere vrouwe stoufelyck verweet haere onvruchtbaerheydt, haer oock opleggende de doot van haer seven mans, de welke den boosen geest *Asmodaus* door Golt's toelaeten geworcht hadde, om hunne overgroote ongeregeltheidt. Dit was eene groote verwytinge, omdat op diën tydt de onvruchtbaerheydt tot groote schande streckte, ende gehouden wierdt voor eene maledictie.

Wat eene injurie en was het oock niet voor *Sara*, van haere maerte genoemt te worden de vermoorders van haere seven mans! Wat en soude eene grammoedige ende colerycke meesterffe hier niet gedaen hebben!

Maer die saghmoedige *Sara* vertrock haer in haer camer, haere clachte doende by den Heere, ende hem biddende, dat hy haer van die versmaedinge wilde verlossen: *Peto Domino, ut de vinculo improperii huius absolvas me*.

Veel beter waeren de dienaeren van *Naaman*, eenen van de Princen van *Syrien*: Den Propheet *Elifasus* hadde aen diën Prins, die met de melaetsheydt besmet was, belast, dat hy hem seven-mael soude wasschen in de riviere *Jordane*: om aldus van syns sieckte genesen

*Accesserunt
ad eum servi
ejus & locuti
sunt ei: Pater
estis rem gran-
dem dixisset
tibi Propheta,
facere debue-
ras, quanto
magis, quia
nunc dixit ti-
bi, lavare &
mundaberis.
4. Reg. 5. v.
13. & 14.*

te worden; die daerom gestoort fynde, het selve niet doen en wilde, als wanneer hem syn knechten met beleeftheydt ende medelyden seyden: Maer vader, waert dat u den Propheet iet groots belast hadde, ghy moest het gedaen hebben, hoe veel te meer, als hy u maer gefeydt en heeft, wascht u, ende ghy sult gefuyvert worden.

Waer uyt men claer can mercken, dat hier voortyds de heeren ende meesters van hun dienaers uyt eerbiedinghe vaders genoemt wierden, gelyck sy syn, al ist dat sy self geene kinders en hebben, ende noch heden sy worden genoemt *Patros-familias* Vaders des huysgesins, om dat sy moeten van hunnen cant hebben eene vaderlycke genegentheyt niet alleen tot hunne kinders, maer oock tot hunne huyigenoten; uyt het welck volght, dat alle dienstboden oock eene kinderlycke affectie ende eerbiedinge moeten draeghen tot hunne oversten.

Wederom het is teghen de eerbiedinge, die de dienst-boden schuldigh syn aen hunne oversten, dat eenen knecht den naem vantynen heere misbruycke tot schande, ende teghen syn eere. Gelyck dede diën boosen ende onrechtveerdighen *Giesi* den knecht van den Propheet *Elifens*; Desen dienaar siende, dat synen meester verstootten hadde de giften ende gaeven, die hem den Prince *Naaman* geoffiert hadde, is diën Prince mergelooopen, seggende, dat *Elifens* synen meester die giften nu sal ontfanghen, de welke hy hem terstondt voor *Elifens* wilde geven: Maer diën boosen a knecht met syn geslachte wierdt voor altydt met de melaetsheydt van Godt geslacghen, soo om syne gierigheydt, als om syn bedrogh, dat hy gebruyckt hadde teghen de eere van synen meester *Elifens*.

Behalven de eere, die de dienst-boden moeten betoonen aen hunne oversten, syn sy oock besonderlyck verbonden, hun met *Getrouwigheydt* te dienen hun noyt te bedrieghen, noch te beschaedighen met woorden of andersins, noch in hunne eere noch in hun goederen. Daerom en moghen de knechten ende maerten geentins openbaeren het ghene moet verholen blyven, ende strecken soude tot achterdeel van vrouwe ofte meester.

Sy en moghen hunne meesters ende meesterßen oock noyt verlaeten noch in voorspoedt noch in teghenspoedt; sy moeten met een woordt, alles soecken te doen tot hun meesters ende meesterßen profyt, niet van al dat hun ter handt gestelt is, verquistende, gelyck dede diën hofmeester, daer den ^b *H. Lucas* van spreckt, den welcken beschuldicht wierdt van synen meester, dat hy syn goedt verquist hadde; ende gelyck diën anderen knecht, den welcken het geldt van synen meester verborghen hadde in de aerde, daer hy mede profyt hadde moeten doen, gelyck den ^c *H. Mattheus* seght.

a
Lepra Naaman adhaerit tibi, & semini tuo usq; in sempiternum, & egrosus est ab eo leprosus, quasi dixit. Reg. 5. 27.

b
Diffamatus est apud illum quasi diffamasset bona. Luc. 16. v. 1.

c
Abiens sedit in terram & abscondit pecuniam domini sui. Matth. 25. 18.

Op diergelycke knechten soude wel passen de vraghe van *Christus* by den *a H. Mattheus*: Segg', wie meent ghy, dat is eenen getrouwen ende voorfichtighen knecht?

Den *H. Thomas* van *Aquinen* antwoordt: Die synen heer dient om synen heer, te weten tot syns meesters profyt: *Qui domino propter dominum servit.*

Jacob den vader van onsen *Joseph* heeft eenen getrouwen dienaar geweest alle den tydt, dat hy *Laban* synen schoon-vader gedient heeft, den tydt van veerthien jaeren; als oock synen sone *Joseph* den knecht ofte slaave van *Puiphar*, die hem ten uyttersten getrouw is geweest, gelyck wy te vooren gehoort hebben, altydt goede sorghe draeghende van het huys van synen meester, ende van al dat hem raecte.

Eenen heydenschen self sal hier in genoegh wesen ons voorgestelt van *Appianus* Civil. 4. ende *Macrobius* Sat. 1.

Den knecht van *Urbinas Panopion*, seggen sy, verstaen hebbende, datter eenige soldaeten ende rechts-dienaers gecomen waeren, om synen meester te vanghen, ende te dooden; hy trock self syn meesters cleederen aen, oock synen rinck, den meester in het heymelyck uyt den huys wechgeraect synde, den knecht gonck in syn slaep-plaetse ligghen, sich aldaer oock laetende dooden, om synen meester van de doot te verlossen.

Eene ongehoorde getrouwigheydt! tot leeringe ende schande van menige Christene dienaers, die, al ist dat sy voor hun niet en ster-ven, evenwel geensins en voldoen aen de getrouwe plicht tot hunne heeren ende meesters, tot de welke de reden, de rechtveerdigheydt, ende de goddelycke wet hun verbindt.

Daer resteerde noch te spreken van de *Gehoorsaemheydt*, de welke de dienst-boden oock schuldigh syn aen hunne meesters. Van dese spreckt oock den *b H. Paulus*: Ghy knechten, seght hy, syt onderdaenigh aen uwe heeren, met vrees ende anghit, met simpelheydt uwes herten in Christo, niet alleen voor de ooghen dienende, als de menschen behaegende, maer als dienaers Christi, doende den wille Godts uytter herten, met eenen goeden wille, dienende als den Heere, ende niet de menschen, wetende, dat een ieder, wat goedt dat hy doet dat van den Heere ontfanghen sal. Men moet dese woorden oock in het besonder wat bemercken. De knechten, seght den Apostel, moeten hunne heeren ende meesters gehoorsaem wesen in den Heere, *In Domino*, om Godt aldus besonderlyck te behaeghen, ende gelyck aen *Christus* self, als hunnen oversten dienende, *Sicut Christo*. De meesters niet dienende, om dat sy het sien, ofte om gesien te worden, *Non ad oculum servientes*; noch om hun meesters

²
*Quis putas, est
fidelis servus
& prudens.
Matt. 24 v. 45*

^b
*Servi obedite
dominis car-
nalibus cum
timore & tre-
more in sim-
plicitate cor-
dis vestrificat
Christo, non
ad oculum ser-
vientes, sicut
hominibus
placantes, sed
ut servi Chri-
sti, facientes
voluntatem
Dei ex animo,
cum bona vo-
luntate servi-
entes, sicut
Domino &
non homini-
bus, scientes
quia unus-
quisque, quod-
cumque fecerit
bonum, haec re-
cipiet à Do-
mino. ad Eph.
6. v. 5.*

^a
*Servi subditi
 estote in omni
 timore domi-
 nis non tan-
 tum bonis &
 malis, sed
 etiam diabolis.*
 1. Pet. 2. v. 18.

^b
*Servi obedite
 per omnia do-
 minis &c. ad
 Col. 3. 22.*

^c
*Sunt media
 quidam, iux-
 ta modum o-
 rae tempore, vel
 persona, vel
 mali possunt
 esse vel bona,
 & in his lex
 posita est obe-
 dientiae, tam-
 quam in ligno
 scientiae boni
 vel mali, quod
 erat in medio
 Paradisi; in
 his profecto
 fas non est no-
 strum sensum
 sententia pre-
 scribere magi-
 strorum, in his
 omnibus Pre-
 latorum nec
 iusto, nec pro-
 hibitio con-
 temnenda est.*
 S. Bern. ep. 7.

goede genegentheyt te winnen, maer om Godt te believen, Godt meer dienende als de menschen. Dat waer al wel, sal icmandt seggen, als my Godt dat soude belasten. Maer waert dat ick eenen knecht waere van een n goddeloosen meester, van eenen barbaer, die met my handelde als met eene slaave. Wat dan gedaen? Moet men hem alsdan geoorfaem syn?

Den *a H Petrus* seght evenwel, dat men aen den selven moet onderdaenigh syn, als hy niet op en leght teghen Godt. Hy spreect aldus: Ghy knechten weest onderdaenigh met alle vreesse uwe heeren, niet alleen de goede ende beleefde, maer oock de onbeleefde. De dienaers moeten dencken, dat hunne geoorfaemheyt te volmaeckter sal wesen, hoe hunne heeren ende meesters moeyelycker, stuerder, spytigher ende straffer syn, ist dat sy de selve om Godt geoorfaem syn.

Den *b H Paulus* tot de Colossensen seght bycans het selve, hy voeghter maer by, dat de knechten hunne heeren in alles moeten onderdaenigh syn *Per omnia*, om welcke woorden sommige heeren ende meesters souden somtydts hunne macht comen te misbruycken; maer om dat te voorkomen, alle oversten moeten wel verstaen, dat ter een verscheil is tusschen geboden: Daer syn geboden die enckelyck goedt syn, ende gelyckformigh aen de goddelycke wetten, aengaende het geloof, hope ende liefde.

Andere geboden en syn noch goedt noch quaedt van hun selven, maer sy connen goedt ofte quaedt syn volgens de verscheyde meyninghen, die men can hebben.

Andere geboden syn enckelyck quaedt, als van dieverye, van leughen, van sacrilegie, van heyligh-schenderye ende van meer andere. De knechten volghens den Apostel syn verbonden hunne heeren ende meesters in alle dinghen onderdaenigh te syn, *Per omnia*; doch alleenelyck in alle dinghen, die goedt syn naer hunnen staet, ende naer hun ampt, al ist dat sy in hun selven onbescheyden oft indifferent syn.

Het is hei segghen van den *c H. Bernardus*, dat men aen soodaenige geboden verbonden is, te geoorfaemen. Soodaenigh gebodt, seght diën H. Vader, was het goddelyck gebodt in het aerdtich Paradyss aengaende den boom van de kennisse van het goedt ende quaedt; in soodaenige dinghen en is het niet toegelaten syn oordeel te stellen voor het oordeel van den oversten; men magh hier in noyt vermaeden het ghene de overste belasten ofte verbieden.

Maer als het bevel van den oversten opentlyck strydt teghen Godt, dan en magh men hun geensins geoorfaem wesen, want de heeren ende meesters en hebben daer toe geene macht; ende de dienst-boden

den en moghen foodaenigh gebodt noyt volbrengchen. Want wat ist, dat den mensch gebiedt, seght den *H. Bernardus*; als het Godt verbiedt?

Sal ick eenen mensch hooren, ende stom-blyven voor Godt? In geender maniere seght hy. De Apottelen seyden; beter is het, Godt onderdaenigh te syn als de menschen. Godt selve seyde teghen Adam: Om dat ghy gehoorfaem syt geweest aen uwe huysvrouwe meer als aen my, vervloect zy de aerde in u werck.

Soo dan men magh het gebodt van wat oversten, dat het moecht wesen, noyt volbrengen, als het in syn selven quaedt is, anders het soude meer eene ongehoorfaemheydt syn als gehoorfaemheydt. Soo spreect den *H. Bernardus*.

Uyt al het welck men genoegh can sien, dat de knechten ende maerten hunne meesters ende meestersten noyt en moghen onderdaenigh syn in het ghene dat opentlyck sonde is; streckende teghen den wille ende eere Godts, die men voor alle mentchen gehoorfaemheydt moet betoonen; noch hy en sal alle goede ende getrouwe dienst-boden niet ongeloont laeten. Gelyck den *H. Paulus* boven aldusseyde: Ghy knechten syt onderdaenigh &c. wetende, dat een iegelyck, wat goedt, dat hy doet, dat van den Heere sal ontfanghen.

Diën getrouwen dienaer van den hondersten man geester oock getuygenisse van: Desen knecht, die van synen meester om alle syne getrouwe diensten seer bemindt wierdt, was ongeluckelyck geslagen met eene geraecktheydt, den meester hadde met hem een groot medelyden, soo dat hy self tot *Christum* gonck, om voor synen dienaer syne genesinge ende gesondtheydt te versoeken, ende siet, die wierdt hem gejont, jae *Christus* self quam hem besoeken ende genesen, gelyck het staet by den *H. Mattheus*.

Ick sal hier voor het leif noch bybrengchen de loffelycke getrouwigheydt cerbewysinge ende gehoorfaemheydt van eene dienst-maeght tot haere vrouwe, de welcke seer edel was. Alle beyde gevanghen fynde van de *Wandaelen*, waeren voor slaeven vercocht aen eene barbaere vrouwe, ende meester: Als wanneer dese gevangene dienst-maeght haer barbaere vrouwe seer wel diende, daerom en liet sy niet hertelyck ende oodtmoedelyck te dienen haere medegevangene meesterse, ende aen haer alle andere diensten met liefde ende eerbiedinge te bewysen, gelyck sy dede voor de slavernye; om het welck sy door Godts beskeringe met een randsoen van goede menschen yt de slavernye wierdt verlost, gelyck het oock daernaer met haer edele vrouwe geschiede door de milde goetjonstighheydt van den seer eerweerdighen *Theodoretus* Bisschop van *Cyprus*, den welcken de historie self verhaelt.

Quid enim, quod iubet homo? prohibet Deus, & ego audam? omnino: Iustus Deo? non sic Apostoli dicunt: dicentes Melius est obedire Deo, quam hominibus: sic Deus etiam ad Adam: Pro eo, quod obelisti tui uxoris tuae, plusquam mea, maledicta terra in opere tuo. Igitur facere malum quolibet eum iubente constat non esse obedientiam. S. Bern. ut supra.

Servi obedite dominis carnalibus &c. scientes, quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino. ad Ephel. 6. v. 5.

Theodoretus Episcop. Cypri exempla 70. ad Eufatium Episcop. Cyprum.

Dit cort dicht sal ons de historie oock voorstellen.

*Het is maer al te waer dat crysch oft oorloghs suecken
 Heel wanselachigh syn om tot den crans te raecken;
 Den crygh heeft hóp' en vrees, 't is seker en gewis,
 Dat een begonnen crygh heel wankelbaerigh is.
 Men vecht van wederzids, elck een de cans wilt waeghen;
 Hier van getuygen is 't onwinnelyck Carthagen;
 Maer dat onwinbaer schein met al haer stercki' en macht,
 Daernaer des vyandts handt ten lesten onderbracht,
 Beclom het met geweldt; dan van des vyandts handen
 Geplundert en berooft van al haer beste panden;
 Het oorloghs volck vermoort; de reste vol van vrom
 Gevanghen, of vercocht met menigh edel vrom.
 Men hoorden anders niet, als suchten ende kermen;
 Maer alles was voor niet, geen hóp' van te ontfermen;
 Dan van het oorloghs volck voor 't claeghen onberoert,
 Een maert met haere vrom eylaes wierdt wechgevoert.
 Wat droever slaverny! van staet soo te verand'ren!
 Sy spreken niet een woordt, maer suchten met malckan'ren!
 De dienst-maeght met haer vrouw van droefheydt schier vergaet,
 Te meer als elck op een een weenend' ooghe laet.
 Eylaes! die edel vrom moet als een slave wercken;
 Doch met een teer gemoedt die maeght comt haer te stercken:
 O weerde vrom, seght sy, in u droef ongeval,
 Ick hóp', den goeden Godt ons haest verlossen sal.
 Voorts tot haer grooten lof, heel weerd'te syn gepresen;
 De maert heeft aen haer vrom en dienst en plicht betwefen;
 Een ieder cond' het sien, dat in den druck en noot,
 De een' aen d' ander staef den dienst en d' eere boot.
 Jae 's avonds aen haer vrouw, om 't hertsweer te versoeten,
 De meyt by wylen wiesch haers vroms beslaefde voeten.
 Haer bedd' oock wierdt gemaect. Aldus tot 's morgghens vroegh
 Als d' edel vrom wat sliep, de maert gôe sorghe drêegh.
 Veel, die dees wonder liefd' tot haer meesterisse saghen,
 Daer waeren in verblydt, Godt self hadt syn bebaeghen:
 'k En weet niet, wat soldaet, een cloeck en dapper heldt
 Heeft dese maeght wel haest op vryen voet gestelt;
 Maer tot haer smert, wanneer de vrom noch bleef in d' handen,
 Tot dat niet lanck daernaer een Bisschop dier landen,
 Daer aengecomen was, en soo veel heeft gemaect,
 Dat oock de edel vrom wel haest is vry gemaect.*

*Dus wierdt de maeght beloont van Godt en van de menschen
Met haer beminde vrouw, den wensch van al haer wenschen,
In vrydom nu gestelt, verlost nyt slaverny,
Godt gaven allen lof, en waeren samen bly.*

Dit sal genoegh syn van de verbintenisse van de dienst-boden tot hunne oversten. In den volgenden paragraef ofte afdeylinge sal ick spreken van de schuldige plicht van de meesters ende meesteressen tot hunne knechten ende maerten.

2. §.

*Van de verbintenisse van de meesters ende meesteressen tot
hunne knechten ende dienst-maeghden.*

Gelyck den Apostel de dienst-boden leert, wat sy schuldigh syn aen hunne meesters ende meesteressen, soo leert hy oock hoe de meesters ende vrouwen hun draeghen moeten tot hunne dienst-boden. Soo spreckt hy: Ghy heerendoet hun lieden (uwe dienst-boden) desgelyckx, achterlaetende de dreygementen, wetende, dat den Heere van hen lieden, ende van U. L. in den hemel is, ende de uytneeminge der persoonen by Godt niet en is.

Et vos dominus eadem facite illis, remittentes minus, scientes, quia & illorum & vester Dominus in caelis est & personarum acceptio non est apud Deum. ad Ephel. 6. v. 9.

In het generael gesproken, meesters ende meesteressen moeten in het bestieren hunder dienst-boden, knechten ende maerten redelyck voortgaen, niet te goedt syn, ende niet te straf ofte quaedt, anders oock handelende met de goede, ende met de quaede; sy moeten altydt vermaenen, die plichtigh syn.

In het cort geseydt, sy syn verbonden voor hunne dienst-boden forge te draeghen in het ghene, dat het lichaem ende de siele aengaet.

Aengaende *het Lichaem*: De reden vereyscht, dat de oversten aen hunne knechten ende dienst-maeghden noodigh voedtsel moeten geven.

Den *a Ecclesiasticus* sprecker aldus van: Voedtsel, roede, ende den latt de werckende beest, broodt, castydinge, ende het wercken knecht.

a Cilicia, virga & onus a suo, panis & disciplina & onus ferro. Eccli. 33. 25.

Het is maer al te waer, dat de dienst-boden, die men hunnen noodt-drufft niet en geeft, veel meer onder de handt sullen wechmen van spys ende andere dinghen, als hun voedtsel costen soude.

Daer-en-boven foodaenige schrockheydt wordt gemeenelyck oock bekend gemaect van de dienst-boden aen de andere menschen, aen de welke sy hunnen noodt claeghen, het welck tot schande streckt van die schrocke ende schaersche meesters ende vrouwen.

a
*Sunt qui ma-
 gis curam,
 quam ferro-
 rum curam
 gerant, quoti-
 dianum illis
 cibum in sui
 presentia mi-
 nistrari cura-
 tes, qui utram
 ferri sume mo-
 riantur, igno-
 rant. Fides in
 nouis uulgorum
 domibus, nitid-
 os & crassos
 canes discur-
 rere, homines
 autem palles-
 cere & titu-
 bantes in ede-
 re. S. Ambros.
 serm. 33.*

b
*Qui delicate
 a paeritia nu-
 trit famulum
 suum, postea
 sentiet eum
 contumacem.
 Prov. 29. 21*

c
*Mitte illum
 in operatione,
 ne traet mal-
 tam enim ma-
 litiam docuit
 otiositas. Ecc.
 33. v. 28. & 29
 a Christianus
 domini Christi-
 ano seruo non
 parit, min-
 nere sperans,
 et si ferrus sit
 conditio,
 gratia tamen
 suae est. S.
 Ambros. serm. 33
 e Seneca lib.
 3. de ira. c. 40.*

Den *a* *H. Ambrosius* heeft hier op deſe bemerkinge teghen foo-
 daenige overſten, die dickwils meer ſorge draeghen voor hunne jacht-
 honden: Sy willen, ſeght hy, alle daghen ſelts teghenwoordigh ſyn,
 ende ſien, of men die honden goedt voedtfel geeft, ſonder te letten,
 of de dienſt-boden honghers noodt lyden, ofte niet, daer voor niet
 ſeer beſorght ſynde. Dit is voorwaer ſchandelyck, ende onredelyck,
 ſeght den ſelven *H. Vader*, dat men honden in heeren huysen vet
 ende wel gevoedt ſiet loopen, daer de dienſt-boden ſlaw ende bleeck
 ſyn, ende quaelyck connen voortgaen by gebreck van voedtfel.

In teghendeel den *b* *Wyſeman* ſeght, dat men de dienſt-boden niet
 al te lekker en magh opvoeden, die men anderſins ſoude bederven,
 ende in alles ſoude teghentrydigh maecten, ende quaelyck aen het
 werck cryghen. Sommige van die knechten ſullen eten voor ſeven,
 ende quaelyck wercken voor eenen: *Mangiano per ſette, e non ſer-
 uo per uno*, gelyck het Italiaenſch ſpreek woordt ſeght.

Men moet de knechten redelyck voedtfel geven, om hun werck
 te connen doen. noyt en magh menſe oock ledigh lacten, maer al-
 tydt in het werck houden volgens het ſeggen van den *c* *Eccleſiaſti-
 cus*: Want de ledighheydt veel quaedts voortbrenght.

Men magh oock de dienſt-boden niet te veel opleggen, alles met
 maeten, *Nequid nimis*. Men ſpaert ſelf de ſlaeven, ende de beeffen,
 die anders beſwycken tot ſchaede ende ſchande van den meeſter.

Eenen Chriſtenen behoort oock bermhertigh te weſen met ſynen
 dienaar, die oock enen Chriſten is; al is hy knecht van conditue,
 hy is broeder naer de gratie ſeght den *d* *H. Ambrosius*. ende het
 waere eene ſchande, hem geenſins te ſpaeren, daer hy oock enen
 dienſt-bode ſoude connen geweelt hebben.

Hier dient oock geſeydt dat de meeſters ende meeſterſſen niet te
 ſtrat ende te wreedt en moghen weſen teghen de dienſt-boden, hun
 geene quaede naemen gevende, oock niet ſtootende ofte ſlaende,
 daer ſy geen recht toe en hebben, gelyck de heydenen hadden over
 hunne ſlaeven, nochtans oock niet alle recht van wreedtheydt, het
 welck hier voortyds oock berispelyck was; dit ſal blycken uyt het
 volgende geval, daer *e* *Seneca* van ſpreekt: Als wanneer, ſeght hy,
 dat *Augustus Caesar* Keyſer van Roomen eens te gaſt was by *Podius*
Pollus enen wreedden heer, het gebeurde, datter enen van ſyne die-
 naers quam te breken een ſchoon chriſtalyen gelas; *Podius* ſynen heer,
 als of hy het niet en hadde geſien, gaf ſtillekens laſt aen enen van
 ſyne andere knechten, dat men hem ſoude worpen in enen vyver,
 om daer van eene ſoorte van viſſchen opgeeten te worden. Deſen
 knecht geraeckt ſynde uyt de handen van de andere knechten, quam
 ſich worpen voor de voeten van den Keyſer, niet biddende om de
 doot

doodt te ontgaen, maer om niet opgeëten te worden van die wreede visschen. Den Keyser hier ten uystersten verwondert, ende alles verstaen hebbende, nam feer quaelyck de wreedtheydt van *Pollio*, ende ontfloegh teridondt den knecht van de slavernye, ende dede alle de christallyne gelafen, die daer waeren in stukken breken, ende den vyver niet aerde vullen.

Eylaes! siet men nu oock niet somtydts in de huysen van de groote heeren ende in de hoven der Princen, alwaer de dienaers geene slaven en syn, nochtans soo quaelyck gehandelt worden, ergens om een gebroken gelas, daerom worden sy oock uyt den huysē gejaeght, met weygeringe van hunnen verdienden loon, het welck voor Godt ende voor de menschen onrechtveerdigh is, over het welck Godt op synen tydt wraecke sal nemen; ten sy dat sy hunne dienst-boden voldoeninge geven.

Dit weygeren van arbeydts loon wordt gehouden voor eene aldergrootste sonde, jae eene sonde die om wraecke roept tot Godt, *a Merces operariorum defraudata*. Den H. Apostel *Jacobus* sprekter aldus van: Siet den loon der werck-lieden, die van U. L. onthouden is, die roept, ende den roep van die, is geemen in de ooren des Heeren der heyrerachten: Wie en siet hier niet, of het roept wraecke teghen Godt, als men den aerbeydts loon afstreekt van de dienst-boden otte werck-lieden, die in het sweet huns aenschyns met grooten arbeydt hun besteedt hebben ten dienste van hunne meesters.

De heeren ofte meesters syn altydt in conscientie verbonden naer het gevoelen van de *b* Godts-geleerde aen hunne dienst-boden de volle verdiende huere te betaelen, ende niet te verminderen, om ergens by ongeluck een gelas oft iet sulckx gebroken te hebben, het welck aen de meesters *scilicet* hadde connen overeomen. Sy moghen de dienst-boden daer over wel straffelyck vermaenen, op dat sy daernaer voorlichtiger syn, maer de huere daerom niet verminderen.

Men magh de dienst-boden oock niet wechfenden sonder groote reden, voor den volcomen tydt, dat sy ingehuert syn, of men sallic de volle huere betaelen.

Men siet boven diē, dat diē onrechtveerdighen handel oock dickwils streckt tot oneere ende schande van foodaenige overten.

Hoort hier op een geval van eenen onrechtveerdighen *c* Euelman, die den loon van den verdienden arbeydt aen synen knecht ten onrechte weygerde, ende geenlins betaelen en wilde. Den Edelman wientd hierom van des knechts vader in het recht voor de heeren getrocken, daer verschynende seyde aen de heeren, dat hy geenē anderen dienst van synen knecht genoten en hadde als dat hy hem lanx de fracten hadde gevolght; den knecht bekende het, seggende,

*Ecce merces oꝝ
perariorum,
que fraudata
est vobis, la-
mas, & clamor
eorum in au-
res Domini
Sabaoth in-
travit. Jac. 5.
7. 4.*

b
*Lessius de ju-
re & justitia.
l. 2. c. 24. dub.
2. c. 4. c. 10.
Lugo de ure
& j. c. 2.
dist. 29. sect. 3.
Diana tom. 2.
traç. 6. Resol.
16.*

c
*Apud R. P.
Engelgræve
tom. 1. celi
Engelrei. ca-
lendar. Janua-
rii. 8. 7. in fi-
ne.*

98 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT

dat hy het wel 6 jaeren gedaen hadde, het welck de heeren verstaen hebbende, gaeven ten lesten dit vonnis teghen den edelman: Is't dat ghy dit achtervolghen van uwen knecht wel 6. jaeren lanck geenen dienst en seght te wesen, seer wel: ghy sult dan oock 6. jaeren achter uwen knecht gaen, ofte ghy sult hem synen vollen loon betaelen, het welck den edelman hoorende vertrock terstondt met groote beschaemtheydt, synen knecht wel haest syne volle huere betaelende, niet sonder groote misfachinge ende verminderinge van synen naem. Maer het principaelste is, dat die onrechtveerdige meesters Godt moeten vreesen diën oppersten heer ende meester, wiens straffe sy eens te verwachten hebben; den welcken oock somtydts wraecke neemt door de knechten self.

^a
Franc. Senen-
sis l. de Rep.

^a *Franciscus Senensis* verhaelt hier van eene droeve geschiedenisse: Eenen fekeren knecht in dienst synde van enen grammoedighen ende moeyelycken meester, die altydt heel spytigh was, doorgaens claegende teghen al, dat den knecht dede, ende hem beter met stocken betaelde, als met verdient geldt, desen knecht om diergelycke voorvallen was eens geraeckt in eene raesende gramfchap, ende sich niet anders connende wreken, hy vat de twee cleyne foontjens van synen meester, het een van een, het ander van twee jaeren, climt met de selve op enen hooghen tooren, van daer synen meester om leegh toeroepende ende seggende, dat hy syne twee foontjens met open ermen soude vatten, ende strax hunne hoofdekens teghen den muer geplettert hebbende, worptse alle beyde van boven neder, ende ten lesten syn selven daer by, om niet levendigh te vallen in de handen van synen booten meester, ende niet gestraft te worden.

De heeren ende meesters en moghen alleen den meester niet spelen, maer moeten Godt oock vreesen, ende hem voor ooghen hebben, gelyck den ^b *H. Cyprianus* wel seght, soo spreekt hy: Ghy focckt van uwen knecht wel gedient te sijn, ende ten zy hy u wel dient naer uwen wensch, ghy stoot hem, ende ghy slaet hem, ende als ghy soo den meester speelt, ghy en vreesst uwen Godt, uwen opper-meester niet, die u grootelyckx straffen can. Dat is eene rechtveerdige vermaeninge.

^b
Ipse de seruo tuo exigis servitium, et nisi pro tuo arbitrio servietur flagellis verberas, et non agnoscis Dominum Deum tuum, cum exerceas dominatum. S. Cyprianus. l. 4. epistola 9.

Hier moet ick oock een woordt seggen, van die heeren ende meesters, de welcke voor hunne siecke dienst-boden soo luttel sorghe draeghen, ende als wanneer sy ter oorsaecke van hunne cranckheydt wat beter spysse ende dranck van noode hebben, daernaer dat van den prys van hun geldt afcorten, het welck ten uytersten quaelyck gedaen is, ende noch schandelycker, als sy die uyt den huysse fenden, om hun selven ergens te helpen in een gasthuys, oft op een ander, het

het welck oock strydt teghen den eerlycken handel ende gemeene liefde. de Christelycke bērmhertigheydt verheyscht, dat de meesters ofte vrouwen voor hunne crancke dienst-boden, besonderlyck als sy hun neerstelyck ende getrouwelyck gedient hebben, meer sorghe ende liefde draeghen, ende uyt haer huys niet en senden.

Dat sy hunne ooghen slaen op diē soldaet van den hondersten man, den welcken synen siecken lanck in syn huy hadde gehouden, daernaer oock self gaende, tot *Christus*, om voor hem syne gesondtheydt te versoeken. Hy badt den Saligmaecker in deser voeghen: *a* Heere mynen knecht light in myn huys gichtigh, ende wordt swaerelyck gepynight; hy light, seght hy, in myn huys, *Facet in domo mea*, niet in een gasthuys, als of hy wilde seggen: Om synen getrouwen dienst, ick en heb hem uyt myn huys niet gesonden, maer hebbe hem by my gehouden, ende voorsien van alles; ick bidde u, dat ghy hem gelieft te genesen. Dit groot betrouwen op *Christus*, ende syne bērmhertigheydt tot synen dienaar was den Salighmaecker soo aengenaem, dat synen knecht niet alleen en wierdt genesen, maer synen heer creegh oock voor syn selven het geluck van de saligheydt synder siele

Den geleerden *b* *Origenes* heeft hier op eene schoone bēmerckinge: Als wanneer, seght hy, datter veel by *Christus* quaemen, den eenen om de gesondtheydt te crygen voor synen broeder, eenen anderen voor die van synen sone, den derden voor die van synen vriendt ende niemant voor die van synen knecht als desen hondersten man, dat heeft *Christus* soo behaeght, dat het hem gedient heeft tot syne saligheydt.

Dit is nu genoegh aengaende de sorghe van het lichaem, de welke behoorden te hebben de heeren ende meesters tot hunne dienstboden.

Ick kome nu tot de verbintnisse die de oversten besonderlyck moeten hebben voor de sielen van hunne knechten ende dienstmaeghen, van de welke sy aen Godt rekeninge sullen moeten geven, gelyck seght den *c* *H. Paulus*.

Den *d* *Ecclesiasticus* seght, dat Godt aen ieder een belast heeft, sorghe te draeghen voor de saligheydt van synen evennaesten; hoe veel meer van syne huysgenoten, dat is voor syne kinders ende dienstboden, om welke lesse de heeren ende meesters des huysgesins ooc moeten besorght syn aengaende haere siele saligheydt als voor hunne kinderen selfs.

Den *e* *H. Apostel Paulus* sprecker noch van in synen *i.* brief tot *Timotheum*: Is't dat iemandt, seght hy voor de syne, ende meest voor syne huysgenoten geene sorghe en draeght, die heeft het ge-

Domine meus facit in domo mea paralyticus, & male torquetur. Matth. 8. v. 8.

b
Cum multi ad Christum accederent, illo proficere salutem, ille profilio, alius pro amico deprecaretur, nullus pro servo, nisi ille solus oravit, & hoc ei ad augmentum beatitudinis & glorie erat. Origin. hom. 5. ex variis.

c
Ipse enim per vigilanti quasi rationem pro animabus vestris redditur. ad Heb. 13 v. 17.

d
Mandavit unicuique de proximo suo. Eccl. 17. 12.

e
Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infidelis deterior. 1. ad Timoth. 5. 8.

- loove geloochent, niet met de woorden, maer met de wercken ende met de daedt, want Godt ende het geloove leert ons, dat den ghenen die syne huysgenoten veronachtfaemt, oock veronachtfaemt het geloove, het fondament des Christendoms, ende oorfaecke geeft aen de ongelooovige, dat sy daerom het geloof fouden comen te ont-eeren, gelyck het uytleghet den geleerden *à Lapide*

Den H. Apostel voeghter noch by, dat hy ergher is, als eenen ongelooovighen, *Est infideli deterior*; gemerckt dat de ongelooovige door eene indruckinge van de nature sorghe draeghen voor de ghene, die hun aengaen, want de liefde, oock naer de nature gesproken; dat verheycht, het welck befonderlyck in der sielen beforginge moet plaetse hebben.

Soo dan de meesters ende meesterfien syn verbonden hunne huysgenoten ende dienst-boden te doen onderwyfen in de Chritelycke leeringe, ende hun oock tydt te geven, om op de sondaeghen ende heyligh-daeghen misse te gaen hooren; hun oock verweckende tot de HH. Sacramenten van de Biechte ende H. Communie.

Sy moesten hun boven diën sondydts laeten gaen naer de fermooenen, naer het lof, ende andere kerckelycke dienften. Het is oock ten uyterften prysbaer dat de oversten des huysgesins hunne dienstboden, maerten ende knechten 'savonds te samen roepen, om teghenwoordigh te syn in de Litanien van alle Heylighen, ofte van onse lieve Vrouwe. Dat-mense oock verwecke, om eer sy gaen rusten, hun gebedt te storten, ende hunne consciencie te onderfoecken, ende van Godt vergiffenisfe te vraeghen met een rouwigh hert over al haere sonden.

Met een woordt gefeydt dat de oversten, meesters ende vrouwen hun beste doen, soo veel als hun ampt het toelaet, dat hunne onderfaeten onderhouden de geboden Godts ende die van de H. kercke, ende in het besonder moeten sy beletten alle oncerlyckheydt, dronckenschap, ende andere sonden; oock niet toelaetende, noch leughentael, noch vloecken, oft iet sulx.

Om hier in profyt te doen, de oversten moeten hunne dienstboden met goedt exempel voorgaen, het welck meer cracht sal hebben, als veel woorden. Ter contrarie quaede exempelen van heeren ende meesters syn ten uyterften schadelyck. Den H. *Hieronymus* seght, dat men uyt de quaede manieren van de heeren meestendeel can oordeelen van de dienst boden. Ende het en is niet te verwonderen seght seer wel den H. *Chrysofomus*, dat de dienst-boden aen de sonden onderworpen syn, gemerckt dat hunne meesters ende meesterfien hun beste niet en doen, om de selve te vermaenen, ende hun oock door een goedt exempel te verwecken.

Waer uyt men genoegh can verlaen, hoe dat alle meesters ende meesterliken hunne dienst boden moeten trachten te bestieren met soetigheydt, ende oock soontyds met strafgheydt, Godt hier in naervolgende, den welcken hier op de werelt alles aldus bestiert: *Difponens omnia fortiter & suaviter*: ende met gewicht ende maete: *In pondere & mensura*, om soo alle menschen bequaemelyck te brenghen tot de saligheydt.

II. CAPITTEL.

Ioseph tot quaedt versocht synde van syne meesteresse, de huysvrouwe van Putiphar, verfloot de selve, sich begevende op de vlucht, synen mantel laetende in haere handen.

En haet ende den nydt is niet als boosheydt gelyck het gebleken heeft in de broeders van *Joseph*, maer de liefde, als sy niet reyn en suyver en is, gaet noch voorder, en is meer te vreefen: in den slydt van *Joseph* met syn ontuchtige meesteresse sal het blycken.

Naer den haet ende nydt der broederen, seght den ^a *H. Basilus* van *Seleucia*, volghde de vuyle liefde van eene vrouwe, die de broeders in boosheydt verre te boven gonck, teghen welke liefde *Joseph* heeft gestreden niet sonder eere ende glorie.

Hier is wederom een spel van de Goddelycke *Voor sienigheydt* ons voor ooghen stellende, nu haere sterckte ofte strafheydt, nu haere soetigheydt.

Joseph was eerst van syne broeders gesocht ter doot, het welck den *Voor sienighen* Godt door *Ruben* belettede, daernaer door *Judas* eenen anderen broeder wierdt hy vercocht als een slave, aen de voorby-gaende *Jinaelitzen*, ende corts wederom vercocht in *Egypten* aen *Putiphar* eenen Prince van den Coninck *Pharao*, daer hem wederom de *Voor sienigheydt* Goäts om syne deughden ende getrouwe diensten de gratie dede winnen van synen heer ende meester.

Dus wierdt hem eene beproevinge van Godt bereydt, om naer de oeffeninge ende cloecken slydt, tot meerdere glorie te geracken, gelyck bemerekt den Bisschop ^b *Lippomanus*.

Door Goäts toelaeten den duyvel quam in het spel, den welcken gebruyckte de schoonheydt van *Joseph*, om hem te verderren. Gelyck den ^c *H. Chrysostramus* seght.

^a *Fratrum odia excipit mulier habens amores impotentis, edis immaniores, quibuscum Ioseph certamen fuit non alibi; coronati. S. Basil. Seleuc. orat. 3. de Ioseph.*
^b *Cum ergo sic pace & gratia gauderet Ioseph, tentatio illi praeparatur à Domino, qua exercitatus ad majorem promotionem. Lipp. Epist. Mea. c.*
^c *In quibus tentatione Ioseph diuicias confessionem suam perdidit enim. S. Chrysost. Hom. 62.*

De ſchoonheydt moet dan ſchaedelyck ſyn, jae ſy is peryckelcus ende ongeluckigh, ſeyde certydts *Euripedes: Pulchritudo eſt res inſeliv.* Ende naer het gevoelen van *Theophrastes*, ſy is een ſoet aenlockende bedrogh: *Pulchritudo eſt tacita deceptio.* *Pindarus* ſeyde, ſy is een uytroepſter tot de oncerbaerheydt: *Pulchritudo eſt praeo veneris* Door deſe ſchoonheydt van *Joſeph* wierdt ſyne meeſterſſe aengeloekt, eerſt van den duyvel opgeſtoekt: ſy hadde te vooren dickwils verwondert ſyne andere deughden, ſyne voorſichtigheydt, ſyne vlytigheydt, behendigheydt, vernuſtheydt in alle ſyn werck ende beſtieringe van heel het huys, ſy hadde oock haer behaeghen in ſyne ſchaerheydt, eenvoudigheydt, gevoeghſaemheydt ende ſoo voorts, maer daer by tot haer achterdeel, was ſy beſonderlyck vervallen op *Joſeph*, om ſyne groote ſchoonheydt.

Hier begon den ſtrydt. Syne meeſterſſe trachtete hem op alle manieren te trecken tot haeren ontuchtigen wille, gelyck het ſeer wel uytleght den *a H. Ephrem.* Sy hadde nu *Joſeph* eenige daghen blyven aenſchouwen, haere ooghen quaelyck van hem aſtreckende, ende als ſy geſien hadde, ſeght hy, dat diën ſuyveren jongelinck begaeft was met eene ongemeene ſchoonheydt, ſoo dede ſy haer uyerſte beſte, om hem tot haer te trecken.

Den boven genoemden *b Lippomanus* ſtelt ons dit oock ſeer wel voor ooghen: Syne meeſterſſe, ſeght hy, haeren dienac *Joſeph* curcuſelyck, aendachtelyck, ende met eene vleefchelycke begeerte gedurelyck aenſchouwende wierdt gewonnen van ſyne overgroote ende aenlockende ſchoonheydt.

Waer 't dat ſy haere ooghen beter bewaert hadde, ſy en ſoude noch haer ſiele noch haer eere eenigh leedt aengedaen hebben. De ooghe comt dickmaels de ſiele te beſchaedigen.

David is met menige andere gevallen. om dat hy ſyne ooghen niet wel bewaert en hadde, hy bekende het daernaer, dat hem de ooghen ſyne ſiele hadde geſtolen, op het welck heel wel paſſen de woorden van den Propheet *Jeremias: Myne ooghe heeft myne ſiele be-rooft: Oculuſ meus depradatus eſt animam meam.* Thren. 3. v. 51.

Van gelycken *Holophernes* wierdt gewonnen door de ooghe op de ſchoone *Judith*, ende de twee boofe ouderlinghen door de ooghen op de ſuyvere *Sanna*.

Het is wel waer, ende maer te waer, dat de ooghe van eene vrouwe eene beſondere cracht heeft, om het hert van eenen jongelinck te trecken, ende te raecken, gemerckt, gelyck eenen gefeydt heeft, dat de ooghe van eene vrouwe eenen ſchicht is voor de jongelingen: *Oculuſ mulieris ſpiculum eſt juvenitatis.*

Ingelyckx de ooghe van eenen ſchoonen jongelinck en heeft oock gee-

^a
Domina ipſa cum aſpexiſſet Joſeph extimia pulchritudine ornatum, honeſtiſſimum adoleſcentem in laſcivia & impudicitiae ſervam impellere nitebatur.
S. Ephrem. tract. de Iof.

^b
Mulier curioſe, attente, & carnali affectu illum jugiter intuitu capiebatur elegantia forme.
Lippoman.

geene mindere cracht, om het hert van eene onkuysſſche vrouwe te verwecken.

De ooghen, ſeght den Poët *Propertius*, ſyn de aenleyfters tot de liefde: *Si nefcis, oculi ſunt in amore dices.*

Het en was dan niet te verwonderen, dat de huys-vrouwe van *Putiphar* haere ooghen ſlaende op *Joſeph*, ende ſyn minſaem geſicht bemerkende, tot den ſelven ſoo wierdt genegen, dat ſy het ſelve aen hem te kennen gaf.

Maer hoe heeft hem hier den eerbaeren *Joſeph* gedraeghen? ſoo verre van daer was hy, van haer ergens in te volgen, dat hy haer oock cloeckelyck verſtoetede, geentſins willende hooren naer ſoo eene onbetaemelycke vraghe.

Hoort, hoe datter vanſpreckt den Propheet *Moyſes* in het bocck *Genesis*.

Siet, ſeyde *Joſeph* teghen haer: Mynen meeſter *Putiphar* en weet niet wat hy in ſyn huys heeft, want hy heeft my alles overgegeven, ende daer en is niet, of het is in myne macht, hy heeft my alles vertrouwt uytgenomen u allen, die ſyne huys-vrouwe ſyt. Hoe ſoude ick dan moghen dat quaedt bedryven, ende teghen mynen Godt ſondighen? *Als of hy ſeyde*: Soude ick ſoo onbedacht ſyn van u in te volgen? Sal ick dat toefſtemmen? Ick? Die uwen knecht ende ſlave ben? ſal ick iet doen teghen uwe eere, teghen de getrouwigheyt ende goetjonſtigheyt van mynen meeſter ende uwen man? Sal ick mynen opper-heer ſyn recht benemen? Noyt en wille ick, of en ſal ſoo een ſchandelyck werck toeflaen; het welck oock ſoude weſen teghen mynen Godt, die alles weet ende doorſiet, ende my op den oogenblick ſoude connen ſtraffen.

Het ſal de pyne weerdt ſyn hier noch te hooren de ſchoone woorden van den *H. Ephrem*. *Joſeph*, ſeght hy, verſtoetede haere woorden met alle eerbaerheyt ende zeaerheyt, haer met heylige ende goddelycke woorden afweerende: Ick en magh in geender manieren uwen oneerbaeren luſt involghen, die myne opper-vrouwe ſyt, want ick boven maete Godt oock vreeſe; ende het ſoude te onrechtveerdigh, ende onredelyck weſen, te verſlooten eene ſoo groote liefde ende goetjonſtigheyt van mynen meeſter, die my ſoo vereert, ende ſoo bemint heeft. Hoe ſoude ick oock ſoo een quaedt deriven doen in het aenſchyn Godts, die alles doorfoeckt ende doorſiet de herten van alle menſchen. Soo ſprack geduerelyck ende alle uren diën eerbaeren jongelick teghen ſyne meeſterſſe, haer oock vermanende, ende biddende, overgaende ende berispende.

Was dat niet ſpreken als eenen Enghel, levende buyten het vleeſch? *Joſeph* wederſtondt haer ſtandtvaſtelyck met gewichtige redenen;

^a
Qui nequam quam acquirere cupiens nefario dixit ad illam: Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est, quod in mea non sit potestate, & non tradiderit mihi prater te, qui uxor eius es, quomodo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum. Gen. 39. 8. 9.
^b *Cuncta eius verba lasciva repellerebat quae de ebat honestate & modestia; eam persanctam & divinum verba à se ar. el. et dicens: Omnia illi nullo modo mihi licet te um agere peccatum, quae domina mea es, non dominum meum ego timeo nullo, & iniquam & absurdam forem iuriam domini*

Vicisti, vicisti, quia in igne fuisti & non arfisti.

*Draecht vry de lamvers crans in d' handt,
Die in het vier niet syt verbrandt.*

Het selve heeft diën boosen geest gefeydt van den *H. Vincentius Ferrerius*; naer dat hy oock eene onbeschamde vrouwe cloeckelyck hadde verstooten, als wanneer men den duyvel uyt spyt in haer lichaem gaende hoorde roepen:

Hic est vir, qui in medio igne non est astuatus.

*Dit is den man heel reyn bevonden,
Die in het vier bleef ongeschonden.*

ende voorwaer het is wat ongemeens, jae een mirakel, in het vier niet te branden.

Ick soude hier neffens die twee suyvere ende heylige mannen onsen suyveren *Joseph* wel moghen vergelycken met den *Salamander*, die men seght in het vier niet te branden.

Ick sal hier op de *duytsche Poësie* aldus laeten spreken.

*Wat wonder werck is dit? noyt isser iet gevonden,
Of 't wierdt in 't vinnigh vier in aschen haest verslonden.
Dit crachtigh element door heel het aerdsche dal
Heeft verr' de overhandt, het vier verslindt het al.
Doch, soo men ons versiert, alleen den Salamander
In 't vier blyft ongeschent; sy leven met malckander.
De fabels laet ick daer. Maer wel in Jacobs stam
'k sien Joseph sonder leedt in 't midden van de vlam.
Dies wensch u veel geluckx ô nieuwen Salamander,
Voorwaer ghy overtreft den grooten Alexander:
Dien Prins hadt over d' aerd', en zee de overhandt;
Doch Joseph heeft sich self, en 't vier heel overmant.
't Forneys van Babylon van boven en van onder
Dat bobbeld' in syn vier, en dommeld' als een donder,
Dat blaecte sonder vier door Godes enckel macht;
Maer Joseph in het vier toond' noch een meerder cracht.
Laet vry d' onkuyssche vrouw' haer vier noch meer ontfeken,
En Laetse met haer slaef meer dertel woorden spreken;
't Is echter al voor niet, hy sal tot haere pyn
In 't midden van het vier een Salamander syn.*

Soodaenige suyvere sielen soo in de werltdt als in de Religie, jongelingen ende reyne dochters synder eertydts ende noch heden gevonden seght den geleerden *à Lapide*, de welke hier als Engelen geleest hebben, ende noch leven, ende door de goddelycke gra-

*a Tales sunt
etiam
multi Religio-
si & virgines,
qui in terra
vivunt An-
ge-*

gelicè , qui
quasi Salamandram
in hoc igne per gratiam
Dei degunt integri
& illi scilicet à Lapide
in Isaiâ. cap. 25. & 2.
a Cumq; moles
ta (dalila) effret ei,
& per multos dies
jugiter adhereret,
statim ad quietem non
tribuens, descit
animæ suæ. Lib. Judic. 16.
v. 16. b Mulieris
insidias diabolus
festivitatem invenit.
S. Basil. Selenc. orat. 8.
de Joseph. c Accidit
quodam die, ut intraret
Joseph domum, & operi
quidpiam absq; artibus
sueret. Gen. 39. 11.
d Ad hæc ille lapidis
adamantini instar
animo & corpore fortis
& invictus persistit.
S. Ephrem. de laudibus Iesi.

tie versterckt tusschen het onsfuyver vier als *Salamanders* onbeschaem-
dicht blijven.

Maer eylaes! hoe veel en synder oock niet in foodaenige becorin-
ghen ende gelegentheyt van het onsfuyver vier verbrandt! De jong-
heydt, de schoonheydt, de eenigheydt, de aenlockselen, de soete
woorden, ende soo voorts, syn al te gevaerelyck ende te crachtigh!
Om meer andere daer te laeten, heeft het niet gebleken in a *Sam-
son* den stercksten van alle menschen, maer evenwel is van *Dalila*
overwonnen geweest, gelyck het staet in het boeck der *Rechteren*
aen het 16. capittel.

Maer onsen *Joseph* is standtvattigh gebleven, ende heeft alles over-
wonnen door den bystandt Godts, ende door syne mede- wercken-
de deught tot spyt ende groot gevoelen van syne meesterse, even-
wel noch volherdende in haer boosopset, tot eene andere gelegent-
heydt, met hope van het selve noch uyt te wercken.

Den duyvel hielp haer, ende gat haer de handt, haer voorstel-
lende eenen aenstaenden feest-dagh der Afgoden, op den welcken
een ieder, oock haeren man *Putiphar* naer gewoonte by naer met
het heel huysgesin gestelt hadden te verschynen. Soo sprekter van
den b *H. Basilus* Bisshop van *Selencien*. Ende het gebeurde alsdan,
gelyck c *Moyse* seght, dat *Joseph* t' huys quam, ende eenigh werck
dede sonder iemandts byzyn: Dese occasie nam sy waer, hem daer
by dreygende; &c. Wat soude hier doen den suyveren jongelinc?
Hy heeft wederom gedaen als te vooren, willende liever alle tor-
menten, jae de doot selve onderstaen, als haer in te volghen, vast
blyvende als eene steen-rotze, ende syn gemoedt stercker als eenen
diamant daer teghen stellende, gelyck seght den d *H. Ephrem*.

De onbeschaemde vrouwe haer veritoeten siende, als raefende
valt hem met alle geweldt aen, ende grypt hem vast met synen man-
tel, gelyck het staet in de *H. Scripture*. Gen. 39. v. 12. *Qui relicto*
in manibus ejus pallio, fugit & egressus est. Hy heeft den mantel in
haer handen gelaeten, ende is gevloeden ende wechgelopen.

Dit alles stelt ons aldus levendigh voor den hoogh-vermaerden
Poët den Heer *Jacobus Catz*.

Sy roept, du bist een slaef in mynen dienst gebonden:

Hy antwoordt: Niemandt staet ten dienste van de sonden,

Sy stout als vier en vlam, en is gelyck verwoedt,

Hy antwoordt: Geen verdriet en quelt een reyngemoedt.

Sy uert, hy blyft geset, sy kyft, hy wilt het lyden,

Sy vloect, hy bidt den Heer, sy dreyght, hy gaet ter zyden,

Ten lesten grypse toe. Siet wat een stout beslyt,

Hy laet syn mantel daer, en loopt ren huysen uyt.

O cerbaer jongelinck, die midden in de baeren,
 Die midden in de cracht van uwe jonghe jaeren
 Het vleesch hebt overheert. O haec van de deught!
 O Vader van de tucht! O spieghel voor de jeughe!
 Wie can, gelyck het dient, u weerden lof vermelden?
 O ruts van eerbaerheydt? O Joseph holdt der helden!
 Wie pryse nae den eyfch u vorstelyck gemoedt?
 O rechten Campioen! O Ridder zweeft gegroet.

Het is voorwaer enen voorsichtighen, enen suyveren, ende noyt
 genoegh geprefen raedt ende keus van Joseph geweest: hy heeft lie-
 ver gehadt synen mantel in haere handen, als lyn selven in een open-
 baer peryckel te laeten.

Hy en wilde oock met geweldt synen mantel niet weder nemen,
 ende uyt haere handen trecken gelyck hy hadde connen doen, meer-
 dere macht hebbende als syne meesterse, maer hy was meer gerust
 in het vluchten, hy gebruyckte de vlucht voor syne beste wapenen
 naer het segghen van den ^a H. Basilius Bisschop van Seleucia.

Hoort noch den ^b H. Hieronymus: Den suyveren Joseph, seght hy,
 om dat hem syne meesterse wilde aenvallen, is uyt haere handen ge-
 vlucht, gelyck van eenen raesenden hondt, op dat het fenyn allens-
 kens niet en soude voortloopen, heeft hy het cleedt, dat sy aenge-
 raect hadde, wech geworpen.

Meest alle de HH. Vaders, ende geleerde mannen, niet alleen
 Christene, maer oock andere Joodtsche ende Heydensche schryvers
 hebben diën suyveren jongelinck Joseph altydt seer verwondert, en-
 de ten uystersten verheven om syne cloecke standtvastigheydt in den
 frydt teghen syne oncerbaere meesterse.

Wat hadde hy meer connen doen? Hy heeft haer altydt cloec-
 kelyck wederstaen, op alle goede manieren verstootten, oock syn
 cleedt gelacten in haere handen, aldus door Godts bestieringe sich
 werdighe maeckende om met een purper cleedt van eere ende glorie
 daernaer gecleedt te worden. Het is het segghen van den H. Paus
^c Clemens. Soo spreckt hy Godt aen: O heere, ghy en hebt Joseph
 niet misacht, jae ghy hebt hem om syne suyverheydt, de welcke hy
 voor u heeft bewaert, den loon gegeven, te weten, dat hy soude
 worden den Prins ofte onder-Coninck van heel Egypten. Maer die
 overwonnen is van de onfuyverheydt, en verdient geen bevel over
 de andere te hebben.

Soo vermaert is dese eerbaerheydt ende suyverheydt in de werelt
 geworden, dat alle cerbaere perfoonen, die haere reynigheydt soo
 cloeckelyck voorstaen, den weerdighen naem cryghen van eenen an-
 deren Joseph.

^a Tenacibus
 manibus rei-
 tam permit-
 tens, libidinis
 effugit ansas,
 fuga usus pro
 armis. S. Bas.
 Seleuc. orat. 8.
 de Joseph.

^b Joseph
 quia tangere
 illum volebat
 Egyptia, su-
 git è manibus
 quasi ad-
 morsum rabi-
 dissima canis,
 ne paulatim
 virus serperet
 pallium quod
 tetigerat, ab-
 jecit. S. Hier.
 l. x. contra Iov-
 vianum.

^c Tu domine
 non despexisti
 Joseph, imo
 pudicitia,
 quam pro te
 servavit, pra-
 mium aedisti,
 ut esset Aegy-
 ptiorum Prin-
 cept. Non me-
 retur super al-
 ios esse, qui
 subest libidi-
 ni. S. Clem.

Papa. lib. 3.
 Cont. Apost.
 Josephum ca-
 stitate referens
 est alter Ios.
 Aloys. Nov.

Den *H. Gregorius Nazianz.* schryvende van eenen die fuyverlyck leefde, spreckt aldus: *Iosephum castitate referebat*, dat is: Hy toonde, dat hy was om syne fuyverheydt eenen anderen *Ioseph*.

Wederom, den vermaerden schryver *a Petrus Delphinus* in eenen van syne brieven wentt aen eenen jongelinc, dat hy eenen anderen *Ioseph* in fuyverheydt magh wesen.

^a
Sicutinam
futurus evaf-
medi, qui Io-
seph: continen-
tia referat.
Pet. Delphin.
lib. 2. epist. 20.

Het sal, soo ick meene, aen den leser aengenaem wesen, dat ick hier eenige loffelycke naervolgers van *Iosephs* fuyverheydt bybrenge, de welke oock den naem van *Ioseph* verdienden.

Het is genoegh bekend, hoe dat den *b H. Thomas* van *Aquinen* in syne jonckheydt sich gedraeghen heeft, als hy eene oneerlycke vrouwe, die by hem gecomen was, met eenen brandt-stock, wech gejaeght heeft.

^b
Mulierem,
qua ad labe-
factandum e-
jus constan-
tiam introdu-
ctā erat, tū-
ne fugavit. in
offic. S. Thom.
in Breviario.

Ict sulx leestmen geschiedt te syn aen den *H. Bernardus*, den welken om syne uytnemende schoonheydt van eenige oneerbaere dochters versocht synde tot quaedt, sich terstondt op de vlucht begaf. Somtydts heeft hy diergelycke by nacht van hem gejaeght, met luyer kele roepende *Latrones, latrones*. Dieven, dieven.

^c
Si, que alter
Ioseph mulie-
ris lasciviam,
animo respu-
ens manu com-
pescuit ita
Bravonius in
vita S. Vulst.

Noch meer is te verwonderen het ghenc *c Bravonius* eenen Religiösen schryver verhaelt van den *H. Vulfstanus*: Als wanneer, seght hy, datter een vrouw persoon edel ende ryck tot hem gecomen was, ende hem haere quaede genegentheydt te kennen gaf, wat dede *Vulfstanus*? Haere onkuyfliche woorden niet langher willende verdraeghen, eerst maeckende het teecken des *H. Cruys*, sprack haer aldus aen: Gaet van hier ghy brandenden stock van onkuyfcheydt, dochter des doodts, vat van den duyvel, aen de welke hy terstondt daernaer gaf eene onverwachte kaeck-smect, ende dat met sulck een geweldt, dat den slagh van alle canten gehoort wierdt; ende in het leest, seght den schryver, heeft desen *H. man* als eenen anderen *Ioseph* metter herten de onkuyfcheydt van dese vrouwe verworpen, ende met de handt gestut ende overwonnen.

Eer ick dit capittel eyndige, ick sal hier noch bybrenghen eenen anderen *Ioseph*, syn waerachtigh beeldt ende afzetsel, te weten den eerbaeren Keyser *Baldunus*, daer verscheyde historie-schryvers van spreken, heel wonder, ende weerdigh om te hooren.

In het jaer ons Heeren 1206. den Barbaerischen Coninek *Joan-niza* hadde desen Keyser in eenen strydt gevangen, ende nu meer als een jaer in eenen duyfteren kerker gehouden. *Baldunus* nochtans en hadde daer om noyt de ruste syns herte verloren, noch iet verandert van syn schoon en soet gelaet. Men bemerckte altydt in syn vervuylt lichaem iets verheven ende aensienelyck, ende syn slecht cleedt overdeckte meer syn lichaem, als de Keyserlycke groote achtbaer-

baerheydt ofte majesteit; noch synen ongeschoren baert noch lanck hayr en belette de niet syn schoon aensicht ende levendige ooghen. Voorts het geschiede somwylen, dat de Coninginne de huys-vrouwe van *Jouniza*, in het afwesen van haeren man den gevanghen Keyser heymelyck quam besoecken, eerst, soo het scheen, om hem in syn ongeval wat te troosten, gelyck de vrouwen medelydigh syn, maer allenskens beweeght wordende om syne schoonheydt, ende standtvastigheydt des gemoedts, gonck sy diekwilder naer den kercker, hem by tyden door eenige getrouwe dienst-maeghden wat betere spyse ende dranck toefendende: Sy vraeghde hem oock somtydts iet van verscheide dinghen, nu van *Nederlandt*, nu van *Vranckryck*, nu van den oorlogh, nu van den strydt van *Adrianopelen*, het welck haer alles den gevanghen Keyser met eene staetigheydt in het besonder verhaelde; daer-en-tusschen wierdt sy allerskens bevanghen met het senyn van eene onsuivere liefde, het welck sy niet en belette de, maer synen ganck liet nemen; ten lesten alle eere ende schaemte afleggende, sonder dat *Balduinus* ergens van achterdencken scheen te hebben, geeft hem op eenen dagh haer hert ende meeninge recht uyt te kennen. Het suiver gemoedt van *Balduinus* stontd hier versfelt. Maer om dat haere spraecke was van trouwen, hy heeft syne gramschap ingehouden, ende aen dese Princeesse die macht hadde over syn leven vriendelycker, als haer onsuiver gemoedt verdiende, liever willen antwoorden

Ick wensde, seyde den Keyser, dat ghy Keyserinne waert, niet alleen van *Constantinopelen*, maer van heel de wereltd; maer dat ghy my verfoeckt voor uwen man, dat en magh immers niet syn, veel min mooght ghy my trouwen, om dat de Christene wet dat verbiedt; maer seght de Coninginne, men is geene trouwe schuldigh aen die de selve breckt. Doch naer veel woorden tusschen malekanderen, de Princeesse heel gestoort, Ick weet, seght sy, wat my te doen staet; of ick quaedt doe, ofte niet, dat en is uwe sorghe niet, maer de myne; ghy die van huys-vrouwe ontfloren syt, mooght eene andere kiesen, voerders ghy syt mynen gevanghen ende mynen dienaar, de reden niet alleen mier den noodt, die geene werten en heeft, dwinght u te gehoorsaemen aen uwe meesterse, dan als raefende, ende uyt den kercker haer vertrekkende, dreygde hem met de doot, ten waer hy haeren wille toeltemde.

Balduinus dit alles hoorende en was niet sonder vreesse van de doot, ende niet siende, hoe hy het gevaer mochte ontcoemen; evenwel stelt vast, liever te sterven, als haeren vuylen lust in te volghen. Hier om badt hy Godt den heelen nacht, op dat hy hem in syn cerbaer opset wilde verskeren, ende haer van sin doen veranderen.

Den dagh was quaelyck verschenen , of de Coninginne was wederom in den kercker, van sinnen noch niet verandert synde, als dat sy nu meer tot wraecke genegen scheen; sy en gaet hem dan niet aen met bidden en smeeken, maer met de alder-wreedste dreygementen, doch al te vergeefs, den Keyser *Balduinus* blyvende standvastigh, ende cloecker als te vooren. Wiens standvastigheydt de Princeesse weder bemerkende, nu met meerdere wraecke ontfleken loopt als raefende uyt de gevangenis, om haer boos besteeck teghen hem uyt te wercken; sy loopt met langhen hayr recht by haeren man *Ioanniza*, crytende ende sterck roepende, ende van den Coninck gevraeght synde, wat datter geschiedt was, seght sy hem recht uyt, dat den gevanghen ende goddeloofen *Balduinus* haer met geweldt was aengevallen, om tot oncere te brenghen, ende dat sy quaelyck uyt syne handen was geraeckt. Het was genoegh voor eenen wreeden ende barbaeren Tyran. Ende hy was nu noch meer aengeweckt door de jaloursie, om hem te straffen met de doot, gelyck *Balduinus* oock vreesde, ende siet op den stontt wordt hy veroordeelt om te sterven, ende eerst tot spot ende schande gestelt.

Ioanniza noodt eenige van syne principaelste hovelinghen aen syne tafel, alwaer hy hem uyt den kercker doet verschynen. Den gevanghen Keyser met ketenen gebonden wordt van alle de ghene, die aen tafel saten, uytgelacchen, ende tot spot gestelt, het welck gevoelycker was aen het keyserlyck gemoedt als de doot selve.

Evenwel *Balduinus* verdroegh alle dese bespottingen ende lasteringhen met eene wonderlycke cloeckmoedighydt, sich noch verwekende, om noch meer te verdraeghen, steunende op Godt ende syne onnooselheydt, maer de grammoedighydt ende wraeckgierigheydt van den boosen tyran en was hier mede niet voldaan: want *Balduinus* sich te vergeefs verontschuldighende, ende al het mildaet op de Coninginne self leggende, wierdt wreedelyck omgebracht: Eerst dede hem *Ioanniza* voor syne ooghen handen ende voeten affcappen, dan syne armen ende beenen, ende daernaer syn ellendigh ende noch levende lichaem met de afgecapte litmaeten voeren tot eenen stinckende valleeye daer de doode honden ende peerden wierden geworpen, om noch te dienen tot spyse van de beesten en van de voghels. Drye daghen lanck heeft aldaer den cloeckmoedighen ende eerbaeren Keyser geworstelt, niet met de beesten, die gelyck uyt eerbiedinge tot hem niet en quaemen, maer met de doot, vol van houe synder saligheydt, de welke hy wel wiste, dat Christus synen verlosser door syne heylige doot ende storten van syn dierbaer bloedt, voor hem hadde verdient, daer om oock geern opdraegende syn leven, het welck hy eyndighde in het 25. jaer syns ouderdoms.

Den

Den Tyran *Ioanniza* fyne dootd verstaen hebbende, dede hy terstondt. het vel van syn hooft af trecken, ende het hooft by hem brenghen, het welck hy met goudt beslaeghen fynde in verscheyde maeltyden placht te gebruycken als eenen beecker, uyt den welcken hy voor syn selven niet veel goeds en conde waer-seggen, jae veel quaedts, immers niet gelyck den eerbaeren *Joseph* uyt lynen beker gewoon was te doen.

Hier siet men in desen Keyser *Baldunus* een waerachtigh beeldt van onsen suyveren *Joseph*, jae als enen anderen *Joseph*, die oock dese ontuchtige Coninginne soude gevluucht hebben, waer het in syne macht geweest, maer evenwel *Baldunus* heeftse metter herten gevluucht self totter dootd, den welcken daer om met *Joseph* altydt sal blyven in eere ende glorie by Godt, ende by de menschen.

Voorts nu sal ick van die uytnemende deught van suyverheydt, die noyt genoegh en can gepresen worden, wat breeder handelen in de volgende siede-leeringe, ende daernaer in de naervolgende van de overgrootte boosheydt van de onkuyfcheydt ter oorsaecke van de onkuyfche meestersse van *Joseph*, die hy cloeckelyck hadde verstootten.

S I E D E - L E E R I N G E .

I. §.

Van den verheven lof van de deught der suyverheydt.

DE weerdigheydt van de suyverheydt ende maeghdelycke reynigheydt en wordt gemeynelyck van de wereltdsche menschen soo feer niet geacht, noch verheven, als sy wel verdient, principaelyck om dat sy van de selve geene kennisse genoegh en hebben, hier om sal ick hier trachten haere eere ende lof wat breeder voor te stellen.

Dese deught, om de waerheydt te seggen, en schynt geene aerdsche deught te wesen, seght den ^a *H. Chryfologus*, want te leven in het vleesch, ende boven het vleesch, is meer een hemelsch leven. Soo dat men seggen mag met den ^b *H. Basilius*, dat de suyverheydt eene befondere verheventheydt in haer selven besluyt, ende boven de nature der menschen schynt te wesen, die hier om alleen lofweerdigh is, ende met reden altydt feer groot geacht in den hemel en op der aerden; naer de getuygenisse van den ^c *Wyseman* seggende, dat een suyver geslachte ten uyttersten schoon is, ende haere gedach-

^a *In carne prater carnem vivere, non terrena vita est sed celestis. S. Chryf. ferm. 143.*
^b *Castitas excellens nestio quid est supra naturam. S. Basili. lib. de virg. c. 0. quã pulchra est casta generatio cum claritate immortalis est memoria illius, quoniam apud Deum acta*

nota est & apud homines. Sap. 4. v. 1. a Prima virginitas, prima jehentus. Tert. in ebriatione de castitate. 2. b Christus virginitatis decus & ornamentum, ut qui non modo ex patre, sed etiam carnem ex virgine sine virili congressu assumpsit, ipse omnibus numeris absolutam virginitatem in se ipso ostendit. S. Dam. lib. 4. de fide c. 25. c Quid ad celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuit, quam ut Deus de virgine nasceretur. S. Amb. de instit. virg. d Christus Deum in se & in matre sua dedicare voluit, statim ut filius Dei super terram novam fundamentum instituit, ut qui ab Angelis adorabatur in caelis, haberet Angelos in terris. S. Hieron. ep. 22. ad Eustochium. e Virginitas soror Angelorum quia jam in terris non nubendo de familia Angelica deputatur. S. Cypr. l. de virg. f Qui virginitatem ferant, Angeli sunt in carne, Angeli; sunt non obscuro, sed sunt illustres & nobilissimi. S. Bas. de virg. g Castitas Angelum de homine facit, & si Angeli castitas felix, hominis tamen fertior esse cognoscitur. S. Bern. epistola 42.

dachtenisse onsterffelyck by Godt ende by de menschen.

Siet eerst, hoe die weerdige ende onsterffelycke sūyverheydt van der eeuwigheydt vereert is, ende geheylight in de *H. Dryvuldigheydt* self, in de welke altydt niet als sūyverheydt en is geweest.

Den ouden *Tertullianus* noemt dese deught met reden de eerste deught, als van der eeuwigheydt van *Godt* comende, ende het eerste ende verhevenste geluck van de Enghelen, die in den hemel voor *Adam* in sūyverheydt geschapen syn.

Maer daernaer is dese deught besonderlyck oock vereert ende verheven geweest van den *Sone Godts*, die in sūyverheydt van synen *Vader* comende, heeft oock door de uytwerckinge van den *H. Gheest* sonder vader uyt eene sūyvere moeder willen geboren worden, gelyck wel bemerckt den *b H. Damascenus*, die Christus daerom noemt de cere ende het vercierfel van de sūyverheydt. *Christus virginitatis decus & ornamentum.*

Den *c H. Ambrosius* seght van gelycken, dat dit is den eersten en den meesten lof van de sūyverheydt, te weten, om dat den sone Godts mensch wordende uyt eene maecht wilde geboren worden.

Van diē tydt af is den staet der sūyverheydt ende maeghdelycke reynigheydt op dese wereltd besonderlyck verheven ende geheylight geweest van *Iesus* ende van syne moeder *Maria* voor alle de ghene, die hun in sūyverheydt wilden naervolgen; soo dat den sone Godts op de wereltd comende, gelyck den *d H. Hieronymus* seght, eene nieuwe familie ofte vergaderinge heeft ingestelt, om, gelyck hy in den hemel van Engelen wierdt gebeden, oock syne Engelen oite maeghden soude hebben, om van die oock in de wereltd geëert te wesen.

Men magh dan met reden segghen met den *e H. Cyprianus*, dat de sūyverheydt der menschen hier op deaerde als eene suster is van de sūyverheydt der Engelen, gemerckt dat sy gerekent wordt van de familie der Engelen.

Het is seker, dat de menschen op dese wereltd in de bedorven nature tusschen het vleesch in sūyverheydt levende oock Engelen syn, seght den *f H. Basilus*, jae geene gemeene Engelen, maer van de verhevenste ende edelste geesten.

Den *g H. Bernardus* seght het noch clarder met dese woorden: De sūyverheydt maect van eenen mensch eenen Engel; ende ist dat de sūyverheydt van eenen Engel geluckiger is, men moet evenwel seggen, dat de reynigheydt van eenen mensch tusschen alle de pe-

ryc-

ryckelen des vleesch, veel cloecker ende stercker is, van welke aenstooten de Engelen verlost syn.

Ende diën luyfter ende vercierfel van suyverheydt, seght den selven *a* H. Vader, is soo verheven, dat de hemelsche geesten het heylighlyck benyden.

Het getal van de suyvere ende Engelsche sielen was hier voortyds ontelbaer, ende noch heden hoe veel en synder niet, die desen staet aenveerden, ende in den selven door Godts gratie met voldoeninge ende vryen wille volherden.

Hoort maer eenige HH. Vaders van het groot getal der maeghden spreken in de eerste kercke; dit syn de eyghen woorden van den *b* H. *Cyprianus*: De wereltd is vervult van de ghene, die in suyverheydt leven.

Den *c* H. *Ambrosius* spreckt aldus: Alle jaeren synder veelē maeghden, die haer in de kercken van *Alexandrien*, van *Afriken* ende van heel den *Oosten* aen Godt opgedraeghen hebben.

Den *d* H. *Augustinus* getuyght, dat den ketter *Faustus* de Catholycken verweet, datter soo veel maeghden, jae meer maeghden als vrouwen waeren, ende dat sy van de Bisschoppen tot diën staet wierden verweckt.

Den oudt-vader *e* *Theodoretus* Bisschop van *Cyprus* sprecker oock aldus van: *Oosten*, *Palestynen*, *Egypten*, *Afien*, *Pontus* ende heel *Europa* is vol van maeghden, want naer dat Christus den maeghdelycken staet heeft vereert, soo heeft den maeghdom aen haeren schepper geoffert welriekende bloemen, die niet en versienissen.

Soo groote menichte van maeghden moest sonder twyfel aen Godt ten uystersten aengenaem wesen, gemerekt oock, datter sommige van den hemel tot de suyverheydt verweckt syn. *Sirius* in de levens der Heylighen verhaelt op den 5. van de maendt *November* van den H. *Emmericus* sone van den H. *Stephanus* Coninck van *Hongaryen*, dat soo wanneer hy eens besigh was met bidden in de kercke van den H. *Gregorius*, om te verstaen, wat hy doen moest, om Godt meest te behaeghen, hoorde terstondt dese stemme: *Præclara res est virginitas: Itaque mentis & corporis virgineam integritatem à te exigo; hanc offeris Deo, & in ea constanti animo persevera*. Dat is: De reynigheydt is eene treffelycke ende verheven saecke: Soo dan ick versoecke van u eene maegdelycke reynigheydt van siel ende lichaem; offert die aen Godt, ende tracht in de selve te volherden. Welcke stemme hem soo het herte raeckte, dat hy terstondt voor hem nam, altydt in suyverheydt te leven ende Godt te dienen; doch soo den Coninck synen vader hem verweckte om het houwe yck te aenveerden, was hem daer in wel gehoorfaem, trouwende eene seer edele

Angelus habet virginitatem non carnem. Ornatus impotest. Angelus esse odiosus. Idem ep. 113.

b
De habitu virginis.

c
Lib. 3. de virginitate.

d
Lib. 3. contra Faustum. c. 4.

e
In Bibliotheca c. 30.

ende deughtfaeme Princeſſe, maer leefden daernaer te famen in eeuwige fuyverheydt.

Men verhaeit oock van den *H. Gregorius Nazianzenus*, dat twee ſchoone maeghden uyt den hemel comende, hem openbaerden van de welcke de eene hem feyde, dat ſy de maeghdelycke reynigheydt was, hem oock verweckende, dat hy diën tuyveren ſtaet foudede belevē, gelyck hy oock dede, den welcken oock daernaer menige andere met woorden ende wercken daer toe heeft verweckt.

Deſe reyne deught is ſelf by de heydenen altydt in groote weerde geweest, de welcke hun lieten voorſtaen, dat de fuyverheydt ict goddelyckx in haer moeile beſluyten, ende aen de Goden ſeer aengenaem weſen; oordeelende ter contrarie, dat de onkuyſcheydt verre vervremt moeſte tyn van den dienſt der Goden, volgens het gemeyn geenckſpreuck van alle natien.

AD DEOS CASTE ADEUNTO.

Dat is: Gaet fuyverlyck tot de Goden.

Eenen latynſchen Poët ſpreekt aldus: *Casta placent ſuperis.*

Het welck men aldus can verduyſchen.

Het leven van een fuyver maeght

Oock aen de Goden ſeer belaecht.

Naer het verhael van *Clemens Alexandrinus* laſmen op den ghevel van den tempel van de Afgoden in *Epidaurus* deſe woorden:

Esse decet purum, ſancti qui limina templi

Ingreditur.

Aldus can het verduyſt worden.

Dat ieder een dit wel verſtaet:

Een reyne ſiel maer binnen gaet.

Maer nergens meer en heeft de fuyverheydt in weerde geweest als by die van *Roomen*. *Numa Pompilius* naer *Romulus* Coninck geſtelt van het Roomſch ryck hadde bevolen, dat het heyligh vier opgedraeghen aen de Godinne *Veſta* altydt branden foudede tot voorſpoedt ende bewaereniſſe van heel het ryck; hier toe hadt hy geſleit eenige ſeer edele dochters, die altydt daer voor ſorge foudede draeghen, maer die moeſten altydt leven in reynigheydt, de welcke naer den naem van de Coninginne *Veſta Virgines Veſtales* genocmt wierden, de maeghden van *Veſta*.

Men moet nu voorts weten, dat deſe maeghden door Coninckx bevel van alles wel wierden voorſien ende princelyck onderhouden.

Sy waeren boven diën begaeft met menige voordeelen, ende ſeer geëert van een ieder, oock van Coningen ende opperſte Magiſtraeten, enckelyck ten opſicht van haere fuyverheydt.

De *Roomfche* Borghmeesters ende bevel hebbers van heel het ryck, ende verwinnaers van 's ryckx vyanden, als fy in vollen triomph haer teghen quaemen, weken voor de felve, haer plaetfe maeckende, om te pafferen, met bewyfynghe van alle cere. Soo getuyght den ^a *H. Hieronymus*.

Voorts op alle de theaters hadden fy de eerfte plaetfe, ende fulck eene macht ende auctoriteyt, dat de ghene, die de dootd plichtigh waeren, fekerlyck door de voorfpraecke van defe maeghden daer van verloft wierden.

Jae als den broeder van *Claudia* eene weerde maeght onder de *Vestales* teghen het gebodt des volckx fich in triomph dede voeren naer het *Capitolium* den opperften tempel der Goden, ende *Claudia* op haeren wagen haeren broeder volghde, niemandt van het Magiftraet heeft den triomph van haeren broeder derven flooren ofte beletten, ende dit om de teghenwoordigheyt van fyne weerdige fufter.

Maer dat de glorie ende majefteydt van die maeghden boven maeten verhefte, was, dat de edelfte dochters van heel het ryck met alle neerftigheyt hun uyerfte beft deden, om de plaetfe te becomen van die maeght, die geftorven was.

Jae volgens de getuygeniffe van *Suetonius*, den Keyfer *Augustus* hadde gewenft, datter eene van fyne nichten in de plaetfe foudc gefelt geweest hebben van eene overledene.

Wederom alle de twiften tuffchen de fteden ende gemeenten, diër voorvielen, wierden terftondt geflift door de voorfpraecke van defe maeghden.

Ende als fy uyt haeren tempel ofte uyt haere geheylighde woonftede te voorfchyn quaemen ergens willende gaen, wierden fy van menigh treffelyck volck vergefellichapt, ende veele teeckens van cere ende glorie wierdender voor gedraeghen.

Jae Godt felve fchynt haeren lof met mirakels vereert te hebben, gelyck feght den ^b *H. Hieronymus*.

Eerft moetmen weten, dat die maeghden op ftraffe van de dootd in fuyverheydt moelten leven, ende foo het eens gefchiede, feght diën *H. Vader*, dat *Claudia* eene van die maeghden in achterdencen was gecomen van onfuyverheydt, fy heeft tot beveftinge haerder fuyverheydt, een groot fchip met het beeldt daer in van de Godinne *Idaa*, het welck in de diepte van den *Tyber* hadde blyven vatt liggen, alleen met haeren riem voortgetrocken, het welck veel duyfendt menfchen met en hadden connen verroeren.

Den felfen ^c *H. Hieronymus*, den *H. Augustinus* ende meer andere feggen datter behalven def *estales* noch eenige andere maeghden ge-

a
Certe populus Romanus quanto honore virgines vestales habuerit, hinc apparet, quod Consules & Imperatores, & in curribus triumphantes eis de via cedere solent sine S. Hier. lib. I. contra Jovin.
b
Claudia virgo vestalis cum in suspensionem stupri venisset, & simulacrum matris Idae in vado Tyberis hereret, ad probandam suam pudicitiam fertur cingulo duxisse narum, quam milia trahere nequerant.
c
Quid referam sibilas, quarum insignis est, & virginittatis primum divinitio. S. Hier. lib. X. contra Jovin.

Persiana Sybilla anno mundi 2887.
Lybia 2963.
Samia 3469.
Cumana 3638.
Troyana vel *Hellepontica* 3840.
Phrygia ...
Tyburina 2989.
Frythraea vel *Babylonica* 2891.
Delphica ...
Cymmeriana ...

weest syn, *Sybillen* genaemt, ende om haere reynigheydt van Godt begaeft met den geest van Prophetie. Dit syn syne woorden: Wat sal ick seggen van de *Sybillen*, welckers lof-teecken is geweest de reynigheydt, ende den loon des selfs, de wetenschap van veel dinghen te voorseggen, de welke in verscheyde eeuwen ende landen veel gesproken hebben van de comste Christi, van syne geboorte uyt eene maeght, van syn leven, van syne doot ende verryfienisse, ende van veele andere waerheden van ons geloof, als of alles uyt het H. Evangelie waere getrocken. Eenige van die voorseggingen syn geschiedt ontrent twee duysent jaeren voor de geboorte Christi. Uyt al het welck seght den *H. Hieronymus* dat de suyverheydt by verscheyde natien onder de heydenen van Godt is vereert geweest verree boven alle sedelycke deughden.

a Lib. de civitate Dei. c. 6
b Rex Persarum inventas virgines Christiano ritu cultu divino servatas, custodiri intactas & religioni servire more suo, nullo retante precepto. *Ammian. lib. 18.*

Voorts die eerbiedinge van de reynigheydt en is van Godt niet alleen ingedruckt geweest in de gemoederen der menschen, ende seer groot geacht van de heydenen ten opzicht van de *Vestales* ende *Sybillen*, maer oock ten opzicht van veele andere maeghden tusschen haere vyanden selfs.

Hoort, wat den *a H. Augustinus* met verwonderinge seght van het loffelyck werck van *Marcus Marcellus*, als hy de stadt *Syracusa* ingenomen hadde, eer hy de stadt in triumph soude intrecken, hadde hy op groote straffe aen syne soldaeten verboden, geen het minste leet te doen aen alle de maeghden, ende belast de selve in haere eere te bewaeren.

c Virgines praereliquis omnibus beatis memorie Patris tui Constantini Augustus in pretio habebat. S. Athanasius. in apologia ad Constantium. d. Maximis honoribus virgines persequebatur, quod in eorum mentibus, ut se consecrarat inhabitare credebat. *Eusebius. l. 4. de vita Constantini. ap. 28.*

Niet min prysbaer en is het ghene, het welck *b Ammianus* verhaelt van eenen Coninck van *Persien*, den welcken overmeestert hebbende eenige vestinghen van die van *Roomen* straffelyck aen syn volck belastede, datmen alle de Christene maeghden aen Godt opgedraeghen, in haere volle eere ende ruste aengaende haeren goddelycken dienst soude laeten.

Constantinus den Keyser nu Christen geworden synde hadde oock alle de maeghden in eene alder-meeste eere, gelyck het blyckt uyt een schrift van den *c H. Athanasius* gesonden aen *Constantinus* nu Keyser naer de doot van *Constantinus* synen vader, den welcken voor syne doot sich liet voorstaen, gelyck *Eusebius* schryft, dat Godt syne woonstē hadde in de sielen van de suyvere maeghden, de welke haer selven aen de goddelycke majesteit hadden opgedraeghen.

Het en is dan geensins te verwonderen, datter soo menige verstantden gespeelt hebben op den lof der maeghdelycke reynigheydt, ende getracht dese hemelische ende engelische deught met veelderhande sinne-beelden ende gelyckenissen te vereieren ende te verheffen.

Ten eersten den ^a *H. Cyrillus* heeft eene reyne ende fuyvere maeght vergeleken met den *Phoenix*, diemen seght alleen ende sonder paer te leven, alleen vruchtbaer wordende in syne doot, als wanneer hy uyt syn cyghen aschen comt te verry'en ende te herleven; ende dat is alle syn vreught ende geluck, dat hy syn selven aldus wederom can voortbrengghen, als een waerachtigh beeldt van fuyverheydt.

Den *H. Cyrillus* dede den voghel ^c *Phoenix* aldus spreken: *Innovata resurgo*. Dat is:

*Siet hoe ick weder leef,
En my het leven geef.*

Aldus leeft in volle blydtschap eene reyne maeght sonder geselschap, seght den selven *H. Vader*, de welke als eenen brandt-offer aen Godt opgedraegghen synde, ten lesten in het vier van fuyvere hofde stervende, glorieufer haer selven voortbrenght ende verryft, om altydt geluckelyck te leven. *Innovata resurgo*.

Andere schryvers vergelycken de maeghden met de *fuyvere Biën*, de welke oock met reden een fuyver voorbeeldt van de fuyverheydt moghen genoemt worden.

^b *Plutarchus* eenen heydenschen schryver sprekter aldus van: De ongeschonde fuyverheydt wordt te kennen gegeven door de Biën, om dat sy eenen naturelycken afkeer hebben van alle onkuyssche menschen, ende de selve vluchten, ende in teghendeel gedient syn met de fuyvere, volgens het ghene datter verhaelt wordt te *Verrona* geschiedt te syn in eenige bieckens, de welke door eene cleyne openinge van eenen muer geraeckt synde, gevonden wierden by twee lichaemen van gestorven maeghden, daer maeckende haeren soeten honinck-graet; het welck 6. jaeren naer de begravenisse in het openbaer quam, als het graf door den blixem om verre wierdt gesmeten. Met reden magh men seggen, dat de biën eene naturelycke genegentheydt hebben tot de fuyverheydt; ende die daerom altydt seer bequaemelyck syn gehouden geweest als voorbeelden van de fuyvere sielen, het welck oock wordt bevesticht van den ^c *H. Ambrosius*, seggende, dat de reynigheydt daerom verdient met de bieckens vergeleken te worden.

Den oudt-vader ^d *Cassianus* verclaert dit seer fray uyt het wesen ende voortbrengen van de biën. De biën, seght hy, brengghen uyt de bloemekens het soet sap naer den biecorf, uyt welck sap ten lesten andere bieckens voortcomen, daer nochtans de minste overrecoominge niet en is van de cruyen ofte bloemen met de biën; maer men can lichtelyck verstaen, wie datter den schepper van is, te weten den fuyveren ende almogenden Godt. Men siet hier niet anders als uytwerckinge van enckele fuyverheydt.

^a *Hoc meum gaudium est generare me ipsum, & cum senio gravis deficio, & sic verus semper vivo; cuius est tantum mea resurrectionis semen est viri-
sum vitæ no-
væ, & sum flo-
ridæ castitatis exemplum. S. Cyrill. lib. 4.
^b *Apel. moral.*
^b *Incorrupta virginitas per apes significatur, quia ipse homines coitus olidos acriter oderrunt. Plut. in præc. cons. & Valer. l. 26. p. 244.*
^c *Digna virginitas, quæ apibus comparatur. S. Ambrosius.*
^d *Apes ex diversissimis eductis; exire naturæ depa-
strant amme-
do flores in al-
vearia conge-
runt, ex
quibus mirabi-
bili benig-
cio apes exe-
unt: quid si-
militer his &
animantibus?
fabricatur igitur earum sit, credo intelli-
git. Cassianus, in psal. 5.**

Den vermaerden Poët *Virgilius* spreckter oock van in defer voeghen.

*Illum adeo placuisse apibus mirabile morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem sobvunt, aut satius nixibus edunt:
Verum ipsa foliis natos, aut suavis herbis
ore legunt; ipsa regem, parvosque quiritas
Sufficiunt, aurisque, & cerea regna refugunt.*

Het welck ick in een duytsch rym sal trachten over te stellen.

*'i Is vreemt voor ieder een, meest voor d' onnoosel' liekens,
Te sien het suyver werck van al die suyvere bieken.
Elck leeft, doch sonder paer, en d' een brenghet d' ander voort;
Een saeck niet veel gesien, een saeck niet veel gehoord;
Siet eens, de reyne bie het sap der bloemen raepen,
En daer nyt op syn tydt veel and' re bien geschaepen.
Van 't bloeme sap de bie en van den danw oock leeft,
Waer nyt sy door Godts macht aen ander 't leven geeft.
Daer is geen minste lust, blyft suyver als te voren,
Uyt d' ongepaerde bie syn d' ander nygeboeren.
Siet hier het eyghen beeldt van eene reyne maeght,
Wiens siel in Godt maer rust, en heel aen Godt behaeght.
Een schoonen glans des maeght is 't ongefebonden leven,
En 't wesen sonder vleck van Godt haer ingegeven;
Den arbejdt is de vrucht van haeren maeghden staet,
Een vrucht, die altydt bloeyt, een vrucht, die noyt vergaet.
De vrucht is sonder smert; niet can de maeght verdaeren,
In Godt sy 't al verwint, die niet als vreught can baeren.
Voor 't lest de suyver dracht van d' onbeveleckte maeght
Haer suchten syn tot Godt, die sy in 't herte draeght.
Geluckigh is de maeght, nyt suyverheydt gedreven,
Die als een bie voor Godt haer siel hem comt te geven.
Oock Godt syn bruydt bemint, die als een bieken leeft,
En met haer reynigheydt aen Godt haer overgeeft.
Laet u van 's wereldis lust ô maghet niet bedrieghen,
Wilt liever 's hemels hof als eene bie door-vlieghen,
Leeft daer van 't suyver sap, en dat u reyne vrucht
Uw spraecke zy met Godt, dus ghy naer d' hemelen vlucht.*

In desen sin sprack den *H. Ambrosius* de maeghden vergelyckende met de suyvere biecken, beter als *Platarchus*, *Valerius* ende *Virgilius*, die den aerdt van de biën wel getracht hebben te beschryven, maer niet gehouden voor eene engeliche deught.

Om de weerdigheyt der fuyvere maeghden noch meer te verheffen sommige minnaers van de engelfche fuyverheydt hebben de felve verciert met *leli-cranffen*, ende met de lelie vergeleken.

De lelie, fegghen fy, is onder de bloemen van alle tyden feer geacht geweest om haer uytstekende wit couleur, aengenaemen geur, ende fchoonheydt.

De oude Poëten hadden verciert, naer het feggen van den E. P. *Benedict. Perrerus* van de Societeyt Jefu in fynen 55. boeck, dat de lelie-bloem om haere fchoonheydt genoemt wierdt eene conincklycke bloem, voortscomende uyt het fogh van de Godinne Juno, maer die fabels ende verciertels daer laetende come ick tot myn opfet.

De fchryvers feggen dat de lilien altydt gehouden fyn geweest als voorbeelden van de reynigheydt, foo om dat fy voortbrenghen heele witte bloemen, als om dat fy niet en moghen aengeraeckt worden, want fy door het aenraecken niet alleen en verlieten, gelyck de andere bloemen, maer oock verliefen haeren foeten geur.

Nu moeten wy de HH. Vaders van de fuyvere ende witte lely-bloem hooren fpreken.

Voor eerft den *H. Ambrosius* altydt foet-vloeyende in fyne woorden, feght, dat door de lilien befonderlyck verlaen worden de fuyvere maeghden aen Godt opgedraeghen, welckers maeghdelycke reynigheydt heel fuyver ende onbevleekt is, ende dat fyn maeghden, die heel fuyver fyn naer fiel en lichaem, flichtigh in haeren handel ende manieren, cock wel gefchiekt in haere cleederen.

Den *H. Gregorius Nyffenus* leght defe gelykeniffe oock feer wel uyt: Eene lely, feght hy, uyt den wortel voortscomende groeyt heel om hoogh, aldaer eene fchoone witte bloem voortbrengende, verre van de aerde, op dat haere fchoonheydt niet en foude vermenght worden met eenighe aerdtfche vuyligheydt.

Soo verheft haer de reyne fieler der maeghden verre boven al dat aerdtfch is tot in den hemel, tot het wit fuyver lammeken haeren bruydegom *Jefus* niet willende de minfte gemeenfchap hebben met de finnelckheden defer werelt.

Ick fluyte defe gelykeniffe met het ghene, datter overquam aen den broeder *Egidius*, derden difcipel van den *H. Francifcus*. Een feker geleert Religieus uyt het Orden van den *H. Dominicus* en conde niet wel vatten, hoe dat de *H. moeder Godts Maria* maghet gebleven was in het baeren, ende naer het baeren. Broeder *Egidius* door Godts beftieringe viel in de famen-fpraecke van diën geleerden man, ende ontiteken fynde met den goadelycken geest feyde hem, dat hem Godt defe waerheydt met iet wonders foude betoonen: Soo dan broeder *Egidius* floegh met fynen ftock dry-mael op de aerde,

a *Lilia fpecialiter sunt virgines, quarum est splendidum & immaculata virginitas.* S. Ambrosius de instit.

virgin. c. 15. b *Herba liliis à radice in altum se porrigens, ut deinde florem à vertice profert, à terra distans mirum, ut pulchritudo ejus in sublimi puri maneat à terre commixtione non contaminata.*

Nyfl' hem. 4. in Ca. u.

In vita B. Egidii 23. Apillus.

feggende op den eerste slag dese woorden: *Maria Virgo ante partum* dat is: *Maria* Maeght voor het baeren, ende terstondt saghmen daer voortcomen eene witte lely, ende feggende op den tweeden slag *Maria Virgo in partu*: *Maria* Maghet in het baeren, quam daer oock uyt de aerde eene tweede lely, gelyck oock op den derden slag naer dese woorden: *Maria Virgo post partum*: *Maria* Maeght naer het baeren. Door welck mirakel den geleerden maer twyfelachtigen Religieus soo versterckt was, dat hy vastelyck geloofde, dat de *H.* maghet *Maria* altydt maeght was gebleven, wiens maegdeleycke reynigheydt door dese drye groeyende lelien beteeckent wierdt.

Den *E. P. Remondus* eenen vermaerden latynschen Poët van onse Societeit stelt ons noch voor drye andere schoone sinne-beelden ofte gelykenissen tot lof der suyperheydt.

Soo spreckt hy:

*Corporis intacti species, memisque pudica
Nix, speculum, & mollis dicitur esse rosa.
Quid nive candidius? speculo quid purius ardet?
Quidve potest tenera mollius esse rosa?
Mors rosa in tactu est, speculum levis inquinat aura,
Et nix vel minima labe notata nigra est.
Quam facilis labe, facilisque tactus & aura est;
Tam sit magna tua cura pudicitia.*

Het welck men aldus in het rym soude connen verduytschen.

*Wildt ghy de Reynigheydt in vollen glans verheffen,
Een Sinn'beeldt twee of dry can haeren lof betreffen:
Wat w'ter als de sneeuw? Wat schoonder aen 't gesicht,
Als eene purp're roos, en als een spieghels licht?
Doch om u met den geur en 't aensien te vermaecken,
Wacht u de teere roos in 't minsten niet te raecken;
De roos wel haest verslenst, door 't raecken haest verderft,
Den soeten geur vergaet, den glans oock heel versterft.
De sneeuw, die witte sneeuw gesuyuert in de hem'len,
Daer d' ooghen van den mensch verduyfteren en op schem'len,
Oock door een weynigh slyck, en door onsuiver stof
De wuheydt haest verliest met al haer schoonen lof.
Doch eene reyne siel om haere denght gepresen
Geacht van allen tydt, soo nu, als oyt voor desen
Een spieghel, sneeuw, en roos al verr' noch overtreft,
Die Godt en boven d' aerd' en d' hemelen verheft.
Dies moet de reyne maeght geen cleyne sorghe draeghen;
't Is al te groot gevaer in 't minst hier sich te waeghen.*

Een fuyver kert moet sich met forgh hier gaede slaen,

Daer oock de minste vleck den luyfter doet vergaen.

Eenen foo fchoonen fpieghel van fuyverheydt, cene foo bloeyende roodtvervige roofe, ende foo fuyveren witten fneeuw van reynigheydt, was diën wyt ende noyt genoegh geprefen jongelinc *Joseph* den welcken daerom met een lely-croon naer verdienften foude moghen gecroont worden, om den uytnemenden lof fynder fuyverheydt, ende befonderlyck om de behaelde victorie over de onkuyschheydt. Aldan heeft *Joseph* getoont, seght den geleerden *Abt Rupertus*, dat hy den naem verdiende van een cloeck man, als hy de teere aenlockfels van fyne oneerbaere meestersie quam te verflooten, door het welck hy oock daernaer foo vermaert is geweest by alle menichen.

Het welck naer het seggen van den *H. Ambrosius* niet en foude gefchiedt fyn, waert dat hem fyne opper-vrouwe niet en hadde comen aen te vallen, ende te trecken tot het quaedt. Aldus is de fuyverheydt van *Joseph* vermaert geworden, den welcken die voorgelien heeft self totter doot.

Maer den lof, van een foodanigh man te wesen, en was niet alleen den loon van *Josephs* glorieufen ftrydt, maer dat heeft hem oock den wegh gebaent om daernaer by den Coninck *Pharao* van Godt verheven te worden tot het hooghite Prinsdom van heel *Egyptien*; ende boven diën is hy gefelt boven alle de andere, om dat hy sich getoont hadde eenen foo grooten overwinnaer van de onkuyscheydt, als eenen Coninck van de eerbaerheydt, gelyck wel gefeydt heeft eenen vermaerden fchryver *Balthazar Pazz*, van het Orden van de *H. Dryvuldigheydt*.

Het waere nu te wenschen, dat een ieder in alle fyne onfuyvere beweginghen onder andere sich oock voorfelde het loffelyck exempel van diën fuyveren *Joseph*, volgens den raedt van den *H. Gregorius* Paus, feggende: Is't dat wy de aenlockfelen des vlesch willen overwinnen, wy moeten *Joseph* gedachtigh fyn, den welcken oock met peryckel van fyn leven de fuyverheydt van fyn lichaem getracht heeft te bewaeren, ende liever het felve foude verlorren hebben, als in te volgen den wille van fyne oneerbaere meestersie.

Eer ick fal fluyten, fal ick hier noch voor ooghen stellen cene gefchiedenisse ofte twee van eenige maeghden, die om haere reynigheydt te bewaeren, ten uyerften cloeck fyn geweest, ende sommige met verlies van haer leven.

Voor eerst den *E. P. e Veronius* van onse Societeyt in fyn handt-boecksken van de Sodaliteyt verhaelt, datter te *Lisbonn* de hoofdstadt van het ryck van *Portingael* cene seer weerdige maeght was,

Q

geen

a *Vir dictus ob incontinentiam virginitatem, quasi solus se inter alios exhibuerit virum, qui impudicitiam insumis mulieris superavit.*
Rupertus in hac verba ps. 104. Misit ante eos virum.
b *Josephica simonia nunquam ad nostrum emoriam pervenisset, nisi domina ejus tentasset ejus affectum, quo clarior esset castimonia viri, qui meritem pro castitate contempserit.* *S. Amb. l. de par. c. 2. c. Rex jure secundus factus est regni, qui insignis Rex erat ante pudoris.* *Balthazar Paez Ord. S. Trin. in hac verba: Tuus super dominam meam. Gen. 41. v. 40.*
d *Conemur carus ille. ebram vin. etc. Joseph ad nomen redemat, quatenus ante dominam carnis continentiam etiam cum vi: a periculo infodire stant. S. Greg. hom. 15. in Luc. b. c.*
e *Par.*

Parte 3. c. 10.
92. ex Patre
Benio in litt.
annus Pro-
vincia Luff-
tania.

geen het minste gehoor willende geven aen eenige vryers; eenen jonghman nochtans was op haer ten uytersten vervallen, trachtende alwaer hy conde, in haer gefelschap te wesen; sy van den anderen cant dede haer uyerste beste, om hem te schouwen. Den jonghman was tot haer genegen om haere ongemeene schoonheydt; ico hy eens de gelegentheydt hadde, viel hy haer aen met vleyende woorden ende met alle soetigheydt, maer soo het bidden en sineecken niet en luckte, met grammoedige woorden ende areygementen; maer het was evenwel al te vergeefs: De occasie daernaer noch eens gecregen hebbende, comt onverwachts gewapent synde in haer camer. Wat soude eylaes hier doende eerbaere dochter? Wat raedt soude sy nemen? Daer-en-tusschen hy geeft haer sijn lietde te kennen, alles haer belovende, om de selve tot hem te brengen; maer het was al voor niet; de standvastigheydt haers gemoedts bleef onberoert.

Soo dan haer soo hertneckigh siende, met het sweerat in de handt, seght haer, dat hy haer het leven sal nemen, ten waer sy syne vraeghe toestemde, maer dit alles niet teghen staende blytt onbeveeght, liever haer leven willende verliefen als haere reynigheydt, denckende oock by haer selven, dat sy noyt glorieulser en conde iterven als voor de suyverheydt; ó wat eene clockmoedigheydt in een dochters gemoedt! In soo een gevaer waer soude de maecht anders haer keeren als tot Godt, versoekende oock den bystandt van de **H** maghet Maria, den welcken sy oock terisondt gewaer wierdt, voelende in haer selven een manneluyck gemoedt; soo dan met eene onverlaestheydt valt den jongelinck aen, ende hem sijn sweerat ontweldigende, geeft hem daer mede eene gevaerelycke wonde, die sijn selven hier om terisondt, soo hy best conde, vol van pyn enaetchande op de vlucht begaf, heel verdwelmt, ende bycans berooit vangesicht ende sinnen, den welcken oock eenige daghen daernaer sonder eenige Sacramenten syne oneibaere verwaentheydt met eene ongeluckige doot quam te betaelen,

Het waere te wenschen, dat alle de dochters in soodanige gelegentheydt haer oock cloeck ende manastigh toonden! Dat sy immers altydt haeren toevlucht oock nemen tot Godt ende syne suyvere moeder *Maria*.

Doch men heeft al veele oock gevonden, die haer leven metter daedt liever verloren hebben als haere suyverheydt. Het is teer wonderom hooren het ghene gedaen heeft eene sekere maegt van *Nicomeden*, te weten de *H. Euphrasia* volgens het verhael van *Nicephorus* ende *Baronius*: Dese was geleydt tot eene oneerlycke plaette, ende nu siende, dar sy de hanaen van den onkuytlichen jongelinck niet en conde ontgaen, seyde sy hem, waert dat hy haere eere wilde

de bewaeren, dat sy hem eene falve geven soude, om daer mede gefalft fynde in den legher ofte elders teghen alle peryckelen ende wonden bewaert te worden, ende sy badt hem selve dat hy in haeren perfoon de preuve daer van wilde nemen, het welck hy toestemde: *Euphrasia* dan hadde nu met die falve haeren hals bestreken, dan seggende aen den jongelinck, dat hy nu vryelyck met syn sweerdt op haeren hals soude slaen, het welck hy doende, haer met den eersten slag het hoofd af sloegh tot syne uyterste verbaestheydt, doch tot meerdere eere van die suyvere maeght, die liever hadde, aldus te sterven, als haere reynigheydt te verliefen.

Den *H. Ambrosius* schrytt oock, dat de maeght *Pelagia* met haer moeder ende susters vrywilliglyck in de riviere syn gesprongen, om van de aencomende soldacten niet onteert te worden.

Voor het leest men verhaelt van *Sopronia*, dat sy haer selven het leven benam, om de oneerbaere handen van den Keyser *Maxentius* te ontgaen.

Maer sal iemandt dencken, magh men sich dan het leven wel benemen?

Den *H. Augustinus* antwoordt daer op seggende, dat dese maegden sonder schuldt dat gedaen hebben door het ingeven van den *H. Geest*.

Dat blyckt immers dat sy haere suyverheydt meer beminden, als haer eyghen leven.

Soo maghmen oock seggen van onsen *Joseph*, dat hy oock liever soude gestorven hebben, als te voldoen aen syne oneerbaere meesterse, ende toe te stemmen haere onbetaemelycke onkuyscheydt, welckers overgrootte boosheydt ick in de volghende paragraef oft afdeelinghe breeder sal voorstellen.

2. §.

Van de over groote boosheydt van de sonde van onkuyscheydt, de welke men besonderlyck moet vluchten naer het exempel van den suyveren Ioseph

NOyt en sal iemandt genoegh comen uytleggen ende beschryven de groote boosheydt, schaede ende grouwel van de onkuyscheydt, de welke enen ongeregelden drift ende lust is, tot de vleeschelycke genoeghten, ons tot straffe ingedruckt om de sonde van onse eerste ouders *Adam* ende *Eva*.

Dit is maer al te waer, dat alle menschen genegen ende gelyck

a Luxuria est appetitus inordinatus ad voluptates carnales. Ita communiter definitur.

a
Sensus & cogitatio humani cordis in malum peccata sunt ab adulescentia sua.
 Gen. 8. v. 21.

b
Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum. . . . Delebo, inquit hominem quem creavi.
 Gen. 6. v. 5-7.

c
Ex illa enim aetate crescit malitia; nam diligentia & suavitatis peccandi incipit à juventute, ut puer quasi infirmus peccet juvenis tam improbus qui studiose captat peccata committere, & in criminibus glorietur. S. Ambrosius.

d
Immundus spiritus fornicationis libidinis, luxuriaeque dicitur inventor. Cal. B. dorus.

gedreven syn tot die sonde. Soo seyde *Godt* selve in het *a* boeck *Genesis* in het 8. capittel: De sinnen ende de gedachten van des menschen herte syn tot het quaedt genegen, van haer jonckheydt af. Door dit quaedt naer het gevoelen van de uytleggers wordt verstaen de sonde van onkuyfcheydt, om de welcke *Godt* den mensch dreygde met de doot, seggende: Mynen geest en sal eeuwelyck in den mensch niet blyven, want hy vleesch is, ende een weynigh daernaer volghen dese woorden: *Godt* siende, dat der menschen boosheydt veel was op der aerden, ende dat allen de gedachten des herten tot quaedt genegen waeren ende soo voort; soo seght hy ten lesten: Ick sal den mensch die ick geschaepen hebbe te niet doen. Uyt al het welck men siet dijn grooten drift der menschen tot die sonde, die *Godt* wilde straffen.

Den *b* *H. Ambrosius* syn oog-merck nemende op de genegentheydt van den mensch tot dat boos quaedt van onkuyfcheydt sprecker aldus breeder van: Van de jonckheydt groeyt de boosheydt, ende nu wat ouder geworden synde, men tracht te sondighen, ende daermen het quaedt noch jonck synde niet doen en can, ouder geworden synde sondightmen uyt boosheydt, de gelegentgeydt daer toe noch loeckende, ende in de sonde oock glorieerende. Hier toe verweckt ons seer veel den onkuyfchen geest den duyvel der hellen, den welken wetende, dat onse bedorven nature seer genegen is tot die sonde, en hout niet op, van alle menschen daer toe te verwecken, ende tot die vuyle sonde trachten te brenghen; den welken daerom van *c* *Cassiodorus* genoemt wordt den opstoker tot de onkuyfcheydt, *Incentor libidinis*. Het waere te wenschen, dat wy soo groote kennisse hadden van die ongemeene boosheydt, gelyck dijn heiligen onsfuyveren geest; ende dat een ieder die trachtete soo te vluchten, gelyck hy syn bestle doet, om die in alle menschen te verwecken.

Ick hope, dat de kennisse van dese sonde, die ick nu sal trachten wat breeder voor te stellen ende op te wegghen, oock dienen sal, om de selve met allen ernst ende sorghe te vlieden ende te schouwen.

Al ist datter veele treffelycke mannen wel ende crachtelyck geschreven hebben teghen die overgroote boosheydt van de onkuyfcheydt, sy en hebben evenwel die noyt genoegh connen uytleggen, noch het en sal oyt genoegh gedaen worden.

Laet ons nochtans hooren, wat datter hier en daer van de selve geschreven is.

Sommige seggen, dat sy den wegh baent tot alle soorten van sonden, ende alle andere sonden cleyn acht, ende lichtelyck volbrenght.

Plutarchus noemt haer eenen afgrondt van het quaedt: *Abysſus malitiae*.

Menander eene vergaedinge van alle ongeluck : *Calamitatis cumulum*.

a Cicero fecht, dat de onkuyfcheydt fchaedelyker is als de pefte, de welcke als fy begint voort te loopen, alle menfchen verlint; alfoo de onkuyfcheydt, foo wanneer fy eens de overhandt becomen heeft over de reden, loopt oock voort tot alle boosheydt, die als ommogelyck fchynt om overwonnen te worden.

Seneca in fyne 9. tragedie fprecker aldus van : *Totum per orbem maximum exortum est malum, luxuries, pestis blanda* Door heel de wereldd, fecht hy, iffer opgeflaen een alder-grootfte quaedt, te weten de onkuyfcheydt, die als eene peft foetelyck bedrieght.

Aristoteles noemt de onkuyfcheydt eene wreede ende leer quaede beefte, *Malam bestiam*, die alles verfcheurt.

Wat feggen nu de HH. Vaders ende Chriftene fchryvers van defe grouwelycke fonde?

Cassiodorus eenen ouden fchryver noemtfe eene verderfster der menfchen, *Hominum depopulatricem*.

Den H. Vader *Chryfoftomus* geeftfe den naem van alle boosheydt, *Omne malum*. Ofte, gelyck den *H. Gregorius* fecht, fy is de opperfte boosheydt van alle boosheden, *Malum malorum*.

Den *H. Augustinus* fecht met een woordt, dat fy haetelyck is aen Godt, ende fchaedelyck aen de menfchen, *Deo inimica & hominibus*.

Die grouwelycke fonde is de principaelste oorfaecke geweest, dat Godt de wereldd geftraft heeft met den water-vloedt. Sy is famen oorfaeck geweest van de doodt van foo veele onnoofele kinders, die met de plichtige verdroncken fyn in de wateren van de goddelycke wraecke.

Om de felve fonde is het geilachte van *Benjamin* te niet gegaen, ende beyde de fonen van *Heli* op enen dagh in den flagh doodt gebleven.

David is daerom oock vervolght van fynen fone *Abfaon*, ende van hem verjaeght uyt fyne ftadt, ende bycans berooft van fyn leven. Den wyfen *Salomon* fynen fone is oock door de onkuyfcheydt foo verblindt geworden, dat hy de af-goden van fyne concubinen heeft aenbeden.

En is oock diën cloecken *Samfon* niet overwonnen geweest van de onkuyfcheydt als hy door het befteeck van *Dalila*, door wiens onkuyfche liefde hy gewonnen fynde wierdt verraederlyck van de *Philifteenen* gevangen ende verblindt, ende dan ten fpot geftelt van fyne vyanden?

En is *Amnon* oock niet vermoort door den laft van fynen broeder *Abfaon*?

De feven mans van *Sara*, daernaer de huyl-vrouwe van den jonghen *Tobias* fyn oock van den onkuyfchen geeft verworcht; gelyck

^a
Nullam aie
Cicero, offe
capitaliorem
pestem, quam
veluptatem
corpore: si fe-
mel rationis
fraxa laxen-
tur, animi &
pauptati in-
omnium rati-
onem voragi-
nem lapsu qua-
ratione prehi-
beri queant?
Lib. de senect.

die twee ontuchtige ouderlinghen om hunne vleefchelycke lufften tot de fuyvere *Sefanna* van het volck fyn gefteenight.

Voorts vier-en-twintigh duyfend van de *Hebreeuven* fyn om hunne ongeregelye onkuyfcheydt gedoodt, ende heele familien daerom onteert, ende fteden ende landen ende rycken verwoeft.

De helle is vervult met millioenen van onkuyfche menfchen, die brandende in hun onfuyver vier door hun fchuldt voor eeuwigh rechtveerdelyck fullen branden.

Dat boos volck van *Sodoma* ende van de andere vier fteden *Gomor-rha*, *Sebrim*, *Adama*, ende *Segor* fyn oock van Godt om haeren onkuyfchen brandt overvallen met het vier, vallende uyt den hemel, om corts daernaer geftraft te worden met het eeuwigh brandende vier der hellen.

^a Hoorter van fpreken diën ouden vader ^a *Salvianus* in fynen boeck van de Goddelycke Voorfienigheyt. De onkuyfche *Sodomiten*, fecht hy, volbrocht hebbende hunne onbetacmelycke quaede lufften, hebben gebrandt door de vlammen hunder foncen, op dat fy de ftraffe fouden onderftaen in dit leven, gelyck fy het in het ander leven voor altydt fouden doen.

Den *H. Hieronymus* fecht hier bequaemelyck van de onkuyfcheydt, dat fy is een hellich vier, *Ignis infernalis luxuria*, niet allienelyck, om dat fy de vleefchelycke menfchen leydt tot den hellichen brandt, maer om dat fy hier oock op defe wereldt begynnen te gevoelen de pynen ende de tormenten van de hel, oft oock, gelyck het aerftich vier alles verbrandt, foo oock het vier van de onkuyfcheydt alles verflindt ende verderft, dat de onkuyfche menfche befiten, al hun goedt ende bloedt met hun fiel ende lichaem.

Hier op paffen feer wel de woorden van den Propheet *Job* fprekende van defe fonde: De onkuyfcheydt, fecht hy, is eenen brandt ofte vier der verderffeniffc, alles verflindende, *Ignis est usque ad perditionem devorans.*

^b Op welke woorden den *b H. Gregorius* Paus fchryvende, fecht, dat de onkuyfcheydt als een vier de overhandt heeft, ende alles verflindt.

Den *c H. Augustinus* fecht in het cort, dat fy ftrydt teghen Godt ende teghen de menfchen, ende alles dat de menfchen raeckt naer fiel ende lichaem teenemael vernielt.

^c Aengaende het lichaem: De onkuyfche menfchen comen allens-kens tot gebreeck ende aermoede; fy verteeren al hun goedt, niet alleen in eten ende drincken met oneereleycke perfoonen, maer met giften ende fcheneken, die fy wech-given in hunnen onkuyfchen handel. Welcke giften van den *H. Chryfoftomus* genoemt worden de

clip-

Flagitiosiffimus populus Sodome completis iniquitatibus suis arsit flammis criminum suorum, ut gehennam, que in futuro datur, etiam in hoc seculo sustineret. Salv. Eps. de prov. Dei.

Si caro dominatur igne luxurie omnia concrematur. S. Greg. l. 21. moral. cap. 9.

Luxuria minima Deo, minima virtutibus perdit omnem substantiam. S. Aug. lib. de doctr. Christiana.

clippen ende rotzen van de oneerbaere jongelinghen, *Parimiorum syries.* in ep. ad Rom.: gelyekmen alle daghen siet.

Den verloren sone is hier van eene claerblyckelycke getuygenisse, om van andere te swyghen, van den welcken den ^a *H. Lucas* seght, dat hy alle syn erf-goedt in onkuyfcheydt schandelyck hadde verteert; ende als hy nu al het syne verquilt hadde, den ongebonden jongelinc was nu eylaes gedwonghen sich by eenen landt-man te verhueren, om de verckens te dryyen, ende die gaede te slaen, als wanneer hy dickwils, geen eten genoegh crygende, om synen buyek te vullen, sich moeit versaeden met den drat van de verckens.

Den geleerden schryver ^b *Hugo Victorinus* stelt ons voor noch eene andere bemerckinge van de vuyle sonde van onkuyfcheydt, sprekende aldus: O uysterste vuyle schande van onkuyfcheydt, de welke niet alleen een cloeck gemoedt en doet verswacken, maer oock het lichaem krenckt, de siele besmet, ende oock den sondaer beschadicht. Alle andere sonden die den sondaer doet, syn buyten hem, maer eenen onkuyfchen mensch doet oock leedt aen syn eyghen lichaem, het welck overvallen wordt met veel verscheyde quaelen, als met het verlies van de gefondtheydt met cleyn hope van die oyt weder te cryghen, ende met vreesse van over syne sonden geen leedtwesen te hebben.

Den onkuyfchen Keyser *Tiberius* naer syn beestelyck leven, als syn lichaem quam te beswycken, seyde somtydts dese woorden: Ick gevoele alle Jaghen dat ick beswycke ende vergae, *Perire me quotidie sentio.*

Wat isser dan claerder hier in, als dat den *Ecclesiasticus* seght, dat eenen vleeschelycken mensch soo verre comt, dat syn lichaem ten lesten oock in dit leven van de wormen wordt opgeeten.

Palladius tot onsen propooft verhaelt, dat eenen oneerlycken mensch tot straffe van syn ontuchtigh leven met eenen vuylen cancker in syn hooft soo was uytgeeten, datmen het bloedt beckenheel sigh, maer die daernaer als hy syn selven voor goedt beterde, door Godts barmhertigheyt ende het aenraecken van den *H. Alacarius* wierdt geneesen.

Om eene soo moevelycke straffe te ontgaen, ofte te voorkomen, moetmen sich met alle sorghe van alle onkuyfcheydt trachten te bewaeren, oock naer het seggen van eenen Poët:

Sperne voluptates, nocet emptya dolore voluptas.

Dat is:

*Verworpt de vuyle lust, die altydt woedom doet,
Tot naedoel van u siel, en van u goedt en bloest.*

Wat

^a
*Disparavit
substantiam
suam viri a lo
luxuriose. Lu
cæ. cap. 15. v.*

^{13.}
*Et cupiebat
implere ven
transilquis,
quas porci
manduabant.*

Idem v. 16.

^b

*O extrema li
bidinis cupi
tudo, que non
solum mentem
effeminat, sed
corpus ener
vat, non solum
maculat ani
mam sed eti
am personam;
omne namque
peccatum quod
fecerit homo,
extra corpus
suum est, qui
autem forni
catur, in cor
pus suum pec
cat, semper il
lan præcedunt
ardor & petu
lantiæ, semper
comitatur fix
to & imman
ditas, semper
sequitur dolor
& impotentiæ.*

Hugo Victor.

^a
Fornicatio & voluptas pervertit sensum, animum; delibuit, & de naturali homine beatum facit animal. S. Hier. *in hec verba Osee: homo cum in honore &c.*

^b
Luxuria facit hominem penitus brutum, intellectum obnubilat, & brutum facit ex homine. S. Thomas à vil. *serm. 2. de S. Ildephonso.*

^c
Per luxuriam peccatum hominis efficitur bestia, & bestie non sunt facte ad vitam eternam. S. Bernardinus.

^d
Quasi quibusdam clavibus fissi sunt anima corporeis voluptatibus, ut cum semel adhaerent, delictorum illecebris clavo tenentur. S. Ambrosius *cap. 2 Luca.*

Wat grooter blindtheydt ende uytfinnigheydt cander dan gevonden worden? liever alle dese smerten ende ongemacken met schaede ende schande van siel ende lichaem te willen onderstaen, als syne vuyle ende onredelycke lusten te laeten!

Maerden vleeschelycken drift verblindt soo den onsfuyveren mensch, ende verduyftert soo syn verstandt, dat hy veel ergher ende schandelycker leeft als eene beeste, ende gelyck verandert wordt in een onredelyck gedierte, ende ten lesten naer syne ontuchtige onkuyfcheydt sonder achterdencken comt te vallen in syne eeuwige verdoumenisse.

Hoort hier van spreken de HH. Vaders.

Den vuylen ende onkuyfchen lust seght den ^a *H. Hieronymus*, veroert ende verduyftert de sinnen, vercrenckt het gemoedt, ende van een redelyck mensch maectt het een onredelycke beeste.

Het selve seght oock met andere woorden den ^b *H. Thomas à Villanova*: De onkuyfcheydt maectt den mensch heel beestelyck, verjaeght ende verblindt de reden, verduyftert het verstandt &c.: Soo dat den mensch verandert in een onredelyck dier.

Is 't dan niet redelyck, dat alle de onkuyfche menschen nu als onredelycke beesten uyt den hemel gesloten worden, die maer gemaeckt en is voor de redelycke ende sfuyvere schepsels?

Soo spreckt den ^c *H. Bernardinus*: De opene plaetsen des hemels en sullen niet vervult worden met onredelycke schepselen, de welke daer toe niet geschaepen en syn.

Veele HH. Vaders behalven alle dese ongeluckige uytwerckingen van de onkuyfcheydt, ende menige peryckelen van de siele, seggen, dat de gewoonte van onsfuyverheyt het alder-grootste peryckel is voor de siele, om dat het ten uystersten moeyelyck is, ende bycans onmogelyck, om daer uyt te geraecken.

Den ^d *H. Ambrosius* seght, dat eene onkuyfche siele met de lichamelijke geroghten als met nagels vast gehecht is, ende als sy eens daer aengecleeft is, soo blyft sy door de foete aenlockfels soo vast, datter geene hope meer en schynt te wesen, van los te geraecken, ende dievolgens eene uysterste vrees is van de verdoumenisse.

Desen *H. Vader* schynt hier de gedachten gehadt te hebben van de aenelevende veyle, ofte climmer-boom, die om hoogh wast lanx de boomen, ende lanx de mueren opelint, ende sich heel vast maectt. Want gelyck eenen schryver bemerelt, het latynsch woordt *Headora*, het welck in onse taale *Wiel-boom* genoemt wordt, schynt gemaeckt te syn van het latynsch woordt *Horere*, het welck te seg-

gen is, vast houden oft aenlevē, van het welck misschien comt, dat den veyl-boom gehouden wordt voor een waerachtigh sinne-beeldt van de aenlevende onkuyscheydt. Want gelyck de veyle lanx eenen anderen boom opclimmende, het sap van diē boom samen uytstuyght, ende den wasdom belet, ende den boom doet vergaen: van gelycken doet de onkuyscheydt, als sy ergens eene siele begint aen te cleven, de welke alsdan daer vast blyft, alle de jeught van eerbaerheydt allenskens te niet doende, soo dat sy ten lesten die tot den grondt comt te verderven.

Laet ons dit sinne-beeldt in een rym voorstellen met het devies als volght naer de print.

*Soo 't groen eens aenhecht en maer wast,
't Verderven sal, en houden 't vast.*

Het finne-beeldt wordt uytgeleydt.

't **I**S waer, men siet de veyl om hoogh van alle canten
Lanx muoren ende boom sich met syn scheuten planten:
Went sich daer rommendom, en maeckt syn selven vast,
En cleeft noch vaster aen, hoe hy maer langher wast.
Jae, dat het wonderst is, hy sal meer inwaers dringhen,
En weet soo door een boom syn scheuten in te dringhen,
Of door het mueren kalck, daer hy soo vast aen cleeft,
Tot dat den boom versterft, en sich den muer begeeft.
Laet hier ô jonge jenght nu' ooghen eens op vallen;
't Is meer als tydt, houdt op van al u dertel mallen;
Siet als 't ontuchtigh groen eens vast is aen de siel,
Peyst, dat al menigh mensch aldus ter hellen viel.

*Geluckigh is den mensch beset met lely-bloemen,
Niet met 't onsfuyver groen, dat doet een siel verdoemen:
Geluckigh is de siel, die leeft in sfuyverheydt,
Aen Godt behaeghen moet in alle eenwigheydt.*

DEn onkuyschen ende ongeluckighen drift begint, ende gaet allenskens voort, seght den *H. Gregorius*, hoort hoe dat hy spreect: Soo haest, seght hy, als de onkuyscheydt iemandts hert bevanghen heeft, en laet het quaelyck iet goedts peysen, want alle onkuysche lusten streck aenleven: want van het ingeven comt het gepeys, van het gepeys de beweginge, van de beweginge het behaeghen, van het behaeghen het consent, van het consent de uytwerckinge, van de uytwerckinge de gewoonte, van de gewoonte de wanhope van beternisse, ende ten lesten van de wanhope de verdoemenisse; soo dat de onkuyscheydt die veroudert is, niet en schynt te connen overwonnen worden.

Hier uyt sietmen, datter cleyne hope is van de saligheydt voor de onsfuyvere menschen, ten waere, dat hun Godt voorquaeme met eene besondere hulpe van syne goddelycke genaede. *Algerius* eenen ouden schryver seght seer wel met dese woorden: De onkuyscheydt die alle menschen is ingeboren, lockt ons aen ende ontsteckt ons: daernaer door het gebruyck vaster aenclevende, tusschen de voldoevinge mishaecht sy somtydts, ende wederom tusschen het mishaecken behaecht sy, soo datter cleyne ofte geene hope van leedtwesen en is; ende gemeenelyck de onkuysche menschen gaen ten lesten verloren, ten waere sy door eene ongemeene gratie van Godts genaede geholpen wierden. Soodanige jonste ofte gratie hebben genoten *Maria Magdalena*, *Augustinus*, *Maria van Egypten* met luttele andere.

Magdalena die groote sondecreffe was geraecht, soo sommige meenen, door de crachtige woorden van den lieven Salighmaecker, maer besonderlyck naer het gevoelen van andere, door de barmhertige ooghe van *Jesus*, gelyck oock *Petrus* in het herte wierdt geraecht, als synen beminden meester nu gevanghen fynde hem maer en besagh, het welck was een goddelyck ende crachtigh aenschouwen, een aenschouwen van barmhertigheydt.

Augustinus voor syne bekeeringe oock heel verslonden in syne sonden wordt bekeert door dese crachtige ende barmhertige Itemme Godts comende uyt den hemel: *Tolle lege, Tolle lege*: Neemt ende leeft, Neemt ende leeft. Hy hadde by hem de *H. Scrifture*, hy doctse dan open, vallende in dese woorden van den *H. Paulus* tot die van *Roomen*: *Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubili-*

^a
Ex quo luxuria mentem occupavit, vix eum bona cogitare permittit sunt enim desideria viscosa quia ex suggestione erit cogitatio, ex cogitatione affectus, ex affectu delectatio, ex delectatione consensus, ex consensu operatio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio, ex desperatione damnatio. S. Greg. in mor.

^b
Libido appetitu suo alit & in eundem usu lubricat & illaqueat, ad eum placido despicit, despicendo plens, diffidens, ut nihil parnitentiam admittat, nisi talia manum ficiend: Dei sibi in amparum miserabile sine amatores suos perdat. Algerius Al. ma. Clon. qui vidit an. 1130.

ad Rom. 13. *bus & impudicitis, sed induimini Dominum Jesum Christum.* Dat is:
 7. 14. Niet meer in brasseryen ende dronckenschappen, niet in slaep-
 camers ende oneerbaerheden, maer doet aen den Heere *Jesum Chri-*

Miseri sunt, quorum corda carnali concupiscentia sunt polluta, quia in eternas merguntur tene ras. S. August. *serm.* 249. *de temp.* b
Joseph, ut impudicam dominam posset erudire, pallium, quo appretentus fuerat reliquit & fugit. Ergo contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis habere victoriam. S. Aug. *Dom 23. post Trinitatem.*

stum. Ende liet in syne siele geraeckt synde, wierdt barmhertelyck bekeert.
 Hoe wonderlyck en is oock niet geweest de bekeeringe van *Maria* van *Egypten*?

Sy vaerde met veele andere naer de stadt van *Jerusalem*, om teghenwoordigh te sijn in de jaerige feestte van het H. Cruys, niet uyt godtvruchtigheydt, maer alleenelyck om daer met occasie haere oneerbaere litten in te volghen, ende cenige jongelinghen daer toe aen te locken. daer gecomen synde, sy meende eerst uyt curiosheydt in de kereke te gaen, maer siet, sy wordt door eene onsielycke macht in het portael teghen gehouden, als onweerdigh, om te sien het H. Cruys, het welck diende om in haer selven te gaen, ende te bemercken haer onkuysch ende onbeschaemt leven, ende by geval haere ooghen om hoogh slaende, sagh sy daer het beelct van de H. Maghet *Maria*, aen de welcke sy haer terstontd opdroegh met belotte van haer onsuiver leven te beteren, waert dat sy in de kereke conde binnen gaen, het welck soo het geschiede, sy het gelack creegh van het H. Cruys te aenschouwen.

Als wanneer sy haer tot Godt teenmael bekeerde, haer corts vertreckende in eene woeltyne, in de welcke sy dede eene strenge ende langhdurige penitentie tot eene geluckige dootd.

Doch luttele foodanige bekeeringhen synder geschiedt, maer ontalleycke straffen van de eeuwige verdoemenisse.

Het segghen van den *a H. Augustinus* naer syne bekeeringe is maer al te waer, te weten, dat alle de ghene, die hun herte teenmael op de onkuyscheydt gestelt hebben, ten lesten gemeenelyck comen te vallen in hun verderf ende eeuwige duyternissen. *Merguntur in aternas tenebras.*

Maer evenwel soo lanck als die onkuysche ende ongeluckige menschen leven, daer is noch hope van saligheydt, als sy eens voor goetd en te uyer herten hun wenschen te beteren, ende bequaeme middelen daer toe willen gebruycken.

Eenen seer goeden middel onder andere is, hier in te volghen diën cerbaeren ende voorsichtigen *Joseph*, den welken in het percyckel van syne suiverheydt het beste oordeelde, sich op de vlucht te begeben, daer ick boven noch van gesproken hebbe.

Den *b H. Augustinus* geeft ons hier in oock den selven raedt. *Joseph*. seght hy, om syne onbeschaemde meesterse te ontcomen, heeft synen mantel daer hy mede vast wierdt gehouden, in haere han-

handen gelaeten, ende gevluht: Soo dan seght den selven H: Va-
der, moetmen teghen het geweld van de onkuyscheydt de vlucht
aennemen.

In soodanigh perykel en maghmen op syn selven niet te veel be-
trouwen, seght den *H. Hieronymus*, of men soude lichtelyck com-
men te vallen, de victorie in den slydt van de suyverheydt en crygt-
men niet, ten zy in de vlucht, ende die niet en vlucht, sal haest
overwonnen worden.

Den selven *b H. Vader* bevestigt het selve schryvende teghen den
ketter *Vigilantius*, scheldende eenen Religieus, die sich verrock in
de woestyne om het groot perykel van ongelycke persoonen, al-
waer hy bybrenght de antwoorde van diën Religieus teghen diën ket-
ter, aldus sprekende: Ick kenne myne cranckheydt, daerom en wile
ick niet vechten op hope van te winnen, om de victorie niet te
verlicfen, al vluchtende ontcome ick het sweerdt, maer vechtende
ende blyvende staen, moet ick winnen ofte verliefen; als ick vluch-
te, en winne ick niet, om dat ick vluchte, maer ick vluchte om
niet overwonnen te worden.

De beste waepenen van soo een gevecht is de vlucht, de welke
den voorsichtigen *Joseph* gebruyckte, ende daer mede sich versterck-
te, gelyck seght den *H. Basilus* van *Seleucia*, geern syn cleedt ach-
terlaetende, om syne suyverheydt te bewaeren.

Behalven het exempêl van den vluchtenden *Joseph*, den *H. Paulus*
heeft oock dese vlucht aen een ieder aangepresen, als eenen alder-
besten ende sekeriten middel voor de suyverheydt: Hy stelt ons voor
alleen twee woorden: *Fugite fornicationem*, Vliedt de onkuyscheydt.

Hy geeft in het cort den besten middel, geene andere woorden
gebruyckende, als willende seggen, dat den besten ende als den een-
igen middel de vlucht is.

Hoort, hoe dat den *d H. Augustinus* dese woorden uytleght: Eerst
gesproken hebbende van den vluchtende ende suyveren *Joseph*, den
H. Apostel, seght hy, als hy sprack van andere sonden, verweckte
een ieder, om de selve cloeckelyck te wederstaen, maer sprekende
van de onsuiverheydt, seght hy alleenelyck, datmen die vluchten
soude. *Fugite fornicationem*.

e Lyranus diën vermaerden uytlegger van de *H. Scripture* geeft
hier aldus de reden van: De sonde van onkuyscheydt en wordt niet
overwonnen als door de vlucht, de andere sonden maghmen wel o-
verdencken, ende overloopen met het gepeys, de welke alsdan door
het bemerken haerder boosheydt lichter overwonnen worden; maer
het gaet anders met de sonde van onkuyscheydt, de welke, hoe
meermens met de gepeysen daer op blyft, meer ende meer aenneemt,

a Victoria non speratur in certamine castitatis, nisi ex fuga, nisi cito fugiat, cito succumbit.
S. Hier. ep. 14. parte 3.

b Fateor imbecillitatem meam; uolo pugnare spe victoriae, ne perdam aliquando victoriam; si fugero gladium, devitari si stetero, cadendum aut vincendum est: cum fugio non vinco eo quod fugio, sed ne vincam fugio.
S. Hier.

c Retentam permittens vestem, libidinis effugit ansam, fugam usus pro armis (& hoc fortitudinis) tradit vestem, ut temperantiam teneat.
S. Basil. Seleuc. orat. 3. de Joseph.

d Joseph relicto pallio fugit; quod libidinem fugiendam esse suggerimus, Paulus apostolus ostendit, qui cum omnibus vitis praedictis vit resistendi, cum contra libidinem loqueretur non

*dixit, refpote,
fed fugite for-
nationem.*

*S. Auguft. in
ferm. quodam
dom. 25. pofit
Trinit.*

*e Hoc viti-
um non vincit
ur nifi per fug-
am; in aliis
autem vitiis
quantum plus
defcendit ho-
mo ad cogi-
tandum parit-
ulares condi-
tiones, tanto
plus inveni-
unt peccata;
ibi diffinitio;
in fornicatio-
ne autem quan-
to plus defcen-
dit ad cogitan-
dum parit-
ulares condi-
ones in tacli-
tus & simili-
bus, tanto plus
invalefcit cau-
tatio prater
quod hoc viti-
um vanitate
occationes fa-
gendo & co-
gitationes.*

*Lyranus in
hac verba:
Fugite forni-
cationem.*

*Victoria for-
mationis non
est alius quam
jura, nifi fecit
Jofeph cum
Domina fan-
Salmer in
victoria Jofeph.*

om daer in ten leften te befwycken. Daerom moctmen alle foorten van onkuyscheydt vlieden, ende alle occafien ende gepeyfen daer van terftondt verflooten.

Doch men moet hier weten, dat al dit vluchten ende vechten in een ieder plaetfe grypt, hoort hier eerst op de verferinge der Poë- ten.

Eene maghet ofte Nymphe *Daphnis* genaemt op de jacht wesen- de viel in het gezicht van *Phabus* figh oock daer vindende in den bosch. De eerbaere *Daphnis* fagh *Phabus* recht op haer aencomen, wat soude fy doen? Sy en bevondt niet geraedtfamer, als haer te be- geven op de vlucht, het welck de Goden ende Godinnen soo be- haeghde, dat fy de maeght in dat peryckel fynde, terftondt veran- derden in eenen laurierboom, tot teecken, dat fy om haer vluchten tot bewaerenisse haerder fuyverhey, eenen lauwers-croon wel had- de verdient, soo datmen van haer met reden wel gefeydt heeft:

Fugā lauriferos parit illa triumphos.

Dat is:

*Met recht fy weerdigh is den loon;
De vlucht haer geeft een lausvers-croon.*

Om met een woordt te seggen, de vlucht is nut ende noodigh in het gevaer van de deught van fuyverheydt.

Bemerekt dit volgende dichtjen.

*Wilt ghy ô Christen mensch aen uwen Godt behaeghen,
Vlucht aller vrouwen list met al haer soete laeghen;
De vrouw is te doornapt, die menigh mensch bederst,
Siet, dat door haer gezicht u siele niet en sterft.
Dies vlucht haer, sige wys; dus sult u siele bewaeren;
Die forgheloos hier leeft, is nuwer wel gevaeren.
Dit is den besten raedt. Doch eerst op Godt betrouwt.
Siet dan, dat ghy 't gesicht der vrouwen niet aenschouwt.*

Ick sluyte met de spreuck van een geleert man, handelende van de voorsichtige vlucht van *Jofeph*, op dat ghy hem naervolgen- de over de onfuyverheydt moogt triumpheren. De victorie over de onfuyverheydt, seght hy, is principaelyck gelegen in de vlucht, ge- lyck het gebleken heeft in *Jofeph* vluchtende syne onfuyvere ende on- betaemelycke meesterisse. Hier mede is het genoegh.

Laet ons nu voorts gaen sien in het volgende capittel, hoe dat den fuyveren ende onnoofelen *Jofeph* van syne onkuysche oppervrouw valichelyck van ontuchtigheydt wierdt beschuldight by haeren man *Pamphar*, die haer te lichtelyck geloofde.

III. CAPITTEL.

Joseph wordt valscheelyck beschuldight van syne meesteresse by haeren man Putiphar, den welcken haer te licht geloovende, den selven doer smyten in den kercker, alwaer hy teenemaal op Godt betrouwende, ten lesten de gratie windt van den oversten des kerckers.

Elyck wy terstondt gesien hebben, dat de boosheydt van de onkuyscheydt oorsaeck is van soo veel quaedts, soo magh ick oock seggen, dat eene ontuchtige ende oneerbaere vrouwe alle boosheydt dickwils comt te bedryven, om haere vuyle lusten in te volghen, verstootende alle deughden, oock niet spaerende het leven van een ander; het welck immers blyckt in de vrouwe van *Putiphar*.

Als sy nu sagh, dat den suyveren jongelinck haer hadde verstootten, ende nu ontvlucht was, synen mantel laetende in haere handen, sy daernaer vol van furie ende rasernye vervloecht hem, den welcken sy corts te vooren met soo eene sotte ongeregeltheydt hadde bemint. Hier saghmen, dat het naer het gemeen seggen, aen eene vrouwe teenemaal eygen is, ofte te beminnen, ofte te haeten.

De gequettste hetde is grammoedigh, maer besonderlyck de onsuivere liefde, ende hoe grooter de onsuivere liefde is, hoe grooter is den haet; jae niet en isser soo crachtigh ende geweldigh als den haet van eene ontuchtige vrouwe, als sy van haere hope berooft is, ende in haere vuyle liefde bedroghen. Voorts ist dat sy in de daet, oft in den quaeden wille plichtigh wordt bevonden, niet en isser verstandigher, om haer daer uyt te maecken, ende oock niemandt stoutter, om sonden op sonden te doen, gelyck was dese meesteresse van *Joseph*: In vollen haet ende furie synde neemt sy eenen goddeloofsen raedt, heel gelyck aen den haet, daer *Phadra* daernaer in de volgende tyden mede ontfteken was teghen *Hippolytus* haeren stief-sone van de welcke *seneca* uyt haeren naem aldus sprack:

*Proverbium;
Aut amat,
aut odit mu-
lier.*

Deprensâ culpa est. Anîme quid segnis stupes?

Regeramus ipsi crimen; atque ultro impiam

Venerem arguamus; scelere velandum est scelus.

Het welck men aldus can verduytschen:

Het quaedt is achterhaelt, maer waer om dies ontstelt?
 Dringht hem het schelmstuck op met list, oft met geweldt.
 En of ghy wordt beticht, gelastert, en begeckt,
 Siet, dat ghy 't quaedt met quaedt en boosheydt overdeekt.

a Mulierissima tunc
 est, cum stimu-
 los pudor ad-
 movet. Juven.
 b Inter qua-
 drupedia nihil
 terribilius le-
 one, aut inter
 reptilia dra-
 cone crudelius
 sed nihil tam-
 en ad malam
 mulierem. S.
 Ephrem.
 c Vocavit ad
 se homines do-
 mus sua. Gen.
 39. v. 14.
 d Iosepho
 foras egresso
 mulier adul-
 terii sui tenta-
 menta vulgari-
 vit exalians
 vocem suam,
 eo quod reli-
 tis vestibus
 Hebraeus. aufu-
 geret. Ipsa i-
 gitur, quod ce-
 lare debuerat,
 prodebat, ut
 commissio cri-
 mine lederet
 innocentem.
 S. Ambr. lib.
 de Ioseph. c. 5.
 e Si pudica
 esset, abscon-
 deret oppro-
 brium suum,
 sed quia di-
 vulgat, se ip-
 sam ream con-
 stituit. Oleast.

Dese boose ende onsuivere huif-vrouwe van *Puiphar* door eene heiliche furie ontfleken om haere verstootinge ende misfachinge versint by haer selven eene vervloecte wraecke van de doot selve, met de welke sy haeren onnoofelen dienaar *Ioseph* wilde overvallen. Soo boos is den haet van eene ontuchtige vrouwe, seght den Poët a *Juvenalis*, als sy wordt aengedreven door eene oneerlycke liefde.

Den b *II. Ephrem Syrus* seyde, dat eene onkuysche vrouwe selfs de wreedtste bestie te boven gaet: Onder de viervoertige gedierten, seght hy, en isser niet schrickelycker als eenen leeuw, ende onder de cruypende gedierten en isser niet gevaerlycker ende wreeder als eenen fenynigen draeck, maer evenwel sy en syn noch niet te vergelycken by eene quaede ende booswillige vrouwe.

Wat heeft dan die boose ende onkuysche meesterste van *Ioseph* gedaen? Voor eerst merkende, dat hy was wech gelooopen, ende nu haer selven alleen vondt met den mantel in de handen, sy roept terstondt by haer met een groot getier alle die in huys waeren, gelyck c *Moyse* seght. Waer op den d *H. Ambrosius* aldus spreckt: Als *Ioseph* vertrocken was, die oneerbaere vrouwe heeft terstondt het aengedaen geweldt van het overspel met luyer stemme bekent gemaect, seggende, dat den hebreeuwtschen jongelinc syn cleedt achterlactende, wech was gelooopen. Maer wat voor eene uytfinnige blindtheydt? Sy brengt self te voorschyn het ghene sy hadde moeten verlwyghen ende verborghen houden, om haere eere niet te cort te doen; maer het was haer genoegh, den onnoofelen te beschaedighen, hem te betichten ende te overvallen met een misdact, dat sy self gedaen hadde.

Waer het saecke dat sy eerbaer hadde geweest, seght den geleerden e *Oleaster*, sy soude het schandigh werck verholen gehouden hebben; om dat sy het vercondighr, sy maect haer selven plichtigh.

Sy trachtete evenwel by de dienst-boden, maerten ende knechten, die op haer geschreuw aengecomen waeren, haer selven te beclaedghen over het schelm-stuck van *Ioseph* haeren dienaar, die nu gevlucht was.

Wie soude hier nu connen, jaec derven dencken, dat soo een schandigh werck het besteeck was van haer opper-vrouwe self?

Maer dat heeft de boosheydt in haer selven, seght den ^a *H. Chrysofomus*, dat sy haer altydt stelt teghen de deught, ende haer quaedt op een ander tracht te leggen; den jongelincq beschuldigende van het ghene, daer sy self plichtigh in was, haer willende verschoonen door synen mantel. Wie soude hier soo eene onbeschaemtheydt van eene vrouwe verwacht hebben? Sy is eene vrouwe sonder schaemte ende sonder eere roept den ^b *H. Prosper* overdenckende haer stout bedryf, sy brandt van vuyle liefde; sy bemint, ende sy vervolght hem, sy heeft genogentheydt tot hem, ende is vol wreedtheydt; ende om dat hy niet en wilt toestemmen aen haer onbehoorelyck versoeck, sy wilt hem verderven, ende doen sterven, die sy eerst schein te beminnen.

Uyt al het welck genoegh blyckt, datmen magh seggen, dat de onsuivere liefde geene liefde en is, maer eenen waerachtigen haet; want als men een ander schynt te willen wel doen, men wilt hem quaedt doen; ende men is uyt tot syne schande ende verderf. Diesvolgens die onsuivere huysvrouwe van *Phisphar* als sy haeren dienaer *Joseph* wilt brenghen tot schande, tot den kercker en tot de doot, sy geeft clær te kennen, dat sy hem geensins en bemint, maer ten uyttersten haet; hy en bemint my oock niet, maer hy haet my, die my aenloekt tot sonde, ende my verweckt om Godt te vergrammen, ende soo euwelyck verloren te gaen.

Voorts die onbetaemelycke liefde verblinde ende verduysterde haer soo seer, dat sy niet en wite, wat sy dede, ende wat sy seyde: Hoort, sy en beschuldighde niet alleen haeren knecht, maer beticht oock haeren man self by die van den huysē. Siet, seght sy, mynen man heeft diē hebreuschē jongelincq hier ingebrocht op dat hy my tot spot soude stellen; jaē hy is oock plichtigh, ende het is synē schuld, om dat hy soo onvoorsichtelyck eenen wolf voor een lam ende soo voorts, in ons huys heeft laeten comen; wie en soude dan met recht niet seggen, dat mynen man de oorfaecke is van alle dese affronten ende schandaelen? hy heeft desen vrendelincq, ick en weet niet, wie, ende van waer geboren, laeten incoopen ofte self gecocht, om ons aldus uyt te schelden, ende in schande te brenghen, want wat isser meerdere schande ende versmaedinge, als dat eenen knecht ende ikeve syne meesterisse, eenen gevangen syne opper-vrouwe, ende huys-vrouwe van eenen prince van *Coninckx* huys sal derven niet alleen aenlocken, maer met geweldt aenvallen, ende tot oneere willen brenghen?

Doch eer ick voorder gaen, wy moeten hier eerst eenē corte leeringe hooren. Dit is even wel al te waer, dat veel getrouwde mans seer dickwils onvoorsichtelyck hunne vrienden ende heeren van ken-

^a
Hoc modo se habet militis, semper contra virtutem pugnat, & ei sua peccata affliccare vult id, quod haec faciebat, adolescentem criminans, & se innocentia larvā induit, & dixit propter hoc & illud vestes reliquisse & se retinuisse illas.
S. Chryfolt.

^b
Impudica mulier ardet amans, amat & persequitur, concupiscit & servit, & quia ad stuprum non consentit, cruciandum illum statuit, quæritque perire quem diligit.
S. Prosp.

^c
Et ait ad eos: Introduxit virum hebreum, ut illud ret nobis.
Gen. 29. 21. 24.

^a
*Ipsius mari-
 tuorum cō-
 parant adul-
 teria. Iul. Iu-
 l. Episc. Epi-
 Lufitanie*

^b
*In argumen-
 tum ergo huius
 rei nōm pal-
 lium ostendit
 marito rever-
 tenti domum.*

Gen. 39. v. 16.

^c
*Cum ergo e-
 jus Dominus,
 huius maritus
 advenisset (no-
 tum quid fu-
 rens summa
 fossa) menti-
 ra est inquir-
 itas sibi: falsa
 pro veris affir-
 mat, volenti-
 am dicit per-
 fessam esse,
 quam fecerat.*
S. Prosper.

^d
*Marius ex-
 ceptante zele-
 tyria facere
 cepit in ser-
 vum, victus
 nuntium ora-
 tionis & lacry-
 mis mulieris,
 amoris plus
 retribuens, omi-
 ssa ampliori
 veritatis in-
 quirit: ne,
 collaudata
 prius uxoris
 fide, audacem
 facinorose re-
 nem danna-
 rum; ob uxoris
 pudicitiam
 & agnoscit plu-
 rimum istum
 comperta lo-
 nestatis. Jos.
 Jacobus.*

nisse met hunne knechten binnen huys brenghen, ende soo somwy-
 len occasie geven van groot peryckel aen hunne huys-vrouwen ende
 dochters, ende aen de dienit-maeghden, het welck geschiedt niet
 sonder schande van de mans ende van de vrienden, over het welck
 de huys-vrouwen ende de dochters souden moghen claeghen, om dat
 den man ende vader in den huysc gebrocht heeft eenen persoon tot
 schande van syne familie.

Dus claeghde maer valschelyck die Egyptesche vrouwe over haer-
 ren knecht *Joseph*, maer andere huys-vrouwen ende dochters sou-
 den hier over somtydts met meerdere reden connen claeghen over
 haere mans ende vaders.

Eenen godtvruchtigen ende treffelycken schryver seer vermaect
 door syne boeck en in het derde deel uytleggende het 39. capittel
 van het boeck *Genesis*, te weten den *E. P. Benedictus Ferdinandus*
 van onse Societeit getuyght gehoort te hebben uyt den mond van
 eenen van de principaelste Bischoppen in Portugael, den welcken
 seyde, dat volgens de clachten aen hem gedaen, de mans meesten-
 deel de oorsaeck sijn van de misbruycken ende ongevallen, die over-
 comen aen de vrouw-persoonen van den huysc, om dat sy somtydts
 mede brenghen andere heeren, die allenskens al te groote kennisse
 maecken.

Maer om wederom te spreken van de arglistigheydt van die on-
 suyvere huys-vrouwe van *Putiphar*: ^a *Moses* in het boeck *Genesis*
 seght, dat sy aen haeren man van buyten t' huys comende den be-
 houden mantel van haeren gevluchten knecht terstondt toonde, als
 tot preuve van haere getrouwigheydt.

Maer siet wat eene valsche beschuldiging ende onbeschaemtheydt!
 daer noch by met roepen ende lieghen soeckt sy haer te ontchul-
 dighen, ende haer boos besceek op den onnoeselen *Joseph* te leg-
 ghen. Hier can men sien wat eene ontuchtige vrouwe sal uytwer-
 ken roept den *H. Prosper*: soo spreekt hy: De boosheydt gebruyckt
 oock de leughen, sy brenghet de valscheydt voor in de plaetse van
 de waerheydt, seggende, geweld onderitaen te hebben, daer sy
 het selve hadde gedaen.

Maer hoe moecht hier *Putiphar* haeren man gestelt sijn? Soo staet-
 ter in de *H. Schrifte*: Dese dinghen gehoort hebbende, ende te
 seer gelaovende syne huys-vrouwe, is hy seer gestoort geweest.

^d *Josephus* eenen joodschen schryver verhaelt dit wat breeder:
 Haeren man seght hy door de jaloursheydt verblindt, heet teghen
 den knecht beginnen te racsen, gewonnen door de woorden ende
 traenen van syne huys-vrouwe, de sotte blinde liefde te veel toege-
 vende; eerst geprefen hebbende haere trouwe sonder voorder onder-
 der-

derfoeckinge heeft den knecht als misdædigh, soo hy quaelyck meynde, in den kercker gesmeten, nu grooter behaeghen nemende in de getrouwigheydt van syne huys-vrouwe, ende nu oock getuyge synde van haere eerbaerheydt.

Maer dit was een blindt ende onbedacht oordeel van *Putiphar*; den onvoorsichtigen oordeelder en merckt niet eens, dat het achtergelaeten cleedt ofte mantel een claer teecken is, dat syne huys-vrouwe selfschuldigh is, ende dat sy self den mantel heeft afgetrocken, den welken *Joseph* uyt eerbiedinge liet volghen.

Wel hoe seght hier wyselyck den voor-gemelden *a. Philo* naer de waerheydt gesproken, waert dat den jongelinc eenigh geweldt aen syne meesterse hadde willen doen, hy hadde lichtelyck synen mantel connen wech nemen, oft hadde hem connen vast houden, gemerckt hy streeker was als syne meesterse. Hier uyt conde ende moeste haeren man claerlyck achterhaelen de onbeschaemde leughen van syne huys-vrouwe ende onnooselheydt van *Joseph*.

Boven diën waerom en ondersoect *Putiphar* alles niet met meerdere forge? Waerom en ondervraecht hy niet den ghenen, die beschuldigh was? Waerom hem niet gehoort? die sich conde verontschuldighen? Niemandt en maghen oyt veroordeelen sonder den selven te hooren volghens de spreuck van alle de Rechtf-geleerde: *Qui statuit aliquid parte inaudita altera, æquum licet statuerit, haud æquus fuit.* Dat is: Die iet getelt heeft sonder partye te hooren, al waer het geschiedt naer de rechtveerdigheydt, hy en is even wel niet rechtveerdigh, ende hy heeft teghen de rechtveerdigheydt gefondicht, om dat hy conde misdoen. *Putiphar* hadde misdaen teghen de rechtveerdigheydt, om dat hy *Joseph* te vooren niet en hadde gehoort, den welken hy, alles wel ondersocht hebbende, onnoosel soude hebben bevonden.

O boosheydt! O onrechtveerdigheydt! O slechte slaeve als ghy fyt van uwe vrouwe. Verachtelycke mans, die uyt blinde liefde, ende berispelycke cranckheydt onder haere vrouwe staen! van de welke den Propheet *Isaas* tot hantschande seyde: De vrouwen hebben haere mans overheert: *Mulieres dominatae sunt eis.* cap. 3. v. 12. *apud à Lapide*; het welck noch meer schandigh ende plichtigh is, als het streckt tot achterdeel van een ander, gelyck het met *Joseph* geschiede.

Ende *Putiphar* hadde immers kennisse van synen getrouwen die-naer *Joseph*, den welken hem wel elf jaren soo getrouwelyck ende eerlyck hadde gedient, die hy oock noyt in leugen-tael, noch in dieverye, noch in valscheydt en hadde bevonden; diën nochtans sonder

2
Enimvero si vim Domine adolescens voluisset inferre, facile virtus melior amiculum tenuisset, ac pallio spoliatus apparet, quia corpus subtrahens, illud neglexit. Hinc maritus pesser impudentissimum mendacium uxoris, & innocentia ferri optime colligere. Idem Philo.

a Inuidia
causa, inex-
plorata fide
iniquam re-
us criminis in
carcerem Jo-
seph conici-
tur. S. Ambr.
de Josepho.

b Si quidem
non credula
reum esse, non
oper. erat eum
in carcere
conicere, si
credula, ve-
ram esse, quod
Egypti dicitur.
tunc
neque carcere
dignus erat,
sed apte ple-
cti & extre-
mam poenam
pati debeat.
S. Chrysost.
hom. 62. in
Genesim.

c Suprema
manus erat,
quae barbarum
detinuit, &
non permisit
ad eadem iusti-
fessionem. Om-
nipotens De-
us, in illi
seu exhiberi
misericordiam,
ut in iectus in
carcerem tan-
tum illi suam
deklararet
virtutem.

Idem
Chryl. hom.
62. in Gen.
d Josephus
vo. centam
suam Deo co-
mittens neque
se defendere
curavit, neque
rem in ge-
nerat.

der den selven eens te hooren, op de eerste beschuldiging van syne huyl vrouwe, wiens dertele ongeregeltheydt bekend conde welen, comt hy soo lichtelyck te veroordeelen

Voorwaer dat was al te blindelinx, ende al te lichtveerdelyck geloofst: in iet te gelooven, moetmen altydt traeghsaem ende wylelyck voortgaen.

Den Roomsehen Philosoph *Seneca* heeft hier van eene wyse spreuck achtergelaeten in synen 3. brief: Alles aen een ieder te gelooven, seght hy, is eene foute ende gebreck, ende het is oock quaelyck ende onvoorlichtelyck gedaen, niet het minste aen iemandt te willen gelooven: *Utrumque vitium est omnibus credere & nulli*. Men comt dickwils bedrogen te worden, alsmen terstondt aen een ieder geloof geeft, ende alsmen oock aen niemandt en geloofst.

Astierus den Coninck van *Persien* hadde te licht voort gegaen op het woordt van *Amin*, ende aldus hadde hy alle de *Joden* ten onrecht laeten veroordeelen ter doodt, die onnoosel waeren, gelyck hy het daernaer uyt de Coninginne *Esther* verstondt, het welck *Amin* daernaer met de doodt moette becoopen. *Putiphar* en moeft het oock soo licht niet geloofst hebben.

Daer-en-tusschen seght den *a H. Ambrosius* wordt den onnooselen *Joseph* sonder gehoort te worden in den kercker geworpen als plichtigh van de doodt.

Maer hier is iet wonders te bemercken, te weten waerom dat *Putiphar* synen dienaar *Joseph* soo plichtigh, gelyck hy meynde, niet terstondt en dede sterven, maer alleen in den kercker worpen, ende in eenen kercker die soo schandigh niet en was, ende die maer en diende voor treffelycke personen, die ergens in plichtigh waeren.

Als *Putiphar* geloofde, seght den *b H. Chrysostomus*, dat *Joseph* misdadigh was van overspel, waerom en dede hy hem niet terstondt sterven? Ende waert dat hy hem niet plichtigh en kende, waerom hem dan gestelt in de gevangenisse?

Den selven *c H. Vader* seght daernaer, dat het een werck was van de Goddelijcke Voorzienigheydt, de welke *Putiphar* ophiel, om *Joseph*, die onnoosel was, niet ter doodt te bronghen. Den gemadigen ende almachtigen Goat, seght hy, heeft maer alleen syne bermherdigheydt aen *Joseph* laeten overcomen, om als hy in den kercker was, syne onnooselheydt ende syne deught te verclaren.

Dit is nu oock ten uyttersten te verwonderen, dat den onnooselen *Joseph* in al syn ongeluck ende onrecht noyt in het minste en heelt geclaecht, ende sich niet verontschuldigh, gelyck de andere gevangenen pleghen te doen, besonderlyck als sy onnoosel syn.

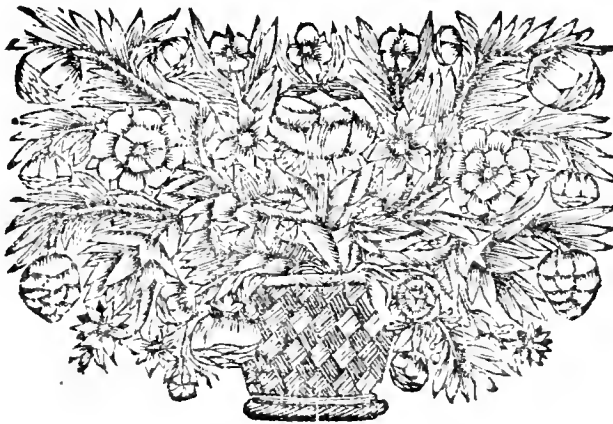
Joseph liet syne onnooselheydt teenemael aen Godt, denckende, dat hy machtiger was, als die hem in den kercker hadde doen itellen. Ende voorwaer hy en is in syne hope geenfins bedroghen geweest, want hy terifondt de *voorsienigheydt* Godts gewaer wierdt, gelyck den ouden joodtschen schryver *Josephus* in de historie van *Joseph* verhaelt.

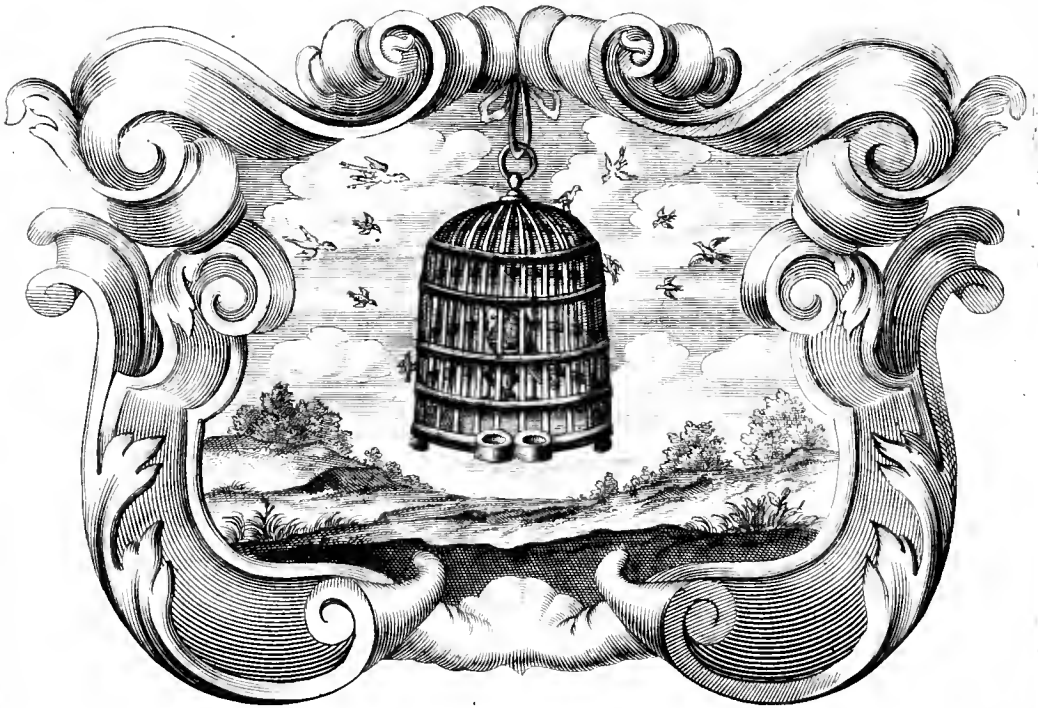
De *a* H. *Scripture* seght het oock in het cort met dese woorden: Den Heere was met *Joseph*, ende heeft syns ontfermende, hem gratie verleent in de ooghen van den oversten des kerckers. Dit waeren de vruchten van syn betrouwen op Godt, in den welken hy synen vollen troost hadde. In de gevangenisse vondt hy den vrydom syns herten, ende was altydt in ruste ende volle blydtschap met Godt, in de gelyckenisse van de gesloten voghelen, by exempel van eenen *Papegaey* in syn huysken, den welken als in vryheydt ende vreught schynt te leven.

Dit sinne-beeldt van den *Papegaey* sal den leser, soo ick hope, in danck nemen, het welck ick hier wat breeder uytgeleydt sal voorstellen.

Het opschrift can wesen als volght naer de print.

*erat indicavit
uni hac spe cō-
solabatur &
sustentabat,
potentiorē
Deum esse is,
qui se vincit.
rent. & sane
sua spe minime
frustratus
mox singula-
rem erga se
Providentiam
expertus est.
Josephus. l. 1.
antiq. Judae.
a Fuit autem
Dominus cum
Joseph & mi-
seratus illius
dedit illi gra-
tiam in con-
spectu Prin-
cip. Gen. 39
v. 12.*

*Sonder forgh hier ben gerust,
Ick hier leef in volle lust.*

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

HOe wonder is diën Godt in syn verholen wercken,
Soo ieder op de aerd' en in de lucht can mercken:
Siet, hoe aen het gediert, dat op de wereldt leeft,
Hy door syn vaders forgh het aes en voedsel geeft.
Hy door syn vaders forgh het aes en voedsel geeft.
De visschen in het nat, de voghelen daer boven
In alles wel gerust altydt den schepper loven
Met haer geswien en sanck en wranght en volle lust,
Van alles syn voorsten altydt in vrye rust.
De sivalmen in de locht, oock in de selle winden
In 't midden van de vlucht voor aes de vliegskens vinden.
Voorsvaer een soet gepeys, hoe Godt het al bestiert,
Of dat op d' aerde leeft, of door de hemlen sviert.

De beestjens i' alle cant, oock van den vroeghen morghen
 Door 't soet bestieren Godts gants leven sonder sorghen;
 De voghels in de koy, de beesten in het kor
 Elck naer syn aerdt en macht bedancken haeren Godt.
 Den Papegacy verblydt een ieder met syn sluyten,
 En weet syn soeten clap met klyen sanck te sluyten;
 En of syn huysken sluyt, rondsom wel toegerust,
 Is echter niet onstelt, maer leeft in volle rust.
 Men hoort de soete beest heel daghen ende weken
 Gestaten in syn koy als oyt te vooren spreken;
 Men geeft den vollen lof aen onsen Parroque,
 Van dat een ieder heeft men deelt den voghel mē.
 Hoort bidd' ick, hoort hem wel, by sal syn demujen seggen,
 En soo hy is geleert sich weten oyt te leggen:
 Hoort, Papegacyken roept: dies swordt hy wel voorsten,
 Strax hy wat noetjens crygh van al de goede lien.
 Of hy in 't huysken sit, en houdt niet op van singhen,
 En weet in synen sanck oock door den rinck te springhen.
 Soo is hy heel gerust, en sonder sorghe leeft;
 Een ieder voor hem sorght, en dranck en voedsel geeft.
 Wat dunckt u, die du leest? ghy moet de saeck onbunden,
 Ghy sult in 't sinne-beeldt hier onsen Joseph vinden:
 Hy sat, dogh sonder schuldt in synen kercker vast,
 Siet hoe het voorigh beeldt seer wel op Joseph past.
 Sat daer niet als te voor bemint van synen vader
 Verr' boven al de rest, maer nu als een verrader
 Van 't recht van synen heer, en schender van syn vrouw,
 En, soemen dencken mocht in 't midden van den rouw.
 Doch echter soo gestelt en laet den moet niet vaeren,
 Godt wild' hem om syn dacht in syne gunst bewaeren.
 In Godt is al syn rust, in 't minste niet benoudt,
 Midts by onnoosel is, alleen od Godt betrouw.
 Jae voelt sich leel versterckt in 't midden van syn stryden,
 Dies hoortmen hem den Heer en Godt gebenedyden,
 Of hy daer sit, naer siel hem Godt den vrydom geeft,
 Van synen Heer bemint, in volle vreught daer leeft.

IS 't dat wy met sommige schryvers ende met *a Salianus* in syne kerckeycke historie geloof willen geven aen den boeck van de testamenten van de 12. Patriarchen, ick hoore *Joseph* daer aldus spreken: Ick ben geworpen in eenen kercker, maer ick hebbe in volle vreught synde met blyde stem mynen Godt geëert ende geloofd.

*2. Cantus
 sum in car-
 cem; ego autē
 hilariter
 vocē
 gaudens glo-
 rificavi Deum
 meum, 117. Ps.*

12. Patriarc.
 apud Salian.
 i. hift. Ecclcf.
 a Jofeph car-
 ceris anguftis
 clauditur, &
 latitudine pa-
 radifi fatur.
 Ludov. Caft.
 Epif. Prælav.
 in fan exerci-
 tationibus in
 Genefim.
 b Tradidit
 Jofeph in car-
 cerem, fed cum
 illo Deus in-
 cluditur, cum
 tali comite
 nullam in car-
 cere moleftiam
 fentiebat. S.
 Bañil. Seleuc.
 erat. 10. de
 Jofeph.
 e Unius pri-
 cipis deperdi-
 ta gratia al-
 terius dolen-
 tiam invenit:
 dexteritas in
 agendo favo-
 rem conſultat,
 cui Dominus
 ejus adjutor,
 qui illum dif-
 perdit; Lipp.
 in Gen. cap.
 39. v. 21.
 d Custos car-
 ceris fidem ejus
 & diligentiam
 in abfol-
 vendis operum
 penfis confide-
 rans, a forma
 dignitatem,
 folvit eum de
 vinculis, cum-
 que miferiam
 aliquanto le-
 vorem reddi-
 dit, velu eti-
 am, non modice
 ori

Voorts eenen geleerden man *a Ludovicus Caftaneus* Biffchop van *Poitiers* in *Franckryck* fprekende van de hengehe gevangeniſſe van *Jofeph*, ſeght dat hy evenwel daer was gelyck in het paradys van den grooten hemel, dieſvolgens in groote blydtſchap ende voldoeninge. Hy en conde niet droef wesen, daer hy Godt met ſich hadde in den kercker ſeght oock den *b H. Bañilus Seleuciensis*: Daer Godt is, daer is alle vreught; in Godt vindt *Jofeph* alle ruſte, aen den welcken hy ſich geheel overgaf.

Behalven den inwendighen trooft, den welcken hem Godt ge-
 duerelyck mededeelde, heeft hem ſyne Goddelycke *Voorsienigheydt*
 doen winnen de gratie ofte de gunſt van den opper-overften van
 den kercker.

Veel treffelycke mannen bemercken hier noch eene wondere berm-
 hertigheydt Godts in deſe foete beſtieringe van den onnoofelen ende
 ſuyveren *Jofeph*.

Hy was uyt de gratie gevallen van ſynen heer ende meeſter *Pu-
 tiphar* om de valſche beſchuldige van ſyne huyl-vrouwe, ende daer
 om heeft hy hem doen ſtellen in den kercker, maer liet, *Jofeph*
 cryght wederom eene andere ende nieuwe gratie, ende windt de
 vriandſchap van den overften van de gevangeniſſe, den welcken ge-
 ſien hebbende den foeten aerdt van *Jofeph*, ſyne getrouwigheydt ſy-
 ne behendigheydt ende neerſtigheydt hem den voilen laſt geeft over
 alle de gevangene, ende als meeſter daer overſtelt, alles aen hem
 toebetrouwende. Die Godt bytaet, wie ſal hem ſchaedigen, ſeght
 diën geleerden Biſſchop *c Lippomannus* uytleggende deſe volgende
 woorden van het *Genefis*: Hy heeft hem ſyns onttermende, gratie
 verleent, in de ooghen van den overften des kerckers, den welcken
 hem in handen heeft geleverd alle de gevangenen, die daer in den
 kercker waeren, ende al datter geſchiede, dat was onder *Jofeph*,
 ende den Heer was met hem, ende beſtierde alle ſyne wercken.

Het ſal oock de pyne weerd ſyn, daer van te hooren ſpreken diën
 ouden ſchryver *d Jofephus*: Den overften van den kercker, ſeght hy,
 bemerkende de getrouwigheydt van *Jofeph*, ende de neerſtigheydt
 in alle ſyne dinghen wel te doen, ende de weerdigheydt van ſyn
 ſchoon gelact, heeft hem de banden doen los maecken. ende die
 moeyelyckheydt heeft hy wat verſoet, ende hem betere ſpyſe als aen
 de andere gevangenen doen geven.

Den *e H. Ambroſius* ſpreckt noch van andere ontfanghen jonſten,
 ſeggende: *Jofeph* heeft foodanige gratie gevonden by den bevel-heb-
 ber van den kercker, dat hy oock gevangen ſynde de ſleutels van
 den kercker moelte bewaeren, ende alle de gevangene in ſyne han-
 den ſtelde. Dieſvolgens *Jofeph* en voelde gene moeyelyckheydt,
 ende

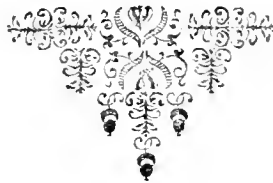
ende verfoete self het verdriet van de andere mede-gevangene, de selve dienst doende ende vertroostende.

Ick sluyte dit capittel met den voorgemelden Biffchop *a Lippomannus*: Dese jongelinc, seght hy, is geboren tot het Ryck, om alleen onder syne broeders te gebieden in het huys van den Prince, hy gebiedt oock in den kercker, ende voorwaer met alle neerftigheydt, cloeckheydt ende getrouwigheydt; voor alle de gevangene soo sorgende, dat hy de selve in eenige droefheydt niet sien en conde, sonder die te vertroosten, ende te helpen, soo veel als het hem mogelyck was. Hy hadde van Godt gecregen syne goddelycke gratie, als eenen sone van de Patriarchen; hierom hadde hy geluckigen voorspoedt door de jonite van de Goddelycke *Voorfienigheydt*. Aldus en can heel de wereltd niemandt schaedighen, ist dat hy syn selven niet beschaedight en heeft; aen den welcken Godt syne gratie sal gejoint hebben, gelyck het maer al te claer in *Joseph* heeft gebleken, den welcken soo dickwils uyt soo menige peryckelen door Godts bermhertige bestieringe verlost is, wiens sterke cracht ende soetigheydt wy nu dickwils voor gestelt hebben, in hem aldus meer ende meer door soet ende suer te leyden tot eene onverwachte glorie ende verheffinge boven alle syne broeders, door welckers haet ende nydt hy soo verre geraeckt was, datter menschelyck sprekende geene de minste hope meer en scheen te wesen, om daer uyt te geraeken. Maer dat was alsdan, ende het is noch hedendaeghs den handel Godts met de menschen, oock met syne beste vrienden, de welke hy somtydts laet comen in den uyttersten noodt ende swaerigheydt buyten alle hope van 's menschen hulpe, als hy ten lesten de selve naer eene langhe oeffeninge van deught met meerdere verdiensten ende glorie daer uyt comt te verlossen, gelyck wy nu breeder in de volgende fede-leeringe sullen gaen betoonen.

*ori quam reli-
quos vinclos
cum uti per-
misit. Joseph.
lib. I. Antiq.
a Invenit
Joseph ejusmo-
di gratiam,
ut, qui fuerat
clusus in car-
cere, ipse poti-
us carceris
claustra ser-
varet, & in-
clusos omnes
in potestatem
ejus commit-
teret: Itaque
Joseph non
solum carcerem
non sentiebat,
sed alios
quoque carce-
ris levabat a-
rumna. S.
Ambrosius de
Joseph.*

*b Sic ad im-
perium natus
est vir illent,
quocumque
divertisset ubi-
que regna-
ret, inter fra-
tres, in domo
Principis, nunc
quoque in car-
cere magistra-*

tum gerit, & quidem diligenter & strenue, summaque fide captivis sic omnia suppeditando necessaria, ut etiam non ferre illos posset vel tristiori vultu evigilantes. Gratiam divinam fuerat assecutus vere Patriarcharum filius, ideo Dei providentia proficiet in omnibus. Neminem ledere potest vel totus mundus, cui Deus per gratiam adjitit. Lippomannus in Genesim.

146 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT
SEDE-LEERINGE.

In de welke getoont wordt, dat Godt somwylen de menschen, oock syne vrienden alleenelyck comt helpen, als sy syn in den uyttersten noot, vreeje ende benoudttheydt.

^a
Factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus in tribulatione. Psal. 9. v. 10.

^b
Hæc venditum justum non dereliquit, sed à persequentioribus liberavit eum, descenditq; cum illo in foream & in vinctulis non dereliquit eum, donec asseret illi scriptum regni. Sup. 10. v. 13. & 14.

DEn Propheta David hadde dickwils geweest in groote swaerigheden peryckelen ende in eene uytterste vreesse, maer Godt heeft hem altydt op synen tydt bygestaen, ende daer uyt geholpen, gelyck hy self bekent in synen ^a 9. Psalm. Godt is my, seght hy, geworden eenen helper op den bequaemen tydt intriëbulatie.

Soo handelt Godt somtydts met syne vrienden. Eer ick dat betoone in verscheyde gevallen, hoort eerst, hoe dat Godts wysheydt dit getoont heeft in ^b *Joseph*, den welken hy evenwel ten lesten niet verlaeten en heeft, maer van syne vervolgers verloft, ende met den welken Godt neder gedaelt is in den put, ende in den kercker; in de banden en heeft hy hem niet verlaeten, tot dat hy hem aebrocht den scepeter van het ryck. Het welck alles van *Joseph*, gelyck het blyckt, clærlyck geseydt wordt, die nu verscheyde keeren gelyck wy gehoort hebben soo verre gecomen was, datter voor hem geene hope meer en scheen te wesen, besonderlyck als hy van syne onsuivere meesterse by haeren man *Puiphar* van het schandigh overspel beschuldight was, ende daerom in den kercker getmeten.

Soudemen niet sekerlyck gedacht hebben, dat hy om dit groot misdaedt door last van *Puiphar* terstondt met de doot soude gestraft geweest hebben; nochtans hy en dede hem maer alleenelyck in den kercker ende in de banden stellen. De Goddelycke *Voorzienigheydt* heeft hem daer in dit uytterste peryckel synde te hulpe gecomen: *In vinctulis non dereliquit eum: In opportunitatibus, in tribulatione.*

Voorwaer den *Voorzienighen* Godt en verlaet noyt de syne, al ist dat sy syn in een uytterste gevaer, want hy salse op het onverwachts de handt geven, hy salse verstercken ende vertroosten, ende dit tot syne meerdere glorie, tot oeffeninge van verduldigheydt, tot vermeerderinge van de verdiensten, ende tot hunne meerdere eere ende geluck. Het schynt dat Godt hier voortgaet, gelyck eenen Coninck ofte souvereynen Prince, den welken geitelt hebbende om het bidden van eenige synder onderfaeten, eenea misdaedighen van de doot te verlossen, nochtans soo lanck wacht, tot dat hy op den wech is, gaende naer de plaetse des doodts, oft verscheynt op het schayot. Geen onbequaem sinne-beeldt, soo my dunckt, van den handel Godts..

Dit sal ick voorstellen in een rym-dicht met het opschrift het welck volght naer de print.

*Een gunst heel onverwacht
Van ieder meer geacht.*

Het Sinne-beeldt wordt uytgeleydt :

El laes! daer is geen hóp', van 't leven te verwerpen;
De doodt is vast gestelt, den plichtigen moet sterven;
Geen tydt meer van genae; den Prins geeft geen respyt,
Daer is geen bidden meer; hy is syn leven quyt:
Hy moest eerst voor den Raedt al menigh-mael verschynen,
Naer hy hadt uytgestaen de alder-swaerste pynen,
Was echter noch al cloeck; doch syne pyn seer groot,
Voor 't lest hy moest het haest betaelen met de doodt,
Ellendigh als hy is! midts 't vonnis is gestreken,
Wenst nu maer syne schuldt voor synen Godt te spreken;
Hier mè is hy gerust, en in syn siel gestilt,
Met al syn hóp' in Godt, voor wie hy sterven wilt.

Den beul is by der handt, strax wordt hy vast gebonden,
 Schier dootd wordt voorgeleydt, nu heel in vrees verstoncken,
 En als hy op 't schavot, en onder 't swerdt nu staet,
 Men hoort heel onverwachts een stem: Niet voorder gaet.
 Staet stil, daer is genae, de straf is hem vergeven,
 Den Prins hem gracy doet, den Coninck jont het leven.

Het volck staet heel verstelt, doch meer 't misdaedigh mensch,
 Als hy weer leven magh in rust naer synen wensch.

Wie can die vreught verstaen van die gaet om te sterven,
 En buyten alle hóp' syn leven moet gaen derven?

Voorwaer soo een geluck in de aenstaende dootd

En d' onverwachte vreught hem brenghen cond' ter dootd.

Het waere beeldt hier van condt ghy in Joseph mercken:

Heel wonder is dien Godt in syn verholen wercken:

Godt wilde Jacobs soon bevryden van de dootd;

Doch waerom synen vricndt gebrocht in stervens nootd?

Alleen om synen droom syn' broeders te verhaelen

Moest sonder syne schuldt schier met de dootd betaelen;

De spraeck gonck onder hun: daer comt den droomer aen,

Seer wel, hy sal daer voor de dootd haest onderstaen.

Doch 't was van Godt gestelt, hem voorder te bewaeren:

Eerst Ruben voor hem sprack, oock Judas wild' hem spaeren;

Dan nyt den put geraeckt; en soo hy was vercocht,

Door Godts bestier wierdt hy in vryen staet gebrocht.

Maer als de opper-vrouw haer knecht hadt menigh werven

Van echibreuck valsch beticht 't scheen hy sond' moeten sterven,

't Scheen, dat hem synen heer gonck straffen met de dootd,

Maer fiet, Godt door syn cracht helpt Joseph nyt den nootd.

Als hy gevanghen sat, de dootd mocht hy verwachten,

Doch Putiphars gemoedt wist Godt heel te versachten,

Als Joseph was in druck, in 't nytterste gevaer,

Strax bryten 's menschen hóp' Godts hulp' wierdt hy gevaer.

Siet hier den handel Godts: Hy laet syn vrienden fryden,

Hy laet hun in 't verdriet veel van de menschen lyden,

Oock sonder schuldt of plicht, in 't bitter traenen dal,

Maer even op syn tydt hun Godt verlossen sal.

Syt ghy op 't hooght gebrocht van druck en van ellenden,

O droevigh mensch, tot Godt moct ghy u bert maer wenden,

Betraunt maer op dien Heer, die niemant en verlaet;

Hy helpt u, als ghy vrees, dat ghy verloren gaet.

a Ideo existimas te à Deo deserti, quia non, quando vis, eripit. Scripsit tres pueros de igne &c. S. Aug. b
Includuntur persequenti- bus Aegyptiis Hebraei inter mare: & hostes inter wandas & gladios; hinc mare spumat, inde arma coruscant, Vm aquarum hinc amorum strepitus. Sic operari cum suis Deus consuevit, ut ubi desit humanum consilium, illi intercedat divinum adiutorium, jurebus visis populus formidabat, quibus Moyses sanctissimus ait: Ne formidatis viri, estote viri armati, redite victoriam jam properare, & genus ferentis interitum: statim divido jussu ringe non, non pit mare, & divisus undae, campos, quos natura non nocent, exhibuit, & Aegypti ruina à parata op.

en heeft het Godt niet gedaen voor het worpen in het vier, gelyck hy het doen conde, ende alleenlyck als sy daer in waeren? Hy lietse daer in worpen, op dat alsdan meer soude blycken syne goddelycke macht, niet in het beginsel, maer alser geen hope meer en was, als wanneer het den tydt was van Godts bystandt. Godts macht bleeck, in hun daernaer te verlossen, te vooren in het vier synde sy loofden Godt, daer-en-boven als sy uyt het forneys getrocken waeren, den Coninck met het volck verhefte de goddelycke macht, hem oock gebenedydende, ende door syne gefonden brieven groot maeckende by andere menschen, het welck niet en soude geschiedt syn, waert dat sy in het vier niet en hadden geworpen geweest. Om de selve reden en is *Daniel* niet terstondt verlost geweest uyt den kuyl der leeuwen, mier alleen naer 7. daghen, om datmen alsdan meer sien soude de almogentheydt Godts, ende de onnoofelheydt van den godtvruchtigen *Daniel*.

Den *a H. Augustinus* uytleggende dese woorden van den 9. Psalm: *Cum ipso sum in tribulatione*: Ick ben met hem in de verdruckinge, maect oock mentie van dese. 3. jongelinghen, de welke nu in het uytterste peryckel gecomen synde, van Godt maer geholpen en wierden; hy spreckt aldus: Meynt ghy, dat ghy van Godt verlaeten syt, omdat hy u niet terstondt by en staet, gelyck ghy soudt wenschen? Hy en heeftse maer uytgetrocken als het tydt was, te weten als het soude wesen tot syne meerdere glorie ende hun geluck. Ende het is oock te bemercken seght den selven *b H. Vader*, hoe d. c. Godt de handt gegeven heeft aen de *Israëlitien* vluchtende van den Coninck *Pharao*: Sy hadden voor hun de gevaerlycke zee, achter hun saghen sy de wapenen van de aencomende vyanden, sy waeren tusschen twee gefloten, gestelt in een uytterste peryckel, maer in het naeste, om van Godt geholpen te worden, den welcken de bedruckte op synen tydt, als het best is, te hulp comt, alser van de menschen geene de minste hope van bystandt te verwachten en was, als het vluchtende volck soo benoudt was *Moyse* seyde hun: En vrees niet mannen, syt gewapent met het geloof, ende laet u voorstaen, dat de victorie voor de handt is, ende de nederlaghe ende onderganck van het raefende volck van de *Egyptenaeren*; ende dat geseydt hebbende volgens het gebodt Godts *Moyse* met eenen slaghe van syn roey doet de wateren der zee van malcanderen affscheyden, plaectse gevende aen de *Israëlitien*, om de handen van de volgende vyanden te ontgaen, gelyck het geschiede, als wanneer *Pharao* den Coninck met al syn volck in het midden van de wateren, die weder by malcanderen quaemen, wierdt verdroncken.

Alsoo weet den barmhertighen ende alles voorfienden Godt, als het

het den bequaemsten tydt is, als de meeste glorie Godts dat vereyft, ende het salighste is, de ellendige menschen in hunnen druck te helpen ende by te staen.

Hier op dient seer wel het oudt spreek-woordt: *Deus è machina*: dat is te seggen: Godt siet het al aen, van eene hooghe plaetsē, het welck besonderlyck past op de *Voorstaemghedyt* Godts, die altydt geleyck van boven uyt den hemel eene ooghe geslaghen heeft op de verdruckte menschen, om die by te staen op synen tydt.

Den *H. Isidorus Pelensiora* maect mentie van dit spreek-woordt in synen eersten brief van den cersten boeck: Laet vry ons, door het gebedt ende wenschen keeren tot Godt, op dat hy syne ooghen van den hooghē hemel op ons wildt slaen, ende ons de gratie geven om altydt tot hem met onse gepeysen weder te keeren. *Deus è machina*. Godt siet ons van boven.

Godt wiste wel, dat *Susanna* onnoosel was, ende van die twee ontuchtige ouderlinghen valschelyck beschuldicht, de welke hy daernaer gestelt hadde, onnoosel te verclaren; maer waerom soo lanck gewacht? Sy wierdt nu als plichtigh naer de doot geleydt; Godt evenwel wilde het op het uytterste laeten comen, om te toonen syne macht, ende syne kennisse van alles, ende om de suyverheydt van *Susanna* meer bekent te maecken, ende om plaetsē te geven aen syne rechtveerdigheydt in het overtuygen van die twee oude ende onkuyfliche ouderlinghen in hunne valiche beschuldige, de welke *Daniel* ten lesten van Godt verlicht in hunne woorden vattede, end daernaer met de doot wierden gestraft. *Deus è machina*. Godt van boven siet het al, ende op synen tydt weet hy ons te helpen.

Godt hadde het oock op het uytterste laeten comen met *b Isaac*, die nu knielde onder het sweerdē van synen vader, allen oogenblick verwachtende den slag, maer Godt sondt in tydts synen Enghel, roepende tot *Abraham*, dat hy syn sweerdē ophouden soude: *Ne extendas manum tuam super puerum*. Godt wiske de reden, waerom dat hy soo lanck gewacht hadde synen Enghel te senden.

Godt wilde oock aldus bekent maecken de besondere ende uytstekende hope van *Abraham*, hopende teghen hope, ende voor ooghen stellen syne wondere gehoorsamheydt. *Deus è machina*. Godt hadde op alles syne ooghen geslaegen ende hy wiste den uytval. Hoe verre en was het oock niet gecomen met de stadt *Bethulia*, die belegert was van *Holophernes* den Velde-oversten van den Coninck van *Affyrien*? De stadt was nu gecomen tot het uytterste, de wateren waeren afgetrocken, de stadt soude haer nu moeten overgeven, geene menschelycke hope en wasser over, maer het was van Godt anders gestelt: hy gebruyckte daer toe die cloecke *Judith*, sy cleede

oppressi. S.
Aug. serm. 89.
de tempore.

a
*Ad veta &
preces vanta-
mur, ut utri-
usque respici-
endi, in suam-
que redeundi
facilitate ve-
lut è machina
respiciens nos,
Deus largita-
tur. S. Isidor.
Pelensiora l.
epist. ep. 1.
Ex tomo 1.
Adagio 549.
R. P. Aloysii
Novarini Cle-
rici Regulæ ex-
cursu 53. pag.
134.*

b
*Extendatque
manum suam
& arripit
gladium, ut
immolaret fi-
lium suum, &
esse Angelus
Domini de
cælo clamavit
dicens: Ne ex-
tendas manum
tuam super
puerum. Gen.
22. 7. 10.*

haer

haer op het costelyckste, treckt met haere dienst-maeght uyt de stadt als vluchtende, om haer leven te bewaeren, sy wordt van de soldaeten wacht by *Holophernes* geleydt, sy wint syne gratie, aen den welken sy by nacht, als hy sliep, bevanghen synde door den dranck, met syn eyghen sweerdt syn hooft af kapte, ende soo wierdt Godt geloof, ende *Judith* ten uyttersten by alle volcken verheven. *Deus e machina*. Canmen beter getuygenisse hebben van den handel Godts, den welken de syne comt helpen, als sy nu syn buyten alle menschelycke hope?

Dit hebben wy nu gesien in de oude wet, bemerckt dit nu in de nieuwe wet, in *Martha* ende *Magdalena*, ende in *Petrus*, om andere daer te lacten.

Miserunt sorores ejus ad eum: Ecce, quem amas, infirmatur.

Ioan. II. 7. 3. Tunc quidem mansit in eodem loco. 7. 7.

Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies in monumentis habentem. Ioan. II. 7. 17.

^a *Martha* ende *Magdalena* de susters van *Lazarus* hadden *Jesus* lacten weten, dat *Lazarus* haeren broeder heel cranck was, ende in stervens noodt, hem biddende, dat hy den selven soude willen comen helpen, maer *Christus* stelde het uyt, in die plaetse noch twee daghen blyvende, ende daernaer gonck hy noch naer *Judea*, ende naer alle die uytstellinghen ^b troock hy naer *Bethanien* ende naer *Lazarus* toc, doch hy was nu al vier daghen doodt ende begraven, als hy daer aenquam. Maer waerom en quam *Christus* niet vroegher? Waerom hadde hy *Lazarum* lacten sterven? *Jesus* hadde syn reden, om dat het was tot syne meerdere glorie, want daernaer als hy wierdt verweckt van de doodt, veel Joden, die gecomen waeren, om de twee susters in haer broeders doodt te troosten, syn met dese gelegentheydt tot *Christum* bekeert, die waerschynelyck andersins in *Christo* niet en souden geloof hebben; van de welke oock sommige de se verweckinge des doodts aen de *Phariseen* tot *Christi* glorie quamen te vercondighen.

Wederom hoe heeft *Christus* met *Petrus* gehandelt, die uyt last van *Herodes* in den kercker sat, in de bewaeringe van eenige soldaeten?

^c *Dise hinc, Deum finire Petrum & fideles ad extremam, ut probet eorum in se confidentiam, et tunc illustratori ope illos liberet, etiam per miraculum. à Lapide in Acta Apost. cap. 12. 7. 5.*

Daer-en-tusschen heel de vergaedinge der geloovige badt Godt gduerlyck voor hem, maer bleef evenwel daer gevanghen tot naer *Paesschen*, als wanneer hem *Herodes* gestelt hadde voor het volck te brenghen ende te doen sterven. *Volens post pascha producere eum populo*. Maer waerom niet vroegher verlost? Hoort hier op de antwoorde van den geleerden ^c *à Lapide*. Leert hier uyt, dat Godt synen Apostel *Petrus*, ende de geloovige liet comen tot het uytterste, om hun betrouwen op hem maer te beproeven ende te vermeerderen, ende hem alsdan met eenen meer uytstekenden bystandt te verlossen, oock door mirakel van de comste van eenen Enghel, die hem in den nacht door de opengaende deuren, ende los springhen der banden uyt den kercker leyde.

Eenen treffelycken schryver vergelyckt hier Godt met eene moeder, die haer foontjen willende verlichten van syne pynelycke apofstuyme, evenwel om een beter de faecke wat langher uyttreckt. De moeder roept dan eenen chirurgien, den welken eene plaester daer opleght, ende de moeder seght hem: Sone als de plaester te sterck sal trecken, ende te groote pyne veroorsaecken, roept my, ende ick sal de selve terstondt afdoen: Het foontjen eenigen tydt daernaer begint te roepen ende te kermen, de moeder hoort het wel, maer sy vertoest, tot dat de apofstuyme begint open te bersten, ende dan treckt sy de plaester af. Maer waerom niet vroegher? Te weten om een beter, ende tot verlichtinge van het kindt, want het alsdan dient tot verfoetinge van de pyn, ende van de volgende genesinge van het quaedt.

Aldus handelt Godt met syne bedruckte vrienden, hy en helptse niet terstondt, maer laetse noch wat in druck, tot dat het hun het best is, ende meer streckt tot syne eere ende glorie. Hier moet ick noch bybrengghen het ghene *Eusebius* verhaelt: *Philo*, seght hy, diën geleerden schryver onder de Joden was van hun gefonden met eenigh volck tot *Cajus Caligula* Keyser van *Roomen*, om van hem te verfoecken, dat hy de *Joden* niet en soude willen dwingghen, om syne Majesteydt als *Godt* te moeten aenbidden; den Keyser hier over seer gestoort doet hem met de syne uyt het hof jaeghen, als wanneer *Philo* terstondt tot syne mede-gefellen seyde: Nu moeten wy allegaeder moet scheppen, als den Keyser op ons foo vergramt is, want alsdan is den goddelycken bystandt by der handt, als den troost der menschen ons comt te ontbreken, het welck corts daernaer bleek, want *Cajus* den Keyser niet lanck daernaer quam te sterven.

Deze materie sal ick sluyten met eene wonderlycke geschiedenisse, die ons verhaelt wordt van den *H. Paulinus* schryvende aen eenen sekeren *Macarius*: Daer was seght hy, eenen ouden man noch leerlinck in de Christene Religie, ende daernaer *Victor* genoemt in het doopsel, den welken eens op een schip vaerende in een opgecomen tempeest sonder roer sonder spyls ende sonder menichens hulpe door de zee nu eenige weeken wech gevoert was, ten lesten van *Christus* ende de Enghelen bestiert-wierdt, gevoeydt ende bewaert. *Christus*, seght *Paulinus*, het *schinckende* van aensicht sat in het achterste van het schip, vriendelyckheydt toonende aen den ouden man. Hy sagh oock dickwils de Enghelen sorghe draeghen voor het schip, alle de diensten doende van eenen schipper, de welken het schip bestierden met *Christus* den bestierder van heel de werelt.

Aldus was diën mensch 23 daghen afgeweken niet alleen van de aerde, maer oock gedreven van de winden door verscheyde zeën,

^a *Tunc vicinum est Dei auxilium cum deest humanum. Philo apud Euseb. l. 2. hist. 5.*

tuffichen de baeren ende de fteenrotfen van hongher bycans befwyckende. Wie en fiet hier niet, of hy leefde door eene befondere *Voorsienigheyt* ende macht Godts? Het fchip wierdt ten leften aengedreven naer de aerde toe, fiende eenen thooren van de *Roomfche* haeve, daernaer vervoert lanx de ftreecken van *Campanien*, dan volghens de dracyende ende veranderende winden naer *Sicilen*, als of het hadde geweest een goddelyck fchip voor gefiert door eenen hemelfchen windt, mydende de zee-clippen; ten langhen leften naer alle dolinghen ende peryckelen is het fchip geraeckt in de gerufte haeve van *Lucana*, aldaer Godt ten uyterften danckende, ende het H doop'el ontfanghen hebbende heeft daernaer een feer Chriftelyck ende godtvruchtigh leven geleeft.

Qui regis I-
fraëls, intende:
Qui deducit
velut ovem
Josepb Pfal.
79. v. 2.

Aldus befhert Godt fyne vrienden, hy laetfe fomtydts comen in den uyterften noot, perykel, ende benoudtheydt, maer de welke hy op fynen tydt byftaet, als het meer ftreckt tot fyne glorie, ende als het beste ende faligheft is, foo die ten leften brenghende tot de eeuwige faligheyt, gelyck het oock gefchiede met den bedruckten *Josepb*, verlaeten als een dolende fchaepken, aen den weleken Godt op fynen tydt als eenen goeden herder de handt quam te geven, ende gelyck *David* van fyn felven feyde, den felven brocht op fynen wech tot fyn geluck ende glorie.

IV. CAPITTEL.

Iosepb verclaert aen de twee gevanghen Hovelingen huine droomen, aen den eenen tot syn ongeluck van de doot selve, aen den anderen tot syn geluck met herftellinge in syn voorigh ampt, den welken synen geluckigen nytlegger Iosepb twee jaeren lanck by den Coninck ondanckbaerlyck vergeet.

En onnoofelen ende heel fuyveren *Josepb*, den welken evenwel als plichtigh in den kercker, dat niet sonder vrees des doodts, hadde daer-en-tuffichen, gelyck het gefeydt is, door de befheringe van de *Goddelycke Voorsienigheyt* de goetjonftigheyt gewonnen van den overften des kerckers.

Godt befhierde het al met fterckte ende met foetigheyt. *Fortiter & fuaunter omnia difponens.*

Het was sonder twyfel een groot geluck ende trooft voor *Josepb*

in de vrientſchap te weſen van diën overſten, ende ſamen in de goede genegentheydt van alle de andere gevanghen, daer hy de ſorghe ende laſt van hadde, die hem oock ſeer achteden ende bemin- den, om ſynen foeten aerdt, ende getrouwen dienſt die hy hun be- wees.

Daer-en-boven Godt liet toe, dat hy oock den laſt creegh van twee heeren van het hof, de welcke van den Coninck om eenigh a miſdaedt in den ſelven kercker geſtelt waeren; den eenen was den overſten van de ſchenckers des Coninx, den anderen den overſten van de backers.

Die allebeyde naer het gevoelen van b *Toſtatus* Biſchop waeren grootelyckx plichtigh van ongetrouwigheydt in groote ſaecken, miſ- ſchien oock in hunne rekeninghen.

Maer hoe mocht dat geſchieden, dat ſy geſtelt wierden in den ſelven kercker, daer *Joſeph* in was? Miſſchien by geval? Geenſins ſeght c *Oleafter*, maer door eene ſchickinge Godts, die dit alles ſoo beſtierde tot geluck ende voordeel van *Joſeph*. Daer en was niet aen gelegen, of die hovelinghen bleven leven, ofte geſtraft wierden. Hy droegh beſonderlyck ſorghe voor ſynen vrientd *Joſeph*, jae hy hadde die in de ſelve gevangeniſſe laeten comen, daer *Joſeph* was, op dat *Joſeph* daarnaer met die occaſie by den Coninck *Pharao* sou- de bekend worden.

Sulcke wondere vonden gebruyckt ſomtydts Godt, om ſyne vrien- den op ſynen tydt van hun ongeval te verloſſen, ende dickwils te doen verheffen, gelyck wel bemerckt den Biſchop d *Lippomanus*: Den goedthertighen jongelinck, ſeght hy, diende de twee hovelin- ghen met alle liefde ende beleeftheydt, hun van alle noodtſaecke- lyckheden wel voorſiende, ende hun oock in alle ongeval moet ge- vende ende trooftende. Ende voorwaer het en was niet te verwon- deren, dat die gevanghen heeren trooft van doen hadden, ſich vin- dende in eenen ſoo droeven ſtaet, ende in eenen kercker, daer ſy te vooren aitydt hadden geweilt in het hof van den Coninck.

Sy waeren ſomwylen vol van ſwaere gepeyſen binnen den dagh, ende oock in den nacht. Het gebeurde eens, dat ſy alle beyde op een- nen ſelven nacht eenen droom hadden, elck volgens ſyn ampt ende officie, dat ſy in het hof bedient hadden, gelyck het e *Moyses* ſeght, om welken droom ſy heel bedroeft waeren, vreeſende, dat hy ict quaedts beteeckende.

Joſeph merkende deſe benoudtheydt vraeghde hun de reden daer van, ſeggende: Waerom is U. L. aenſicht heden droever als het placht? *Cur triſtior eſt hodie ſolito facies veſtra?* de welcke hebben geantwoordt: Wy hebben eenen droom geſien: *Vidimus ſomnium*.

Gen. 40. v. 7.

V 2

In

a *Accidit, ut peccarent duo eunuchi pincerna Regis Aegypti & piſtor Domino ſuo, iratusque contra eos Pharao miſit eos in carcerē Principis militum, in quo erat & Joſeph & cuſtos carceris tradidit illos Joſeph, qui & adminiſtrabat illis* Gen. 40. v. 1. & ſeqq.

b *Videtur dicendū, quod illi fuerint accuſati de inſidelitate, vel ipſe Rex reperit eos in ratiociniis ali- quando culpabiles.* Toſtat.

c *O quam mirabiles vias querit Dominus ad liberandos ſuos à malis, & exaltandos eos.* Oleafter.

d *Servielavus Joſeph in omnibus neceſſariis, & praeter id conſolabatur eorum mentes, & non permittebat eos ſorberi triſtitia.* Lippom. Ep.

e *Viderunt ambo feminum noſte unū juxta interpretationem.*

155

begrypelycke oordeelen Godts aengaende de verkiesinge ende de veritooginge van eenige menschen, teghen de welcke sommige onwetende niet en vreesen te spreken. Hoort eerst spreken den E. P. *Fernandius*: Dese twee heeren, seght hy, waeren alle beyde dienaers van den selven Coninck, sy hadden alle beyde gefondight teghen den selven, ende alle beyde de doot verdient, doch den Coninck heeft aen den eenen het leven gegeven, ende den anderen veroordeelt ter doot, geen van twee en verdiende de gratie des Coninx, nochtans heeft het leven gegeven aen die het hem liefdeste; ende hy gaet noch voort: Bemerekt hier oock, dat alle de kinderen van *Adam* om de erfsonde sondaers geworden sijn, ende vyanden Godts, kinderen der gramfchap, ende de verdoemenisse schuldigh, eenige nochtans van die heeft Godt van der eeuwigheydt vercoren, ende geschickt tot de eeuwige saligheydt, ende de andere heeft hy laeten verloren gaen. Sy waeren alle beyde Gods gramfchap weerdigh, ende niemandt en verdiende de gratie Godts; het is dan geweest een werck van de bermhertigheydt Godts; sommige te spaeren, ende het is geweest een werck van Godts rechtveerdigheydt, sommige te laeten verloren gaen, doch niemandt sonder syne schuld.

diligens elegit, & praedestinavit in vitam aeternam, alios vero in illa perditionis massa reliquit & perire permisit, omnibus debeatur supplicium nulli gratia. Fuit igitur misericordiae divinae, quorundam misereri, fuit justitiae, alios derelinquere, & finire in perditionem aeternam tradidi.

Laet ons dit selfs hooren uyt den Abt *Rupertus*, cap. 7. in *Genesim*. Dit sijn syne woorden: Men moet vraeghen, seght hy, van de gene, die derven onderfoecken de oordeelen Godts, gelyker van staet by den Propheet ^a *Moses*: Ick sal bermhertigheydt doen, die ick wille, ende goedertierigh wesen aen den ghenen, die het my sal believen. Ende by den ^b *H. Paulus* tot die van *Roemen*: Daerom ontfermt hy die hy wilt; ende wie hy wilt, dien verhart hy. Men moet vraeghen, seght ^c *Rupertus*, van die onderboeckers van de oordeelen Godts, of sy oock den Coninck *Pharao* willen berispen om het ghene, dat hy gedaen heeft met syne twee hovelingen? Sy hadden alle beyde gefondight, op alle beyde was hy vergramt, de welke hy oock in den kercker hadde gestelt, daernaer op alle beyde denckende, den eenen heeft hy heritelt in sijn voorigh ampt, ende eere, ende den anderen doen iterven aen

^a *Et miserolor, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Ex. od. 33. v. 20.*

^b *Ergo cuius vult miseretur, & quem vult, indurat. ad Rom. 9. v. 18.*

^c *Ab ipsis divinarum iudiciorum servatoribus quaerendum est, an Pharaoem*

V 3

de

quoque de eo, quod fecisse dicitur illis eunuchis, reprehendere velint? arabo quippe in eum peccaverant, ambobus iratus ille fuit, ambos in carcerem misit, deinde recordans arborum, alterum eorum restituit in pristinum gradum, alterum in patibulo suffendit. Ecce & hic Rex miserus est cui voluit. Poterat utriusque peccatum condonare, quoniam adversum ipsam uterque peccaverat, hoc autem iudici concedit iustitia, ut factam sibi injuriam condonet, cui voluerit. Et haec condonatio non solum reprehensibilis, verum etiam valde laudabilis. &c. Nam sicut clementia honor est Principis, sic honor Regis iudicium diligit. Psalm. 98. Siquidem, ubi totum punitur, regia severitas crudelitate soluitur, ubi vero totum remittitur, facie iustitiae sine metu disciplinae contemnitur. Rupertus Abbas.

a *Tene me-
dium, si non
vis perdere
modum.* S.
Bern. l. 2. de
*Consideratio-
ne ad Eugeni-
um III.*

de galge; fiet, desen Coninck heeft bermhertigheydt getoont aen die het hem liefde; hy mochte, ende hy conde aen alle beyde het misdædt vergeven, ende de straffe verminderen, om dat sy alle beyde teghen hem gefondicht hadden; want de rechtveerdigheydt dat toelaet aen den Rechter, dat hy alle onglyck hem aengedaen magh vergeven; ende die vergiffenisse en is niet alleenelyck te berispen, maer oock te pryfen. Niemandt en can dese bermhertigheydt ende rechtveerdigheydt mispryfen, want gelyck de bermhertigheydt de cere is van eenen Prins, aldus de eere des Coninckx bemint het

b *Domine,
pater meus es
Es, & nos lu-
tum, tu factor
noster, & ope-
ra manuum
tuarum omnes
uos.* Isaias.
c. 64. v. 8.

oordeel, ende rechtveerdigheydt, want daer het al wordt gestraft, daer wordt de conincklycke strengheydt met wreedtheydt besmet, ende daernien het al vergeeft, de conincklycke majesteit wordt veracht. Aldus den Abt *Rupertus*.

Den Prins en magh niet alleen straf syn, ende niet alleen bermhertigh, maer nu het een, nu het ander, het welck eene goede geringe is voor die in overheydt syn, ende eenigh bevel hebben, gelyck den *H. Bernardus* schryft aen den Paus *Eugenius* den III, die te vooren in het clooster synen onderlaet was geweest: Soo spreckt hy: Houdt u in het midden, wilt ghy de goede maniere van regeeren niet verliefen.

c *At figu-
lus nihil luto
dignitatis ad-
dimit, si ex ip-
so facit vas
contumelie,
multum autem
luto dignita-
tis confert, si
ex eo facit vas
in honorem.
Deus ergo ni-
hil admittit eis,
quos esse vasa
contumelie
permittit, quia
suo vitio lu-
tum facti sunt.
Facti autem
gratis quod no-
debant, cum ex
vasis contumelie
aliqua cõ-
vertat in vasa
honoris &
glorie.* Rup.

Men moet in de middelmaet . . . bermhertigheydt ende rechtveerdigheydt betoonen, op dat de bermhertigheydt niet al te groot en zy, ende de straftheyt niet onmaetigh.

Om den toom van een peerdt wel te bestieren, men magh diën niet te sterck intreucken, noch niet te veel toegeven, want te sterck intreuckende, ghy quetst het peerdt, ende doet het niet sonder gevaer opspringhen, ende den toom te veel togevende, ghy maeckt het peerdt te vry, ongetemt ende wreedt, soo dat het den meester sal vervoeren ende in peryckel brenghen.

Doch op dat niemant Godts oordeel en berispe, dat hy den Propheet *b Isaias* hoore spreken: Ghy Heer, seght hy, ghy syt onsen Vader, ende wy en syn maer slyck. Ghy syt onsen schepper, ende wy allegaeder uwer handen wercken. Den mensch door de sonde is slyck geworden, seght den voorgemelden *c Benedictus Fernandus*: Dit syn syne woorden: Godt als eenen pot-backer can van het slyck maecken een vat van eere ofte van schande, *Vas in honorem, aliud vero in contumeliam.* ad Rom 9. v. 21.

Eenen goudt oft silver-smit en can van goudt oft silver geen vat van schande maecken, omdat het goudt ende silver om syne weerde daer toe niet dienen en can, maer eenen pot-backer, seght wederom *c Rupertus* en treckt van het slyck geene weerde ofte weerdigheydt af, ist dat hyer van maeckt een vat van schande, maer hy geeft veel weerde

de aen het slyck, ist dat hyer van maeckt een vat ter eeren, daernaer besluyt hy aldus : Godt en ontreckt niet aen de menschen, de welke hy laet blyven vaten van schande, om dat sy door hun sonden slyck syn geworden; maer hy doet het gunstelyck ende vrywillighlyck, het welck hy niet en heeft moeten doen, als hy van vaten van schande, eenige verandert in vaten van eere.

Doch op dat niemandt hier te veel sich onttelle in dit onbegrypelyck ende vreeselyck oordeel Gods aengaende de verkiefsinge van sommige tot de saligheydt, den *Abt Rupertus* seght, dat een ieder volgens den raedt van wyse mannen het exempel van godtsdienstige personen moet aensien, ende ist dat het niet quaedt en is, het selve naervolghen, gelyck den *H. Petrus* ons vermaent, ende verweckt tot penitentie, op dat uwe sonden moghen uytgedaen worden.

Men magh sich *Joseph* oock voorstellen tusschen die twee gevanghen heeren, den welcken aen den eenen voorleggende syn geluck, ende aen den anderen syn ongeluck eene figure is geweest van *Christus* hangende aen het Cruys tusschen den goeden ende quaeden moordenaer, aen den goeden beloovende het geluckigh Paradys. ende den anderen laetende sterven in syne sonden; den ongeluckighen quaeden moordenaer moet ons voor ooghen stellen de goddelycke rechtveerdigheydt, ende het geluckigh eynde van den goeden en moet ons geen te groot betrouwen doen nemen, om in sonden te blyven stecken, onvoorsichtelyck verhopende in het leste van ons leven ons tot Godt te keeren, ende ons dan te beteren; het welck een groot voorreeken is van de verdoemenisse.

Ach hoe veel en synder niet, die hier in hun selven hebben bedroghen gevonden, ende noch dagelyckx vinden; de welke soo lanck uytgestelt hebbende hunne bekeerlinge, ellendelyck ten lesten gevallen syn in hun eeuwigh verderf. Want Godt sendt hun dickwils over eene onvoorsienige ende haestige doot, soo dat sy geenen tydt en hebben, om penitentie te doen over hunne sonden.

Aldus dreyght hun Godt in vericheyde plaetsen van de *H. Scripture*: Hoort dese luttelc woorden van *Salomon* uyt syne spreucken. Die met hertneckigheydt vermaedt, den ghenen, die hem vermaect, aen die sal eene haestige verderfsenisse overcomen.

Wederom den Propheet *Job* seght, datter sommige hunne daghen overbrenghen in groote weelden, ende in eenen oogenblick, cer sy het weten, daelen sy in de hel.

Welcke plaetse den *H. Gregorius* den Grooten uytleggende, spreckt aldus: Die Godt langhen tydt heet verdraeghen in hun boosheydt, worden dickmaels met eene haestige doot wechgenomen, soo dat sy hunne sonden voor hun doot niet en connen beweenen.

a
*Pœnitentini
& convertimini,
ut deleantur
peccata vestra.* Act. 3.
v. 19.

b
*Viri, qui cor-
rupti sunt du-
ra carne con-
tenuit, repen-
tini superven-
iet interitui.*

c
*Dum in lo-
nis dies suos,
& in puncto
ad infernan
descendit.*

d
Iob. 29. v. 1.

*Sape si, qui
dum in ius-
tate toller-
sunt, subito
morte raptun-
tur, ut ne-
scire a temer-
tem. cat. que
peccaverunt.*
*S. Greg. l. 15.
moral. c. 24.*

^a
*Lih. de signis
 peccatorum
 et reprobato-
 riorum. signo
 12. n. 41.*

^b
*Justo Dei iu-
 dicio fit, ut
 peccator, qui
 in vita oblitus
 est Dei, in
 morte sua obli-
 viscatur sui.
 S. Aug. apud
 a Lapide Prov.
 5. r. 23.*

^c
*Superbia tu-
 midus, carnis
 suae voluptati-
 bus subditus,
 & ad extre-
 mum veniens,
 cum videret
 tetros & ni-
 gerrimos spi-
 ritus coram se
 assistere, cepit
 magnus voci-
 bus clamare:
 Inducias usque
 maneo, sed um-
 braculam affert,
 in ipsa voci-
 bus de habitacu-
 lo carnis a-
 vulsus est. Il-
 lum inducias
 petisse, quid
 profuit, qui e-
 jusdem inducias
 non accepit.
 S. Greg. 4. 4.
 dialog. 6. 23.*

Leert ons dit niet de daghelyckse ondervindinge?

Eenen vermaerden Theologant van onse Societeydt den *E. P. Ju-
 lius Caesar Recupitus* seght, gekent te hebben eenen jongelinc, den
 welcken in syn onkuys leven geueerlyck seyde, dat hy met eene
 ure of twee in het leste van syn leven genoegh soude hebben, om sich
 te keeren tot Godt, ende aldus soude connen comen tot syne salig-
 heydt, als wanneer hy hopte te verwecken een volmaectt berouw
 over alle syne sonden; maer ongeluckigh als hy was, eens naer syn
 avondt-mael sich willende begeven tot sonden, fiet, door eenen on-
 verwachten val den hals brekende, leefde hy niet een ofte twee uren,
 gelyck hy maer gewent en hadde, maer 9. of 10. uren, doch son-
 der spraeck ende gevoelen, ende corts daernaer sonder het minste
 teecken van berouw quam ellendelyck te sterven.

Met reden seght den *H. Apostel*: En wilt niet dolen, met Godt
 en is niet te spotten. *Nolite errare, Deus non irridetur.* ad Gal. 6. v. 7.

Maer al waert dat iemandt niet en wierdt overvallen met eene on-
 verwachte doot, het geschiedt oock dickwils, dat den sondaer door
 eene oude versectheydt des herten tusschen de benoudtheydt van
 de sieckte op een leedtwesen synder sonden niet en comt te peysen,
 alleen forghvuldigh synde voor syn lichaem, ende niet eens voor sy-
 ne siele, gelyck den *b. H. Augustinus* seght, dat den sonlaer, die in
 syn leven Godt vergeten heeft, oock in syne doot door Godts recht-
 veerdigh oordeel syn selven comt te vergeten. Ende of hy noch peys-
 de, om sich alsdan te willen beteren, ende tot Godt te keeren, den tydt
 sal hem alsdan van Godt misschien geweygert worden, gelyck het
 geschiedt is aen diën ongeluckighen *Chrysaorius* daer den *H. Gre-
 gorius* van verhaelt, die naer syn lanck boos leven Godt, om noch
 wat tydt te genieten, gebeden hebbende, van de duyvels getrocken
 wierdt naer het helich vier.

Het sal misschien aengenaem wesen aen den leser dese straffe in een
 rym te verstaen, als volgt.

Maer sondaer, wie ghy syt, wat blindt beraet, te waeghen

't Bekeren van u siel in uwe leste daeghen!

't Is vast van Godt gheleit, dat ghy eens steruen moet,

Doch eer, als ghy het weet, oock op den staenden voet.

Ghy leeft, en strax niet meer; sult ghy u siel betrouwen

Op soo onseker tydt? 't sal u te laet betrouwen.

Denckt, dat u los gepeys van hóp' niet vast en staet,

En dat u weerde siel aldus verloren gaet.

Myn' siele vreeft en schroomt! als ick nu com' te peysen,

Hoe een rampsaligh mensch vol schrick en vrees moet reysen,

Recht naer het oordeel Godts, die heel vervloecte siel,
 Eer sy het hadt gedacht, in d' hel voor eenwigh viel.
 Spraeckt ghy haer van Godts straf, oft' eenwigh vier der hellen,
 Gongh echter altydt voort, met langher nyt te stellen,
 Te keeren heer tot Godt met een rouwsuchtigh hert,
 Op dat sy in Godts liefd' weerom ontfeken werd'.
 Doch 't was al te vergeefs verbert in al haer sonden,
 Sy in den afgrondt lagh, in boosheydt heel verflonden.
 O ongeluckigh mensch hoe blyft ghy soo verdooft,
 Wat sien ick voor een wolck u hanghen over 't hoofd!
 Eylaes hy wordt ontfelt, van vrees heel ingenomen,
 Hy roept, hy sucht, hy siet veel helsche geesten comen
 Van schroomelyck gesicht, met grouwel en getier,
 En overdeckt rondtsom met vlam van 't helsche vier.
 Wreed' tygers van gedaent', serpente ende leeuwen,
 Van alderhand' gediert', die huylen ende schreemwen,
 En roepen met getier comt hier vervloecten mensch,
 Ghy lanck ons toe behoort, een proy naer onsen wensch.
 Met ysers dreyghen hem te slaen in duysent stucken,
 Om syn verdoemde siel naer d' helsche vlam te rucken;
 d' Een valt hem op het lyf, en seyd' hem in het slaen:
 Geen tydt meer van genae, nu strax naer d' hel moet gaen.
 Siet hier diën boosen mensch vol vrees, vol angst en sorgen,
 Die jammert, huylt, en roept, geeft my respyt tot morghen;
 Neen, neen roept' helsch gespuys, geen tydt meer geen respyt,
 In 't vier, midts ghy 't verdient, sult branden voor altydt.
 En strax een helsch serpent, het alder-wreedist' van allen
 Heeft dien vervloecten mensch, heel rasend' overvallen,
 En de verlaeren siel met pyn en smert verdruckt,
 En met een groot geschreemv recht naer de hel geruckt.
 Wilt hier sonderigh mensch nyt dese straffe leeren,
 U vroegher op syn tydt tot uwen Godt te keeren.
 't Gevaer is al te groot; hier van te veel belanght,
 Daer 't eenwigh goedt of quaedt van uwe siel aen hanght.

*Inducias usq.
 mane.*

*Lib. 5. list.
 Angl. c. 24.*

Voor het lest brenghe ick hier noch by het ghene Beda verhaelt in syne Engelsche historie van eenen soldaet seer aengenaem aen *Conradus Coninck* van *Engelandt*, den welcken gevallen synde in eene doodelycke sieckte, syne biechte geduerelyck uytstelde; den Coninck quam hem besoecken, den selven verwekkende tot eene goede biechte, maer te vergeefs, seggende, dat het wesen soude teghen de eer van eenen soldaet, aldus de doot te vreesen, dat hy noch liever

heeft hem afgescheyden van de wellusten van het Paradys, om penitentie te doen; soo datmen terstondt naer de sonde synen toevlucht moet nemen tot eene salige boetveerdigheydte ofte penitentie, met een betrouwen op Godt, gelyck *Adam*, soo haest als hy hadde gesondicht ende gejaeght was uyt het Paradys, terstondt heeft gedaen. Men moet de occasie oock laeten naer de sonde, ende met *Adam* staen buyten het Paradys; dat is buyten de occasie. Alsdan buyten de occasie, was *Adam* ten uyttersten bedroeft over syn groote sonde, niet sonder suchten ende weenen.

Wy moeten naer de sonden oock terstondt bedroeft syn ende traenen storten, om dat wy soo goeden Godt vergramt hebben, wy moeten hem oock bedancken dat hy ons niet terstondt en heeft gestraft, gelyck hy met duysendt andere heeft gedaen; wy moeten doorgaens op onse sonden peysen, om die te beweenen, om die self te straffen, de selve voortaan met alle sorghe ende neerfligheyd trachten te schouwen.

Dit is de leeringe getrocken uyt die gevanghen hovelingshen, van de welcke den eenen moest sterven, ende den anderen herstelt in synen voorighen staet, maer met eene volgende schande van ondanckbaerheydt, met de welcke hy *Joseph* synen weldoender teghen syn woordt soo schandelyck by den Coninck quam te vergeten.

Dit sullen wy in de volgende sede-leeringe wat breeder bemerken, als wy van de schande ende groot quaedt van ondanckbaerheydt sullen gaen handelen.

SEDE - LEERINGE.

Van het schandelyck ende groot quaedt van de ondanckbaerheydt.

Wie en soude niet gedacht hebben, of diën eerbaeren, diën deughdelycken, ende onnoofelen jongelinc *Joseph* soude wel haest verlost geweest hebben uyt den kercker door de sorghe van den oversten des Coninx schenckers? *Joseph* hadde hem soo hertelyck gebeden, dat hy hem by den Coninck *Pharao* gedachtigh wilde wesen, als hy in syn voorigh ampt soude herstelt syn; ende daer-en-tusschen den ongeluckighen *Joseph* was vergeten. Ondanckacrigh mensch! *Joseph* hadde hem in den kercker soo sorgelyck gediend, hy hadde hem in syn lyden ende ongeluck getrooft, synen droom soo geluckelyck uytgeleydt tot herstellinge in syne volle eere. Maer alles voor niet, het was hem genoegh, dat hy wederom in syn

Succedentibus prosperis Praepositus primarius molitius est interpretis sui. Gen. 40 v. 23.

^a
Cito obrepit
beneficij obli-
vicio rebus se-
cundis.
S. Ambros.
lib. de Joseph.

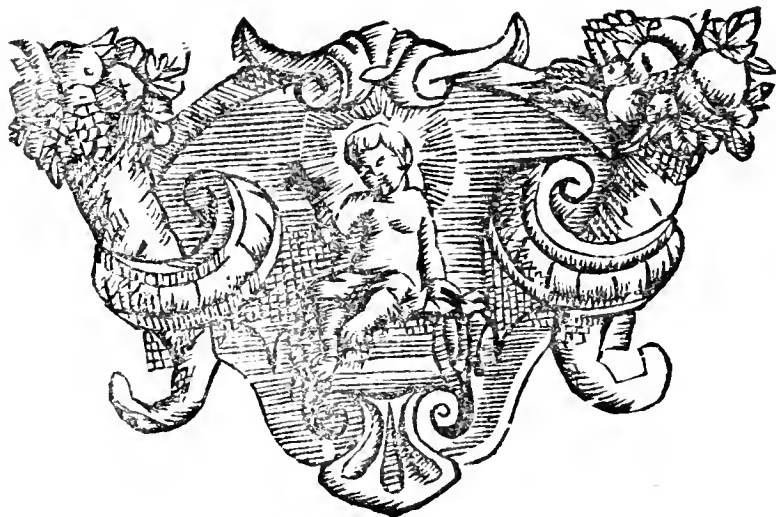
eerlyck ampt herstelt was, wel geruyst synde in *Josephs* gevangenisse, ofteverlossinge, gelyck wel bemerckt heeft den ^a *H. Ambrosius*: Dit is dickwils den handel der menschen, besonderlyck als sy in eenighen staet gecomen syn, dan comen sy seer lichtelyck te vergeten die, van de welcke sy veel goeds ontfanghen hebben.

Joseph voorwaer heel deughtsaem ende onnoosel verdiende meer verlost te worden, als diën ondancbaeren overten des schenckers, den welcken om syn misdact door last van den Coninck in den kercker gestelt was.

Joseph daer-en-tusschen bleef gevanghen, heel verduldigh noch twee jaeren lanck volgens de goddelycke bestieringe alles verdraegende, ende sich teenemael overgevendende aen den wille Godts, den welcken daernaer soo veel te meer glorieuser uyt den kercker van Godt verlost is, gelyck wy sullen sien, als wy nochtans eerst wat breeder sullen gesproken hebben van de ondancbaerheydt haetelyck aen Godt ende aen de menschen.

Eerst voor aen stelle ick dit sinne-beeldt van ondancbaerheydt, het welck wordt toegeschreven aen *Lucianus* eenen ouden schryver. Hy spreckt aldus: *Ingratus vir malus dolium est perforatum, in quod immittens gratias, in vanum effudisti*: Eenen ondancbaeren mensch, seght hy, is gelyck aen een vat, het welck doorboort is; wanter alles uytloopt datter ingegoten is.

Het opschrift is als volgt naer de print.

*Wat comt het hier te baet
Als 't al verloren gaet.*

Uytlegginge van het sinne-beeldt.

Wat doet ghy met does ton, die niet en stuyt van onder?
 Ghy siet, het loopt weer nyt; 't is vreemt en al te wonder,
 Dat ghy niet wyser syt; dit vat comt niet te baet,
 Dies breeckt het heel in stuck, eer 't nat verloren gaet.
 Ee: ondancckaerigh mensch en moet hier geensins wycken;
 Chy mooght hem vry hier mē tot schande vergelycken:
 De gunst, die hy onfanght, strax valt nyt sijn gemoedt,
 En dat hy loonen moest, verstoot hy met den voet.
 O ondancckaerigh hert ^a gehaet van Godt en menschen
 Een ieder hem vervloect, en geefi hem boose wenschen.
 Vry ergher als een ^b pest, en doodelyck seyn,
 En datter aen de siel can ergens schaad'lyck sijn.

^a Nihil i-
 mineterra fe-
 jus ingrato
 gerit. Menan.
 apud Auzen.
 pag. 132.

^b Ingratus
 est vitandus
 ut dicitur se-
 culus. Nihil po-
 test cogitari
 pestilentius.
 Pet. Crinitus.
 l. 2. precim. de
 fuga ingrati-
 ram.

2 Dixerit
 maledicta cu-
 ctia, cum homi-
 num ingratum
 & veris. Publ.
 b Beneficenti-
 et vini ebrius
 qui quasi mal-
 to vino ebrius
 beneficii au-
 ctorem oblitus
 est. S. Ambr.
 c Ingratitudo
 est vitium,
 quod tollit de-
 bitum ho testa-
 tum, cum non re-
 fertur gratia.
 S. Thom. 22.
 Quaest. 107.
 Art. 1.

d Ingratitudo
 materialis
 est, qua ali-
 quid in bene-
 ficentiam ab-
 que ejus con-
 temptu vel be-
 neficii per eum
 collati despe-
 ctione admitti-
 tur. & debi-
 tum gratitudi-
 nis officium
 praetermitti-
 tur. Theoph.
 Raynand. l. de
 virtutibus &
 vitis.

e Hoc crimen
 numquam pu-
 nitur, nisi ius
 imprecatur,
 neq; abletri-
 mus illud; sed
 cum difficilis
 sit merita rei
 estimatio, tã-
 tum odio dam-
 namus, &
 inter ea relin-
 quimus, quia
 ad vindictas
 Deos mitti-
 mus. Seneca.
 l. 3. de ben. c. 6.

Een ondancckbaerigh mensch oock d' and're comt te haeten;

En of hy deughdigh schynt, dit can hem nimmer baeten.

De deughden hy verderft, jae alle boosheydt voedt,

Een ieder hem maer wenset te treden met den voet.

Hoe boos een mensch magh syn, is booser in syn wercken:

Syn ondancckbaerigh hert door boosheydt noch sal stercken.

Niet booser onder a al' dat Godt geschapen heeft.

Niet beter, als dat hy syn boosen adem geeft.

Wat schand' en was het niet voor die den wyn moest schencken

Voor 's Coninckx mondt! hy hem syn vriendt niet te gedencken!

Te groot ondancckbaerheydt! als hy naer 't tweede jaer

Het weldaedt heel vergat, of hy heel b droncken waer!

LAet ons nu voorts de boosheydt van de ondancckbaerheydt eerst teghen de menschen, ende daernaer teghen Godt wat breeder voor ooghen stellen.

Om beter te vatten de groote ondancckbaerheydt, hoorter eerst van spreken den *c H. Thomas van Aquinen*: De ondancckbaerheydt, seght hy, is een misdædt, het welke wech neemt de plicht van de menschelycke heerlyckheydt in den gemeenen handel, sonder dese en soudemen anders niet sien als gierigheydt, hooveerdigheydt, eersucht, ende eenen onredelycken lust tot alle boosheydt.

Men moet weten, datter eene tweederlye ondancckbaerheydt is, naer het seggen van den geleerden *d Theophilus Raynaudus* van de Societeyt Jesu: Daer is eene ondancckaerheydt, seght hy, diemen noemt eene *Materiele* ondancckbaerheydt, ende eene andere, die genoemt wordt eene *Formele* ondancckaerheydt.

Eene *Formele* ondancckaerheydt is recht teghen-strydigh aen de ondancckbaerheydt, die men toont uytwendelyck met woorden ende wercken, in syn hert verachtende ende veritootende den weldoender om syn gedaen weldaedt.

De *Materiele* ondancckbaerheydt is, als die geschiedt sonder die misachtige, alleenlyck achterlaetende de plicht van danckbaerheydt.

Om nu te verstaen de groote boosheydt van ondancckbaerheydt, dit canmen genoegh bemerken uyt dit alleen, seght *e Seneca* dien Roomschen Philooph, om datmen nergens en vindt enige straffe gestelt teghen de ondancckbaerheydt; sy wordt van alle natien gehouden voor een uytterste quaedt; daer de *Goden* alleen van de selve oordeel connen geven. Men leest van die van *Athenen*, dat sy eene straffe gestelt hadden teghen alle besondere quaedtdoenders, maer niet teghen de ondancckaerige menschen, om dat sy hun lieten voerslaen, datmen in haere Republycke soo groot quaedt niet en hadde

te vreesen, ofte om dat sy niet wel en wisten, wat straffe groot genoeg soude wesen voor soo een uytstekende misdædt.

De heydenische Philosophen ende de oude HH. Vaders en conden niet genoeg uytdrucken de onredelycke boosheydt van een ondancbaerigh gemoedt, als wesende teghen de reden, jae teghen de nature ende handel der menschen.

Den *a H. Gregorius Taumathurgus* spreekt hier van wonderlyck wel: De ondancbaerheydt, seght hy, schynt my eene swaere ende gewichtige saecke te wesen, ende die ten uyttersten te verwonderen is; want over een ontfanghen weldaect moctmen ten minsten eenige danckbaerheydt met woorden betoonen, als men anders niet en can; doch geene herkenenisse te bewyfen, is een claer teecken, dat diën mensch sonder cere ende sonder sinnen is. Ick en meyne oock niet, gaet hy voort, datter eenigh quaedt ofte misdædt is, het welck den mensch meer haetigh maect, als de ondancbaerheydt, de welcke men oock meer verwyft, als alle andere sonden. Voorts, seght hy, diën en is niet alleen ondancbaer, die aen den weldoender eenigh quaedt doet, oft iet teghen hem seght, maer oock die swyght, ende die het weldaect vergeet, ende soo de gedachtenisse daer van teenemael te niet doet.

Het sal de pyne weerd't syn, den Philosoph *b Seneca* hier op noch eens te hooren spreken: Het is schande, seght hy, aen den weldoender geene danckbaerheydt te toonen, maer noch meerdere schande, als men het weldaect comt te loochenen, oft, als men daer in simuleert, maer diën is noch den ondancbaerighsten, die het weldaect vergeet, want hy alsdan niet danckbaer wesen can.

Voorts dese ondancbaerheydt en heeft niet alleenlyck plaetse in gemeene menschen, maer oock in groote heeren ende Princen, jae oock meer als in andere.

c Erasmus in syne wyse spreuken verhaelt ons iet tot onsen prooof: Eenem ouden soldaet, seght hy, in het recht geroepen synde was in groot peryckel van syn leven; desen fiende den Keyser *Augustus* nam synen toevlucht tot hem, verfoeckende syne gunst ende genade, den Keyser gaf den last daer van aen eenen van syn geselschap, het welck den soldaet hoorende, seyde terstondt: Heer Keyser, als ghy binnen den strydt in groot peryckel waert van u leven, ick en riep geenen anderen, om u te beschermen, maer ick hebbe self gevochten voor het leven van uwe majesteyt, toonende samen de teekenen van syne wonden, de welcke hy ontfanghen hadde in het leven te bewaeren van den Keyser.

Augustus beschaemt wordende over syne ondancbaerheydt ende lange vergetenheydt quam synen soldaet terstondt te hulpe, vreesen-

a Dura mihi gratijue res videtur ingrattudo, gravis inquit & gravis usquequaque, eam enim, qui beneficio affectus sit, si alter non potest, agendis verbo gratias rependere non conari, aut mentis capti, aut sensum beneficiorum non habentis est hominis. Est autem in gratias non modo, qui mali nihil maximifacit, aut dicit, sed etiam qui tacet, ac dissimulat, & aliter in se beneficiorum obliviscitur, atque eorum memoriam extinguit. S. Greg. Taum. in paneg. Orig. b Non referre beneficiis gratiam est turpe, & apud omnes habetur ingratus, qui beneficiis negat, quod acceptum, ingratus quin non reddat ingrattissimus omnium, quod illius est. Senec. l. 3. de beneficiis c. 3. L. 4. Spegh. regnatum. d. c. Erasmus.

a
*Cui sensus est
 & cognitio be-
 neficiorum;
 nisi memoriam
 conservet im-
 pesteram, nisi
 gratiam refe-
 rat bonorum
 auctori, iners
 ille est, & in-
 gratus & im-
 pius, ejusque
 criminis reus,
 ut nec magnus
 nec parvus ig-
 noscat.* S.
 Greg. Taurin.
 in pan. Orig.

de anderfins niet alleen onbermhertigh, maer oock ondanckbaer te wesen, ende gaf hem terstondt het leven.

Om de schande van andere ondanckbaerige Prinzen daer te laeten, ick bevinde noch, dat sy niet alleen in schande, maer oock tot verdiende straffe gecomen syn.

Den Keyser *Basilus* self en heeft eene soodanige straffe niet ontgaen naer de getuygenisse van *Zonorus* ende *Baronius*: In het jaer ons Heeren 869.

Den Keyser eens op de jacht synde, ende eenen grooten hert involgende wierdt van den selven met syne groote horens ingevaeren, in synen gordel opgevat, ende voort gevoert; eenen van syn volck dat siende, quam terstondt snellyck aengeloopen, ende met syn sweerdt den riem doorsnydende, verlofte den Keyser; die daernaer aen synen dienaer, aen den welken hy het leven schuldigh was, self het leven benam op dit valsche voornemen ofte pretext, om dat hy syn sweerdt teghen den Keyser hadde getrocken; maer Godt heeft diën Keyser oock gevonden, want hy niet lanck daernaer teghen de verwachtinge van de medecyn-meesters door het verdraeyen van syn ingewandt ongeluckelyck quam te sterven; het welck van een ieder wierdt aengenomen als eene straffe van syne onredelycke ondanckbaerheydt, vervoeght met eene seer groote wreedtheydt.

Tot nu toe hebbe ick besonderlyck gesproken van de groote boosheydt van de sonde van ondanckbaerheydt, de welke van alle volcken altydt vervloecht is geweest, als strydende teghen de nature, ende gemeenen handel der menschen, ende als eene aenleydinge tot alle andere sonden, gelyck *Stobaeus* seght: *Ingratitudo impudentia sequitur, que ad omnem turpitudinem dux est.* Dat is: De onbeschaemtheydt volghet de ondanckbaerheydt, die de aenleydster is tot alle vuyligheydt.

Wy moeten nu gaen sien, hoe seer sy aen Godt mishaget, den welken den weldoender is van alle menschen.

Den mensch, gelyck wy gesien hebben, is danckbaerheydt schuldigh aen een ander, van den welken hy eenigh weldaedt ofte gunst ontfanghen heeft.

Hoe salmen dan danckbaer genoegh connen wesen aen *Godt*, om de ontallicke weldaeden, die hy ons gedaen heeft, ende noch doet?

Hoorter eerst van spreken den *II. Gregorius Taurinburgus*, van den welken ick noch te vooren gesproken hebbe. Iñ sacker, seght hy, datter iemandt kennisse heeft van de weldaeden Godts, ende daer over geene kennisse en doet hy en is niet alleen sonder herten ende sonder reden, maer goddeloos, ende ten uyttersten plichtigh, soo dat hy van niemandt of groot of cleyn en verdient gespaert te wesen.

De

De woorden van den *a H. Ambrosius* syn noch gewichtiger : De ondancckbaere, seght hy, syn van veele menschen soo gehaet geweest, datmen hun geene straffe groot genoegh binnen hun leven en condestellen, alleenlyck verdienende uyt het getal der menschen geschrapte worden, ende gestraft met de doot. Voorts seght hy, dat de ondancckbaerheydt teghen Godt eene alder-grootste boosheydt is, srydende teghen de nature van den mensch, de welcke verheyst, datmen danckbaerheydt betoont aen synen Godt ende schepper, den welcken den oorspronck is van de nature. Hy gaet noch voort : Wy moeten onse ooghen, seght hy, maer slaen naer den hemel, den welcken haeren schepper looft ende danckt, als men den selven maer aen en siet, gelyck *David* geseydt heeft : *Celi enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Ps. 18. v. 2.* Dat is : De hemelen vertellen de glorie Godts, ende de wercken synder handen vercondight het firmament.

De zee, als sy effen en stil is, geeft een teecken van de goddelycke ruste, ende als sy ontfelt is, dient tot schroom ende schrick. Soo dan die door de aenleydinge van de nature sal willen bemerken de gesteltenisse van alle goddelycke wercken, sal terisondt oordeelen, datmen danckbaerheydt moet betoonen aen den schepper ende bewaerder van al. Vraeght oock maer van de beesten, seght den Propheet *a Job*, ende sy sullen het u leeren : aen de aerde, ende sy sal u antwoorden; ende de vissender zee sullen u 't vertellen, te weten, dat de redelycke schepsels haeren schepper altydt danckbaerheydt moeten betoonen over alle de goddelycke ontfanghen weldaeden : Met het opstaen van de son syn de vogeltiens gewent haeren sancckte hernemen tot lof ende danck van haeren schepper. Ende en soude dan den mensch, redelyck schepsel niet beschaemt syn, den dagh te beginnen ende te eyndighen, sonder Godt over alle de ontfanghen weldaeden grootelyckx te bedancken? gemerckt dat den mensch naer siel en lichaem alles van Godt heeft, soo moest hy Godt altydt in syne gedachten hebben met eenen teeren inkeer van we lersiefde, &c.

Hoort hier op noch eens spreken den *b H. Ambrosius* : O broeders, seght hy, volght de vogels naer, 's morgens ende 's avondts haeren schepper danckende; ende wildt ghy godtvruchtiger wesen, volght naer den nachtegael, die self den nacht met singhen overbrenght.

Iek en magh hier niet achterlaeten de schoone woorden van den *c H. Chrysoftomus* : De schaepen ende lammeren, seght hy, verdraeghen ende sreeclen haere herders, de peerden toonen genegentheydt aen de voerlieden, de jaeghers worden eerst bewaert ende bemint van hunne honden, soo oock alle andere gedierten stellen sich gerustelyck onder hunne meesters, die voor hun sorghe; ende sal den mensch

a Quod si homini non reddere referre de gratia officium, simile homicidio judicatum est, quantum erit non referre Deo. Est ergo prudentis agnoscere se ipsum. Et quem admodum a sapientibus judicatum est secundum naturam vivere; quod est enim tum secundum naturam, quam referre auctori gratiam. Affue celum hoc, numquid reddit auctori gratiam cum videtur? mare ipsum, dum tra nullum est divine serenitatis testatur indicium; cum moventur, terrentur est, qui natura duce divina ratione operis consideravit; primo omnium creatori suo gratiam referendū iudicabit. S. Amb. de obitu Satyri factus. b Interrogamenta desiderant te, & volatilia celi, & indicabant tibi, loquere terre, & respondet tibi, & narrant

filios maris.

Iob. 12. 7.

& 8 c. *Imi-*

tare frater a-

res mane &

vesperi orato-

ri gratias re-

ferendo, & si

es devotior, i-

mitare lusi-

num, quae &

nocturna spa-

tia pervigili-

cantilenâ de-

currit. S.

Amb. serm.

43. in 1. ad

Corinth. 10.

7. 31.

d. Amant

& patiuntur

oves & agni

pastores suos,

& equi aurig-

es, venato-

resq, istodiu-

tur & diligen-

tur à canibus,

& alia simili-

ter subdita suos

amant impe-

ratores, quo-

modo ergo cõ-

sequens sit, ut

animal omni-

um intellectu

prestantissi-

mum gratiam

referre igno-

ret? S. Chryl.

de regio orat.

2. a In prato

rum. c. 107.

b. Si Jacob

filii sui servi-

tatem servasset

het treffelyckste scepfel, ende met reden ende verstandt begaeft synen schepper ende synen heer niet eeren, niet beminnen, ende over alle sine gunsten ende weldaeden niet bedancken?

Hoort de danckbaerheydt van eenige beesten tot haere meesters. *Elianus* verhaelt, geweest te syn eenen Dolphyn. den welken een weldaedt ontfanghen hebbende van eenen schipper, den selven in een schip-braeck opgenomen heeft, ende gevoert tot aen den oever. *l. 3. de Animalibus c. 3.*

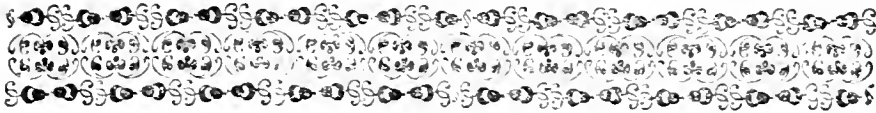
Het is oock merckens weerdigh het ghene gelefen wordt by *Sophonius* van eenen leeuw, die geducrelyck bleef by het clooster van den Abt *Gerasimus*, die te vooren eenen doorn uyt synen voet hadde getrocken, den welken men oock hoorden huylen in de doot van den selven Abt, ende die daernaer op het graf van droefheydt quam te sterven.

Het is dan niet te verwonderen, dat de HH. Vaders ende andere wyse mannen oock *Heydensche* teghen de ondancckaerheydt soo strafelyck geschreven hebben, ende soo sterck syn uytgevallen, oock teghen den oversten van des Coninx schenckers, om dat hy by den Coninck in syn ampt herstelt synde, *Joseph* den gelukkighen uytlegger syns drooms, soo ondancckaerelyck vergat, ende dat twee jaeren lanck tot den droom van *Pharao*.

Maer mocht hier iemandt peysen, waerom en heeft *Joseph* die twee jaeren in synen kereker blyvende sitten, ende te vooren in syne slavernye soo lanck geweest hebbende, syn ongeluck aen synen vader *Jacob* niet eens te kennen gegeven? den welken dit wetende, synen soo beminden sone sonder twyfel soude getracht hebben te verlossen. Den geleerden oudt-Vader *Theodoretus* Bisschop van *Cyprus* meynt, dit niet geschiedt te syn door eene besondere schickinge Godts, den welken gestelt hadde, dat *Jacob* naer *Egypten* maer en soude comen, naer dat synen sone *Joseph* onder-Coninck daer van soude gestelt wesen, tot welke cere hy noyt en soude gecomen hebben, ten waer hy soo lanck in de gevangenisfse hadde gebleven, om daernaer den droom van den Coninck *Pharao* naer twee jaeren met gelegentheydt uyt te leggen, van welckers uytlegginge wy in het eerste capittel van het derde volghende deel breeder sullen gaen spreken.

omnia non exposuisset, somnia non exponendo, Ægypto presectus non esset, Jacob in Ægyptum non descendisset; itaque adeo non Deus invidiâ fratrum optime usus est. Theodor. Episc. Cyri.

DERDE DEEL.

De Goddelycke Voorſienigheydt is onfeilbaer ende ſeker in alle haere vvercken, altydt haer eynde betreckende, beſonderlyck betoont in de verheffinge van Ioseph.

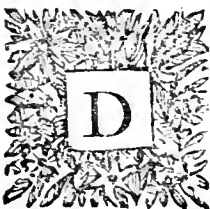
VOOR-REDEN.

Onſe moeder de H. Kercke van Godt verlicht, ende niet connende faelen ſtelt ons claerlyck voor de ſekere uytwerckinge van de Voorſienigheydt Godts: Dit ſyn haere woorden in het H. ſacrificie der Miſſe op den 7. Sondag naer het Hoogheydt van Simxen:

Deus, cuius Providentia in ſui diſpoſitione non fallitur.

Dat is:

O Godt, wiens Voorſienigheydt in haere ſchickinge niet bedrogen en wordt.

Eſe vaſte ſekerheydt van de Goddelycke Voorſienigheydt in haere ſchickinge ſal ick nu in dit derde deel gaen toonen in de verheffinge ende glorie van *Joſeph*, als ick eerſt een ander geval twee ofte drye tot getuygeniſſe daer van ſal voorgeltelt hebben. Eerſt beginne ick van den Coninck *David*.

Het was van Godt geltelt *David* tot den thron te verheffen, ende Coninck te maecten van *Iſrael*; *Saul* dat vreesende, de-

I. Reg. 18. v. 19.

a Fecit illum
Tribunum ju-
per mille viros.

Ibid. b Om-

nis Israël &
Juda diligebat
David. Ib.

v. 16. c Sa-

ul superius

Providentiâ

in Japientia

sua confilio est

deprehensus,

quia Juerf-

centis militis

vitam extra-

guere se credit,

â, virtutis

ejus gloriam

cumulari. S.

Greg. Magn.

d Et surrexit

Jonathas fi-

lius Saül, &

abiit ad Da-

vid in Jlyram

& conforta-

vit manus ejus

in Deo, dixit-

que ei ne time-

as, neq; enim

inveniet te

manus Saül

patris mei, &

in regnabis

super Israël,

& ego ero in-

bi secundus.

I. Reg. 23.

v. 16.

e Solus

Mardochæus

non flecebat

genit, neque

adorabat eum

... tratus est

talde, & pro-

mirilo duxit

in unum Mar-

dochæam mor-

tere manus

suas. Esther.

3. v. 2.

de al dat hem moghelyck was, om dat te beletten, maer te vergeefs, want de menschelycke boosheydt en can teghen de goddelycke wyfheydt ende itellinge niet het minste uytwercken.

Saül dan, seght de H. Scripture, hadde *David* van hem wech gefonden: *Amovir Saül David a se*, op dat het volck weten soude, dat *David* de gunste niet en hadde van den Coninck, ende op dat het selve *David* soude verachten, met een woord gefeydt, *Saül* en was voor *David* niet, al hadde hy hem a Oversten gemaeckt over duyfendt mannen, het welck hy maer gedaen en hadde, op dat hy erghens in den legher te lichter mochte doot blyven, maer Godt door desen selven middel baende aen *David* den wech tot syne verheffinge, b alsdan winnende de liefde van al het volck.

Voorts *Saül* willende synen boofen haet teghen *David* bedecken beloofst hem syne dochter, ist dat hy de *Philistynen* can verslaen, wenschende daer-en-tusschen, dat hy self van hun mochte gedoot worden; maer het viel anders uyt. *David* die verslaende wordt den schoon-sone van *Saül*. Siet *Saül* werckte mede teghen syne meyninge met Godt, om *David* daernaer te verheffen, gelyck seght den e *H. Gregorius* Paus: *Saül*, seght hy, door de Goddelycke *Voorsienigheydt* is gevat, ende bedroghen in den raedt van syne wysheydt, want als hy het leven van synen aenwastenden soldaet gemeynt hadde te benemen, heeft hy vermeerderd de glorie van syne cloeckmoedigheydt.

Als *Saüls* boosheydt nu volbracht was, ende als hy nu wel sagh, dat hy met geveyntheydt teghen *David* niet en conde uytwercken, hy nam dan op hem, *David* self in het openbaer aen te vallen, ende hem trachten te dooden, maer alles oock te vergeefs; ende als *David* daernaer eens in een groot gevaer was, van in *Saüls* handen te vallen, Godt stortede over *Saül* den geest van Prophetie, ende fiet, als hy nu met prophetären besigh was, *David* hadde den tydt om te vluchten ende te schuylen.

d *Jonathas* den sone van *Saül* gonck alsdan synen vriendt *David* self spreken daer hy verborghen was, hem troostende, ende het ryck van *Israël* hem voorfeggende, te vreden synde, den tweeden daer van ende onder *David* te welen.

Wat conder claerder getuygenisse wesen van de macht van Godt, ende van syne Goddelycke *Voorsienigheydt*? Den Coninck *Saül* vervolgt *David*, ende *Jonathas* 's Coninx sone bewaert hem; op den selven tydt, als *Saül* hem het ryck wilt aenemen, het ryck wordt hem beloofst, jae *Jonathas* houdt hem voor den toecomenden Coninck, sich te vreden houdende met de tweede plaetse in het ryck.

Deze macht oite sterckte van de Goddelycke *Voorsienigheydt* blyckt oock clær in dien boofen ende hooverdighen e *Aman*, die op syn cracht

cracht hadde genomen *Mardocheum* met syne Jodtsche natie uyt te roeyen ende te vernielen, om dat hy hem, die den eersten was naer den Coninck *Affuerus*, geene eerbiedinge en wilde betoonen, syne kniën boogende, gelyck alle de andere deden.

Hier teghen hadde Godt vast gestelt *Mardocheum* te verheffen.

Godt hadde eerst toegelaeten, dat de schoone *Esther* de nichte van *Mardocheus* syns broeders dochter (het welck aen *Aman* onbekent was) van den Coninck *Affuerus* was aengenomen tot syne huys-vrouwe, in de plaetse van de Coninginne *Vasthi*, die verstooten was; daer-en-tusschen *Aman*, den opper-Prins van het ryck ende eersten *Minister* ofte *Favoriet* van den Coninck, hadde last gegeven, om *Mardocheum* met heel het Jodtsch geslacht te dooden; maer den Voorzienigen Godt quam hier teghen door *Affuerus* den Coninck, den welcken behoort hebbende uyt de historie van synen tyd, dat hy door *Mardocheus* eens was bewaert geweest van het peryckel des doodts, dede den selven in het publyck vereeren, ende dat seif door de handen van *Aman*, ende daernaer veritaen hebbende, dat *Esther* de Coninginne de nichte van *Mardocheus* was, wierdt in de plaetse van *Aman* gestelt, den welcken om syne groote boosheydt van alle de joden te willen dooden, terstondt wierdt getraft met de galghe, die hy voor *Mardocheus* hadde doen bereedt maecken. Aldus wierdt *Mardocheus* verheven, gelyck het Godt hadde gestelt, die altydt feker is ende onseilbaer in syne stellingen, ende noyt en can faelen.

Van meer andere vaste uytwerkingen van de Goddelycke Voorzienigheyt en hadde ick niet gemeent te spreken, een geval nochtans, om dat het ongemeen is, sal ick hier maer bybrengghen aengaende de liefde van eenen goeden sone tot synen wreeden vader, van den welcken spreckt den Roomschen Philosoph *Seneca*.

Desen sone was beticht ende oertuyght van eene moordt, ende gemerckt, dat synen vader by den Roomschen raedt praemde, dat synen sone ter doot soude veroordeelt worden, vercreegh hy seif de macht, om hem in de zee te doen verdrincken; desen wreeden vader gaf den last daer van aen eenen anderen sone, broeder van den plichtigen: Desen uyt medelyden tot synen broeder veranderde de straffe in eene mindere: hy stelde hem dan in een oudt versleten schip sonder mast ende sonder zeylen, hem over gevende aen de winden ende baeren van de zee. Dit schip met den plichtighen viel in de handen van de zee-roovers, aldus slave geworden synde, wierdt daernaer om syne cloeckheydt ende dapperheydt Capiteyn van een schip, welck ampt hy bediende met eenen wonderen moct, ende vlytigheydt tot voldoeninge van een ieder. Daernaer eens vaerende op roof, creegh hy voor buyt een schip, op het welck synen Vader was,

Lib. declamatorum de libratione 3.

hy hem fiende, ende sich bekent maeckende ende nu in syne macht, om te doen dat hem beliefd, wierdt evenwel beweeght, ende hem verlossende van de slavernye sondt hem met alle beleeftheydt ende met veel geldts vry naer *Roomen*. Den vader daer gecomen synde, befehuldicht terstondt by den Raedt synen anderen sone, om dat hy het vonnis van synen broeder niet voibrocht en hadde, daer hy op antwoorde, het selve gedaen te hebben, hem overgevende aen de wanckelbaere zee in eenydel rot schip, sonder eenige hope meniche-lyck sprekende, van de doot te ontgacn, daer by voegende, dat hy alle peryckelen scheen ontcomen te syn door den bystandt van den oppersten Godt des hemels, ende voorwaer Godt hadder in voorsien, dat hy synen ongenaedighen vader noch soude verlossen van de slavernye ende peryckel des doods, ende hem daerom van alle peryckelen hadde willen bewaeren, die noyt te vooren gelyck *Seneca* seght, en hadde gevacren, en als dan door Godts bestieringe, wel wiste te vacren: *Sciret navigare. qui servaturus esset patrem.*

Uyt het welck men claerlyck can mercken de onverwinlycke macht Godts teghen alle beletselen, ende sien de onseilbaere uyt-comste van de schickinge van de Goddelycke *Voorfsienigheyt*, oock dickwils onder de *Heydenen*.

Nu come ick tot de bestieringe Godts aengaende *Joseph*, den welken gelyckmen hooren sal, naer veele vervolginghen ende veel lydens sal comen tot de eere ende glorie, tot de welke Godt gestelt hadde hem te verheffen.

Dan sult ghy sien alle de tyden ende manieren van de Goddelycke *Voorfsienigheyt*, met de welke hy *Joseph* altydt te gemoet ende te hulpe quam.

Hy wierdt wel eerst van syne broeders, gelyck het bekent is, uyt haet ende nydt gesocht ter doot, de welke sy gesworen hadden, maer Godts *Voorfsienigheyt* was by der handt, om de doot in eene soeter straffe te veranderen, daerom wierdt hy geworpen in eenen put ofte cisterne, maer door den raedt van synen broeder *Judas* daer uyt getrocken ende vercocht aen de *Ismaelnesche* cooplieden gaende naer Egypten.

Maer siet daernaer wasser weder eene nieuwe swarigheyt: om dat hy niet en wilde toestemmen aen den vuylen drijf van syne meesterse, de huys-vrouwe van *Puiphar* synen meester, wierdt daernaer van hem, te licht geloovende aen syne huys-vrouwe als eenen overspeelder in den kercker geworpen, met een alder-grootste peryckel van de doot, maer de Goddelycke ende samen bermhertige *Voorfsienigheyt* en heeft hem hier oock niet verlaeten.

Descenditque cum illis forream, & in rivulis non dereliquit eam. Sap. 10. v. 13.

O fuyveren jongelinc wat was alsdan u gepeys? Wat betrouwen hadt ghy in diën uytterften noodt? De onkuysche vrouwe wierdt geprefen, ende den fuyveren jongelinc was veroordeelt; hy mocht niet en reden vreesen voor syn leven, maer die hooghe ende wyse *Voorfienigheydt* heeft de grammoedigheydt van *Putiphar* getemt, gelyck die van fyne broeders, als sy hem wilden dooden; sy heeft *Joseph* oock vercloeckt, op dat hy den noot niet en soude laeten fincken, die het ten lesten alles cloeckelyck heeft verdraeghen.

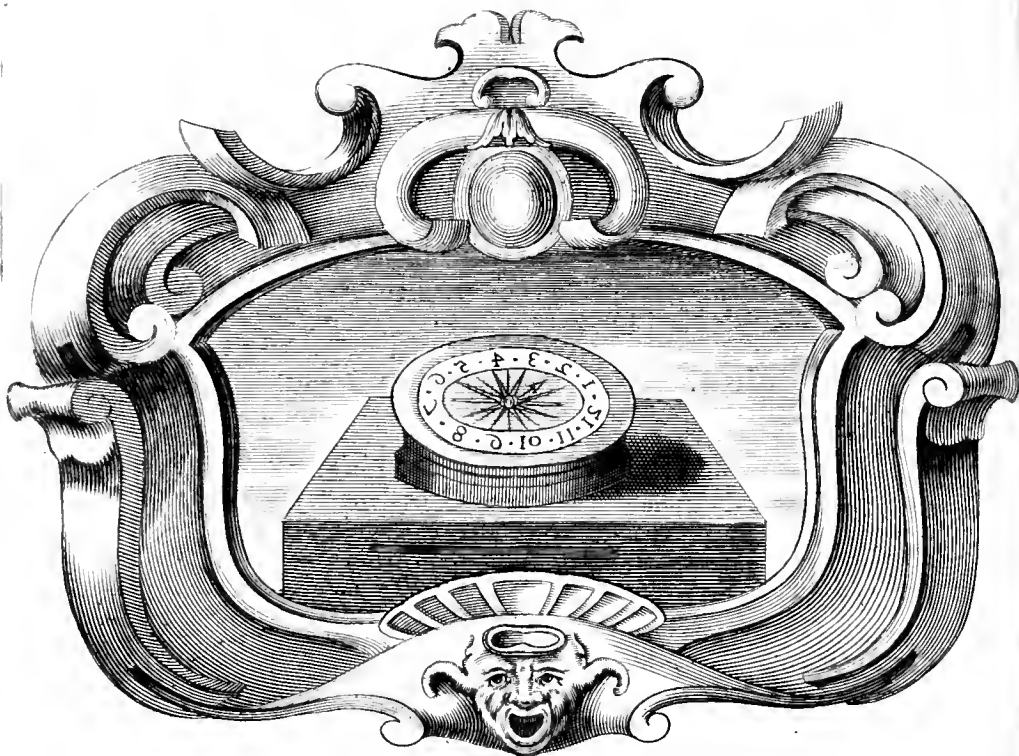
Men fal oock sien, dat hem Godt in de boeyen ende in de banden niet en fal verlaeten, den welken den haet ende nydt van fyne vyanden trachteden te verdrincken.

Dan fal blycken voor de ooghen den sekeren uytval van de fchickinge van Godts *Voorfienigheydt*, de welcke noch van de menfchelycke, noch door cracht, noch door boosheydt noyt en heeft connen belet oft overwonnen worden.

My dunckt, dat ick de vaste uytwerckinge van de *Voorfienigheydt* Godts haer voorgestelt eynde altydt betreckende wel soude moghen vergelycken met een zee-compass als een bequaem sinne-beeldt daer van, het welcke hoe datmen het draeyt ofte wendt, sich altydt keert naer den *Noorden*, voorwaer tot groot gerief van veel menfchen.

Voor het boven-fchrift stelle ick als volgt naer de print.

Geen bedwangh
Bclet den gangh.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt:

NOyt wasser soo een cracht: als in een steen te vinden,
Die met syn eyghen self het yser weet te binden,
Soo datmen staet verstant: soo hy het maer en siet,
Terstondt hy 't yser treckt, en 't yser naer hem vliet.
Een heel verholen cracht, gevoeght aen 't een en 't ander;
Men canse, soomen voelt, schier scheidt van malcander.
En ofmen niet en weet, hoe dese saeck geschiedt,
't Is immers maer te waer, datmen voor d' ooghen siet,
Doch dat het wonderst' is, den steen sal ons oock leeren,
Dat hy nyt synen aerdt' sich naer den noordt sal keeren.
O schippers veel geluckx, hoort, wat ick tot u spreek:
Weet, dat het zee-compas u toonen sal den streeck.

Te
rice fol. 184
Nieuw-gy verp., n. l. v. d. d.
177

Den geleerden schryver ende uytlegger vande *H. Scripture a Hieronymus Oleaster* uyt de Orden van den *H. Dominicus*, vraecht hier, waerom dat Godt eerst den droom van de 7. vruchtbaere jaeren aen den Coninck heeft overgefonden, ende daer naer den droom van de 7. onvruchtbaere jaeren? ende daer op antwoordende seght ende meynt, dit geschiedt te syn, om dat Godt geen onheyl oft ongeluck aen de menschen over en sendt, ten zy dat hy hem te vooren daer teghen verlierekt met synen gratie, ende andere bequaeme ende genoechsaeme middelen.

Aldus voorfiet dijn goeden Godt met synen bystandt alle bedruckte menschen in hunne ellende, de selve verlierekende, ende noyt verlactende, gelyck eenen goeden vader synen sone, die eene langhe rey se moet aengaen van alles voorfiet, van geldt ende van al het ghene, hy van noode soude connen hebben. Waer het saecke, dat Godt eerst hadde overgefonden de 7. onvruchtbaere jaeren, waer van fouden de menschen op soo langhen tydt geleest hebben? sonder twyfel het meeste deel soude van hongher ende miserien gestorven hebben. Maer Godt als eenen go den vader is bermhertigher ende voorfienigher.

Bemerckt hier, seght den selven *Oleaster*, Godts goedtheydt ende vaderlycke forge, den welken, als hy die van *Egypten* wilde straffen, hun eerst den middel gaf, om hun te helpen. Hier moeten alle bedruckte leeren altydt hun vast betrouwen stellen op de bermhertigeydt ende mildtheydt Godts, ende oock hun besle doen, ende medewerken, om hun selven teghen allen noodt te voorfien.

Dien goeden ende voorfichtighen *b* Godt sendt ons tot het *Mierken*, het welk in den somer sonder ophouden haeren cost soeckt, om in den winter daer van te leven. Hoorter breeder van spreken den *H. Cyrillus*: Ghy fiet een mierken, seght hy in den somer haer aes ende cost neerstelyck vergaderen; volght de selve ende vergaedert oock vruchten van goede wercken voor de volgende eeuwige tyden.

Den weerdighen *c Beda* heet hier op noch eene dieper bemerckinge: Ist saecke seght hy dat een mier, sulck een cleyn beestien sonder Coninck ende sonder reden, alleenelyck uytter nature den cost ende spyse voor sich selven besorghet voor het toecomende, hoe veel te meer moet een Christen mensch geschaepen naer het beeldt Godts besorghet syn om te vergaederen vruchten van goede wercken om altydt te leven.

Laet ons dit met een rymken voorstellen in een sinnic-beeldt van een mierken haeren cost besorgende voor het toecomende met het opschrift het welk volght naer de print.

posterum, multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam gloriam ejus vocatus doctrina instructus, ipsum conditorem habens ducem, debes in praesenti bonorum operum finibus congregate, quibus in

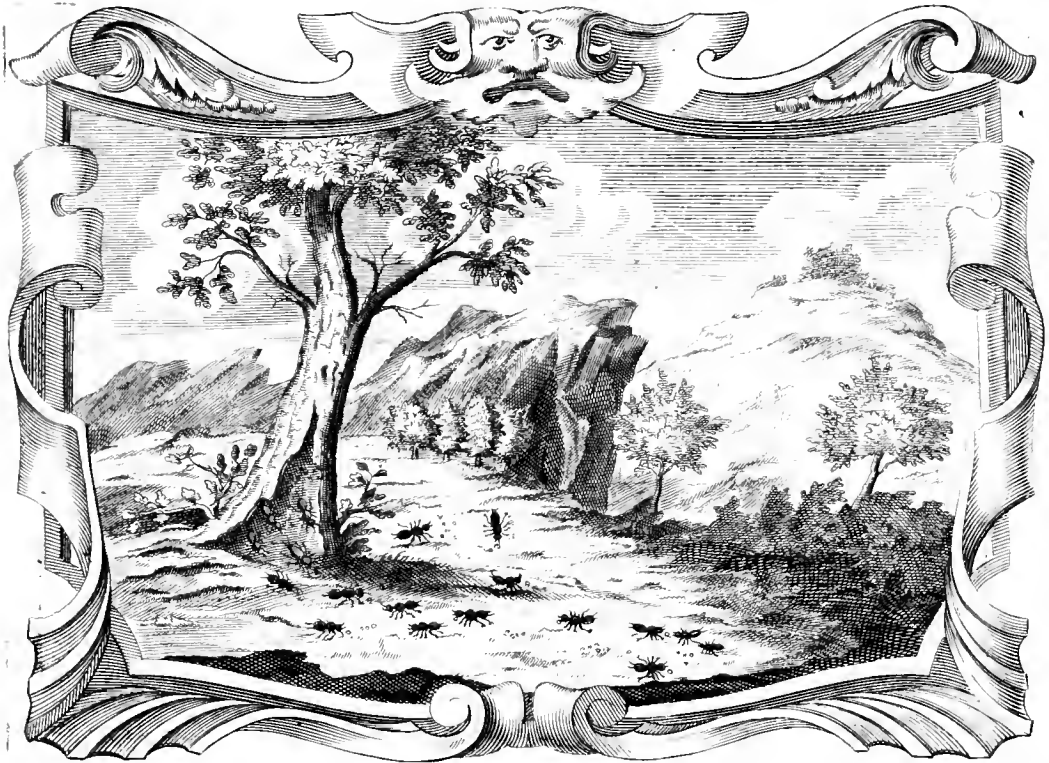
a Nulli dat Deus aliquod infortunium, nisi prius dederit, quae sufficientia ad illud aequo animo justinendum, quemadmodum sic Deus ab unda dantiam, quae possent ferre penuriam.

b Adverte Dei pietatem, qui cum vellent Aegyptum fame cruciare, prius hoc ostendit ut succurrere sibi homines possent.

c Vide ad fornicam b pinger & considerat vicius & discite sapientiam. Prov. 6. v. 6. e Videns fornicam in aestate sibi thesaurifantem cibos & imitare, & thesaurifera tibi ipsi finium bonorum operum in futuro seculo. S. Cyr. Hier. Catech. 6.

d Si tantulum animal princeps carnis, & ratio nis expertis naturae ducit sibi

prov. de im-

*Ghy moet forghen,
Oock voor morghezen.*

Uytlegginge van het sinne-beelt.

Comt hier ô traeghen mensch, siet hoe de mieren forghen
 By daghen en by nacht tot aen den vroeghen morghezen :
 Elck mierken 's somers tydt tot wercken haer begeeft ;
 Waer van het in haer rust geheel den winter leeft.
 Leert oock op uwen tydt, noch forgh noch moeyte spaeren,
 En voor een quaeden dagh gewenste vrucht vergaren
 Voor 't lichaem en voor siel, Begeeft u tot de denght,
 Op dat ghy eens met Godt voor eeuwigh leven mought .
 Sorgh, eer het is te laet; in tydts wilt sorghe draghen,
 Of anders te vergeefs sult ghy het eens beclaeghen;
 Siet maer dit cleyu gediert; siet wat het mierken doet,
 Dan altydt peysen condit, hoe ghy oock wercken moet .

Hoort

*Hoort hier een leersaen clucht: den krekkel met be mierken
Dweers waeren onder een, om niet, oft om een sierken:
De krekkel vande mier een broncken broodt eens badt,
Sy hadt het opgestockt, hadt sy het maer gehadt.
Het mierken tot haer seyde: hoe comt ghy soo te cliegen?
Hebt ghy voor uwen cost in tydt geen sorggh gedragen?
Segg' wat ghy hebt gedaen? does vraegh' haer wel betaemt:
Eylaes! de krekkel sweegh ten nyersten beschaemt.
Doch sprack sy: 'k heb te voor in 's somers tydt gesonghen,
En hier en daer naer lust al dickwils opgespronghen;
Het mierken seyde' recht nyt: myn seggen wel bemerckt:
Singht in de winters tydt, en in den somer werckt.*

*Petclat à for-
mi accada ci-
lum sed for-
mica an quid
astate si re-
bus? quod acu-
te canere dix-
it: Hyeme sul-
ta, nec ama-
cantum. Af-
thonius Sophi-
sta in apologo.*

HEt ghene het mierken doet, dat siet men oock geschieden in de bereydtfelen van den oorlogh, seght *Philo* den Hebreusch en geleerden schryver: gelyck men siet, seght hy, dat in den tydt van peys alles gereedt gemaect wordt dat tot den crygh noodtsaackelyck is, soo moetmen oock in den tydt van eene overvloedige vruchtbaerheydt besorghen syn voor den tydt van gebreck, ende als het onseker is, ofmen oorlogh ende honger staet te verwachten, strax maectmen oock gereedt alle cryghs getuygh, ende levens middelen, op datter in den noot niet en come te ontbreken. Hoe plichtigh dan en syn die niet, ende misprijens weerdigh, de welke in plaetse van wat te vergaederen, gelyck men seght, teghen eenen quaeden dagh, eerst alles opmaecken. ende onnutteyck verquisten, ende daarnaer gebreck ende armoede moeten lyden, daer sy heerlyck naer hunnen staet hadden connen leven, waert dat sy wat gespaert hadden, ende neerstelyck ende voorsichtelyck daer in voorsien. Van te grooten overdaet ende verquistinge, seght het spreek-woordt comt den honger ende armoede. *Luxus famis & paupertatis est prodromus.* De Italiaenen segghen: *a grassa cucina poverta è vicina.* Het gebreck ende armoede en is niet verre van een vette keucken. Andere hebben dit spreek-woordt. *Per una mala quaresima vieni ad haver una mala Pasqua.* Van eenen quaeden vasten, almen niet wel gevalt en heeft, comt eenen quaeden oft armen Paesschen.

Hier comt te passe het ghene eenen Philosoph eens seyde aen eenen jonghelinck, den welcken hy 's avondts laet sagh luttel broodts eten: Ghy en soudt, seyde hy, u avondt-mael soo sober niet nemen, waert dat ghy u noen-mael soo hadt genomen, te weten maectelyck. *Non ita canares, si ita prandisses.*

Daer was oock eenen anderen, die op den avondt ofte vigilie van eenen grooten feest-dagh veel verteert hadde, soo dat hy op den
feest-

Septem
 ista na ce pi-
 gnes scrip-
 cant antiquos
 homines arri-
 tes septem ve-
 ro mare sig-
 nificant males
 illorum filios
 & successores,
 qui ita sunt
 pauperes, ma-
 ri & infor-
 tunati, cum
 pinguedinem
 predecessorum
 suorum & bo-
 na qua acqui-
 siverint, con-
 sumunt devo-
 rant, & admi-
 lam satietati-
 onem proinde
 acquirunt, &
 sic paupertas
 & tenuitas bo-
 norum suorum
 aliorum ple-
 nitudinem de-
 vorat, &
 quid quid boni
 predecessores
 sui cumulare-
 rint, malorum
 successorum
 infortunium
 devorat. Pet.
 Bercorius. ex
 Ordine S. Ben.
 c. 28. in Gen.
 b Rursum de-
 testatus sum
 omnem indu-
 striam meam,
 habiturus ha-
 redem post me,
 quem ignovo,
 utrum sapiens aut stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis. &c. Ecclesiast. c. 2. v. 18. c Eius-
 modi etiam est status divitum huius saeculi: à fertilitate & bonis caducis inipiunt, & in infertilitatem & inteli-
 gitatem desinunt, quemadmodum ille dives, qui curpura induebatur & bysse, & epulabatur quotidie splendide,
 post mortuum & in tantam venit penuriam, ut fana illo aqua indigeret, qua ardentem ignem refrigeraret. Græc.
 Auctor apud Lipp. d Somnium redundantiæ sicutiatis perpetuum esse non potest, sed erit tempus, quo his duræ
 fames succedet. S. Ambros.

feest-dagh seer luttel hadde te üten. *Si non habes fatto la festa, non farosi hora la vigilia.* Haat ghy gisteren de feest niet geviert, ghy en soudt van daghe de vigilia niet houden.

Eer ick sluyte, het sal de pyne weerd't syn, hier noch te hooren eene fedelycke bemerekinge van eenen geleerden ende godtvruchtighen Religiens *a Petrus Bercorius* aengaende die seven vette ende die seven maghere koeyen. Door die seven vette koeyen, seght hy, connen verstaen worden rycke ende wel hebbende vaders des huyfgesins, de welke met hunnen langhen aerbeydt veel ryckdommen vergaerdert hebben, ende door de seven maeghere koeyen cannen verstaen hunne boose ende alles verquistende kinders ofte naecomelinghen, die al hun achtergelaeten goedt onnuttelyck verteeren, of als voor niet vercoopen, ende nu niet meer hebbende, te lesten vallen in eene uytterste aermoede ende schande. Soodanighe sonen cylaes! wordender somtydts al veele gevonden, daer den Coninck *b Salomon* oock van sprack, claegende, dat hy soo seer gaerbeydt hadde voor synen erfgenaem, niet wetende of hy wys oft sot weien soude, ende syn erfgoedt quaelyck soude misbruycken. Hoort noch eens eene andere uytlegginghe ende leeringhe:

Eenen *c* Griekschē schryver eyghent dese vette ende maeghere koeyen toe aen veele rycke ende overvloedige menschen deser wereldd, de welke in de overvloedigheyt van de verganckelycke goederen, hun leven overbrengghen, maer het selve comen te eyndighen in het gebreck van goede wercken, ende in het ongeluck van hunne eeuwige verdoemensse, gelyck het geschiede, seght hy, met den rycken wreck, die in het purper geleeedt synde, ende aen syne tafel te vooren wel getoest, ten lesten ellendelyck, gestorven is, ende begraven in de helle, ende in sulck een gebreck gevallen was, dat hem geweygert wierdt een weynigh water, om syne tonge te laven als wanneer hy claerlyck, sagh, dat al het werelck goet anders niet en was als eenen enckelen droom die de menschen in het leste bedrieght, gelyck den *d H. Ambrosius* wel heeft geseyd't met dese woorden: Den droom van de werelcke overvloedigheyt en can niet eeuwigh duren, maer den tydt sal eens comen, als wanneer eenen bitteren hongher daernaer sal volghen. Van welke bedriegelycken droom van de tydelycke goederen wy in de volghende fede-leeringhe breeder sullen spreken.

Te vooren maer alleen aen den magneet gestreken,
 (De schippers naer 't gebruyck de waerheydt connen spreken)
 Hoe sy door het gevaer van d' ongeruste Zee
 Recht vaeren in de haef, of de gewenste ree.

Te voor was 't niet als vrees in 't midden van de golven,
 In duysterheydt en angst van al die water-wolven,
 Die monsters van de Zee! het schip dreef hier en daer,
 Naer clip en rofsen toe, niet sonder groot gevaer.

Maer nu het Zee-compas can al' de schippers troosten,
 Waert schip gedreven wordt ten zyden of ten oosten,
 Geslingert hoogh en leegh, van d' een en d' ander cant;
 De naeld' sich altydt wendt recht naer het noordsche landt.

Al waer ghy vaeren wilt, naer zuyd', noord', oost', of westen,
 Het Zee-compas alleen u leyden sal ten besten.

Of 't schip nu hier nu daer, of op een ancker weeck,
 Strax u de naelde dient tot waven rechtien streeck.

Siet hier Godts wonder werck, eerst aen den mensch verholon;
 't Compas den schipper dient om niet als voor te dolon.

Dit comt van Godes handt, doolt nimmer, maer gaet vast;
 Dus leertmen, dat hier op Godts wil op alles past.

Dat Godt eens heeft gestelt, du niemant can verbieden,
 Godts wil blyft altydt vast, dit moet en sal geschieden,
 Niet cander teghen staen, als niet is al 't geweldt
 Van alle menschens cracht, die sich daer teghen stelt.

Dit siemen van de jeught, en loop van Josephs leven,
 Die boven syn geslacht van Godt moest syn verheven,
 Soo by het hadt gestelt, dus alles wierdt volbrocht,
 En al syn broeders haet verdween haest in de locht.

Den droom was Josephs doot, by son, en moeste steruen,
 Of by hun broeder was, by moest' het leven deruen.

Maer Godt daer tusschen quam; wierdt van de doot bewaert,
 En door Godts wys bestier oock in den put gespaert.

Voorts naer Egyptens landt als eene slaef versonden;
 Muer al te seer verblindt 't geheym niet wel verstonen;
 Daer moesten sy voor hem ter aerden vallen neer,
 En soo eerbiedingh doen aen hummen opper-Heer.

O broeders onbedacht, met reden mooght ghy schroomen;
 Godts wil was maer te waer in d' ongewensde droomen:
 Dat Godt eens heeft gestelt, geen mensch 't beletten can;
 Die Godt in alles volght, is een geluckigh man.

SOo moesten alle Christene menschen hun voeghen in alle hunne wercken naer den wille Godts, of naer syne Goddelycke schic-kinge ende *Voorzienigheydt*, denckende, dat Godt tusschen alle ellenden ende teghenspoedt altydt indachtigh is, ende wel sal doen uytvallen alle het ghene hy tot ons meeste goet heeft geschickt. *Joseph* was in al syn langhduerigh ongeluck ende slavernye altydt in Godt geruft, den welcken door Godts beleydinge ten lesten gecomen is tot cere ende glorie, gelyck hy eens hadde gestelt, het welck wy daernaer breeder sullen sien, als hy de droomen van *Pharao* sal hebben uytgeleydt.

I. CAPITTEL.

De droomen van den Coninck Pharao aengaende de seven vetre ende de seven maghere koeyen, worden van Ioseph uytgeleydt.

Novo certamine Domini Josephum quasi in palestriâ luctatorè exercuit, voluitq; illum intelligere, non humanâ sed divinâ providentiâ libertati restitutum esse, oportebat tempus expectari opportunum, ut majori cum gloria carere educeretur; nam si praefectus pincernarum ante somnium Pharaonis Josephum recordatus fuisset, forte auctoritate sua eum liberasset & tunc non tam perspicua

En handel van de Goddelycke *Voorzienigheydt* in dese historie van *Joseph*, soo ick mercke, heet beginfel gehadt, haeren voortganck, ende cynde, van de droomen: Den eersten droom was den droom van *Joseph* aengaende de schooven, ende van de son ende sterren. Den tweeden droom van de twee hovelinghen, ende den derden droom van den Coninck *Pharao* aengaende de koeyen, die ick nu gaen voorstellen met de uytlegginge van *Joseph*, die den wegh baende tot syne glorie in Egypten. Die ondancckaerheydt van 's Coninx opper schencker, den welken *Joseph* den geluckighen uytlegger syns drooms soo schandelyck hadde vergeten, hem noch twee jaeren laetende sitten in den kercker, was ten uytersten groot, van de welke ick te vooren gesproken hebbe, maer evenwel 't is alles geschiedt door de soete schic-kinge Godts.

Den *H. Chrysostronus* heeft hier op eene schoone bemerkinge: Godt, seght hy, heeft *Joseph* met eenen nieuwen strydt als eenen worstelaer in de strydt-baene geoeffent, ende willen leeren, dat hy in syne vryheydt herstelt was niet door eene menschelycke vernuft-heydt, maer door de Goddelycke *Voorzienigheydt*. Men moeste verwachten eenen bequaemen tydt, op den welcken hy met meerdere glorie uyt den kercker soude verlost worden; want waert dat den opper-schencker des Coninx hem hadde indachtigh geweest voor de droomen van *Pharao*, hy soude hem misschien verlost hebben op syn eyghen

ghen macht door voorsprake by den Coninck, ende dan en soude de deught van *Joseph* soo niet bekent geweest hebben, hier om dan is hy maer verlost naer de droomen des Coninx, ende als hy de selve moeste uytleggen.

a *Moyfes* stelt ons desen droom voor in het 41. capittel van het boeck *Genesis*: Den Coninck *Pharao*, seght hy, naer de twee jaeren, dat den oversten des schenckers in syn ampt herstelt was, hadde eenen droom: Hem docht, dat hy stondt aen den cant van eene riviere, van waer op quamen seven vette schoone koeyen, die daer weyden in de broeckachtige plaetsen, ende corts daernaer docht hem, dat hy oock sagh seven andere misvallige koeyen; van magherheydt uytgeteert, die daer oock weyden op den oever des vloedts in groene plaetsen, maer dit gras en groen en conde haeren hongher niet verfaeden, daerom verilonden sy de 7. eerste, welckers schoonheydt ende vollyvigheydt wonder was. *Pharao* daer op wacker geworden synde, om dat hem diën droom heel verholen ende duyfster scheen, Godt, die hem dese saecke claerder wilde voortellen, gaf hem noch eenen tweeden droom: Hy sagh seven coorn-aeeyren, die groeyden uyt eenen halm vol ende wel gestelt; daer quamen oock voort seven andere dunne ende versenghde aeeyren, verлиндende de gantsche schoonheydt van de eerste.

Pharao naer syne ruste, als 't nu morghen-stondt geworden was, met verbaestheydt vervaert synde, heeft gefonden naer alle de waerfeggers ende wyse van *Egypten*, ende heeft hun den droom verhaelt, ende daer en was niemandt, die den selven bedieden conde. Hoort hier op de bemerckinge van den selven *b* *H. Vader Chrystomus*: Siet hier, seght hy, de menighvuldige bestieringe Godts: hy doet voor eerst alle de waerfeggers te raeden gaen, van de welke hy de uytlegginge van den droom sochte te weten, maer te vergeefs, als wanneer men sagh hunne onwetentheydt; alsdan wierdt ten lesten geroepen den gevanghen *Joseph* eenen knecht ende slave, den welken alle dese verholentheden aen den Coninck wist uyt te leggen, waer door te voorschyn quam de hemelsche jonste, die in *Joseph* uytfschynende was.

Hoort nu, hoe dat de saecke in der daedt geschiedt is: soo spreckt de *H. Scripture*: Als nu ten lesten den meeter des schenckers bemerckte, datter niemandt van alle de wyfen van *Egypten* den droom des Coninx en conde uytleggen, alsdan wierdt hy *Joseph* indachtigh, die synen droom soo wel uytgeleydt hadde, samen bekennende syne schuldt: *Confiteor peccatum meum.*

Alsdus geschiedt het maer al te dickwils, dat als men tot eenen hogheren staet gecomen is, tot een treffelyck ampt, tot grootere ryck-

*fuisse aliis e-
jus virtus. S.
Chryf. hom.
63. in Gen.
a Post duos
annos vidit
Pharao sem-
nium; putabat
se stare super
fluvium, de
quo ascende-
bant septem
boves pulchre
& crasse ni-
mis, & pasce-
bantur in lo-
cispalustribus.
Alie quoque
septem emer-
gebant de flu-
mine fide co-
seque ma-
cie, & pasce-
bantur in ipsi-
annis ripa in
locis virenti-
bus, devorave-
runtque eas,
quarum mira
species & ha-
bitudo corpo-
ris erat. Rur-
sum dormivit
& vidit alter-
um somnium;
septem spicae,
pullulabant in
calmo uno ple-
re utq; formo-
se, alie quoq;
toridem spicae
tenues & per-
cussae uredine
oriebantur,
devorantes o-
mniem priorum
pulchritudine.
Evigilas Pha-
rao post qui-
tem, & facio
mare parvo
perterritus
misit ad omnes
conectores*

*Aegypti, cum
cognoscitur
apientia,
et a. uersu
us narrari
formis, ne. e.
rat, qui inter
pre. uetur.*

Gen. 41. v. 1.

& Je. 3.

b Vide mul-
titudinem Dei
distributio-
nem, et sper-
met u. m. u.
qui habet.

ut in a. u. e.
r. ac. uo. au.
u. e. u. ad. em.

f. u. u. u. u. u.
ca. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
ia. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

u. u. u. u. u. u.
u. u. u. u. u. u.

dommen, tot meerdere fortune, datmen alsdan de andere slechter van conditie lichtelyck comt te vergeten.

Diën oversten van des Coninckx schenckers was wel gerufft in *Joseph*, als hy hem niet meer van doen en hadde, hy hadde hem al lanck vergeten. Maer soo haest als hy bemerkte, datter eenigh interest ofte belangh was by den Coninck, daer syn geluck oock van hongh, wylende dan syn geluck by den Coninck versekeren, gaf terstondt aen *Pharao* te kennen al het gene hem aengaende synen droom oock overcomen was. Hoort de bemerekinge van den *H. Ambrosius*: hy heeft de saecke, sght hy, aen den Coninck te kennen gegeven niet uyt eene danckbaerheydt, maer uyt eene schalekheydt ende sorghe van syn eygen interest ende profyt, om met des Coninckx geluck oock geluckigh te wesen.

Den Coninck dan alles gehoort hebbende van den meester des schenckers dede *Joseph* terstondt uyt den kercker roepen ende by sich brenghen, die terstondt van cleederen verandert synde ende wel opgeschickt, vierdt voor den Coninck gebrocht, die strax uyt syn aensicht bemerkte de teeckens van syn verstandt; want naer het gevoelen vande wyse, de siele heeft haer verholen licht ende clærheydt, de welke haer oock comt te vertoonen door de ooghen, ende andere deelen des lichaems met eenen sekeren glans ende luyfter, den welken Godt aen de nature geeft. Uyt die teecken en dan liet den Coninck sich voorstaen, dat diën jongelinc synen droom wel soude verclaeren, het welck alle de wyse van *Egypten* niet en hadden connen doen.

Soo dan hy verclaerde aldus den droom aen *Pharao*: Heer Coninck, de 7. vette ende schoone koeyen, ende de 7. coorn-aeysers en geven niet anders te kennen, als de 7. volgende vruchtbaere jaeren, ende de 7. maghere koeyen ende de 7. dunne ende half verbrande aeysers beteecken en de 7. daernaer volgende jaeren van onvruchtbaerheydt, van gebreck ende van grooten hongher.

In de 7. eerste jaeren sal *Egypten* hebben eene groote overvloedigheydt in alle soorten van graenen, van coorn ende terwe: soo dan syne Majesteyt volgens syne belieste cander in voorsien, daer toe verkielende een wys ende voorsichtigh man voor alle de landen van *Egypten*, met last van het vyfde deel van alle de vruchten van de 7. jaeren, die nu sullen volghen, in de schueren te vergaederen. Men soude oock moeten sorghe, dat alle de graenen bewaert souden worden in verscheyde steden teghen diën dieren tydt van de 7. onvruchtbaere jaeren; het welck het landt van *Egypten* bewaeren sal, ende anders van hongher soude moeten vergaen.

Den raedt behaeghe ten uyttesten aen den *b* Coninck, ende aen alle syne dienaers, van het welck ick daernaer breder sal spreken.

Laet ons nu eerst tot ons profyt bybrenghen eenige bemerekinghen op die 7. vruchtbaere, ende 7. onvruchtbaere jaeren:

Den

SEDE-LEERINGE.

*Dat alle vergaenckelycke dinghen niet anders en syn
als enckele droomen.*

DE droomen worden den meederen deel valsch bevonden, ten minsten sy syn seer onseker, volghens het seggen van den *Ecclesiasticus* met dese woorden: *Multos errare fecerunt somnia.* De droomen hebbender veele doen dolen. Ende al is het saecke datter sommige droomen van voorspoedt, by geval, ofte door Godts bestieren somtydts wel uytvallen, droomen syn evenwel droomen, want alle werelich geluck comt ten lesten te vergaen, ende seer dickwils al vroegher als men gemeynt hadde, soo datmen niet de waerheydt magh segghen, dat alle tydelycke dinghen maer droomen en syn. *Bona omnia sunt mera somnia.* Dat is.

*Het werelich goedt, en datmen siet,
Is maer een droom, en anders niet.*

Dat heeftmen genoegh gesien in den droom van den Coninck *Pharao*: het eerste deel van de 7. vette koeien, ende van de 7. volle coorn-aeyers scheen voordeeligh ende geluckigh te wesen, maer het tweede deel van de 7. maghere koeien ende van de 7. dunne, ende versenghde aeyers was droef ende beclaegelyck; de welke te kennen gaeven eenen volghenden hongher, groot gebreck, ende aermoede. Naer de waerheydt gesproken, wat syn alle wereltdsche goederen, ryckdommen eere ende glorie, als eenen droom, de welke allegaeder daer naer syn verdwenen? Den *H. Augustinus* schryvende op dese woorden: *Si dederò somnum oculis meis.* Ist dat ick myne ooghen slaep geve, spreckt aldus: Alle de gelucken des wereltds syn als droomen van de slaepende menschen. Gelyck iemandt in synen droom groote schatten fiende in syne handen als dan sich houdt voor een geluckigh man, ende wacker wordende sich sonder die bevindt; soo gaet het niet met de ydelheden des wereltds: in de welke sommige hunne genoechte vindende, hebben wel die vreught, maer alles als in eenen droom, want het haest sal voor by syn.

Den *H. Vader* spreckt gelyck *b David*: Sy hebben hunnen slaep geslapen, seght hy, ende alle de mannen der ryckdommen en hebben niet het minste gevonden in hunne handen.

Den Propheet *c Isaias* maect oock mentie van eenen, den welken droomde, dat hy sat aen eene wel opgeditste tafel wel etende ende drinckende maer daer naer wacker geworden synde vondt synsel-

a Omnes istae felicitates seculi, quae videntur, somnia sunt dormientium: & quomodo, qui videt iberos in somnis, dormiens divus est, sed vigilabit & pauper erit. Sic omnia ista van huius saeculi, de quibus homines gaudent in somnia & inveniunt somnia illa fuisse & transiisse, sicut dicit Scriptura. S. Aug. in Psal.

*n. 121.
b Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis. Psal.*

a Sic somniat clarus & comedit, um autem ferit expergefactus ra ut est amantissimus. Ita ficut sitiens bibi, & postquam ferit expergefactus laesus adhuc fit, & anima ejus vacua est. *Matth. 29. 8.*
 In somno vidit se jacere, & in lecto eburneo vel aureo, & in plumis aureis altius extractis.
 Quamdiu dormit bene dormit, & exurgens invenit se jacere in duro, in quo illum somnus tenuerat. Tales sum & isti: venerunt in hanc vitam, & per cupiditates temporales obdormierunt, exciperunt eos divites, & non pompe voluit & transierunt. *S. Aug. in Psal. 17.*
 b Po. est vocari sic mundus regia somnorum. *Bonnardus. loco citato.*

ven heel hongerigh ende dorstigh, in synen droom seer bedrogen.

Laet ons eens hooren het ghene den *a H. Augustinus* schryft uytleggende den 17. Psalm: Daer was, seght hy, eenen armen slechten mensch, die geen stroy en hadde, om te rusten, desen droomende van het gemackelyck slaepen van groote heeren, meynde oock dat hy sliep ende rustede in een costelyck ende sacht bedde, maer buyten synen slaep vondt hy sich liggen op de bloote aerde, want hy uyt armoede geen bedde en hadde.

Dan gaet den *H. Vader* voort, om te betoonen, dat alle de goederen deser wereltd gelyck syn aen eenen foodanighen droom: dit syn de woorden van den *H. Vader*. Soodanige, seght hy, syn sommige menschen: sy syn gecomen in dit leven, ende door hunne begeerlyckheden tot het vergaenckelyck goetd ende lusten, sy syn in slaep gevallen, de ryckdommen syn hun aengecomen, met eere ende genoechte, ende syn haest als eenen droom vergaen.

Hier comt te passe het geval van eenen aermen dronckaert, den welcken *Philippus Bonus* Graeve van *Vlaenderen* in eenen duysteren avontd op de straet vondt liggen in het slyck: Hy dede hem uyt eenen clucht opnemen ende draeghen in syn paleys, ende daer wel afgekuyft met eerlycke cleederen leggen als slaepende in een kostelyck bedde; 's anderdaeghs wacker geworden synde vondt sich tusschen de hovelinghen ende pagien. die den Prins goeden morghen quaemen wenschen, den armen menich en wiste niet wat peyten, hy meynde by syn selven, dat het eenen droom was, gelyck het sedelyck sprekende maer en was, gemerckt dat alle die eere met alle die groetenissen, hoffche wandelinghen, ende princelycke onthalinghen aen de tafel, wel haest gepasseert waeren als eenen droom; als hy nu wederom door het goetd onthaelen droncken gemaect was ende geleyd op de selve plaetse, smorgens wacker geworden synde en liet sich niet anders voorstaen, als dat alles maer en was geweest eenen enckelen droom.

Ende voorwaer men moet alle foodaenighe ydelheydt van eere, genoechte, ende ryckdommen niet als eenen droom noemen, die haest gepasseert is.

Men soude moghen segghen met eenen *l Treffelycken* schryver, dat dese wereltd gelyck een huys is, oft hof van droomen, syn ooghemerk nemende op de woorden van den *H. Ambrosius* seggende, dat den handel van dese wereltd maer eenen droom ofte slaep en is, in den welcken men geduerelyck veele veranderinghen siet, geenfins van ende geslaedigh, maer als eenen droom van eenen slaependen mensch, enoe darnaer voeght hyer noch by dese grondige woorden: Alle menschens hope ende betrouwen is ydel in dese werel t, de

welcke

welcke evenwel hun laeten voorstaen, dat de werelſche dinghen geluckigh ende voorſpoedigh ſyn, de welcke nochtans ſoo ontſtandtvastigh ende als niet en ſyn; want alle de aerdtſche dinghen ſyn eygentlyck maer enckeleſchadüen, de welcke in den droom ons aencomen, ende corts daernaer vergaen; het ſcheynt, dat menſe beſat; ende ſy waeren verdwenen.

Ick magh vry, ende metter waerheydt bybrengghen het ghene ſeght diën vermaerden Poët den E. P. *Adrianus Porters* in ſynen boeck genoemt de *Ydelheydt* des wereltds, den welcken hy in het licht heeft gegeven voor *het Maſker* van de wereltd. Hy ſpreckt aldus:

't Is min als eenen droom, daer ghy u in verheught,
Al datter wordt verbeeldt, en is geen vaſte vreught.

Het heeft gebleken in alle tyden, dat allen werelſchen voorſpoedt van cere van hooghen ſtaet, van ryckdommen ende andere ſoo daenige voordeelen als eenen droom heeft gepaſſeert ſyn: Voor eerſt *Abimelech* den ſone van *Gedeon*, die naer de doot ſyns vaders gecofen was, om het volck te regeren ofte te beſtieren, ende die alle ſyne broeders hadde doen dooden, om ſyne regeringe te verſekeren, wierdt in de ſtadt *Thebes*, die hy belegert hadde, van eene vrouwe uyt eenen toorn, wiëns inganck hy meynde in brandt te ſteken, met een ſtuck van eenen molen-ſteen ſyn hooft gecloven.

Slaet oock uwe ooghen op diën ongeluckighen *Absolon* wederſpannigh aen ſynen goeden vader *David*, den welcken hy van ſyne croone wilde berooven. Hy hadde ſich uytgegeven voor Coninck; maer hoe cort was ſyn ryck? tot dat hy met ſyn hayr aen de tacken van eenen boom bleef vaſt hanghen, ende van *Joab* met drye lancien wierdt doorſteken.

Wat ſal ick ſegghen van die booſe Coninginne *Athalia*? de welke naer de doot van haeren ſone *Ochoſias* Coninck van *Juda*, dede vermoorden alle de ſonen van haeren man, om ſelf te regeren ofte te heerſchappen, maer naer het ſesde jaer haers bevel, wierdt op het onverwachts door laſt van den opper-Prieſter *Joiada* buyten den tempel vermoordt, als ſy wilde beletten, dat haeren jonghen neve *Joas*, die in den tempel was verborghen geweest, tot Coninck ſoude geſtelt ende aengenomen worden.

Het ſelve ſietmen in den hooveerdighen *Aman*, die aen de galghe, die hy voor *Mardocheus* hadde doen oprichten, om dat hy hem geene cerbiedinge en wilde betoonen, door het gebodt van den Coninck *Aſſuerus* wierdt opgehanghen.

Ick laete daer, hoe dat *Craſſus* eenen alder-ryckſten Coninck als hy het ryck van *Perſien* wilde gaen uytroeyen ende te niet doen,

niet alleenelyck syn ryck verloren en heeft, maer is oock in peryckel geweest van in het vier geworpen ende verbrandt te worden.

Hoe haelt en is oock de opperste eere van *Sejanus* niet vergaen?

Hy was den eersten Minister van den Keyser *Tiberius*, die self gelyck Keyser was, den welcken den Keyser oock noemde den appel van syne ooghen: maer hoe onverwachts en is de vrientfchap des Keyfers niet verandert! een briefken van den Keyser aen den Raedt gefonden was genoegh, om *Sejanus* met heel syn huylgesin van des Keyfers genaede, jae van syn leven te berooven.

De veranderinge van staet om van meer andere te swyghen, vinde ick oock geweest te hebben in den Hertogh *de Luna*: Defen by den *Coninck van Spagnen* synde in het meeste aensien ende auctoriteyt, bestierende alle de gewightigste saecken van het ryck, als hy het minste meynde, valt uyt de gratie des *Coninckx*, ende verliest syn hooft; wiens doot lichaem op het schavot drye daghen bleef liggen met een houte schoteltien, om te vergaederen het ghene noodigh soude syn, om het lichaem te begraven.

Alle dese verganckelycke, ende corte droomen van hooghe staeten, van eere ende glorie met alle de ydelheden des weereldts syn ons seer levendigh voorgestelt van eenen Edelman met naeme *Jacopus*: Defen verstaen hebbende, dat syne lieve huylvrouwe in een schouwspel nevens veele andere dames van eenen looghen theater was neder gevallen, de welke hy corts daernaer sagh sterven, keerdeterstondt syn herte tot Godt, verliet met de naeste gelegentheydt de bedriegelycke ende ydele wereldt, gaende in de Orden van den *H. Franciscus* in het jaer ons heeren 1304. als wanneer hy in de latynsche taele maecte dit volgende godtvruchtigh dicht van de ydelheydt des wereldts, het welck ick daernaer tot gerief van den keurighen leser in onte neder-duytsche taele ende in het rym sal trachten over te stellen:

Soo begint het latynsch dicht.

Cur mundus militat sub vanâ gloriâ?

Cujus prosperitas est transitoria.

Tam cito labitur ejus potentia,

Quam vasa figuli, qua sunt fragilia.

Plus fido literis scriptis in glacie,

Quam mundi fragilibus vana fallacia.

Fallax in praemiis viriutis specie,

Quae numquam habuit tempus fiducia.

Magis credendum est viris fallacibus,

Quam mundi miseris fragilitatibus.

Falsus in somniis & voluptatibus,
Falsus in studiis & vanitatibus.
Dic, ubi Salomon olim tam nobilis?
Dic, ubi Samson dux invincibilis?
Vel pulcher Absolon vultu mirabilis?
Vel dulcis Jonathas multum amabilis?
Quo Caesar abiit celsus imperio?
Vel dives Epulo totus in prandio?
Dic, ubi Tullius clarus eloquio?
Vel Aristoteles summus ingenio?
Tot clari Principes, tot Regum spatia,
Tot sceptrâ Principum, tot ora fortia.
Tot mundi Praesides, tanta potentia,
In ictu oculi clauduntur omnia.
Quam breve festum est hæc mundi gloria!
Vt umbra volucris sic ejus gaudia,
Qua nobis subtrahunt aterna premia,
Et ducunt hominem ad dura devia.
O esca vermium! ô massa pulveris!
O ros! ô vanitas cur sic extolleris?
Ignoras penitus utrum cras vixeris,
Fac bonum omnibus, tam diu quam poteris.
Hæc mundi gloria quæ magni penditur,
Sacris in litteris flos fœni dicitur.
Et leve folium, quod vento rapitur,
Sic vita hominum hæc viâ tollitur.
Nil tuum dixeris, quod potes perdere.
Quod mundus tribuit, intendit rapere.
Superna cogita, cor sit in athere.
Felix, qui potuit mundum contemnere.

Dus hebbe ick het getracht in een duytsch rym over te stellen.

O wereldts ydelheydt! wie sal op u betrouwen?

Die soo veel menschen brenghet in soo een droevigh rouwen.

't Is maer een valschen schyn, datmen op d' aerde siet;

Haer voorspoedt is bedrogh, verdrijet, en anders niet.

Wat sal ick van haer macht met al haer wercken streken.

Die als een aerden vat in stucken comt te breken,

Als men het minste meynt, dan berst het in de hand,

Dus valt een machigh heer van 't hooghsten in het sandt.

Wat brooser als het ys, en dat daer is geschreven;

Al staen de letters schoon, volmaectt, en wel gedreven;

Nochtans ick min betrouw op 's wereldts dobbelheyt
 Valsch in den schyn der deught, en in haer soet beleydt?
 Voorwaer ick min betrouw op dobbel valsche menschen
 Als op het werelsch goet met al haer soete wenschen.
 De aerl' is als een droom van lust en wroylyckheyt,
 Gelyck men wordt gewaer, 't is niet als ydelheyt.
 Waer is nu Salomon hier voortyds soo verheven?
 En waer is Samson nu met al syn macht gebleven?
 Waer is oock Absolon den schoonsten diemen wordt?
 Waer Jonathas, die 't hert van David hadt gewondt?
 Segg', waermen Cæsar vindt, diën cioecken heldt van Roomen?
 Syn daeden, lof, en eer syn niet als enckel droomen.
 Waer is de spys en dranck van diën Rycken wreck?
 Die nu niet anders smaecte, als solpher, vier en peck.
 Waer is nu Cicero soo wonder in het spreken?
 By wiens welsprekentheyt geen tongh wierdt vergeleken.
 Waer Aristoteles den wysten in verstandt?
 Eylaes! sy syn voorby en meest al in den brandt!
 Al datter cleyn of groot op d' aerde comt verschynen,
 Oock op een ooghenblick men siet het haest verdwynen:
 Soo menigh edel Prins, met landen, staet, en macht,
 En menschen vol verstandt syn al te niet gebracht.
 Hoe cort is 's wereldts lust! het eyndt een treuwigh lyden,
 Gelyck de schad'we vliedt, soo gaet het met 't verbyden.
 De valsche wereldts vreught berooft ons van Godis loon,
 En leydt ons nyt den wegh al verr' van d' hemels croon.
 O stanck? ô wormen aes! verworpen hoop der eerden!
 O danu! ô enk'len niet, ô slyck van geender weerden!
 Hoe syt ghy soo verwaent? wat soeckt ghy d' ydelheyt?
 Ey dwinght u trots gemoedt vol van hooveerdigheyt.
 Weet ghy, of u de son van morggen sal bestraelen?
 U siet can oock van daegh naer d' helle neder duelen.
 Doet deught aen ieder een, soo lanck ghy hier noch leeft,
 Op dat u Godt den loon naer uwe wercken geeft.
 Wat is des wereldts lof, die ghy soo hoogh wildt pryfen?
 Niet als een bloem van 't veldt die corts daernaer gaet ryfen?
 Gelyckmen dagh'lyckx siet, de bloem wel haest vergaet,
 Soo ist met 's wereldts goet, met glory, eer, en staet.
 Dat ghy eens derven moet, wildt u niet eyghen maecken,
 Verfoeyt des wereldts geest, veracht de aerdsche saecken,
 Al dat u d' aerde jont, strax u duer van berooft,
 Ghy u bedroghen vindt, eer ghy het hadt gelooft.

*Stelt liever gansch u hert op Godt met al u sinnen,
 En wildt, dat eeuwig is, voor goet eens gaen beminnen.
 Geluckigh is den mensch, die 's werelds goet veracht,
 En Godt alleen maar soecht, es naer den hemel tracht.*

J *Acopon:* diën grooten dienaar Godts hadde het ten lesten vel gevat, dat alle goederen des werelds edeldom, genoeghten, ende hooghe staeten niet anders en sijn als eenen enckelen droom, altyds uytcomende op eenen niet, ende verdriet. In al het ghene, datmen verwacht en hopt te genieten, wordtmen oock seer dickwils bedroghen, ende het ghene men besit, vroegher als men meynt, heeft oock sijn eynde.

Ick fluyte met den *a H. Ambrosius*: Alle hopen van de menschen deser wereldt, teght hy, sijn teenemael ydel ende onseker, de welke meynen, dat de dinghen, die verachtelyck sijn, in haer selve van eenige weerde sijn. Hy gaet daernaer aldus voort: De ydele dinghen worden ons voorgeteit als in eenen slaep ende droom, sy comen ons aen, ende gaen voorby, sy verdwynen allenskens, ende men heeftse geenfins valt, als men die meynde te besitten.

Wy moeten dan met reden seggen, dat alle de wereldtsche goederen voorby gaen als eenen droom. Soo passeert de glorie des wereldts. *Sic transit gloria mundi.*

Soo gaet voor by de vriendschap met de menschen, van daghe vriendt, morgghen vyandt; soo passeert allen voorspoedt ende blydtschap. De vreught van eenen geveyniden, die sich voor bly wildt uytgeven, vlieght wech gelyck eenen droom, ende passeert als een gelicht des nachts, seght den Propheet *b Job*.

Van alle dese verganckelycke dinghen en isser niet als schande ende finerte te verwachten sonder eenige winst ende profyt, seght voor het leest, den *c H. Ambrosius*, dit is alleen eene waerachtige winste, van de welke men can verhopen een altydt duerende profyt ende loon van de eeuwige ruite.

Laet ons nu keeren tot *Joseph*, den welken alle de droomen van *Ph: ao* wel uytgeleydt hebbende, ende naer allen sinnen teghentpoedt ende vervolginghen ten lesten gecomen is tot grooten voorspoedt, grootachtige ende cere, de welke hem den wegh baenden tot een Coninx geluck ende offerste glorie, gelyck wy in het volgende capittel breeder sullen bemercken.

*a Vanes spes
 len, trum in
 hoc saeculo, quæ
 ea quæ non
 sunt, tanquã
 ea quæ sunt,
 arbitrentur.
 Inanes & va-
 na rerum spe-
 cies tanquam
 in somnio ve-
 nerunt, abie-
 runt, & eva-
 nuerunt cir-
 cumfus, tene-
 ri videntur, &
 non tenentur.
 S. Ambrosi.*

*b Gaudium
 hypocrite ad
 instar puncti,
 velut fontium
 avelans... &
 sicut visio no-
 cerna. Job,
 20. 5. & 8.*

*c Caduca
 hæc omnia
 cum dimis-
 sine lauro. Hæc
 solum est lu-
 crum, ubi su-
 elus perjetu-
 us, ubi eterna
 merces quæ-
 ritur. S. Amb.*

II. CAPITTEL.

Ioseph de droomen van Pharao uytgeleydt hebbende, ende aen den Coninck raedt gegeven van in heel Egypten veel graenen te coopen, wordt van hem onder Coninck gestelt van Egypten.

DEn aenstaenden triomph ende glorie van de goddelycke *Voorzienigheydt* salmen haest gaen sien in *Joseph*, den welken sy naer al syn lyden, ende tegenspoedt gestelt hadde te verheffen.

De goede ende quaede fortune en hadde hier geene plaetsē, van de welke de blinde Heydenen diekwils hebben gesproken, die gecne de minste kennisse en hadden van de *Voorzienigheydt* Godts.

Laet ons een woordt van die *Fortune* hooren, eer wy sprekenfulen van *Joseph*: De Heydensche Philosophen eerden de *Fortune* als eene *Godinne*, die schilderende met vleugels aen de voeten, vliegende boven eenen cleynen bol, in den welcken het leven en de doot, de plaetsen ende tyden des jaers, met een woordt, heel de ongestadighe veranderinge van de nature haer beletteden vast te blyven itaen: sy hadde voorts als een vloers voor de ooghen, om niet te sien haer veranderlyck ende stuer gesicht. Haer hayr in clissen gevlochten was van vooren ahangende tot op haer voorhoofd, dat mensē gelooven mocht van achter kael te wesen. Haer opperleedt was van eene fyne vliegende stoffe, op haeren riem waren te lesen verscheyde cyfer letters soo onder een gemengt, dat mensē niet wel onderkennen en konde, het welck oock passe op haere woorden, gesien ende handelingē, niet anders synde als verholentheden ende twyfelachtigheden. In het cort geseydt: Al dat sy hadde, dede, ende seyde, en was niet ander als eene verwerde saecke van ongestaetigheydt ende trouwloofheydt.

Daer van quam het, dat alle de ghene, die op de *Fortune* te veel betrouwden hun selven daer naer bedroghen vonden, ende te vergeefs beclaegden.

Dat was de *Fortune* van de blinde Heydenen, ende nu oock somtydts van veele wereliche menschen, die in hun affeiren volgens hunne wysheydt, ende vernuftheydt sonder hunnen toevlucht tot Godt te nemen, onvoorsichtelyck voortgaen.

Soo sprecker van den *H. Pius Paus*, seggende, dat alle dinghen in dese wereldt van de menschen gelyck by geval gehandelt worden.

Phi-

^a
*Ut in saeculari
 ludo nunc hinc
 transcunt,
 nunc referuntur
 illuc. S.
 Pius Papa. ep.*

Philo a diën hebreuschē schryver seght, dat sommige menschen willen opclimmen als lanx eene leeder, van de welke sy evenwel moeten afcomen. Daer synder oock sommige, seght hy, die hun selven geluckigh houden met te verschynen in hunnen verheven staet, welckers eynde gemeenelyck ongeluckigh comt te wesen.

Het is genoegh aen andere, als sy maer eenen goeden windt hebben, om uyt de haëve te vaeren, maer die daernaer schip-braeck lyden.

Dit syn de oeffeninghen, het spel, ende uytvallen van de *Fortune*, in de welke sy meynden vast te staen. Men climt op, om vernedert te worden. *Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.* Men wilt sich doen sien, om te vergaen, men wilt gaen vaeren, om teghen een clip te stooten en te verdrinckē. Wat meerder dwaesheydt ende verblindtheydt.

Heel anders is het in de schickinge *Godts* aengaende de menschen, alles is daer vast ende gestadigh, *Godts* weegh-schaele is rechtveerdigh, syn aensien is vriendelyck, syne schriften syn claer, ende syne soete en vaderlycke *Voorfsenigheydt* en heeft geen bedrogh in, noeh vreeselyck geval.

Als den *Voorfsenighen* Godt de menschen wat oeffent met eenighen teghenspoedt, het en geschiedt maer tot hun goedt, als hy hun veroordmoedigh, het is om hun te verheffen. Het is genoegh, dat *Godts* soete *Voorfsenigheydt* de menschen bestiert, om wel uyt te comen, ende in eene geruste haëve te geraecken.

Om nu tot *Joseph* te comen, siet diën *Voorfsenighen* Godt heeft diën onnooselen jongelinc geleydt door haet ende nydt van syne onbermhertige broeders, ende andere moeyelyckheden, gelyck wy te vooren gehoort hebben. Wie soude oyt gedacht hebben, dat hy soude gecomen hebben tot by den throon van *Pharao*, om te worden den eersten Prins van syn ryck? Evenwel den *b* Coninck laet hem voorstaen, oock naer het oordeel van alle syne hovelinghen, datter niemandt bequaemer en was, om onder-Coninck te wesen.

Voor eerst *Pharao* was gewonnen, door het aensien van *Joseph*, die syne droomen soo wyselyck ende geluckelyck hadde uytgeleydt, oock merkende dat Godt sprack door synen mond; daarom stelde hy by syn selven, te volghen al het ghene, dat *Joseph* geoordeelt hadde, noodigh te wesen tot het welvaeren van syn Ryck. Hierom dan sich keerende tot *Joseph* sprack hem aen met dese woorden: Lieven jongelinc ick en moet niemandt verre gaen soecken, om neffens my myn Ryck te bestieren; den hemel heeft u daer toe geschickt. De verskeringe, die ick hebbe, dat desen keus goedt ende geluckigh sal wesen, is de goedtheydt ende voorsichtigheydt, die ick in u gemerckt hebbe; hebt dan eene volle macht over heel myn huys, bestiert myn Ryck, ende gebruyckt in alles myne volle macht. Waer naer den Coninck hem gaf den rinck, die hy aen de hadt hadde, oock

a *Reshuma-
ne naturalē
scale habent
imaginem.*

Philo Iudæus.

l. de somniis
apud Erasmo.

b *Placuit
Pharao con-*

silium & cu-

*ctis ministris
ejus, locutus-*

*que est ad eos:
Num inven-*

nire poterim-

us talem vi-

rum, qui spe-

ritu Dei ple-

*nus sit? Dixit
ergo ad Ioseph*

*Quia ostendit
tibi Deus*

omnia quælo-

cutus es, tu er-

is super do-

num meum,

& ad tui oris

imperium cõ-

stitutus populus

*obediet, uno
tantum regni
solio te precede-*

*dam Gen. 40.
††.*

2 *Fecitque eum ascendere super currum suum secundum clamante precatione, ut omnes coram eo genuerent, & praeposuit esse sicut universae terre Aegypti. v. 43. b. Et vocavit eum lingua Aegyptiaca subtraorem mundi. v. 45. c. Quis expectasset intra unam diem e servo dominum vincto praestitissimū, e carcerari vicario Proregem fieri, & regnā inhabitare domum pro carcere, extremā ignominia reversi in honorem maximum. Facta tamen sunt haec, & sicut scriptus, quando Deo placuerit, modo subsit aliqua similitudo prohibita in animo, quam ne esse est per custodiam exardescere Philo de Joseph.*

d *Triginta erat annorum quando stetit in conspectu Regis, & circumvit omnem regionem.*

EM

belastende, datmen hem costelyck soude cleeden; hy dede hem oock self aen, eenen gouden hals-bandt. Dit waeren de eerste jonsten van *Pharao*, ende claere teekens van de Goddelycke *Voorsienigheydt*, die het al heest verandert, syne banden in hals-cieraet, syne boeyen in goude ketenen; ende syn costelyck cleedt heeft op eenen ooghenblick bedeckt alle de ongevallen ende verachtigen van syn voorgaende leven.

Maer dit en was noch niet genoegh, hy moest noch meer bekent worden: het landt van *Egypten* moest noch weten, dat hy van den Coninck *Pharao* gestelt was als onder-Coninck van heel syn ryck: a *Pharao* dan doet hem opelimmen op synen tweeden triumph-waghen, als wanneer den uytroeper riep, dat sy alle hunne kniën voor hem booghen souden, en weten dat hy was gemaeckt den oppersten Prins van heel *Egypten*.

Hy wordt dan voortgeleydt met pracht ende luytler van eenen Coninck. *Pharao* self vondt sich by het volck, alles toestemmende, ende bevelligende de macht, die hy hem gegeven hadde. Hy gaf hem daernaer oock den naem van b saligh-maecker ofte bewaerder van de werelt, eenen tytel, die Godt ende eenen Coninck magh voeren.

Wie en sal hier niet verwonderen sie verholen wercken van de Goddelycke *Voorsienigheydt* in alle dese bestieringe van *Joseph*? Hoorter van spreken diē vermaerden c *Philo* in syne historie van *Joseph*: Wie soude verwacht hebben, seght hy, dat *Joseph* binnen den tydt van eenen dagh van eene flaeve soude geworden hebben eenen grooten heer, van eenen gevanghen &c. onder-Coninck, ende dat hy in de plaetse van eenen kereker soude wonen in een Coninx huys; eene uytterste schande soo verkeert synde in eene alder-meeste glorie: dit alles is nochtans geschiedt, seght *Philo*, ende dickmaels sal het noch geschieden, als het Godt gelieven sal, alser in eenen verdrukten ende deughdelycken mensch maer een vierigh vonxken en schuyt van waerachtige deught, die daernaer met gelegentheydt eenen meerden glans ende luytler sal geven. Soo spreken oock den *H. Chrysostramus* ende den Abt *Rupertus*, welckers woorden ick daer sal laeten.

d *Joseph* dan soo langhen tydt, van het sestiende jaer syns jonckheydt tot het dertighste van Godt geoeffent, ende lanx alle de trappen van deughden opgeclommen synde, hadde nu tot loon van syne verduldigheydt ende standtvattigheydt becomen eene Conincklycke weerdigheydt. Als wanneer hy, gelyck *Moses* seght, begon te doorreysen de landen synder regeeringe.

Den Bisschop e *Tostatus* leght het aldus wat breeder uyt: Hy doorreyde heel *Egypten*, om oversten ende bevel-hebbers te itellen in alle de steden, ende de vruchten te doen vergaederen, ende om te soecken de bequaemste plaetsen tot bewaerensse der selve.

Philo voeghter noch by, dat hy van een ieder op alle plaetsen seer vriendelyck onthaelt wierdt, met geluck-wenschinge over syne verheffing, de welke hy oock allegaeder met beleeftheydt beandwoorde, hunne goetjonstigheyt oock winnende, waer door een ieder aen *Joseph* betoonde eene soete genegentheydt, besonderlyck, om datmen in syn aensicht bemerckte eene uytstekende vriendelyckheydt ende soetaerdigheyt. Hy vertoonde sich als eenen opstaenden daghraedt, van alle canten claere straelen uytspreyende van vreught, van hope, van vrede ende soo voorts. Als wanneer hy oock van niemandt en wierdt benydt, maer seer groot gaecht ende bemindt om syne oodtmoedigheyt ende goedertierentheydt. Het was eenen gouden tydt, die begon te verschynen. Noyt en saghmen soo groote vruchtbaerheyte ende overvloedigheyt van vruchten op der aerden; want de graenen van terwe diemen vergaederde den tydt van 7. jaeren, waeren menighvuldigh ende ontelbaer, als de sandekens van de zee, gelyck seght de *a* H. Scriture.

Men moght alsdan peysen ende seggen, dat het landt van *Egypten* soo schoon, ende overvloedigh in vruchten een aerchts *Paradys* icheen te wesen. Het welck ick hier in een duytsch rymken in het cort sal voorstellen als volgt.

Noyt saghmen schoonder hof als in het landt van *b* Eden,
 't Aerdsc̄h paradys genoemt, daer *Tygris* wat beneden
 Met den *Euprates* vloeyt, recht in den oosten cant,
 Daer menigh schoone vrucht van Godts handt was geplant.
 O wat een soet gesicht is daer voor alle cruyden!
 Waer ghy u keeren wilt naer oost, noordt, west en sydten.
 't Is lust allom te sien, hoe dat daer alles bloeyt,
 En hoe het bly gewas heel op het schoonste groeyt.
 Daer sietmen een geley van hoogh opgaende boomen,
 En by het gulfigh houdt die claere waters stroomen;
 Men siet daer het gewas van aldaerhandt coleur,
 Alwaer oock wordt verspreyt een aldersoetsten geur.
 Dus was 't *Egypten* landt met d' aengenaeme vruchten
 Een ander *Paradys*, een landt vol van genuchten
 Door *Joseph*s wys beleydt, maer meest door Godes handt;
 't Was lust te sien 't gewas van heel 't *Egypten* landt.
 Men sagh strax op syn tydt de terwe graenen bloeyen.
 En door een seghen Godts geuvenste vruchten groeyen,
 In volle vruchtbaerheydt saghmen de velden staen,
 Een ieder was vol vreught, een ieder was voldaan.

Gypsi. Gen. 41
 v. 46.

e Totam circuit *Egyptum*, ut poneret praepositos in singulis civitatibus ad colligendas fruges, & ut consideraret, quae erant aptiores loca ad conservationem frugum. Toitat. Epist. Abul.

a Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenae maris coaequaretur, & copia mensuram excederet. Gen. 41. v. 50.

b Paradisus fuit in terra Eden juxta septuaginta, & ad Orientem. Et videtur fuisse juxta Mesopotamiam, & Armeniam, eo loco, quo conflunt *Tygris* & *Euphrates*. Ita à Lapide in c. 2. Gen

*Dies Joseph danckte Godt om d' onverdienden seggen.
 En van het sonnelicht, en van een soeten reghen,
 Dan van den water-stroom van Nilus heel besproeyt,
 Die recht nyt Paradys tot in Egypten vloeyt.
 Wat heyl! wat groot getuck in datmen sagh geschieden!
 O Joseph heyl het landt u eer en dienst-comt bieden:
 Men hoorde t' alle cant, dat Joseph, Joseph leeft!
 't Is Joseph, die met Godt ons desen seggen geeft.*

Hier moeten nu bemercken, dat desen overvloedighen seggen besonderlyck voortquam van den goeden raedt van *Joseph*, den welcken hem *Godt* hadde ingegeven: .
 Het was oock eene groote wysheydt ende geluck voor *Pharao* dat hy desen raedt van *Joseph* quam te volghen, want in goeden raedt, ofte wyse Raedts-heeren te volghen veel gelegen is, gemerckt dat den raedtman alleen niet en moet geprefen worden, maer oock die den raedt volghen, gelyck *a Lippomanus* seght.
 Dit sullen wy in de volgende sede-leeringhe breeder gaen toonen.

SEDE-LEERINGHE.

Van het profyt, geluck ende noodtsaeckelyckheydt van goeden Raedt, ofte goede raedt/-mannen.

Het en is geen cleyn geluck, te hooren goeden raedt, gelyck ick terstondt gelydyt hebbe, maer het is grooter wysheydt den selven te volghen.

a Quanto utilis Regem Pharaonem Joseph consilio juvit, quam si ve uniam contulisset; pecunia quippe unius civitatis non redemisset uberitatem, sed presentiam: tunc aegypti per septem annos sumen refulit. S. Amb. 2. off. c. 15
 Men heeft al dickwils gevonden, die goeden raedt gehoort hebbende den selven evenwel hebben veronachtsaemt, maer tot hun groot ongeluck, ende schaede gelyck wy sullen gaen sien: daer-entusschen beter heett gedaen den Coninck *Pharao*: *Joseph* hadde hem gegeven seer goeden raedt, ende hy heeft diën loffelyck aengenomen tot geluck ende welvaeren van heel syn ryck.

Den *a H. Ambrosius* seght, dat *Joseph* met synen goeden raedt den Coninck seer geholpen heeft, jae veel meer, dan of hy hem eene groote sommè geldts hadde gegeven, want, seght hy, het geldt hadde wel in den noodt eene stad connen bewaeren, maer niet bybrengghen sulcke eene overvloedigheydt, ende heel *Egypten* connen voor sien voor haeren noodtdruft van seven jaeren.

Pharao den Coninck en hadde niet weten wat doen teghen den se-

ven-jaerighen tydt van gebreck, ende uytterften noodt; maer *Joseph* van Godt verlicht heesterforghen voor gedraegen. En was den Coninck dan niet ten uytterften geuckigh, volgende den wyfen raedt van *Joseph*? sonder twyfel *Joseph* was aen *Pharao* eenen goeden raedtsman; hy hadde voorfien die onvruchtbaerheydt, ende met synen raedt heeft hy den Coninck met heel syn Ryck uyt den noodt geholpen. Hy was geweest voor *Pharao* met al syn volck eene voorfiende ooghe, gelyck de goede raedts-mannen gehouden worden als de ooghen van de Coningen om dat sy altydt in de ooghen moeten hebben het profyt ende schaede van hunne heeren, aen de welke sy eenen voorfichtighen raedt moeten geven.

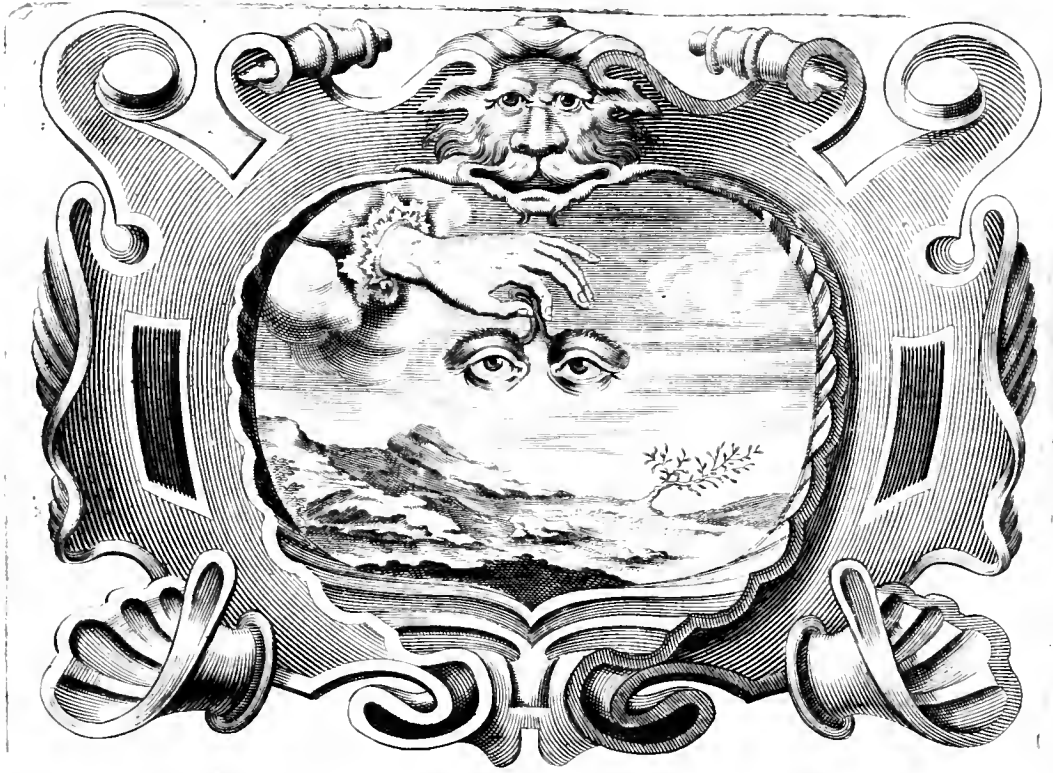
Didacus Sacedra diën verstandighen fchryver in fyne staet-condighe sinne-beelden verhaelt van den Philofoph ^a *Aristoteles*, dat hy voorftelde aen den Coninck *Alexander* den Grooten de eyghendommen van de raedts-mannen, ende de selve vergeleek met de ooghen, naer de gewoonte van de Coningen van *Persien*, de welke hun Raedts-heeren oock hunne ooghen noemden, als moettende het Coninx intereff goet oft quaedt altydt in de ooghen hebben, om daer in hunnen raedt te geven; aldus liet den Prince met de ooghen van fyne Raedts-mannen.

^a
Principes
ac Reges mul-
tos sibi oculos
faciunt. Arist.
l. 3. Politic. c. 12.

Het selve gaeven die van *Egypten* te kennen, de welke eene ooghe stelden boven op den fchepter der Coningen, om te beteecken, dat sy ende hunne Raedts-mannen eene ooghe moeten hebben op alles, dat hun aengaet.

Het en fal misschien aen den lefer niet onaengenaem wesen, dat ick dese gelyckenisse ofte sinne-beeldt wat breeder uytlegge ende in een rym-dicht voorstelle met het devies als volgt naer de print.

De oogken vertooghen
 Druck of geluck.

Het sinne-beeldt woordt uytgeleydt.

a *Natura
 mortalium hec
 quog; nomine
 prava & simi-
 stradici potest
 quod in suo
 quisq; sit be-
 betior, quam
 in alieno.*
 Curtius. l. 5.
*Ne innitatis
 prudentia tue*
 Prov. 3. 5.
*Nemo solus
 sapit.* Plautus.
*Ad res con-
 siderandas a-
 lios in consili-
 um adhibemus
 nobis ipsis dis-
 sident-*

HOe wys men sich bedenckt in al syn eyghen suecken,
 Men echter a faelen can: een ander moet oock waecken
 Voor heyl en ongeval; hoe seer ghy u versint,
 Naer u verblindt verstandt u haest bedroghen vindt.
 Uw' blinden aerdt-en liefd' sal al de sueck verduyf'ren,
 Moet naer een anders raedt, niet naer uws' eyghen luyf'ren;
 Midts ghy soo syt verblindt, ghy nimmer wel cont sien;
 Volght hier in, syde wys den raedt van ander lien.
 Doch hoort een raedts-mans ampt, en 't sinnebeeldt van d' ooghen,
 Sy sullen wederzydts malcanders aerdt vertooghen:
 Siet, hoe 't gesicht van d' oogh een raedts-man wel verbeeldt,
 En d' een op d' anders aerdt seer aerdigh samen speelt:

't Ge-

a 't Gesicht haer ver verspreyt met haerder ooghen straelen,
Om hoogh, om leegh, van zyds, of wel naer and 're paelen.

Dits oock een raedts-mans werck: dus moet hy 't alle cant
Sich wenden naer syn plicht naer 't een en 't ander landt.

Hy dient syn oogh te slaen op de voorleden tyden
En op die loopt, en volghet; dus can syn Prins bevryden
Van menigh ongeval. Dus geeft hy goeden raedt,

En siet, hoe 't lucken magh tot synder beeren baet.

Men sal noch een b verbondt van 't hert met d' ooghen vinden:
Syn samen als een siel of twee die sich beminden;

Als 't hert is vol van vreught, oock d' oogh' is bly gestelt,
Doch soo sy traenen stort, het hert oock lydt geweldt.

Den Raedts-man sal syn Prins oock metter hert beminnen,

En sorghen voor syn huys, met raedt en al syn sinnen,

Dies droef syn om de vrees van 's meesters ongeval,

En om syn groot geluck sich bly oock toonen sal.

D' oogh dit oock eyghen heeft die maghmen nimmer naecken,
Oock self niet met een stroy, noch met den vingher raecken;

c De oogh is al te teer, dies sy haer strax bedoekt,

Iae self haer ooghe scheel terstondt daer over treckt.

Dus moet een raedis-man doen, hoe wys hy ooch moght wesen,
Ervaeren in de wet, in alles onderwesen,

Hy nimmer syn besluyt oyt openbaeren magh,

Noch den geheymen raedt oyt brenghen aen den dagh.

d Voorts du oock noodigh is: met sorgh hy sich sal wachten
Van alle gift en jonst, sal alie scheenck verachten,

Oft anders 't recht dat lydt in 't ghen' hy onderrint:

Voorwaer een gift alleen des menschen oogh verblindt.

Dit is noch voor het lest in d' ooghen te bemercken:

Een samen sende oogh de ander can verstercken,

Daer d' eene vooren gaet, de ander volghen sal,

Tot meerder troost en rust voor alien ongeval.

e 't Is nut, meer als van een, een wysen raedt i' ontfanghen,

Men anders is beducht, en met een vrees' bevanghen;

fidentes, quasi minus ad eas despicendas & displicandas idoneus. Arist. 1. 6. Ethic.

a Oculus ad res etiam distantes se extendit, ita animo consiliarii observare debet tempus praeteritum, praesens & futurum &c. ut de rebus recte statuat. Saavedra in Symbolis politicis de Consilio.

Consilium quippe est oculus futurorum. Arist. 1. 3. Sol. 1. 12.

b Tanta est oculorum cordisque consensus mutui, ut huius affectus & passiones mox ad illos quoque diriverentur, si iri-
ste aliquid sit, oculi madent lacrymis, si contra leti sunt, & amoeni. Nisi consiliarius intime dilexerit dominum suum,

Op ita ut fortunam ejus ad-

versam aut prosperam quasi suam reputet, aut multum cure aut opera ponet in dandis consiliis. Idem Saavedra.
c Non sinitur oculi, ut digitus aliquis se contrectet, tempori abdunt se, & palpebris contigunt. Quantumvis intelligens sit & prudens in suis consiliis, si tamen facilis & levis in pandendis secretis, plus novimenti afferret, quam consiliarius aliquis ignorans & rudis. Nullum est bonum consilium si secretum non maneat. Idem. d Adeo puri sunt oculi tamquam ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleamquidem admittant, & si quid forte in eos inciderit, mox turbantur, nec quidquam videre possunt. Ita consiliarius, quod acceperit munera, donorum pulvere excacabitur, neque res consipere poterit, pro ut sunt, sed pro ut eas proprii commodi studium illi proposuerit. Idem. e Mutuo quoque affectu assistunt oculi sibi invicem, ut si unus in hanc se flectat partem, idem quoque alter faciat, & rerum cognitio tanto certior sit. Hoc

mutua concordia & confesio valde in consiliariis est necessaria, quorum cura requirit, ut non solum, que sunt sui generis, attendantur, sed etiam que ad illorum consilia pertinent.

Op twee men meer betrouwt, d' een d' ander comt te baet,

Met een gemeenen raedt men altydt vaster gaet.

Gelukkigh was den raedt, die Joseph haet gegeven;

Die: van den Coninck meer voor al de rest verheven;

Al scheen hy maer alleen, en op sich self gegrondt,

't Was echter eenen raedt, die oock in Godt bestondt.

Godts oogh op Joseph viel met haer verlichte straelen;

Dus Joseph met syn raedt wist alles t' achterhaelen

Tot best van synen Prins, die door veel ooghen sugh;

Dus broghy hy Godes lof, en Josephs voor den daagh.

Godts raedt is boven al. Van Joseph moetmen leeren

Sich om een wysen raedt altydt naer Godt te keeren,

Dus tot u groot geluck u oogh naer Godt moet slaen;

Met Godt en synen raedt sal 't al ten besten gaen.

a Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat. Iob. 5. v. 13.
 b Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Prov. 21. 30.
 c Sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Eccl. 32. v. 24.
 d Nihil magnum aut arduum aggredere nisi præviâ deliberatione vel consilio habito cum aliis, & sine invocatione divinæ auxili. S. Dion. Areopag.
 e Consilium res quædam divina est. Plato.

D It is maer al te waer, datmen in alle syne beradinghen eerst van Godt moet beginnen, ende geenen raedt noch geven, noch ontfanghen en magh teghen synen goddelycken wille, wantmen anders vreesen moet voor quaede uytcomite.

Godt, gelyck den verduldighen *b* Job seyde, verstroyt ende doet te niet den raedt van de boose. Het welck oock was het seggen van den *Wyseman* met dese woorden: Daer en is geene wysheydt, noch te voorlichtigheydt, daer en is geenen raedt teghen den Heer.

Men moet dan Godt ende syne wet eerst voor ooghen hebben, ende overdencken, of dit ampt, dit officie, desen coophandel, oft iet anders met Godt en syne geboden wel over een comt, want ist dat het strydt teghen den goddelycken wille, het sal ten lesten sekerlyck quaelyck uytvallen, men moet in alle syne affairen Godt eerst te raede gaen, soo sal het geschieden, dat Godt voor ons sal forghen, ende ons in alles eenen gelukkighen uytval verleenen.

Wy moghen nochtans van andere godtvruchtige ende wysen mannen raedt vraeghen, het welcke Godt selve raedt by synen *d* Ecclesiasticus met dese woorden: Sone en doet niet sonder raedt, ende het en sal u daernier, als het gedaen is, niet berouwen.

Den *e* *H. Dionysius Areopagita* leght dit aldus seer wel uyt: Dat gy niet aen en gaet, het welck van groot gevolgh ende gewicht is, sonder raedt met andere te nemen, ende sonder te vooren aengeroeven te hebben den goddelycken bystandt.

De *Heydensche Philosophen* waeren oock van gevoelen, datmen oock geenen raedt en mocht nemen sonder het aenroepen der *Goden*.

Hier om was het, dat den wysen *Plato* seyde, dat de bereydinge ende den raedt eene goddelycke saecke was.

Daer

Daer en boven naer het segghen van eenen vermaerden *a* uytleggher van de *H. Schrifture*, Godt heeft soo gestelt: op datter niemant, als hy in alles wel ervaren soude syn, de andere en soude verachten, maer sich liever aen een ander onderworpemde synen raedt ende hulpe soude verfoecken.

Het is de pyne weerd, hier van te hooren spreken den *b H. Basilius* den grooten schryvende op de prophetie van *Isaias*: Den wysen raedt, seght hy, is eene heylige saecke, eene vereeninghe van verscheyde willen, eene vrucht van liefde, ende een teecken van ootmoedigheydt, ter contrarien het is een onverdraegelyck teecken van hooverdigheydt, als men sich laet voorstaen, datmen niemandt anders raedt van doen en heeft, als ofmen door syn eyghen raedt alleen al het beste soude connen stellen; eenen raedt te ontsanghen van een wys en godtvruchtigh man, en is geen weldaet van een cleyn gewicht ende weerde. Oock eenen Oversten moet gerne een anders raedt hooren, seght den *b H. Bonaventura*, ende den selven ootmoedelyck vraegen, in het welck een dry-dobbel profyt gelegen is:

Ten eersten; als de andere souden geraedigh vinden het ghene hy goetd vindt, hy sal geruster syn, om niet bedroghen te worden.

Ten tweeden, al dat hy sal gedaen hebben volgens den raedt van andere wyse mannen is dat het anders uytvalt, het sal hem min opgeleydt worden, dan of hy synen eyghen sin ende raedt alleen hadde gevolght.

Ten derden, die raedt vraeght uyt verdiensten van syne ootmoedigheydt sal dickwils van Godt verlicht worden, om kennisse te cryghen van het ghene hy door syn selven ofte door een ander niet en soude verstaen hebben.

Den *c H. Gregorius Paus* bemerckt hier ter contrarie, dat de Oversten, die hun laeten voorstaen dat sy wyser syn als hun onderstaeten, onvoorsichtelycker voortgaen in het ghene sy te doen hebben, verduystert synde van de wolcke van hunne hooverdigheydt in hunnen hoogheren staet, die daerom van Godt met reden gestraft worden.

Het is dan beter, oock den raedt te volghen van syne onderstaeten, ende van die minder syn van conditie, ofte jongher van jaeren, de welke dickwils van Godt verlicht en geschickt syn, om goeden raedt te connen geven; gelyck gebleken heeft in den jonghen ende verworpen jongelinck *Joseph*, die oock eene vremde slave was, jae selfs van overspel beticht, ende daerom in den kercker geworpen, ende nu versch daer uyt geroepen. Hoe voorsichtigh was hier in, den Coninck *Pharao* met syne hovinghen, den welcken niet en sach, van wiën den raedt quam, maer alleen op den inhoudt van *Josephs* raedt syn oogherck nemende, den welcken hy oordeelde heel goet

a Deas se constituit, ne, si quis rebus omnibus instructus sit, alios contemnat, sed potius inopiam suam agnoscat, se submittat, aliorumq; consilium imploret. Bonart. in Ecclesiast. c. 32. v. 24. b Sacra quaedam res est consilium, unio voluntatum, fructus dilectionis, humilitatis insigne. Contrario intolerabilis superbia est argumentum, se nullius auxilio egere, sed sibi uni attentum esse, quasi solus possit sine consilio decernere quae optima sunt, non exigui momenti beneficium est, quod à benévolo consule amet consilium. S. Bas. Magn. in Isaiam. c. 1. v. 26. b Rectors cautum, consilium libenter audire, humiliter querere, in hoc triplex utilitas consistit. 1. Si alii idem sentiret, quod

ende voorsichtigh te wesen. Soo canmen somtydts uyt een aerde pot-
teken, gelyckmen seght, suyver water drincken: *De urceo pura ebi-*
bitur aqua.

Voorts hier syn noch eenige dinghen te bemercken aengaende
de raeden:

Voor eerst naer het oordeel van wyse mannen en maghmen noyt
te haestigh syn in den raedt in het werck te stellen, om niet quac-
lyck uyt te vallen, ende daernaer met schande ende dick wils met scha-
de te moeten seggen dese onvoorsichtige woorden: *Non putabam:*
Dit en hadde ick niet gemeent, ick en hadde niet gedacht, dat myne
faecke soo quaelyck soude afgeloopen hebben, ick moeste beteren
raedt genomen hebben: men moet altydt traegh ende voorsichtigh
syn in synen raedt. Daer en is niet schadelycker aen den raedt, als
te groote haeste: *Nilhil consiliis perniciosius quam celeritas* seght *Titus*
Livius. Hoort hier van spreken den Philosoph *a Aristoteles*, ghy moet
traegh voortgaen seght hy, in het beraeden, ende alás uwen raedt
genomen hebbende, den selven terstondt in het werck leggen.

Den roomschen Keyser *Titus Vespasianus* sone van *Vespasianus* den
Grooten willende een ieder leeren, op wat maniere hy wyfen raedt
moest nemen, stelde oock voor als een sinne-beeldt daer van, eenen
Dolphyn gewrongen rondtsom eenen *Ancker*: want eenen ancker
een voorbeeldt is van traegheydt, ende den *Dolphyn* gelyck *A-*
ristoteles seght, is het snelsten onder de visschen in het swem-
men. Soo dan den *Ancker* met den *Dolphyn* vervoeght leert ons dat-
men in den raedt de traegheydt ende de snelheydt moet saemen voc-
ghen.

Daer wordt daer-en-boven in eenen raedts-man noch verfocht een
goedt leven, want die voor syn selven geene forge en draeght, hoe
tal hy voor een ander forghen? ende hem goeden raedt connen ge-
ven? te meer om dat de sonden syn verstandt verduyfteren, soo dat
hy niet wel sien en can, ende verstaen, die in sonden leeft.

Den Keyser *b Augustus* schryvende teghen *Marcus Antonius* sprack
aldus: Hét en can niet geschieden, dat iemandt, die een boos ende
schandelyck leven leeft, aen een ander goeden raedt geve, ende ict
weerdighs uytwercke.

Sophocles den Sophist seyde het selve in het cort: *improbam in-*
mentem non cadunt consilia: dat is: In een boos gemoedt en connen
geene goede raeden vallen, want, gelyckmen naer het oudt spreec-
woordt seght *Ydele Sinnen, Ydele raeden*, tot schaede ende oneer van
een ieder: *Inanum inania consilia*.

Hier comt te passe het ghene den verstandighen Keyser van *Roo-*
men: *Julius Caesar* eens seyde: aldus sprekende: Alle de menschen,
die

c *Quis ex eo,*
quod subditos
hi, qui prae-
sunt, minus
quam ipsi sit
sapientes ar-
bitrantur,
plerumque fit,
ut res res
minus pro en-
terea, que a-
genda sunt,
videant, quia
nempe eorum
oculos ipsa ne-
bulaelectionis
obscurat. S.
Greg. l. 52.
moral. c. 14

Deliberan-
dam tarde,
deliberata ce-
leriter agen-
da sunt Arist.
1.6 Ethic. c. 9.
b *Fieri non*
potest, ut qui
pro drosam
deliberantiam
21-

die in twyfelachtige dinghen raedt nemen ende geven, moeten vry fyn van haet, van vriendtſchap, van gramſchap, van medelyden &c het gemoedt, daer de paſſien tuſſchen comen, en ſiet niet. Als ghy het verſtand te werck ſtelt, het is wel, iſt datter geen ongeregelden drift tuſſchen en ſpeelt; andersins en kunnen niet goeds voortbrenghen.

Den *a. H. Ambroſius* beſchryft ons ten uytterſten wel eenen goeden raedtſ-man: Wilt ghy eenen goeden raedtſ-man hebben ſeght hy, dien ſult ghy vinden, daer de deught is, ende goetjonkligheyd. Want wie ſalder eene claere fonteyne gaen foecken in het ſlyck? Wie ſalder willen drincken van een vuyl water? hy gaet noch voort: Salmen dan meynen, datmen ergens iet goeds can uytputen, daer anders niet en is als onkuyfcheydt, onmaetigheyd, eene vergaderinge van alle ſonden? Wie ſalmen nuttigh oordeelen voor iemandts anders profyt, daer hy ſchadelyck is aen ſyn ſelven? Wie ſal connen denken, dat diën my in raedt ſoude te boven gaen die ick van minderen raedt moet oordeelen om ſyn ongeregelt leven? ſal my iemandt bequaem duncken om my raedt te geven, den welcken aen ſyn ſelven geen raedt en heeft gegeven, daer en is noyt ict goeds te verwachten van den raedt van quaede menſchen, van de welke men anders niet en ſiet, als ongeluck, verdriet, ende verderf.

De boofde ende nydige Raedtſ-heeren hadden geraeden aen den Coninck *b. Darius*, dat hy een gebodt ſoude uytspreken, dat den ghenen, die dertigh daghen lanck van iemandt iet ſoude verſoeken, als van den Coninck allcen, oock niet van Godt, ſekerlyck in den kuyl der leeuwen ſoude geworpen worden. Eenen wreedden ende onrechtveerdighen raedt! door den welcken ſy meenden *Daniel* te verderven, ende voor de leeuwen te doen worpen; ſy lieten hun voorſtaen, dat *Daniel* binnen diën tydt niet en ſoude gelaeten hebben, ſynen Godt te anbidden, gelyck het oock geſchiede, ende daerom wierdt hy in den kuyl geworpen, maer *Godt* bewaerde *Daniel* van de leeuwen, ende alle de boofde raedtſ-mannen wierden ſelf naer hun verdienſten in den kuyl geſmeten, ende van de leeuwen, die *Daniel* geſpaert hadden, terſondt verſcheurt.

Het geſchiedt wel ſontyds, dat den raedt van de quaede menſchen wel uytvalt, maer evenwel, men magh daer op niet betrouwen, noch den ſelven volghen, den welcken *Godt* daernaer comt omverre te ſtooten ende te vernietighen tot hun verderf.

Den Raedt van *Achitophel* wierdt ſoo groot geacht, als of het den raedt *Godts* hadde geweest; hierom was *David* bevreesd, om dat *Achitophel* nu met ſynen wederspannighen ſone *Absolon* was gevallen, hy badt *Godt*, dat hy ſynen raedt wilde verydelen: *Inſatru quafumus*

vitam tradidit, viro aliquid dignum conſulat vel agat. Auguſt. Imp. contra Marc. Ant. apud Dion. l. 50.

c Omnes homines, quide rebus conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facile animus verū pervidet, ubi iſta deſerunt; ubi intendens ingenium, valet, ſi libido non poſſidet, ubi ea dominatur, animus nihil valet. Caſar apud Saluſt.

a In quaerendis conſiliis plurimum valet vitæ probitas, virtutum prerogativa &c. quis enim in ceno fontem reperit? &c. S. Ambr. l. 2. officiiorum.

b Omnis, qui petierit aliquam petitionem à quo cumque Deo & homine uſque ad 30. dies niſi à te Rex, mittatur in la. um leonum. Daniel. 6

c Achitophel videns, quod non ſuſſer.

ſer.

ſer.

ſer.

ſer.

ſer.

ser factum cō-
filium suum,
dispositi. dō-
mo sui iustitien-
do interit. 2.
Reg. 17. v. 23.

Domine consilium Architophel; ende metter daet den raedt wierdt ver-
stroyt, als *Absolon* daer naer den raedt van *Chusai* quam te volghen,
waer door hy het ongeluck creegh, van met dry lancien doorsteken
te worden, om het welck *Architophel* daernaer uyt spyt ende gevoe-
len, om dat *Absolon* synen raedt niet gevolght en hadde, sich in syn
huys quam te verhanghen. Men moet dan altydt den raedt van goe-
de menschen volghen:

Soodanige goede Raedts-mannen syn geweest onsen *Joseph* voor
die van *Egypten*, *Moyse* voor de *Jfraeliten*, *Daniel* voor de *Joden*.

a
Consilium Io-
seph *Egypto*
universae pro-
fuit, ut non
sentiret 7. an-
norum sterili-
tatem. Dani-
el regaliū
consultorum
arbiter factus
consiliis emē-
davit presen-
tia, annuntia-
vit futura.
Quid de Mo-
yale loquar?
cujus Isra-
el quotidie
consilium pre-
stolabatur &c.
S. Ambr. l. 2.
offic. c. 12.

Den *H. Ambrosius* sprekter van: *Joseph*, seght hy, is profytigh
geweest aen heel het landt van *Egypten*, soo dat het geensins en ge-
voelde de opgecomen onvruchtbaerheydt, jae de andere landen self
bystondt.

Daniel geworden synde den oppersten van des *Coninx* raedt, heeft
voor het teghenwoordigh ende het toecomende sorghe gedraeghen.
Wat sal ick segghen van *Moyse*? naer wiens raedt sich voeghde al
het volck van *Israël*, het welck altydt wel luckte.

Men can nu genoegh mercken, datmen alleen den raedt *Godts*,
ende van goede menschen moet volghen, gemerckt hy in *Godt* ge-
vestight is, den welcken oock vroegh oft laet enen geluckighen uyt-
val sal hebben.

Eer ick nu dese fede-lesse eyndige, ick wenste wel, dat alle twy-
felachtighe ende bedruckte menschen naer *Godt* hunnen toevlucht
oock naemen tot syne Moeder de alderheylighste Maeght *Maria*, die
de moeder van goeden raedt genoemt wordt: *Mater boni consilii*.

Haeren beminden sone, naer het seggen van de *HH. Vaders*,
heeft aen syne moeder de macht gegeven, om syne hemelsche gaeven
ende gratien aen de menschen uyt te deelen de welke, gelyck den
H. Bernardus seght, allegader moeten passeeren door de handen van
Maria. *Nihil nos Deus habere voluit, quod per manus Mariae non trans-*
iret. Sy is de uytdeylster van den goddelycken segghen, ende sy en
wenst maer, dat alle twyffelachtighe ende bedruckte menschen tot
haer om raedt quaemen.

Serm. de vi-
gil. Nativ.

Daer is veel aen gelegghen altydt goeden raedt te volghen in fae-
ken van groot gewicht, oock in het aenveerden van enen staet des
levens, die ons met meerdere ruste ende sekerheydt can brenghen tot
de saligheydt.

Hier voor moetmen seer besorght syn, ende sich wel beraeden,
ende hier toe dickwils raedt vraegghen van de *H. Maeght*, die eene
moeder is van goeden raedt, *Mater boni consilii*, de welke aenge-
roepen synde, aen een ieder maer en wenst hier in behulpsaem te
welen.

De woorden, die *Rebecca* sprack tot haeren sone *Jacob* : *Fili mi acquiesce consiliis meis*. Mynen sone volght myne raeden, worden van de *HH. Vaders* toegeeygent aen de *H. Maghet*, als of sy oock seyde: Comt allegaeder tot my, besonderlyck al ghy noch in sorghe ende twyffel syt, van eenen staet uws levens, ende ick sal u daer in helpen ende bestieren, het welck besonderlyck syne plaerse moet hebben in het beraeden over den werelycken of geestelycken staet.

Gen. 27. v. 8.
Maria est Rebecca nostra,
quæ dixit filio suo Jacob. acquiesce consiliis meis. Richardus. 2. S. Laur. parte 3. de laud. D. V. lib. 2.

Veele menschen jonghmans ende dochters syn hier al te lichtveerdigh, van de welke hun sommighen comen te begeven ten houwelycken staet alleenlyck, om in alles hunne vryheydt te hebben, buyten den last ende vermaeninghen van hunne ouders ofte oversten. Andere willen trouwen uyt eackele blinde sinnelyckheydt, oock om enckel schoonheydt, om ryckdommen, of om iet sulckx. Maer die houwelycken en lucken gemeenelyck niet, om dat sy geschieden sonder synen toevlucht te nemen tot Godt oft syne *H. moeder Maria*.

Die *H. Moeder Godts* helpt hier in haere dienaers ende dienaeressen: sy verlicht hun verstandt, sy beweeght ende onsteect den wille om hier in wyselyck voort te gaen: soo datmen somtydts te voren sich geneghen voelde tot de wereldt, daernaer tot Godt ofte *Maria* synen toevlucht genomen hebbende, van sin heel comt te veranderen, ende de wereldt te laeten; ende soo in eenen beteren staet synde geraeckender veele tot de saeligheydt, daer sy anders niet en souden toe gecomen hebben.

Het is bekend uyt het leven van den *H. Thomas van Aquino*, dat hy van de *H. Maghet* verweckt is geweest tot de *Orden van den H. Dominicus*.

Het selve wordt oock verhaelt in het leven van den salighen *Stanislaus Kostka*, geboren uyt de eerste Princen van Polen, als hy eens in eene doodelycke sieckte van de *H. Maget* besocht wierdt, ende van haer genesen, eer sy verdween, gaf hem den raedt, dat hy gaen soude in de Societeyt van *Jesus*, het welck hy bekend heeft.

Van gelycken den roep van den salighen *Aloysius Gonzaga* tot de selve *Orden* is oock eene mede-werkinge geweest van de alder-heylichste *Maghet*.

Hy was den oudsten sone van den *Marquies de Castillon*, van het huys van *Gonzaga* ende *Mantua*, ende Prins van het Ryck. Dese jongelinck gecomen synde tot het vyfthienste jaer syns jonckheydt, begon te peysen op eenen staet des levens, in den welcken hy geruster ende sekerder syne saligheydt soude connen werken. Hy was alsdan te *Madrid* in Spagnien met het hof van den Keyser, Godt aldaer geduerelyck biddende door de voorspraecke van syne moeder, om

synen wille daer over te verstaen, ende soo hy tot diën eynde op den seest-dagh van onse L. Vrouwe *Hemelvaert* met alle teere affectie ontfanghen hadde de H. Communie, ende godtvruchtelyck aldaer verfrucht den bystandt van de H. Maghet Maria, die daer genoemt wordt de moeder van goeden Raedt *Mater boni consilii*, fiet, heel onverwachts hoorde hy eene stemme twee maels seggende: *Ingredero in Societatem Jesu*, gact in de vergaedinge van Jesus, in de welke hy ten lesten met oorlof van synen vader ontfanghen synde, in deselve sijn leven heylighlyck quam te eyndighen.

Uyt al het welck claerlyck blyekt, dat de goddelycke moeder *Maria* is eene goede Raedt-vrouwe voor alle de ghene, die tot haer aengaende het aenveerden van enen staet des levens hunnen toevlucht sullen willen nemen.

Doch het en is hier in, niet alleen, datmen haer te raede behoort te gaen, maer oock in alle andere dinghen; in synen coophandel, in het bedienen van eenigh ampt, in het maecken van eenigh accort, oft in iet anders, gelyck het can voorvallen.

Hierom is het, dat sommighe Magistraeten van steden haer dickmaels gecofen hebben voor haere Patronesse in alle hunne beradinghen.

Den E. P. *Joannes Nadasi* van de societeyt Jesu verhaelt, dat in eene stadt van *Italien* genaemt *a Urbe veteri* den Magistraet der selve dese gewoonte hadde aengenomen, dat als wannecermen ergens van moeite raedt nemen, datter eerst een teecken daer van met de groote clocke soude gegeven worden, op dat den Magistraet met het volck de H. Maghet soude comen groeten, ende haeren bystandt verfoecken tot eene geluckige uytecomste van hunne beraedinghen.

Met foodanighen lof heeft oock den Magistraet van de stadt van *Antwerpen* door het aenraeden van diën grooten dienaar van *Maria* den E. P. *Franco Costerus* van de Societeyt Jesu boven voor het stadhuyus doen stellen dat sehoon groot beeldt van de H. Maght *Maria*, om haer aldus als eene wyf ende goede Raedt-vrouwe, ter handt hebbende, ende haer aenroepende, in alle beraedinghen eene geluckige uytecomste te vercryghen.

Voor het leste alle goede Christenen moeten hun lasten voortlaen, dat sy maer *Godt* de alderbeste Raedt-vrouwe is voor alle menschen als haere kinderen, tot elk in het besonder seggende: *Fili mi acquiesce consiliis meis*. Mynen sone volght myne raeden, leest allegaeder *Godt* gedachtigh synde in uwen staet, draeght forge meer voor het eeuwigh als voor het tydelyck.

Ist dat wy desen raedt van *Maria* volghen, wy sullen sekerlyck moghen verhopen, dat wy soo sullen passeren door de tydelycke goederen, dat wy de eeuwighe oock sullen vercryghen. Laet ons wederom voortgaen in de Historie van *Joseph*.

a Urbe Veteri mos est inductus Deiparae Virginis consulatamque quoties ad e-ris campine signum publicum; Magistrastrata constitutum inur, quo commedius & felicitatis delibatio transigatur ab omnibus, quam illi sententis, illi precibus advenit. Nadasi. in Annalibus Marianis.

III. CAPITTEL.

Ve-le menschen in den tydt van onvruchtbaerheydt comen uyt hongers noodt naer Egypten, om graenen te coopen, ende onder andere comen daer oock uyt het landt van Chanaan de Broeders van Joseph.

Als nu ten lesten de seven-jaerige vruchtbaerheydt van graenen geeyndicht was dan synder gevolght de seven jaeren van onvruchtbaerheydt, die Joseph hadde voorseydt, waer uyt daer naer een aldergrootste gebreck ende hongers noodt quam te volghen, niet alleen in Egypten, maer in de omliggende ende verre landen . . . Niemandt en can van de groote moeyelyckheydt van den hongher beter oordeelen, als die hem self geproeft heeft.

Den *a. H. Basilius* Bischop van *Seleucia* seght, dat enen scherpen hongher het meeste quaedt is onder alle menschelycke ellenden, pynelycker synde als alle andere soorten van dooden; want alle andere soorten des doodts de menschen haester comen om te brenghen; ende het leven te benemen, het welck is eene licht passerende pyne, ende eene haestigher doot; maer den honghers noodt duert veel langher; terstondt sinert hy, ende doet den hungerighen mensch traegher beswycken, ende allenskens sterven, den welcken te vooren het lichaem heel onsenlyck maect teenemael uytgmergelt, ende daernaer den mensch het leven neemt. Het ghene ons den *H. Bischop* feer wel uyt druckt, dat sal ick hier in een duydtich rym wat bree-der voorstellen.

Wie sal den honghers noodt dit bitter quaedt beschryven?

Een quaedt, dat 't lichaem wringht, en lanc in pyn doet blyvèn?

De maegh' van hongher bast, als een verflouden hondt;

Geen quaedt den mensch soo quelt als die den hongher wondt.

Den hongher 't bloedt verteert, voor d' ooghen can het blycken?

Het aensichts soet colour siemen wel haest beswycken:

Bleeckverwigh is den mondt, allom een droef zeluet,

Dat eerst vol levens was, allenskens meer vergaet.

De knien syn machteloos; den ganck comt te begaen;

Men siet i' vertoerde lyf van alle canten beven,

Het schier can blyven staen, heel uytgeput van bloedt.

Eylaes den honghers noodt den mensch beswycken doet.

a Igitur trāf-
acūs septem
ubertatis an-
nis, qui fue-
rant in E-
gypto, cape-
runt venire
anni inopia,
quos prādix-
erat Joseph.
Gen. 41.

v. 53.
b Humanarum calamitatum caput est fames, cuiusvis mortis genere duriores asserens finem. Nam cetera mortis genera brevi hominem occidunt, brevisque torquent citoque desinunt; & fames duraturnus est malum, cuius torquet, lenius contalescit, sensim occidit. S. Basili. Epit. Seleu. in oratione 8 de Joseph.

*Wat schrael en slauve stem! men hoort hem nauw'lyx spreken,
 Syn soete stem vergaet, en is bycans besweken.
 Nu hoorren maer een sucht, niet meer een soet gesanck!
 Het singhen is voorby: men hoort geen bly geclanck.
 't Is jammer aen te sien de ingevallen ooghen,
 Die heel verduystert staen, men setse neder booghen
 Van hongher, sonder cracht, en schier sonder gesicht,
 Claer' sraelen van te voor, nu echter sonder licht.
 De beend'ren, en 't gewricht met vel maer overtrocken,
 Half droogh als eenen stock, hoort m' uyt hun selven schocken.
 't Lyf uytgemergelt is; gants slauu uyt honghers nootd,
 In 't ruggebeen maer vast met een aenstaende dootd.*

OM nu te spreken van den grooten hongher ende gebreck op diën tydt van onvruchtbaerheydt: Den Propheet *Moyfes* sprecker aldus van: *In universo orbe fames prevaluit*. den dieren tydt is machtigh geworden over heel de wereldd, dat is, gelyck de uytleggers seggen, in de groote ende verre omliggende landen.

Als nu al het graen ende coorn verteert was in het landt van *Egypten* het volck van de gemeente wierdt gedwonghen tot den Coninck als tot hunnen vader haeren toevlucht te nemen, om nootd druft te verfoecken: *quâ esuriente clamavit populus ad Pharaonem alimenta petens*. De welke hy allegaeder vrintelyck ontfonck, ende tot *Joseph* sondt, die hun voorlien soude van het ghene sy tot hunnen nootd-druft souden van doen hebben. *Quibus ille respondit: Ite ad Joseph:* den welken volgens den last van den Coninck de schueren opende, ende van het opgesloten terwe vercochte al dat sy van noode hadden.

Het welck oock streckte tot lof van den goetthertighen Coninck, die voor syne onderfaeten besorghd was, al hadde het moeten wesen met syn swet, en bloedt, als eenen *Pellicae*n voor syne jonxkens, die by gebreck van aes, en eten met synen beek syne borst opent, om met syn uytgeparst bloedt die te voeden ende in het leven tehouden.

Om die reden was het, dat de Coninghen van *Portugael* in hun wapens altydt gevoert hebben eenen *Pellicae*n met syne jonxkens, om te betoonen, dat sy oock met hun bloedt hunne onderdaeren geern wilden behulpsaem wesen.

Geluckigh ende lofwerdigh is den Coninck, die aen syn behoef-tigh volck eene vaderlycke genegentheydt ende mildtheydt betoont, ofte door syn selven, oft door een ander, gelyck den Coninck *Pharao* ende *Joseph* dede, die naer hem den toevlucht was van alle behoef-tige, ende den troost in den hongers nootd van *Egypten*.

Doch desen honger en was niet alleen overgecomen in het Ryck van

van *Egypten* maer oock in alle omliggende ende noch verdere landen, de welke oock uyt groot gebreck gedwonghen wierden, in *Egypten* graenen te comen coopen, gelyck het staet in de H. Scripture met dese woorden: *a* Ende alle de Provincien quaemen in *Egypten* om eten te coopen ende het quaedt van de armoede te verfoeten. *Lipponzanus* dien geleerden Bisschop van *Metona* heeft hier op eene soete hemerkinge: men moet niet meynen, seght hy, dat de *Voorfiemghedyt* Godts haer maer alleen hier en vertoont in de naest-gelegen landen, om haer ten tyde van haeren hongers noodt by te staen, maer besonderlyck, op dat oock in dit groot gebreck den almogenden, ende wyfen Godt van *Israël* door desen synen dienaer *Joseph* soude bekendt worden.

Voorts dit gebreck van graenen was daer naer oock overgecomen in het landt van *Chanaan*, in het welck *Jacob* den vader van *Joseph*, met alle syne andere sonen woonde, die oock verstaen hadde, datter in *Egypten* veel coren en graen was, het welck vercocht wierdt aende vremdelingē.

Maer eer ick voortgae: dit schynt, ten uyttersten wonder te syn, dat *Joseph* soo veel geleden hebbende ende nu in het negenste jaer van syne glorie ende verheffinge, ende met syne slavernye te famen het dry-en-twintighste, daer en tusschen niet het minste van synen staet en heeft laeten weten aen synen ouden ende beminden vader *Jacob*, daer hy nochtans wel conde dencken, dat hy in eene langhduerige droefheydt moeste geweest hebben; maer dit alles en is niet geschiedt sonder de schickinge van den al *Voorfienden* Godt.

b *Cornelius Alapide* van onse Societeit sprekende daer van seght, dat Godt aldus heeft willen waer maecken den droom van *Joseph*, den welcken hy hem hadde ingegeven, te weten, dat syne broeders uyt hongers noodt tot *Joseph* in *Egypten* souden moeten comen, om hem aldaer te aenbidden ofte eerbiedinge te betoonen. Met een woordt geseydt: de reden waerom dat *Joseph* heel de saecke aen *Jacob* soo lanck versweghen heeft, is geweest een werck van de *Voorfiemghedyt* ende schickinge Godts, gelyck ick te vooren geseydt hebbe.

Lact ons nu wederkeeren tot onse historie. Als wanneer dan dat *c* *Jacob* verstaen hadde, datter veel corn ende voedtsel te coopen was in het landt van *Egypten* het welck aldaer vergaedert was, ende datter veel graen vercocht ende vervoert was naer andere landen: den ouden vader in groot gebreck synde seyde tersfondt tot syne sonen: wel waerom dan syt ghy soo sorgeloos ende onachtsaem? gaet ende treckt oock naer *Egypten*, ende coopt oock het ghene wy van noode hebben om te leven, op dat wy van hongher niet en comen te beswycken, ende te vergaen.

De Broeders dan naer vaders wensch thien in getal syn met hun geldt daer henen gereyft, *Benjamin* den jonghsten broeder 't huys

a Omnes Provinciae ventebat in Aegyptum, ut emerent escas, & malum inopia temperarent. Gen 41.v.57. Textus Chald. sic habet: Veniebant in Aegyptum, ut emerent frumentum a Ioseph.

b Sic Deus voluit verificare somnium Ioseph, nempe ut fratres fame pressi congerentur in Aegyptum venire, ibiq; Iosephum adorare. à Lapide in Gen.

c Audiens autem Jacob, quod alimenta venderentur in Aegypto dixit filiis suis: Quare negligitis? audivi, quod triticum venderetur in Aegypto: sed quid est, quod non venitis nobis vendere, ut possimus vivere, & ne opprimamini inopia? Gen 42.v.1. & seqt.

laetende tot troost van den ouden vader, die het oock niet toe en liet, op dat hem oock geen ongeluck op den wegh en soude overcomen, gelyck het cylaes! met *Joseph* geschiedt was.

a *Isti è patre
moniti de san-
derum, ut si
providere
patri. Si
aut enim tenes
sibi, ut
bis provide-
ita juvenes no
solum sibi, sed
et senibus de-
bent provide-
re. Oleaster.*

a *Oleaster* treckt hier uyt dese goede leeringe voor de kinders te weten, dat sy groote forge behoorden te draeghen voor hunne bejaerde ouders, gelyck de ouders eerst voor hun in haere jonckheydt gedaen hebben; hy spreekt aldus: Vermaent synde van hunnen vaderlyn sy geryyt naer *Egyptien*, om voor hem ende voor hun selven voedsel te besorgen; want gelyck de forghvuldige ouders forge draegen voor hun selven ende voor hun minderjaerige kinders, soo moeten oock de meerderjaerige kinders besorghen syn voor hunne ouders, besonderlyck als sy in hunnen ouderdom hun selven niet en connen helpen. Jae; sy syn daer toe verbonden op groote sonde, als de ouders andersins in een groot gebreck ende uytersten noot souden wesen, het welck de reden ende de nature hun genoegh leert.

De Heyden'sche selve hebben daer voor altydt met eene uytterste neerligheydt besorghen geweest. Eene preuve ofte twee daer van sal ick hier maer bybrenghe.

b *Patrem
velut infamè
pectori suo
admotum alu-
it. Hærent ac
stupent homi-
num oculi, cum
hujus facti te-
magnam si-
etiam vident.
Valer. Max.
verbo Extrema.
l. 5. c. 4. n. 1.*

De historie van die soethertighe ende medelydende dochter, daer b *Valerius Maximus* van spreckt is ten uytersten prysbaer ende te verwonderen; de welke aen haeren vader in den kercker om eenigh groot misdædt veroordeelt was, om van hongher te sterven.

Dese dochter daer van kennisse gecregen hebbende hadde den wegh gevonden om somtydts by hem te comen, de welke alsdan haeren verhongerden ende dorstighen vader met het sogh haerder borsten lanck in het leven hadde gehouden. Daermen in vertielt staet ende beveeght, almen dit alleenlyck in eene schilderye niet verbeldt, gelyck *Valerius* oock wel ticht

Plinius verhaelt iet sulx van eene dochter, die orlof gecregen hadde van den Rechter, om somtydts by haer veroordeelae moeder in den kercker te gaen, maer wierdt altydt ondersocht, of sy geene eetwaere by haer en hadde, om haer moeder te spyten.

Nu al eenige dagen voorby gepasseert synde, was den rechter verwondert, niet wetende, hoe die moeder soo lanck in het leven conde blyven. Maer alles daernaer van den oversten des kerckers wel afgespiedt synde, sigh hy ten lesten die dochter oock met het sogh haerder borsten haere moeder in het leven bewaeren.

Het welck daernaer den Magistraet verstaen hebbende het leven schonck aende moeder om de groote ende bermhertige liefde van de dochter; alwaer oock daernaer tot gedachtenisse van de moeder ende dochter wierdt opgerecht eenen tempel van Bermhertigheydt, Soodaenige forge ende liefde moesten alle kinderen naervolgen.

Om

Om nu voort te gaen in onse historie van *Joseph*.

Syne thien broeders waeren nu al op den wegh; maer waerom en hadde *Jacob* syne knechten niet gefonden, om graenen te coopen in de plaetse van syne fonen? Dit was wederom een werck van de Goddelycke *Voorzienigheydt*; want het waeren de broeders ende niet de knechten, die *Joseph* hunnen broeder volgens synen droom in *Egypten* moesten aanbidden; ende die broeders *allegader*, seght *a Chrysfomus*, niet drye ofte vier, gelyck daernaer Benjamin oock doen soude.

*a Ut visoni
servirent, &
interpretationem
somnia,
implerent, de-
scenderunt de-
cem fratres.
S. Chrysoft.*

Soo dan door Godts bestieringe sy waeren nu gecomen in *Egypten* tot in de stadt selve in de welke *Joseph* was, alwaer hy aen de hongerige ingeborenen vremdelinghen het graen ende terwe vercochte.

Hier is nu de plaetse, in de welke sal beginnen voorgestelt te worden de uytcomste van de crachtige ende soete *Voorzienigheydt* Godts, met eene uytwerckinge van de liefde van *Joseph* tot syne broeders, ende van vrees der selve: ten lesten eyndigende met eene gemeyne ende onverwachte blydtschap tusschen malekanderen.

De broeders waeren nu geleydt by *Joseph*, voor den welcken sy terstont op hunne kniën ter aerden vallende den selven aenbaden ende eere bewesen.

Daer laghen sy nu op de aerde, alle eerbiedinge aen *Joseph* be-
toonende volgens synen droom, den welcken hy hun rechtfinnelyck uytgeleydt hadde.

Het welck *b Procopius* ons seer wel voorstelt, seggende:

Siet hier nu de broeders van *Joseph* volbrengden den droom van hunnen broeder, die sy nu eerbiedinge bewysen. Sy en hadden dit noyt gedocht, ende sy en peysden als dan daer op niet, hem oock geenfins kennende, maer *Joseph* kenden hun. Ende het en was niet wonder, dat sy *Joseph* niet en kenden, want hy nu neghen-dertigh jaer oudt was, ende van syn selthien jaer seer verandert, als sy hem aen de voor-bygaende *Ismaelitesche* coopliden vercochten, nu heel gebaert synde, ende van een treffelyck wesen; ende al of sy ouder van jaeren waeren, als *Joseph* wierdt vercocht, sy en waeren evenwel soo seer niet verandert, of *Joseph* kende hun *allegader*, mischien oock niet sonder de medewerckinge Godts,

*b Ecce hic
fratres nesci-
entes implent
somnia Jo-
seph, eumque
adorare co-
guntur. Pro-
copius.*

Wy sullen nu terstont gaen sien, op wat maniere *Joseph* syne broeders ontfangen heeft als wy eerst in de volgende sedeleringe sullen voorgestelt hebben den wonderen ende moeyelycken handel Godts, oock met syne vrienden, de welke hy door menigh ende verscheden lyden tot hem treckt, om hun aldus te brengden tot hun geluck ende eeuwige saligheydt.

212 DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT
SEDE-LEERINGHE.

De ellenden ende teghenspoedt brenghen ons tot Godt.

DE liefde ende sorghe voor syn selven is alle menschen ingeboren, ende als men in noot synde syn selven niet en can neipen, men neemt synen toevlucht tot een ander. Dit heeft onder andere claer ghebeken in de broeders van *Joseph*, de welke gecomen synde in eenen uytterliten honghers noot, gelyck wy terstondt gehoort hebben, wierden gewonghen te reyten naer het landt van *Egypten*, alwaer menigh coorn ende graen aen de andere, oock aen de vromdelinghen wierdt vercocht. Den goeden Godt hadder in voortien voor de hungerige ende behoeftege menschen door *Joseph* synen uytvercoren vriendt.

Hier moetmen nu famen mercken eene besondere bermhertigheyt *Godts*, den welcken oock de menschen, die in geluck ende voorspoedt synde, op hem niet veel en peysen, door teghenspoedt tot hem hunnen toevlucht doet nemen.

Godt sendt somwylen aen sommige menschen veel lydens ende veel swarigheyt over, om hun de ooghen te openen, de welke door den voorspoedt gesloten wae en.

Een ongeval, eenen slagh, eenen stoot is dickwils occasie ende oorlaecke, om ons tot Godt te doen keeren, ende te geraecken tot onse saligheyt.

Godt, soomy dunckt, handelt hier met ons, gelyck somtyds den herder doet met syne schaepen: als den herder ergens liet een van syne schaepen te verre afwycken van de andere, wat doet hy? hy worpt naer het seive met eenen clondt aerde, ende aldus het tonaep geraeckt synde, keert terstondt weder by den herder; het weick een claer sinne-beeldt magh genoemt worden van den handel Goats met de menschen. Een rymken sal dit uytleggen met het advies dat volgt naer de print.

*Door teghenspoedt, druck en verdriet
Men beter wordt, en beter siet.*

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

MEt 't opstaen van de son den herder met syn schaepen
Recht naer de velden treckt, om hun den cost te raepen;
Die sacket hy, waer hy can; en daer hy comt te gaen,
De beestiens wel gerrst hem volghen achter aen.
Al is het noch al vroegh, sy naer den cost verlanghen,
Die sietmen st ax op t' veldt, of van de berghkens hanghen,
Sy byen gulsigh toe. Dus leydt die over al.
En sonder vrees van val, oft eenigh ongeval.
Dan gaet den herder voort naer 't bosch oft ander hoecken,
Om voor syn lieve kudd' den nieuwen cost te soecken;
En tot noch meerder sorg, gaet met syn schap in d' hande
Voor allen ongeval op 't een of 't ander landt,

De schup hem voorder dient voor syne lieve schaepen:
 Als een te gulfigh schaep syn cost te verr' wilt raepen,
 Strax neemt een aerden clont, heel herdt en vast en styf,
 En worpt naer t' dertel dier recht benen op het lyf.
 De beest fiet achter om; den worp doet 't schneepken leeren,
 Haest naer den herder toe, en nae de rest te keeren,
 Den worp heel nuttigh is, een stootien van een vriendt,
 Die aen het plichtigh dier tot weder keeren dient.
 Godt oock een herder is: Dus handelt met de menschen
 Niet altydt naer hun zuel, oft hun verblinde wenschen
 Gants door hun drift vervoert; altydt naer lusten stam;
 En als een schaepe verleydt exlaes! verloren gaen.
 Godt fiet die blindheydt aen van die verdoelde schaepen,
 Die sonder sorg' van siel meer naer het werelich gaepen.
 O Heer, eer sy naer fiet in blindheydt gaen te grondt,
 Ey raeckt hun op het lyf met eenen harden clont.
 Dwinght hun bedorven aerdt, laet hun niet verder woelen,
 O Heer 't sal beter syn dat sy u handt gevoelen,
 Een vaderlycke handt vol van barmhertigheydt,
 Die recht hun dienen sul tot haere saeligheydt.
 Het blindt verloren kindt, dat sond', en wilde reysen;
 't Gebreck hem nuttigh was; begon op sich te peysen:
 Weer tot syn vader quam, bedroeft tot in syn siel;
 Den vader 't hem vergaf, het kindt ter aerden viel.
 De sieckt, 't verlies van goedt, en vrienden can ons leeren,
 Verlichien ons verstandt, om weer naer Godt te keeren.
 Een Vaders handt die dreyght, en oock de kinders raeckt,
 Die nut en saligh is, en wyse kinders maeckt.

DEn Coninck *David* door syn schandigh overspel ende plichtige moordt als een dertel ende blindt schaep was afgeweken van Godt synen hemelschen herder, verder ende verder af-dwaelende ende teenemael doolende liep recht naer syn verderf, hy bekent het selve in synen 118. Psalm. seggende: Ick hebbe gedoolt als een schaep, dat verloren was. *Erravit sicut ovis que perit*. Als den hemelschen herder diën genaedighen Godt *David* sagh, hoe heeft hy met hem gehandelt, om hem tot syn selven te brenghen? Hy heet hem met eene dry-dobbele straffe overvallen: synen leggher doen vergaen, het geboren kindeken het leven benomen, enae hem laeten vervolghen van synen sone *Abolon*.

David sich soo gestelt fiende, ende van Godt diën hemelschen herder geraeckt met eenen stoot ofte worp van syn herders schup wierdt

wier 't in syn gemoedt beweght seggende: ô Heere uwe roede ende uwen ſtoek hebben my getroot: *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt*: dat is, gelyck ſeght den geleerden *Lorinus* van onſe Societeyt, die vermaenden my, ende leden ny ô mynen Godt tot u comen ende tot u weder keeren. Hier moeten bemercken, dat den Coninck *David* nu van Godt gearait ſynd, ſich verheughde, ende voldaeen toonde: gemerckt hy ſeyde, dat hy in den ſtoek ende roede, daer hem Godt mede hadde geſtrait, ſynen trooft hadde gevonden: *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt*.

Gelyck den Coninck *David* ſagh, dat de goddelycke ſtraffe hem ſaligh was geweest, waer door hy ſich tot Godt keerde, ſoo is het oock geſchiedt met veele andere Princen ende Coninghen:

Den Coninck *a Maniſſes* weſende in volle voorſpoedt, ende alles hebbende naer ſynen ſin, leefde heel ſchandelyck ende ongoddelyck, maer als hy van *Godis* handt was geracekt, van ſyn ryck berooft, ende gevanghen naer *Babylonien* geleydt, dan heeit hy ſich ten leſten tot Godt bekeert, ende penitentie gedaen, ende Godt heeit ſyn gebedt gehoort, ende hem weer te *Jeruſalem* op ſynen thron geſleit.

Den *b H. Ambroſius* ſpreekter oock van: *Maniſſes*, ſeght hy geſlaghen met de goddelycke ſweep keert ſich terſtondt tot den Heere, ende nu in de ſtraffe ſynde kent Godt, den welken hy noch in ſyn ryck ſynde niet en hadde gelocht.

Wenceſlaus Coninck van *Bohemen* is aldus tot Godt bekeert, als hy van ſyne vyanden gevangen was, ende in den kerker ſittende gevraecht wierdt, wat verſchil datter was tuſſchen eenen gevanghen ende vryen Coninck, *Quid inter captivum & liberum Regem intereſſet*, antwoorde, dat eenen vryen Coninck maer en peyde op het tydelyck ende verganckelyck, ende eenen gevanghen Coninck op het eeuwich. Voor dat ick gevanghen was, ſeyde hy, leefde ick maer voor myn plaſier ende voldoeinge; maer nu leve ick voor Godt, *Tunc vivebam mihi, nunc Deo*.

Het is maer al te waer, het ghene den Propheet *Iſaias* ſeyde: Heere in de benoudtheydt hebben ſy u gefocht: *Domine in anguſtia requaſſerunt te*. c. 26. 16. Het is voorvaer een groot geluck, alſmen door teghenſpoedt ſich tot Godt bekeert.

Het ſelve ſeyde ſer wel den *H. Gregorius* Paus van Roomen met deſe woorden: *Felix neceſſitas, qua ad Deum nos ire compellit*, het is eene geluckige noodtaeckelyckheydt die ons dwinght tot Godt te keeren.

Het is ſeker dat den teghenſpoedt eenen van de beſte middelen is, die de goedtheydt Gods dickwils gebruyckt, om de menſchen tot hem te trecken; alſdan worden ſy gelyck met ſpooren aangedreven,

a *Postquam anguſtatus eſt, oravit Dominum. Cum ſuum, & egit penitentiam valde coram Deo, & exaudivit orationem eius reduxitque eum in jeruſalem in regnum ſuum.* Paralip. l. 2. c. 33. v. 12.

b *Continuo correptus flagello convertitur ad Deum; in poena conſtitutus agnoſcit, quem in regno antea poſitus non quaſſavit.* S. Ambroſ. de poenit. c. 15.

In verba Compelle intrare.

om tot Godt te loopen, gelyck seyde den *H. Thomas à Villa Nova*. *Tribulationes calcaria sunt, qua nos currere ad Deum compellant*. Aldus eght hy is *Paulus* tot Godt gelooopen, als hy den salighen spoor-slagh gevoelt hadde: *Paulus ubi calcaria, ubi stimulum sensit, ad Deum recurrit*.

Aldus door den noodt ende teghenspoedt treckt Godt veele menschen tot de saligheydt, niet alleen Christenen, maer oock *Fleyden-sche*, die aldus bekeert sijn tot het Christen geloof, dit blyckt in de bekeeringe van *Gallicanus* den oppersten veldtoversten van den Keyser *Constantinus*, den welcken ten houwelyck gescheick was met de Princefse *Constantia* syne dochter. Deien sijn selven eens omringht vindende van die van *Thracien* syne vyanden in groot getal, ende hy met luttel volck, van het welcke noch een groot deel hem verliet. Soo gestelt synde in een uytterste benoudtheydt ende niet siende, hoe hy sich uyt het peryckel trecken soude, heeft ten lesten door den raedt van twee heylige mannen *Joannes* ende *Paulus*, die de camer-heeren waeren van de Princefse *Constantia*, synen toevlucht genomen tot Godt, hem belovende Christen te worden, waert dat hy het groot gevaer conde ontcomen; ende siet terstondt openbaerde hem eenen jongelinc met een cruys op syne schouwers tot hem seggende: neemt u sweerdt ende volght my; als wanneer hem noch twee gewapende mannen staende aen syne zyden hem oock seyden: wy sullen u oock bystaen, treckt vry door den legher, u bloodt sweerdt met uwe handen vasthoudende, gaet voort, tot dat gy comt by den Coninck, het welck alles gedaen synde, hem gevanghen nam, die sich terstondt ter aerden woepende voor sijn selven ende voor syne soldaeten het leven vraeghde.

Aldus keerde *Gallicanus* victorius tot *Constantinus* den Keyser, ende corts daernaer het H. Doopsel ontfanghen hebbende leefde in alle soorten van heyligheydt, ende ootmoedigheydt tot verwonderinge van alle menschen.

Ick magh daer-en-tusschen wederom seggen: *Felix necessitas, que ad Deum nos ire compellit*: Het is eene geluckige noodtsaekelyckheydt, die ons dwinght tot Godt te keeren.

Voorts dit geluckigh bedwanck in een uytterste gevaer, en heeft niet alleen plaetse gehadt in den oorlogh, ende in groote heeren; maer oock in alle soorten van ellenden, van schande, van armoede, van druck, verlaetentheydt &c.

Aengaende de *Schande*: het is seker, datter al veel bekeert sijn om eenige oneere ofte uyt vrees van schande.

Godt merckende door syne *Voorsienigheydt*, datter sommige eersuchtige lichter door schande als door iet anders tot beternisse huns levens souden bekeert worden, sendt hun over eenige verachtinge en-

ende verſmaedtheydt, *David* ſprecker van ſeggende: *imple facies eorum ignominia; & quarent nomen tuum, Domine. Pf. 82. 17.* O Heere vervult hun lieder aenſicht met ſchande, ende dan ſullen ſy uwen naem ſoecken.

a *Ayguanus* eenen treffelycken ſchryver uytleggende deſe woorden van *David*, ſeght, dat *Paulus* den vervolger van Chriſti nieuwe kercke van ſyn peerdt ter aerden geſmeten ſynde, Chriſtum als den waerachtighen Godt beken heeft, ende dit uyt groote ſchaemte.

Hier comt te paſſe het ghene ons van eenen edelman verhaelt den *E. P. Hieron. Platus* van onſe Societeit: deſen edelman met naeme *Petrus Conſalvus* neve van den Biſſchop van *Valencia* in Spagnien, heel trots ende hoveerdigh om ſynen grooten edelen ſtaet, ende ryckdommen, die hy misbruyckte tot ſchaede ſynder ſiele, wilde Godt tot hem trecken: wat dede hy? eens rydende met andere Cavalliers op een ſeer ſchoon ende cloeck peerdt door de ſtadt tot verwonderinge van veele om ſyne groote ervaerentheydt in het reyden, wierdt evenwel onverſins in het gezicht van veele menſchen van ſyn peerdt geſmeten, vallende in het midden van het ſlyck, als wanneer daer uytcomende heel beſlyckt, van alle de omſtaende kinders uytgelachen, ende van andere beſpot wierdt, ſich aldus in volle ſchaemte vindende ſtelde terſtondt vaſt by ſyn ſelven, de wereltd oock uyt te ſpotten, ende die te verlaeten, gelyck hy het niet lanck daernaer in het wrek ſtelde, gaende in de Orden van den *H. Dominicus*. Als wanneer hy mochte met *David* ſeggen: *bonum mihi quia humiliasti me.* O Heere het is my ſaligh, dat ghy my veroodtmoedight hebt, ende ſoo door deſe ſchande tot u, ende tot de ſaligheydt mynder ſiele hebt getrocken.

gelyck deſen edelman door ſchande ende beſchaemtheydt tot Godt getrocken is, andere ſynder tot Godt gecomen door gebreck ende armoede, daer Godt van ſpreckt by ſynen Propheet *Maluchias* ſeggende: Ick ſalu lieden armoede overſenden, op dat ghy, door hongersnoodt gedwonghen ſynde, tot my ſoudt comen *Mittam in vos egestatem.*

Wat clarder preuve cannen hier van hebben als in den verloren ſone? Hy was afgeweken van ſyn vaders huys, maer als nu al ſyn goet en geldt in dronckenſchappen, ende in oneerlyckheydt verquilt was; wat dan gedaen? eylaes om ſynen coſt te hebben, hy moelt ſyn ſelven gaen verhueren ergens aen eenen pachter, om de verckens te dryven, met de welcke hy al dieckmaels moelt eten by gebreck van broodt ende beteren noodtdruft; ſich ſoo geſtelt vindende in een uysterſte armoede ende ellende ende van alles berooft begon hy te denken op ſyn gemackelyck voorgaende leven, ten leſten en ſagh

a Paulus in terram ex quo à Chriſto proſtratus, ignominia percuffus, Chriſtum verum Deum agnovit. Ayguanus. in Plalmos.

Mittam in vos egestatem. Malach. 2 v. 2.

niet beter in synen grooten noodt als tot synen goeden vader weder te keeren, die hem vriendelyck ontfanght, den welcken Godt verbeelde ten opficht van alle andere bedruckte ende verlaeten fondaers, die Godt oock dickwils door armoede, gebreck ende verlaetentheydt tot hem treckt.

Tome 3. Mat-
xime 5. Ex-
emple. 5. Cauf-
fin.

Ick moet hier noch byvoeghen, hoe dat *Eulogius* door gebreck weder tot Godt gekeert is, vanden welcken in het lanck den E. P. *Nicolaus Casfin* in synen boeck genoemt *La Cour Sainte*, het Heyligh Hof

Circa annum
Domini 528.

Defen *Eulogius*, eenen steen-houwer van syn ambacht, was seer gegengen tot Godts dienst ende tot de aermen, aen de welke hy uytdeelde al het ghene hy naer syn onderhoudt over hadde van dat hy elcken dagh hadde gewonnen. Onder andere aermengat hy oock somtydts eene almoesse aen enen godtvruchtighen Eremyt met naeme *Daniel* den welcken Godt dickwils badt, dat hy aen defen *Eulogius* een groot geluck wilde verleenen, het welck oock geschiede, want hy eenen grooten schat van goudt en silver in de aerde vondt, alwaer hy steenen uytcapte. Maer diën schat en was hem niet saligh: want corts daernaer syn ambacht verlaetende trock hy met syn geldt naer *Constantinopelen*, ende aldaer allenskens met joniten ende gilden kenniffe maeckende met eenige groote heeren geraeckte hy in het hof van den Keyser *Julinus*, van den welcken hy naer eenighen tydt door de voorpraecke van die gewonnen vrienden Capiteyn gestelt wierdt van de Keyserlycke wachte, levende aldan in alle hooverdigheydt ende trotsheydt. Het gebeurde weynigh daernaer, dat den Keyser *Justinus* quam te sterven, in wiens plaetse *Justinianus* Keyser wierdt gestelt, daer hun twee Princen *Hypatius* ende *Pompeius* tegen stelden, seggende dat sy selve volle recht hadden tot de keyserlycke Croone als de eenige neve van den Keyser *Anastafius* den voorfaet van den overleden *Justinus*. Dese twee Princen ten lesten wierden van *Justinianus* overvallen, ende met de doot gestraet. Alswanneer *Eulogius* den Capiteyn met die twee aengespannen hebbende met groot geluck nu alles verloren hebbende door de vlucht de doot outquam, voortien niet beter sinde, als naer syn eerst slecht ambacht weder te keeren, in het welck hy wederom sijn begaf tot syn voorigh ootmoedigh en godtsdienstigh leven. Siet Godt liet *Eulogium* comen tot synen gebreckelycken staet, om hem aldus te trecken uyt alle peryckelen van syne saligheydt.

a Sicut fa-
gitta mixta
cordi impleti
ut remedium
operatur, sic

Den ootmoedighen ende geleerden *Idiota* seght, dat Godt sommige tot hem treckt door siecken, ende soodanige ongevallen, gelyck als jemandt a seght hy, die met eenen pyl in het lyf geschoten is, terstont den bystandt van den chirurgien gebruyckt, alsoo eenige

nige tribulatie ofte tegenspoedt, diehet herte leedt doet, verweckt oock een bebruct menſch, om eenighen trooft te ſoecken, den welken hy niet vindende in de ſchepſelen, ten leſten ſynen toevlucht neemt tot Godt ſynen ſchepper, ende waerachtighen medecyn ende trooft van alle menſchen.

*tribulatio do-
lorem affert
cordi, ut in re
aliqua ſolati-
um quaratur.
ſcilicet in co-
gitationibus
boni eterni.
Idiota, de ve-
rà pœnitent.*

Hier van hebben wy eene preuf in eenen heydenſchen Prins van *Braſil*, van den welken den E. P. *Jarricus* ſpreckt in ſyne historie van *Ind.en* in het jaer 1588.

Deſen Prins en wilde ſich eerſt geenſins bekeeren tot het Chriſten geloof, maer daernaer in een gevecht teghen ſyne vyanden met eenen pyl ſwaerlyck gequeſt ſynde, ende nergens in byſtandt vindende, keerde ſich ten leſten metter herten tot Godt, ſeggende aen eenen van onſe Religieufen, die hem quam vertrooſten dat hy nu het Chriſten geloof wilde aenveerden. Alswanneer hy genoegh onderweſen was, wierdt hy gedoopt tot ſynen grooten trooft. Eenige daghen daer naer in groot perykel ſynde van ſterven, gaf hy laſt aen eenen van ſyne dienaers, dat hy tot hem roepen ſoude eenige van onſe Religieufen, die hem in ſyn ſterven ſouden wille byſtaen, maer ſooer niemant onder hun gaen en wilde, om dat ſy noch hertneckigh bleven in hun geloof, nam hy ſelf in ſyn handt een crucifix ende het ſelve met alle eerbiedinge omheffende ende in traenen vloeyende quam ſoetelyck in den heere te ſterven.

Voorwaer eenen geluckighen ſcheut voor diên heydenſchen Prins, ende eenen ſalighen pyl, den welken ſyne ſiele dede opvlieghen tot den hemelſchen medecyn *Jeſus*, den weleken hem tot ſyne ſaligheydt hadde geneſen.

Uyt alles het welk datter geſeydt is, canmen genoegh ſien, dat Godt ſeer dickwils veele moeyelyckheden ende ellenden de menſchen overſendt tot hun meeſte goedt, op dat ſy alleen op Godt ſouden peyſen den weleken ſy te vooren vergeten ten tyde van geluck ende voorspoedt, die hun waerſchynelyck ſouden gebrocht hebben tot hun eeuwich ongeluck ende verdoemmeniffe.

Ende dat is een werck van de Goddelycke Voorſienigheydt ſeght den *a. II. Hieronymus*, datter ons veele miſerien overcomen, op dat wy alſdan door al het menſchelyck verdriet ſouden moeten tot Godt keeren. Wy moeten dan dencken, dat alle die overgeſonden ellenden niet anders en ſyn als teeckens van de goddelycke barmhertigheydt.

Geluckigh ſyn de ghene, die de ſelve van Godts handt aenveerden, ongeluckigh, die de ſelve verſtooten, ende teghen Godt onverduldigh claeghen.

Diên goddelooſen *Pharao* heeft alle ſyne plaeghen van Godt hem toegelonden tot beterniffe ende ſyne bekeeringe ongeluckelyck miſ-

*Providen-
tia nobis acci-
denti mali ne
habeamus ea
que cupimus,
& variis ca-
lumnariis
hujus mundi
ad Deum re-
dire cogimur.
S. Hieron. ad
hec verba O-
ſeæ 2. Sepiam
viam tuam
ſpimis.*

bruyckt. Doch dat hy sich met een rouwigh hert tot Godt niet gekeert en heeft, dat moet hy wyten aen syn eyghen selven, ende aen syn boos ende hardt gemoedt.

Ongeluckighen Koninck! die hierom van de tydelycke plaeghen ende ellenden gevallen is in de hellsche plaeghen, ende straffe van het eeuwigh vier.

2 Populus
non est reversus
ad percussorem
I. I. 123.

Gelyck het Eylaes! met meer andere geschiedt is volgens het seggen van *Affais* sprekende vandie, de welcke van Godt met eene vaderlycke handt geraeckt synde tot hem niet wedergekeert en syn.

Geluckiger was *David*, gelyck wy boven noch aengeraeckt hebben, den welken van Godt om syne sonden gestraft synde, ende nu van hem afgescheyden was als een dolende schaepken tot diën hemelschen herder wederkeerde met een leedtwesigh hert, seggende: Ick hebbe gedoolt als een verloren schaepken.

O Goddelycken herder! als ghy my strafte, ben ick door uwe soete ende crachtige genaede tot u wedergekeert: *Erravi, sicut ovis quae perit*, Pf. 118. v. 176.

Hoort het selve in een rymken:

't Is waer, en 't was myn schuldt; ick dwaelden van dien herder,
Die myne siele socht. Eylaes! liep noch al verder
Meer als een schaep verblindt! ó herder van myn siel,
Als ick noch verder liep, ghy waert my op ae hiel.
Hoe heb' ick dat verdiemt, ó vader myn beminden!
Die, als ick vluchtigh was, soo haest my wist te vinden;
Altydt my volghde naer. Ick u noyt laeten sal,
Die mynen herder syt, en vader, mynen al.

Sondaerige siele, die oock door u boos leven soo verre syt afgeweken van diën hemelschen herder uwen Godt, die u nochtans door syne gratie ende inspraecke soo dickwils heeft comen betoecken, ende getracht door voorspoedt ende tegenspoedt tot sich te trecken, hoe en hebt ghy die jonite niet beter waergenomen, jae syne genaede soo hertneckelyck misaecht ende misbruyckt, ende noch booser geworden syt om syne vaderlycke straffe? Syt nu wyser, ende van Godt wederom ontfanghen hebbende een stootjen van teghenspoedt, van sieckte, van aermoede, van eenigh verlies van vrienden en goederen &c. Ontfanght nu alles geerne van Godt als van eene vaderlycke handt.

Keert u ten lesten met *David* ende met den verloren sone ende meer andere tot Godt, ende syt in tydts forghvuldigh voor uwe saligheydt, om verder van hem afwyckende voor eeuwigh van hem niet gescheyden te worden.

Ick

Ick sluyte met den *H Augustinus*: De straffe Godts, seght hy, is een verholen vonnis, door het welck een ieder geoeffent wordt tot suyveringe ofte vermaent tot beternisse: ende soo hy den roep ende onderwysinge Godts comt te verachten, hy wordt sekerlyck geoeffent tot de verdoemmenisse.

Soo dan die wilt wys sijn, ende syne siele bewaeren, hy moet allen teghenspoedt, die Godt hem oversendt, rypelyck overweghen, ende daer mede trachten syne saligheydt te wercken. Nu gaen ick voort, om de Goddelycke *Voorfemenghed* angaende *Joseph* noch voordere te bemerken.

*a Oculum
iudicium est
Dei pœna,
quâ nunc u-
nusquisq; ho-
minum aut
exercetur ad
purgationem,
aut ad mœne-
tur ad conver-
sionem, aut si
contempserit
vocationem
& disciplinã,
exercetur ad
damnationem,
S. Augnif.*

IV. CAPITTEL.

De sonen van Iacob worden van Joseph straffelyck onthaelt, die allegaeder kennende, sonder gekent te worden. De welcke hy daernaer van cooren ende terwe wel voorsien synde naer Chanaan sendt, om hunnen jonghsten broeder Benjamin te gaen haelen, Simeon daer-en tusschen voor borghe houdende in den kercker.

Et sal de pyne weerdte sijn nu te hooren, hoe dat *Joseph* syne broeders onthaelt heeft.

Als wanneer, seght *Moses*, dat syne broeders *Joseph* hadden aenbeden, ende hy hun kende, hy sprack de selve straffelyck aen, als vremde, ende vraeghde hun: Van waer syt ghy gecomen? *Unde venistis?* die geantwoordt hebben: Uyt het landt van *Chanaan*, om ons levensmiddelen te coopen; evenwel heeft tot hun lieden geseydt: Ghy syt bespieders, ghy syt gecomen om het cranckite van het landt te besien. *Exploratores estis, ut videatis infirmiora terra venistis.* Gen. 42. 7.

Maer waerom spreckt hy hun soo straffelyck aen? *Lippomanus* geeft dese reden: Hy toonde sich heel stuer ende straf, daer hy nochtans soo soet van gemoedt was; maer dat geschiede om hun bevreesst te maecken, ende dat was het ingeven ende schickinge Godts, die hun begon te suyveren van hun groot misdædt, oock om wat wraecke te nemen over hunne boosheydt, ende om syne vercoopinge.

Theodoreus Bisschop van *Cyrus* geeft noch eene andere redene van

*a Cumq; ad-
rassent eum
fratres sui,
& agnovisset e-
os, quasi ad
alienos durius
loquebatur.
c. Gen. 42
7. 7.*

*b Alienum
se illis exhibu-
it, durum &
severum, cum
sit animo a-
miffimus. In-
finitus Dei
turbat & an-
xios reddit.
Dispensatio
an-*

autem Dei e-
rat, ad pur-
gandum, vel
certe vindicā-
dam venditi-
onis & odii
fratrum pec-
catum. Lipp.
Epiſc. in Gen.
c Cur ſtatim
ſe fratribus
duriores ex-
hibuit? memor
Joſeph eorum
quæ in ipſum
commiſerunt,
cum non vide-
ret Benjamin
cum illis eſſe,
juſtificatus eſt
tale quidpi-
illum etiam
perpetraſſe.
Theodor. in
a Non eſt ita
Domine, ſed
ſervi tui ve-
nerunt, ut e-
merent cibos.
Omnes filii
unius viri
ſumus; paciſ-
ci venimus...
Duodecī fra-
tres ſumus ſi-
lii viri unius
in terra Cha-
naan; miſi-
mus cum pa-
tre noſtro eſt,
alius non eſt
ſuper. Gen.
42. v. 13.
b Hæc de ſe
loquentes, a-
lium de medio
ſublaturum eſt
audiens, quid
animi habere
potuit? quan-
vis enim ne
tam afflictum
ſuum præſentit,
tamen intus
nice-

van die ſtraffigheydt: *Joſeph*, ſeght hy, indachtigh ſynde het ghene ſyne broeders teghen hem gedaen hadden, ende om dat hy *Benjamin* by hun niet en ſigh, creegh achterdencken, dat ſy oock miſſchien met hem onbermhertigh mochten gehandelt hebben.

Maer hoe en waeren ſy niet ontſtelt ende bevrees't, hoorende, dat ſy als beſpieders gecomen waeren, om het landt te beſpieden ende te verraeden. *Exploratores eſtis.*

a Neen neen ô heere, ſeyden ſy terſtondt, wy uwe dienaers ſyn maer gecomen, om onſen noodt-drufft te coopen: wy en ſyn geene ſoonen van eenen grooten heer maer van een gemeen man, geenſins machtigh, om het landt in te vaeren; wy ſyn in peys ende vrede gecomen, ende ſonder eenige wapenen; ende om hem meer tot ſoethertigheydt te beweghen, ſeyden ſy, dat ſy twaelf broeders waeren van eenen vader in het landt *Chanaan*, ende dat den jonghſten by ſynen vader tot ſynen trooſt, ende voldoeninge gebleven was, ende den minſten op een naer, ſoo ſy meenden, niet meer leefde.

Joſeph dit alles hoorende: dat ſynen vader noch leefde, ende dat ſynen jonghſten broeder oock noch in het leven was, ende den anderen doodt, ſoo ſy meynden, *Alius non eſt ſuper.* *Joſeph*, ſegge ick, dit alles hoorende, was ſonder twyfel ten uytterſten beweeght.

Hoorter van ſpreken diën *H. breuſſchen* ſchryver *b Philo*: *Joſeph*, ſeght hy, hoorende ſyne broeders van hem ſpreken, hoe moet hy in ſyn gemoet geſtelt ſyn? evenwel ſyn ſelven noch niet willende openbaeren, al was hy boven maecten beweeght, hy hiel het evenwel alles ſtil, tot dat hy ſynen jonghſten broeder ſien ſoude.

Daer-en-tuſſchen gonck hy voort in ſyne geveynſde ſtuerheydt, hun wederom ſeggende, dat ſy beſpieders bedrieghers, ende verraders waeren, daer by noch ſweerende by het leven van den Coninck *Pharao*, dat hy het al wel ſoude ondertoecken: jae, ſeyde hy, ghy en ſult van hier niet vertrecken, ten zy dat uwen jonghſten broeder oock ſamen ſal gecomen ſyn. Ende metter daedt hy dede hun allegaeder in de gevangeniſſe ſtellen.

Daer was het, dat de goddelycke Rechtveerdigheydt die booſe ende nydige broeders hadde verwacht; daer waeren ſy geraeckt, om te overdencken al het ghene ſy ſoo wreedelyck teghen hun onnooſelen broeder hadden uytgewerckt, daer conden ſy de droeve gedachteniſſe hebben van de beclægelycke woorden van hunnen broeder, als hy hun ſoo jammerlyck uyt de cisterne badt om bermhertigheydt: ſy mochten niet reden daer voor verwachten eene rechtveerdige ſtraffe, ende eene langhe gevangeniſſe, om dat ſy niet *Joſeph* hun eyghen bloedt ſoo onmenichelyck gehandelt hadden, hem oock willende het leven nemen, daernaer hem vercoopende voor eene ſlaef

om ellendelyck te leven ende te sterven.

Sy hebben seer waerschynelyck foodanige droeve gedachten gehad, als sy in de gevangenis waeren. Doch het teer ende medelydende gemoedt van *Joseph* en liet hun in den kercker niet langher blyven als drye daghen. Maer waerom verloot hy hun soo haest? daer hy drye jaeren gevanghen hadde geweest, hoe conden sy met drye daghen voldoen? het herte van *Joseph* was al te teer; om dieswille dat hy hun soo beminde, daerom en konde hy de selve niet langher in de benoudtheydt laeten, wetende, dat sy syn bloedt waeren, hun oock toefeggende het leven naer de meyninge van den Bisschop *Tostatus*, als sy doen souden het ghene hy hun hadde belast, te weten hunnen jonghen broeder gaen haelen.

b Hy wilde evenwel, datter eenen van hun in den kercker ende banden blyven soude, ter wylen de andere hun gecochte graen ende terwe naer huys voeren souden, ende daernaer *Benjamin*, die by den vader gebleven was, mede brenghen. Dese woorden hoorende sucteden sy allegader, ende den eenen den anderen aenhiende seyden sy tot malcanderen: Voorwaer het is rechtveerdigh, dat dese ellenden ende ongelucken ons overcomen, ende sonder twyfel het is het onnoofel bloedt van *Joseph* dat opstaet teghen ons, ende wraecke verfoeckt.

Dese benoude broeders waeren evenwel wat vry onder een in hunne teeckens ende woorden van droefheydt, om dat sy meynden, dat sy van den Prins niet verstaen en wierden, als sprekende eene tael van een ander landt, ende om dat hy doorgaens eenen tael-man gebreyckte. Maer sy waeren bedroghen, want *Joseph* verstonde het alles.

Hier canmen wederom peysen, hoe hier *Joseph* in syn hert moet gestelt syn geweest.

De *d* *H* Schritture seght, dat hy ten uyttersten van binnen beweeght was, ende niet langher connende sich ophouden van weenen dat hy sich een weynigh omkeerde slortende teere traenen. Hy sagh hun oock seer benoudt ende bedruckt tot krytens toe om hun voorgaende misdaedt; ende dat was het ghene, dat *Joseph* wensle, te weten dat sy hunne sonden souden beweenen, ende openbaere getuygenisse daer van geven.

Hier door was *Joseph* oock beweeght, ende de traenen synder broeders trocken oock de traenen uyt syne ooghen.

Benedictus Fernandus van onse Societeit, daer ick te vooren noch van gesproken hebbe, bemerkende dese traenen van *Joseph* sleit ons voor dese godtvruchtige leeringe:

De leedtwesighe traenen van eenen sondaer, seght hy, hebben noch al meerdere cracht op het herte Godts, het welck, gelyck het

urelatur in peccato. Philo Iudaeus.

...an nunc experimentum vestri captam: Per subum Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimum. Gen. 42.

v. 15 Die autem tertia eductus de carcere. v. 18.

a Cum iam miseretur eorum fratres, quod caro ejus erat, nolensque punire ulterius, Tostatus.

b Frater vester unus ligetur in carcere, vos autem abite, & serite frumenta, quae emissus in domos vestras, & fructum vestrum minimum ad me adducite. v. 19. & 20.

c Desiderabant autem quod intelligeret Joseph, eo quod per interpretem loqueretur. Gen. 42. v. 23.

d Avertitque se parumper & flevit. v. 24.

overvloeydt in bermhertigheydt, crachtelyck oock beweeght wordt, als hy eenen fondaer hertelyck bedroeft fiet over syne sonden.

S. Ambr. l. 4.
in Lu. an. 5.

Een ootmoedigh traentien, seght den *H. Ambrosius*, heeft soo groote cracht, dat het eenen onwinbaeren Godt nu bereedt, om den fondaer te straffen, wederhoudt, ende den almogenden vast bindt, om geene wraecke te connen nemen. *O lacryma humilis vincis invincibilem, ligas omnipotentem.* Wy doen Godt geweldt, niet al dwingende, maer al weenende. *Vim facimus Domino non compellendo, sed flendo.*

Den *H. Hieronymus* spreckt aldus: *Oratio Deum lenis, lacryma cogit*: Het gebedt versoet Godt, maer eenen traen dwinght Godt. ende naer sulcke traenen verlanght diën bermhertighen Godt, seght den *H. Chrysolzuz*, *delinquentium gemitus esurit, & sicut lacrymas peccatorum.* Serm. 93.

a *Joseph* 717.
mitus gerens
materna pre-
cordia, cum
vidisset fra-
tres suos vere
inter se anxio-
ari, condolens
super eos, la-
crymas conti-
nere non potuit,
atque in
eorum comp-
lexibus rursus
nisi sanctori
consilio cogita-
tionem suam
adhuc detra-
hisset. *Tostatus.*

Om weder te keeren tot de traenen van *Joseph*: de Broeders hadden tegen *Joseph* seer gefondicht maer hy was altdt hunnen broeder gebleven; syne traenen betoonden, dat hy sich bekende voor broeder; sich evenwel noch niet openbaerende, om het daernaer bequaemer te doen.

b *Indequo-
modo omnia
faciat, ut in-
curat eis timo-
rem videntibus
vincta Simeonis,
& ut certior red-
deretur, an
cum fratre al-
liquam com-
passionem ha-
berent. Omnia
ergo haec sunt
propterea et
mentem, &
jire & leus
nam & in-
tra Bonam
tales fuerunt.
S. Chryl. hom.
64. in Gen.*

Joseph seght a *Tostatus*, was heel soetaerdigh, ende tot syne broeders seer geneghen: als hy hun sagh vol van anghite ende vreesse, ende hunne clachten hadde verstaen, en conde niet ophouden van traenen te storten; jae hy soude hun allegaeder omhelst hebben, ten zy hy sich met wyseren raedt noch onbekent soude gehouden hebben, ende syne openbaeringe noch uytgettelt. Hy wilde om reden sich noch afkeerigh ende straf toonen. Syne traenen dan wederom wat afgedrooght hebbende keerde sich wederom tot syne broeders, aen de selve weer op een nieuw, ende ituerder als te vooren hesi betoonnende dede terstondt *Simeon* vastbinden in hunne tegenwoordigheydt, ende in den kercker voor borghe stellen, tot dat sy met hunnen minsten broeder souden wedergekeert syn. Dat dede *Joseph*, seght b *Chrysolzuz*, om hun vreesse aen te jaeghen, ende om te sien, of sy met *Simeon* eenigh medelyden souden toonen, willende samen weten, of sy hun teghen *Benjamin* oock soo souden gedraeghen hebben.

Maer waerom is *Simeon* meer als iemandt anders van de broeders voor borghe in de banden, ende in den kercker gettelt? De Heylighe Vaders meenen, dat *Joseph* eerst niemandt voorborghe noemen en wilde, maer de broeders iemandt stellen souden, het welck sy weygerden als wesen te teghen de liefde van de broeders. *Joseph* dan naer het gevoelen van *Tostatus* heeft *Simeon* genomen, ende niet sonder de schickinge Godts, nochte sonder reden, want hy meer als de andere gefondicht haede, *Qua gravius deliquit ideo plus puniri debuit* seght *Lyranus*.

Den

Den ^a *H. Chrystomus* heeft hier noch eene andere bemerckinge, seggende, dat *Joseph* sich teghen *Simeon* soo straf om niet anders ge-
toont en heeft, als op dat syne broeders met alle sorghe souden trach-
ten *Benjamin* mede te brengen; op dat *Simeon* mochte verlost wor-
den.

Maer men moet hier noch bemercken de mildaedige goedther-
tigheydt van *Joseph* tot syne broeders, de welke nu haest stonden te
vertrecken.

Joseph dan ^b geeft last aen syne dienaers, dat sy de sacken van die
vremdelinghen met terwe ende coorn souden vullen, ende boven dien
sonder hunne wete elck hun geldt daer boven in leggen, ende hun
medegeven eenige eetwaere, om op den wegh tot hun nooddrufft
te gebruycken.

Maer was het niet genoegh, hun ongefraft naer huys te laeten
gaen? hy en voorset hun niet alleen van graen ende terwe, maer
geeft hun oock het geldt, het welck sy in den coop besteedt had-
den.

Naer alle desen handel ende vriendelyck besteeck waeren sy nu ver-
trocken met hunne terwe, ende geldt, van het welke sy de min-
ste wete niet en hadden, hunnen geelt meest spelende op hunnen broe-
der *Simeon*, by den welcken sy nu op den wegh synde metter her-
ten noch waeren.

Men mocht seggen, seght ^c *Rupertus*, dat sy vertrocken waeren,
ende niet vertrocken, gelyck wederkeert met affectie ende genegent-
heydt by hunnen broeder. Voorts gelyck hun herte noch gebleven
was by *Simeon*, het is te dencken, dat hun herte oock was by hun-
nen ouden vader, de welke oock conden peysen, dat hy een uyt-
terite gevoelen soude hebben in het achterblyven van *Simeon*.

Maer hoort nu, wat datter aen de broeders van *Joseph* op den wegh
gebeurt is: Sy hadden nu hunne reyse wat voortgeset, ende waeren
gecomen in eene herberge, om wat te rusten, als nu eenen onder hun
synen ^d sack opende, om syne last draegende beest wat etens te geven,
vindt daer boven op liggen het geldt, het welck hy tot betalinge
hadde gegeven, het selve terstondt aen de andere toonende, gelyck
sy oock het hun in hunne sacken vonden, hier over teenmael ver-
wondert ende verstelt seyden sy: Wat is dit, dat Godt ons gedaen
heeft? Wat wilt Godt met ons maecten? *Quanam hoc est, quod
fecit nobis Deus?* Sy hadden hier achterdencken van iet quaedts, vree-
sende hierom van dieverye beschuldight te worden.

Hoort hoe dat ^e *Dionysius* *Cathusianus* daer van spreckt: *Joseph*
heeft dit misschien gedaen, op dat sy door het vinden van het geldt
wederom souden bevreesd worden, van in hunne wederkomite van
dieve-

^a *Hæc seve-
ritas in Sime-
onem faciebat,
ut fratres Bè-
jaminum ad-
ducerent, &
aliquando ad-
ventu ejus li-
beraretur.*

S. Chrystost.

^b *Justi mi-
nistri, ut im-
plerent eorum
sacos tritico,
& reponerent
pecunias sin-
gularum in
sacculis suis,
datus supra ci-
barum in vi-
am. Gen. 42.
v. 25.*

^c *Dimissi
fratres & qua-
si non dimissi
revertuntur,
animo vinciti
cum Simeone
decidentur;
erant bene se-
parati corpore
sed non ani-
mo. Rupertus.*

^d *Apertus;
unus sacco, ut
daret jumen-
to pabulum in
diversorio,
contemplans
pecuniam in
ore sacculi, di-
xit fratribus
suis: Reddita
est mihi pecu-
nia, en habea-
tur in sacco.
Gen. 42. v. 27.*

^e *Ideo for-
tasse fecit hoc
Joseph, ut ip-
si inventa pec-
unia rursus
assugerentur,
fraudantes
in reditu ac-
cusati.*

cusari de furto. Voluit enim eos pro suis excessibus peccare & dire affligere propter eorum salutem. Equitatem. Dionys. Cart.

dieverye beticht te worden; want hy wilde syne broeders om alle hunne groote misdaden soetelyck ende straffelyck verdrucken, om te voldoen aen de goddelycke Rechtveerdigheydt ende tot hunne saeligheydt.

Maer wat souden sy nu doen vol van anghst ende vrees? oft tot *Joseph* wederkeeren, ende hem alles te kennen geven, ofte de reyfe naer *Chanaan* voorstellen?

Sy vinden ten lesten het geraedighste, beter voort te gaen naer hunnen ouden Vader, om den selven misschien in grooten hongersnoot gestelt synde vroegher by te staen, stellende oock by hunselven, het gevonden geldt in het wederkeeren mede te draeghen.

a Veneruntque ad Jacob patrem suum in terram Chanaan, & narraverunt ei omnia, quae accidissent sibi, dicentes: Locutus est nobis Dominus terra durante, & putavimus nos explorata esse provinciam. Gen. 42. v. 29.

Sy waeren nu t' huys *a* gecomen, eerst tot eene aldergrootste vreught van *Jacob* hunnen vader, die naer hunne wederkomst seer verlanght hadde, die oock elck in het besonder met een teer gemoedt begon te omhelsen, maer die teere liefde veranderde haest in eene vrees, als hy bemerkte, datter eenen van syne soonen onbrack, hy en sagh *Simeon* niet, maer de andere spraccken *Jacob* terstondt aen, alles verhaelende datter geschiedt was. De *H. S.* scrifture spreect aldus: De soonen syn gecomen by *Jacob* hunnen vader in het landt van *Chanaan*, ende vertelden hem alles, datter geschiedt was, seggende: den Heere des landts heeft ons hardt aengesproken, die seyde, dat wy bespieters des landts waeren; aen wie wy andtwoorden: wy syn in vrede gecomen, ende en hebben geene listen op handen; wy syn twalf broeders al van eenen vader, den eenen en leeft niet, ende den minsten is by den vader in het landt van *Chanaan*. Den heere seyde, dat hy het al nauwelyck soude ondersoecken, daer en tusschen heeft hy *Simeon* tot versekerunge der waerheydt in den kereker als borghe gehouden, seggende: Laet eenen van uwe broeders by my; ende neemt noodtdruit voor uwe huys-gefinnen; ende gaet wech, ende brenght uwen jonghsten broeder by my, dat ick weten magh, dat ghy geene bedriegers en syt, ende dat ghy mooght weder hebben, die hier gevangen blyft.

Den benouden vader dit alles hoorende seyde hun terstondt met eene uytterste dro theydt: Ghy hebt gemaeckt, dat ick van myne kinderen beroott ben: *Joseph* en leeft niet, *Simeon* is gevangen, ende *Benjamin* suldy wech nemen. Al dit quaedt is op my gevallen.

Den *b H. Chrysostramus* overdenckende dese droeve ende teere woorden van *Jacob* spreect aldus: uyt dese woorden van den bedruckten vader condemen clarlyck merken, hoe dat het binnenste ende het herte van *Jacob* gelyck gescheurt is geweest, om dat hy geene hope meer en hadde van *Joseph*, die hy meende van eenige beeste opgeeten te syn, hy en hadde oock quaelyck hope voor *Simeon*, ende vrees-

b Sufficiunt haec verba, ut videatur, quam disrupta fuerint patris viscera; quia sibi omnis spes de Iosepho adempta erat, putabat enim à beatis devotum. Neg. sibi de Simeone spem pollicebatur, nunc quoque idem de Benjamin formidabat. S. Chrylost.

vreesde nu oock het selve voor *Benjamin*, ende daerom seyde hy hun ten lesten geen redens aenfiende: *Benjamin* en sal niet mede gaen, ende ghy en sult my hem niet afnemen.

Wat dan gedaen, om het gemoed van *Jacob* te bewegen, om *Benjamin* te laeten gaen?

• a *Ruben* den eersten geboren siende synen vader soo ontsetelt ende soo weygerigh, seyde tot hem: Lieven vader en bedroeft u soo niet, ick hebbe, gelyck ghy weet, maer twee sonen, ick sal die by u laeten in de plaetse van *Benjamin*, ende ist dat ick hem niet weder en brenghe, doet met hun, dat u belieft, ick stelle hun leven in uwe handen. Geensins, seyde *Jacob*, ick en sal noyt toestemmen, dat *Benjamin* mede gaet; synen broeder *Joseph* is doot, ende *Benjamin* is by my alleen gebleven, waert dat hem eenigh ongeluck overquam in het landt, daer hy henen gaen soude, ghy soudt my sekerlyck doen sterven.

Cui respondit
Ruben: Duos
filios meos
interfice, si
non reduxero
eum tibi, tra-
de illum in
manu mea, &
ego cum tibi
restituam.
Gen. 42. 37.

Siet hier de afbeeldinge van de menschen deser werelt seer wel uytgedrukt in den Patriarch *Jacob*: syne geboorte was in het midden van het stryden, jae van als hy noch was in het lichaem van syne moeder hy worstelde met synen broeder *Esau*. *Collidebantur in uero ejus parvuli*. Gen. 25. v. 22. Ende qualyck en was hy gecomen tot de jaeren van een man, of Godt self heeft hem aengevallen. Ten leiten syne sonen syn hem tot groet verdriet ende druck in synen ouderdom, ende hy heeft hun alsbeulen gehadt in syn huys.

O wonderen maer *Voorfenighen* Godt! Wilt ghy hem dan noch laeten berooven van synen jonghsten sone *Benjamin*, wilt ghy noch toelaeten, dat hy mede geleydt worde naer *Egypten*, om daer misfchien oock ongeluckigh te sterven.

Alle de broeders daer-en-tusschen waeren oock in benoudtheydt, ende in meerdere ende meerdere vrees, dat het oock met hun niet wel en soude afloopen om alle hunne voorgaende sonden, ende boosen handel teghen hunnen onnoofelen broeder *Joseph*, den welcken sy oock het leven hadden willen nemen. Daer-en-boven waeren sy in grooten anghst om het geldt, dat sy in hunne sacken gevonden hadden, ende mede gebracht, vreesende daer beschuldicht te worden, ende als dieven ende verraders aengevat; met een woordt, sy waeren geduerelyck in vreeselyck achterdencken om alle hunne voorgaende boosheydt, de welcke eene wroegende conscientie noyt gerust en laet: van welckers moeyelyckheydt ick in de volgende fedeleeringe breeder sal spreken, ende daernaer voortgaen in onse historie: Eer ick dese fede-lesse aenvatte, sal ick tot eene veranderinge het groot verlangen van *Joseph* naer de wederkomst van syne broeders met *Benjamin* hier in een Rym-dicht aen den leser voortellen.

Joseph spreekt alleen:

’t **I**S waer myn hert bemint; de liefd’ blyft niet verborghen;
 Den anghst het claer getuyght, en vrees’ met and’re sorghen.
 Den hongher noch al groeyt; de Borgh’ blyft vast gestelt.
 Tot synder broeders comst’ ’k meyn hy de daghen telt.
 Met recht is hy onstelt, van vrees’ heel ingenomen,
 Als sy selfs op den eedt noch niet te voorschyn comen.
 Wat magh het immers syn? misschien den ouden haet
 Nu hoogher steygen wilt, als hy ten onder gaet.
 Misschien ó Benjamin nyt Rachel oock geboren
 Is door uw’ broeders haet oock uwe dootd gesworen;
 En door een boosen nydt syu ghy van hun versacckt,
 Oft oock om eenen droom in eenigh put geraeckt.
 O te bevreesst gemoedt! waer laet ghy my vervoeren?
 En teghen mynen danck myn hert en siel beroeren?
 Doch de verdachte vrees wel met de liefde staet,
 De vrees nyt liefde groeyt, en is des liefde maet.
 Maer wat is dit eylaes? wat sal my wedervaeren?
 Wat onheyl op een niemw comt myne siel beswaeren?
 Ick voel, myn lichaem beest, misschien myn vader lydt,
 Om eenigh ongeval in synen ouden tydt?
 Van wederzyd’ ben ick van vrees’ en liefd’ gedreven;
 En Benjamin my treckt, en Jacob doet my beven.
 Myn hert is gantsch onstelt, myn swack en teer gemoet
 Tot Jacob en ’t lief kindt myn siele vreesen doet.
 Wel wat gedaen? bedenckt, wat u is over comen,
 Ghy hebt het wel geproeft van onheyl ingenomen;
 Al waert ghy soo gehaet, en voor een slaef vercocht,
 Godt heeft u op syn tydt in desen staet gebrocht.
 ’t Is Godt die ’t al bestiert; Godt can het al besteden
 Tot best van ieder een; met Godt ben ick te vreden.
 De cranckheydt van een mensch en vreesst en oock bemint,
 Maer die met Godt sich stelt, met Godt is uel gesint.
 Doch Simcon oock claeght soo lanck nu vast gesien
 In ’t slot en in den bandt, hy schynt eylaes vergeten,
 Verlaeten in den druck. met recht hy suchten magh,
 Bedroeft om hun verblyf; beclaeght sich heel den dagh.
 Nochtans hy ’t wel verdient, van niemant te beclaeghen.
 Hy magh vry om syn schuldt syn straf en banden draeghen.
 Magh suchten, soo hy wilt, magh treuren om syn quaet;
 Want al syn boos bedryf de straf te boven gaet;

Hy heeft de straf verdiem, heeft d' ander aengedreven,
 En eerst tot myne doodi den boosen raedt gegeven:
 Misschien hy oock van Godt om syn moordadigh stuck,
 De straf betaelen moet, en sitten in den druck.
 Voor hem 'k ben wel geruft; laet hem de straf betaelen,
 'k En wil syn boos misdaedt niet hoogher op gaen haelen.
 Eylaes! 'k ben voor de rest, voor Ruben meer beducht,
 Voor Judas oock al meer myn banghe siel versucht.
 Wat liefd' heeft Judas niet en Ruben my bewesen?
 Van ieder weerdigh syn, en oock van Godt gepresen.
 't sal wesen evenwel den meesten troost van al,
 Als ick ô Benjamin u hier aenschouwen sal.
 Myn hert is heel voor u, nochtans met vrees' bevanghen;
 Comt maer, naer u ick wensch, ghy sijt al myn verlanghen.
 Of u geluck ô kindt u maer bekent en waer!
 En wat al jonst voor u ick in myn siel bewaer'!
 Strax sou' ghy vol van troost, in blydschap ingetoghen
 Met al u broeders hier haest comen aengevolghen.
 Doch waerom al die sorg', en waerom dit beclagh?
 Den sondt is Godt bekent, Wanneer het wesen magh.
 Godts wil is mynen wil; hy magh myn siel beproeven,
 'k Wil dan myn broeders comst naer Godts bestier vertoeven.
 Dat bidt' ick hem alleen, als hy hun senden sal,
 Dat hy het jonghste kindt bewaer van ongeval.

Dese lange weder-comst van de broeders van *Ioseph* wierdt van Godt bestiert, die nu naerder was, als *Ioseph* wel meynde, van de welke ick teritondt sal spreken, naerdatt ick eerst sal voor gefelt hebben de fede-lesse van eene ongeruste consciencie ter oorfaecke van het ongerust gemoedt van de plichtige broeders van *Ioseph*.

SEDE-LEERINGHE.

Van de onruste, ende moeyelyckheydt van eene quaede consciencie.

NOyt en soudemen genoegh connen voorstellen de pynelycke onruste ende quellinge van de plichtige consciencie, de welke hadden de nydige broeders van *Ioseph*, als sy den selven soo onbermhertelyck gehandelt hadden, gelyck wy nu ge-

*Merito hæc
 scilicet. qui
 per avimus in
 scilicet. no-
 strum. viden-
 tes angustiam
 anime illius,
 dum deprec-
 retur nos, &
 non audiri-
 mus. idcirco
 venit super
 nos ista tribu-
 latio. Gen.
 42. v. 21.*

hoort hebben. Sy gaeven het genoeg te kennen, als *Ioseph* hun hoorde seggen dese woorden, meynende niet verstaen te worden. Met recht lyden wy dit, want wy reghen onsen broeder misdaen hebben, siende de bedrucktheydt synder siele, als hy ons badt, ende wy en hoorden hem niet, daerom is dese tribulatie op ons gecomen. Godt wist het best, hoe sy van binnen gestelt waeren, als sy hun selven nu vonden in eene uytterste benoudtheydt, dan begonden sy oock het selve te gevoelen. Hun plichtigh gemoedt was vol onruste, ende in eene geduerige onsteltenisse, gelyck eene onstelde zee, die niet rusten en can. Het is het seggen van *Isaias* 57. *Impii, quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Het welck meest plaetse grypt in de zee *Euripus* genaemt volgens de uytlegginge van *Varabius* de welcke in een enghte ingetrocken synde in holle vloeden opswilt, ende die daer-en-boven seven-mael op eenen dagh haeren vloedt ende wedervloet heeft, diesvolgens in eene geduerighe roeringe ende beweginge is, ende dit door een verholen geheym van de nature.

Naer het seggen dan van *Isaias* wordt het herte van een boos mensch vergeleken met eene roerende zee, de welcke daerom met reden magh genoemt worden een bequaem sinne-beeldt van een ongerust gemoedt ofte quaede consciencie, dat oock noyt rust en heeft.

Eerst sal ick stellen het devies het welck volgt naer de print.

*d' Onruste gaet,
Noyt stille staet..*

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

W At onweer! wat tempeest! hoe blaesen al die winden!
 Eylacs! 't is een gedruys, om alles te verslunden!
 De zee is gantsch onstel! siet eens den Oceaan;
 Men siet hem heel om hoogh, en weder neder gaen.
 Siet, met wat groot geweldt de baeren sijn gedreven,
 En door een snellen windt de waters hoogh verheven
 Als berghen in de locht, en vallen oock terstondt
 Als in een hollen knyl in 't diepste van den grondt;
 Dan wederom om hoogh, dan teghen clip en raesen
 Gestingert hier en daer, dar schielyck weder botsen.
 Men hoort van allen cant gedruys en groot geweldt;
 Door den verdraeyden windt de zee is heel onstelt.

Dit

*Dit is het waere beeldt van 't hert der boose menschen,
Die leven sonder rust, ontstelt in al hun wenschen.*

*Die naer syn lusten leeft, en sonder maet en room,
Niet anders leven can als in een vrees' en schroom.
Sels de gedachtenis van het voorgaende leven
In aller sonden plicht hun schudden doet en beven.*

*Beschaemt in hun gemeedt om hun verpluchte siel,
In vrees, dat hun Godis handt in 't eenwigh vier verniel.
Door boosheydt en misdædt van de voorleden sonden
Syn heel en gantsch ontstelt, in al hun quaedt verslonden;
Sy schroomen in hun vreesicht, van angst en droeve wee;
't is waer een boose siel is een onstelae zee.*

*Den schroom van 't oordeel Godis, en van het vier der hellen
Doet een onsaligh mensch heel schudden en ontstellen;*

*Als hy op d' aerd' noch leeft, sich vindt als in de hel;
Soo blyft een godd'loos mensch in vrees en droef gequel.
Vervloeckt ramsaligh mensch, segg' waerom soo veel suchten,
Doodt-slagher van u broer? waer henen wildy vluchten?*

*Wel vreesst ghy eenigh mensch, daer geen op d' aerd' en is?
De sond' hem hadt gebracht in soo een duyfternis.*

*Muschien ghy Abel vreesst, die u mocht teghen comen,
Die ghy door duyvels list syn leven hebt genomen?*

*Vlucht vry aldaer ghy wildt, de wereldt over al,
De wraeck mus broeders doot u altydt volghen sal.*

*Siet Judas ingelyckx wilt synen Heer vercoopen,
Doch 't was hem haest berouwt; van vrees begint te loopen,
Waer henen, weet hy niet, van schrick by schud' en beeft;
Tot dat hy door de strop aen d' hel sich overgeeft.*

*'t Heeft oock maer al te wel in Josephs bloedi gebleken:
Syn broeders allegaer met haet en nydt onsteken*

*Tot die onnoosel was, den haet was al te groot;
Sy wensten naer syn bloedt en syn verhaeste doot.
Sy hoorden nyt den put 't kindt suchten ende kermen,
Doch alles te vergeeft, en sonder te ontfermen.*

*Maer beulen als ghy syt, den Rechier, Heer van al,
U schroomelyck besteeck daernaer oock straffen sal.
Schier hadt de wraecke Godis de broeders overvallen,
Of seyden allegaer, oft eenen onder allen:*

*Ach 't is ons boose schuldt, dat wy syn in de pyn;
Wy in ons broeders doot maer al te plichtigh syn.
Hoe suchte Joseph niet? eyles! met wat al claeghen
Socht hy barmhertigheydt! met recht wy al dees plaeghen,*

*En smerten onderstaen! waer toe syn wy geraeckt?
 Ons innigh boos gemoedt daer in ons plichtigh maeckt.
 Siet hoe de sonde straft; de vrees' volghet op de kielen;
 Sy perst den boosen mensch, en tracht hem te vernielen.
 De siel haer selven vreeft, vol schroom om al haer quaedt;
 Niet die de boosheydt volghet, het altydt quaellyck gaet.*

Alle de broeders van *Ioseph* voelden sonder ophouden eene groote pyn en smert van hunne wroegende conscientie om het boos bedryf teghen hunnen broeder *Ioseph*.

Het was nu meer als twee-en-twintigh jaer geleden, gelyck *a Theodoretus* Bisschop van *Cyprus* bemerckt, dat sy soo ombermhertelyck met hunnen broeder gehandelt hadden; om het welck sy sonder twyfel altydt in hun selven een groot herdtsweer gevoelden, ende eene inwendige wroeginge ende verwytinge, de welke aen de misdadige nimmermeer ende bykans geduerelyck voorstelt de bedreven boosheydt. Maer besonderlyck hadden sy hunne smerte, als sy hui nu saghen in de vrees van de verdachte dieverye, het geldt vindende in hunne sacken.

Hier op passen seer wel de woorden van den Bisschop *b Lippomanus* sprekende aldus: Hunne herten beginnen gelyck te beswycken, uyt het aenschouwen van het geldt, sy gevoelen wederom Godts handt, ende sy vreesen aengevat te worden in hun openbaer misdadert. Sy moesten nu ten minsten geruyst geweest hebben om het gevonden geldt in hunne sacken, gelyck het geldt, datmen vint, andere droeve menschen wat herstelt; maer de goddeloose en maeckt het maer bevreesst seght den *c H. Chrysostramus*: De broeders waeren maer verwaert, denckende altydt op al het ghene, dat sy teghen hunnen broeder hadden misdaden: eerst in de boosheydt en vonden sy geene swaerigheydt, ja eene voldoeninge, maer daernaer wierden sy de pyn ende smerte gewaer.

Den selven *d H. Vader* geeft ons hier van, dese gelyckenisse: Gelyck als eenen dronckaert, als hy den wyn overvloedelyck drinckt met lust ende voldoeninge geen ongemack aldan en gevoelt, maer alleen daernaer, als hy sich quaellyck gestelt vindt naer siel en lichaem; van gelycken geschiet het met de sonde, de welke als sy gedaen wordt, gemeenelyck voldoeninge geeft, maer allenskens daernaer den geest verduyffert als met eene dicke wolcke, als wanneer de quaede conscientie begint op, te staen, ende het hert gelyck te doorknaeghen, levendigher ende crachtigher voorstellende het groot quaedt van het boos feyt, als eenen praemenden beschuldigher.

Als de boose ende plichtige broeders nu saghen, dat sy in

G g

pe-

a *Indeapere te constare posse conscientia inestabile judicium, reficit enim memoriam scelerum ante duos & viginti annos admissi.*
Theodoret. Cyri Episc.
b *Examinantur corda eorum ex aspectu pecunie; iterum sibi manum Dei imminere sentiant, deprehendendos se timent in tam publico malo.*
Lipp. in Gen.
c *Obstupescit iuratus que dixerunt: Quidnam est hoc? nonne solent inventa pecunia majorum animos furere & sustare? impios terret & turbat.*
S. Chryst.
d *Sicut ebrius quando multum vini ingurgitat nullum sinit a vino damnatum, ita peccatum, donec consummetur obtene-*

erat mentem
quasi densi
nubes, dein co-
ficientia in-
furgit, & quo-
ris accusatore
mentem gra-
vius arrodit.
Idem hom.
64. in Gen.
a Et cum au-
dissent vocem
Dni Dei de-
ambulantis in
Paradiso...
Abscondit se
Adam & u-
xor ejus à fa-
cie Domini...
Vocavitque
Dominus De-
us Adam &
dixit ei Ubi es?
qui ait: Vocem
tuam au-
divi in Para-
diso & timui,
eo quod nudus
essem & ab-
scondi me.
Gen. 3. 7. 8.
b Quare ti-
muit quia jam
videbat sibi
truem adsta-
re accusatore,
conscientiam
dico, neque e-
nim objurga-
torem habebat
& testem pe-
ccatorum, quā
unicum illum
quem intrin-
secus circum-
ferebat. S.
Chryf. hom.
17. in Gen.
c Summana-
thema, sum o-
dium Dei, nō
potero evade-
re, quin ab a-
liquo occidat.
En

peryckel waeren van hun leven, dan bekender sy beter met de ge-
tuygenisse haerder conscientie al dat sy gedaen hadden.

Soo geschiedt het met alle de boose menschen, de welke vroegh
of laet van haere conscientie beschuldigt worden, gepynight ende
vervult met groote vreesse ende benoudtheydt, de welke hun bycans
geduerelyck voorstelt ende verwytt hunne boosheydt, oock vreesse-
de allen ooghenblick van Godt getratt te worden. Dit heetmen
gesien in het beginsel des werelts in *Adam* ende *Cain*.

a *Adam* voor de sonde was gerust in syn gemoedt, genietende
met vreught alle de scepfele van het Paradys; maer cylaes terstondt
naer de sonde was hy bevreesst ende beschaemt om syne naecktheydt,
den welcken aldan gewaer geworden hebbende de aencomite van
Godt synen schepper, sich met *Eva* hadde verborgen, hoorende de
goddelycke stemme, die hem seyde: *Adam* waer syt ghy? den wel-
cken antwoorde: Ick hebbe uwe stemme gehoord ende gevreesst, om
dat ick naeckt was, ende hebbe my verborgen.

Bemerckt hier: Godt sprack *Adam* soetelyck aen, het Paradys
was de plaetse van genocchte, hy en en wierdt van Godt geenins
beschuldigt ofte berispt, ende nochtans om die twee woordekens:
Ubi es? Waer syt ghy, *Adam* begint te beven, hy vlucht ende ver-
steeckt syn selven, ende geeft voor antwoorde: Om dat ick naeckt
ben, maer hy faelt, ende hy mist, de vreesse en comt hier uyt niet,
maer om de sonde; het was syne plichtige conscientie, die hem be-
rispte ende overtuyghde.

Hoorter van spreken den b *H. Chrystostomus*: Waerom heeft hy gevreesst?
om dat hy voor hem sagh staen synen beschuldiger, te weten syne con-
scientie, want hy geenen anderen betichter en hadde ende getuyge als syn
eyghen selven ofte syne boose conscientie, de welke hy inwendelyck
gevoelde, ende op alle plaetse hem naervolghde, ende die hy allom
mede droegh. Die inwendige wroeginge dede hem vreesse, gelyck
het met synen sone *Cain* geschiede. Als *Cain* synen onnooselen
broeder *Abel* hadde vermoordt, wierdt oock terstondt overvallen
met schrick ende vreesse, als van een ieder vluchtende ende seggen-
de: Die my sal vinden, sal my het leven benemen: *Qui invenerit*
me, occidet me.

c *Cornelius a Lapide* leght het aldus uyt: Ick ben een vervloeck-
sel, ick ben den haet van Godt, ick en sal het niet ontcomen, ie-
mandt sal my dooden. Dat is de vreesse ende benoudtheydt van de
quaede conscientie.

Soo spreckt den d *H. Ambrosius*: Als *Cain* synen broeder vermoort
hebbende van Godt noch niet en wierdt gestraft, wierdt evenwel
gepynight van syne kwaegende conscientie, ende wilde gaen vluch-
ten

ten van de menschen, daer noch geene en waeren, die hem straffen souden. Syn boos leven pynighde ende straffe hem,

*En procer ma-
la cunctis
118. Alapide,
in Gen.
d Cum adve-
t Dominus pa-
na cessaret,
torquebat eum
suorum confes-
entia peccato-
rum, & cum
aditus percus-
sor decisset, ip-
sa se injusti-
ritia cruciabat
S. Ambros.
in Psalm. 55.*

a *Procopius* spreekt oock seer wel: Den moordenaer *Cain* seght hy, liet sich voorstaen, dat alles teghen hem opstondt: als hy syn ooghen op de aerde sloegh, hem docht, dat de serpente met haer feyn sich teghen hem oprechteden, ende dat de briefschende leeuwen op hem aequaemen, om hem te verscheuren, ende dat de locht ende hemelsche geesten hem met vlamme swerden met de doot dreyghden, ende dat alle de schepselen hem wilden aenvallen.

*Fidebat Cain
Angelos ignis
gladium
bimortem mi-
niantes, si o-
culos in terrā
demittebat,
serpentes ve-
neno, leones
unguibus, cae-
teraque crea-
turas in se ir-
ruentes ride-
bat. Procop.
apud Alapide.*

Op de selve maniere seght den *b* *H. Chrysostomus* heeft den verrader *Judas* syne knaegende conscientie niet langher connende verdraeghen sich met de strop verhanghen. Siet diē vervloecten verrader gevoelde meerder straffe in syne boose conscientie als in de doot selve, syn selven liever verhangende, als langher te verdraeghen het bitter verwynt van syn wroegende gemoedt over het schandigh ende goddeloos verraedt van *Jesus* synen goeden meester.

Om nu een woordt te spreken buyten de *H. Scripture*: hoort eerst, hoe beroert ende verschrickt dat was diē wreeden Keyser *Nero*, als hy syne moeder *Octavia* hadde doen sterven: *Dio Cassius* sprecker van. Als *Octavia*, seght hy omgebracht was, wierdt *Nero* terstondt met eenen uyttersten schrick bevanghen, soo dat hy bekende, alwaer hy sich keerde, syne gedoode moeder altydt voor syne ooghen te sien; om welck geduerigh gesicht hy soo benoudt was, dat hy nergens syne ruste en conde vinden. *Suetonius* seght boven diē, dat hy in synen droom gesien hadde, dat hem vaerende in een schip het roer wierdt afgenomen ende dat hy van syne moeder *Octavia* getrocken wierdt in eene dicke duyfsterne.

*b Ad eum
modum Judas
conscientiam
concurrentem
minime susti-
nens, ad la-
queum se con-
vertit. S.
Chryl. Ep. 7.
Procop. l. 2.
Crantz. l. 3.
se. tit. c. 19.
Baron. tomo
7. ann. 506.*

Waer op passien dese woorden van *Seneca*: *Ipsa nequitia tenebras timet*. Dat is.

*Een boosen mensch is vol van schrick,
Van 't duyfster vrees al oogenblick.*

Wat eenen anghst ende schroom en heeft oock niet onderstaen *Theodoricus* Coninck der Gothen volgens het verhael van *Procopius*, *Crantzius*, ende *Baronius*: op den selven dagh, segghen sy, als hy *Symmachus* Borghmeester van *Roomen*, ende synen schoon-sonne *Boetius* diē geleerden man hadde doen sterven, uyt enckel achterdencken, dat sy samen hadden gestaen naer de Conincklycke croone; aen tafel sittende als men hem onder andere spyfen daer op gebrocht hadde het hoofd van eenen grooten visch. *Theodoricus* het selve siende wierdt terstondt overvallen met eenen uyttersten schrick, schuddende ende bevende, die meynde te sien het afgecayt hoofd van *Symmachus*, hem met syne

ne tanden ende vlammente ooghen dreygende, soo dat hy half doodt synde sich terstondt dede draeghen in eene nacste camer, alwaer hy naer drye ueren van vreesse ende schroom quam te sterven: syne plichtige consciencie dede hem soo schroomen, allen ooghenblick verachtende de straffe Godts.

a Cum sit enī
timida nequitia,
dat testimonium
condemnationis
semper enim
presumit se-
ra perturbata
conscientia. Sap. 17.
v. 10

Welcke vreesse eyghen is aen alle boosheydt naer de getuygenisse van den *Wyseman* seggende: Omdat de boosheydt vreesachtigh is, soo geeft sy eene getuygenisse der verdoemmenisse, want eene verbaesde consciencie beducht haer altydt van wreede straffe.

Voor het leest eene corte geschiedenis voege ick hier by.

Moschus eenen historie-schryver verhaelt van eenen moordenaar, die vermoordt hebbende een cleyn kindeken hem toe lacchende, uyt leedtwesen ten lesten is Religieus geworden, evenwel altydt by daghe en by nacht gelyck hoorde dese verwytende woorden: *Quare me occidisti?* Waerom hebt ghy my vermoort? ende niet langher dit connende hooren, noch syne wroegende consciencie, heeft sich in de handen van den Magistraet overgegeven, om geltraft te worden, gelyck het geschiede.

Seer wel dan heeft geseyd den *H. Chrysostramus*, dat de consciencie is eenen rechtveerdighen ende ongeschonden rechter, opstaende teghen den misdaedighen. Sy roept met claere stemme, sy beschuldicht hem, ende sy verthoont het al, ende sy stelt als voor de ooghen de grootheydt van de sonden.

Den Poët *Juvenalis* in syne 13. Satyra ofte schimp-dicht sal ons genoegh wesen.

Soo spreckt hy:

*Evassisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos? & surdo verbere cadit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pana autem vehemens, & multo favior illis
Quas & Caditius gravis invenit & Rhadamantus.
Nolite dieque suum gestare in pectore testem.*

Het welck men in een rymken aldus can verduytschen:

Soo d' ondervindingh leert, 't is waer en heel gewis,
Dat noyt een godd'loos hert in volle rust en is.
Meynt ghy dat eenigh mensch van boosheydt ingenomen
Den angst, en druck, en pyn van siel oyt sal oncomen?
De kennis van het quaedt hem menigh geessel geeft,
't Is den verdienden loon voor die in sonden leeft.

*De wetenschap van 't quaedt sal hem het hert doen knazghen,
De smert tot syn getuygh sal by in 't herte draeghen.*

Syn eyghen selfs getuyghe te wesen, sonder ophouden aen syn selven verwytende het bedreven quaedt is voorwaer eene wreede geessel, jae onverdraegelycker voor de siele, als van eenen misdaedighen, die metter daedt om syne boosheydt wreedelyck wordt gegeesselt gelyck *a Plutarchus* wel seght.

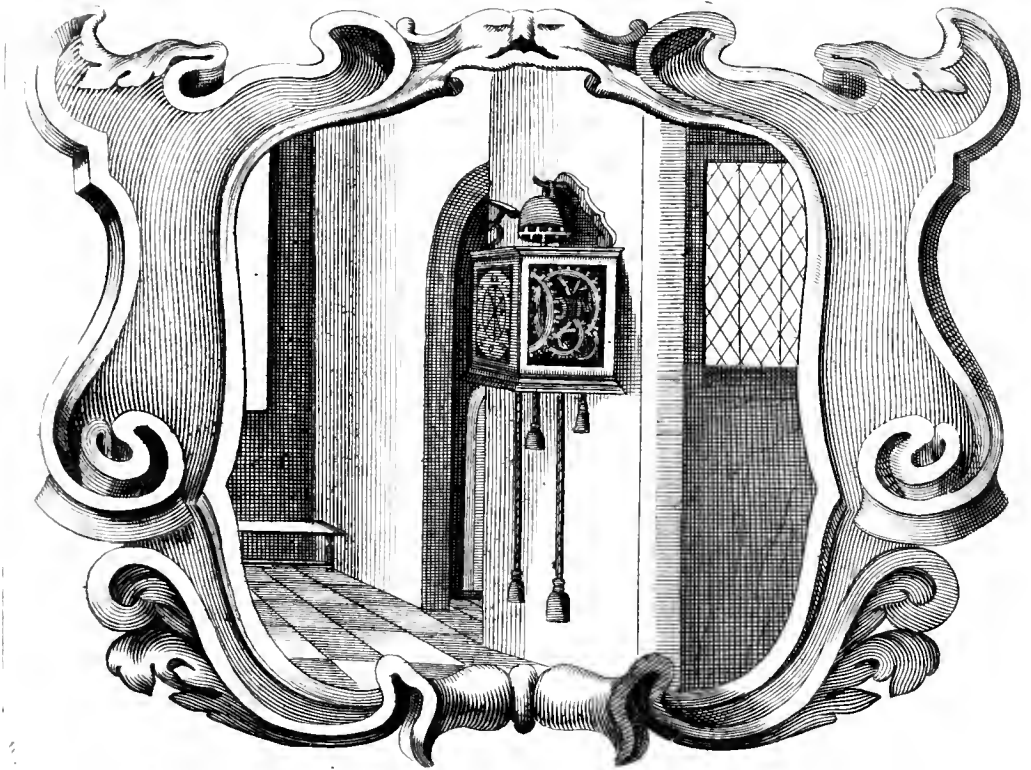
Soo datmen met reden magh segghen met eenen ouden schryver *b Latinus Pacatus*, dat eene misdaedighe consciencie veel beulen in haer selven belluyt, of dat sy voor haer selven eenen wreeden beulis, ende noch geduerelyck in anghit ende vreesse, van meerdere strafse te onderstaen, sonder ophouden oock haer selven schuldigh kennende, dat sy het wel verdient heeft, gelyck het geschiedt met die veroordeelt syn tot de doot, de weleke naer het segghen van den *c H. Chrystomus* naer alle voorgaende pynen van branden van geestelen ende andere tormenten ende straffen ten lesten met de doot moeten betaelen.

In wat eene pyne ende vreesse en leven niet die ellendige ter doot veroordeelde menschen, die allen ooghenblick verwachten eene strafse doot! als sy maer alleenlyck en hooren bellen aen den inganck van den kereker, sy hebben terstondt achterdencken ende vreesse, dat het de dienaers syn van de justitie, die hun comen haelen, om te leyden naer de doot. jae sy hebben bynaer altydt den clanck van de belle in de ooren met eene uytterste vreesse ende schrick, gelyck als iemandt die in syn huys eene groote horlogie heeft hanghen, een geestadigh gerucht daer van hoort. Hier om ist, dat eenen vermaerden schryver een roerende horlogie, die noch by daghe noch by nacht oyt op en houdt, oock seer wel vergelyekt met eene beroerde ende noyt rustende consciencie.

Ick sal dese gelykenisse als een sinnebeeldt in een rymdicht wat breeder uytleggen met het schriit dat volght naer de print.

a Vir iniquus & afflictus conscientia plus militatur, quam quoniam in corpore patitur, & flagris caditur. Plutarc.
b Habe neficio quos mens scelerata carnisificans ipsa sibi conscientia est carnis fex. Lat. Pacatus Paneg. Theodosius Aug.
c Sicut qui carcerem habitant, capitis sententiam operientes & mortem, mirantur, magis maxime molestam, sic qui impiam conscientiam molestantur. S. Chrysolom. 22. de nequitia repulsa.

*Siet, daer is geen verschil,
Het roert, 't en staet noyt stil.*

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

W At roeringh' isser niet, nu hier, nu daer te vinden
Of in een holle zee, of de verdraeyde winden;
Maer 't is van geen geduer, somwylen haest gedaen;
Men hoort d' onstelde zee, en winden stille staen.
Van Roeringh van altydt men dickwils comt te spreken,
Doch menigh hoogh verstandt sich hier heeft moeten breken.
Dit aller mensch vernuft tot nu te boven gaet,
Al datmen roeren siet, ten lesten stille staet.
Doch in een uerewerck sult eenighsins bemercken:
Dat heel den dagh en nacht de raeyers samen wercken,
Die nimmer stille staen. Dit is het eyghen beeldt,
Waer op nu myn gepeys met myne sinnen speelt.

*De motu per-
petuo nondum
cessato.*

*Men fiet in 't uerewerck van boven en van onder
 Veel tanden, veel gewichts, veel stuckxkens in 't besonder,
 Dit werck al onder een rondt-zom a' horlogie gaet,
 Elck stuckxken heeft syn werck en nimmer stille staet.
 't Gewicht dat praemt en roert, en of 't men niet can mercken,
 Geheel 't horlogie-werck strax fietmen samen wercken:
 De raeyers keeren om, 't gewicht dringht samen neer,
 Elck stuck van heel het werck sich roert op synen keer.
 Voorts heel het uerewerck moet op syn tydt verdraeghen
 Niet sonder groot geweldt d' hernomen hamers slaeghen.
 Hier stondt ick weynigh stil, en docht in myn gemoet,
 Dat eene boose siel oock veel verdraeghen moet.
 De kennis van het quaedt heeft oock haer harde slaeghen,
 En doet een boosen mensch oock menigh slagh verdraeghen,
 Syn siel is vol van smert; van angst en vreesse beeft.
 Wat onrust voor een mensch die een boos leven leeft;
 Wat sien ick noch in 't werck gemaect van 's menschens handen?
 Ick sien de raeyers aen met al haer yser-tanden,
 Die vryven teghen een, en styten 't yser af.
 Strax keerd' ick weer tot my, en voorder my begaf:
 Ick seyde, soo gaet het oock met de verplichte sielen,
 Sy wreuen in haer quaedt, haer selven ganisch vernielen,
 Den worm een godd'loos mensch verscheurt, en heel doorkerft,
 Tot dat hy in syn quaedt van vrees ellendigh sterft.
 Den worm sal oock daernaer voor eeuwigblyven leven.
 En in het helsche vier noch meerder smerte geven.
 En 't lichaem met de siel naer al dit ongeval
 Voor alle eeuwigheydt in 't vier noch branden sal.
 Ach! 't is dan al te laet voor die verdoemde sielen,
 Die dan maer te vergeefs haer wenschen te vernielen.
 Sy claeghen vol van pyn, doch 't is voor niet geclaeght,
 Wanneer dat wreedt gediert den worm haer heel doorknaeght.
 Alleen een droef gepeys van de voorleden sonden
 Die menschen als vermelt geheel in 't vier verslonden.
 Elck roept: Wat baet het ons, en geldt en al ons goet,
 Als ons verdoemde siel voor eeuwigbly branden moet.
 O mensch bewaert u siel, wilt uwe lusten derven,
 Tracht liever voor de doot uw' driften te versterven.
 Draeght sorgh', dat ghy aen Godt een suyer siele geeft,
 Op dat sy voor altydt met hem in glory leeft.*

Soodanige glorie ende ruste en sal eene sondaerige siele niet genieten maer eene groote vreesse ende onruste van haere wroegende Conscientie, die haer geduerelyck voorstelt de boosheydt ende swaer gewicht haerder sonden in de gelyckenisse van eene horlogie, oft uerewerk, daer ick nu van gesproken hebbe, het welck door het gewicht altydt in roeringe ende onruste blyft.

Hier op dese materie past seer wel het ghene ons verhaelt den E. P. *Hieremias Drexelius*: *Ferdinandus* den I. Keyser van *Oostenryck* was eenen grooten liefhebber van cleynre horlogien, ende hy wasser van verscheyde wel voorlien. Eens op eenen tydt hadder een met occasie op de tafel gestelt, ofte gelaeten tot voldoeninge vande hovelingen, een weynigh daernaer eenen van die edelieden hadde die horlogie met eene behendigheydt wechgenomen, sonder iemandts wete, soo hy meynde, de welcke hy daernaer in syne ondercleederen verstack, het welck den Keyser zydelinckx met eene ooghe hadde gemerckt, den hovelinck alsdan niet vermaenende, maer met hem van verscheyde dingen sprekende, als of hy nergens van en wite, als wanneer tusschen de sammen spraeck de horlogie begon te slaen, ende gehoort wierdt tot grootē beschaemtheydt ende eene uytterste vreesse van den hovelinck, die de horlogie genomen hadde.

Den Keyser liet hem evenwel ongestraft wech gaen met eene scherpe berispinge, hem oock seggende, dat eene quaede conscientie noch stercker doorlaet, als eene slaende horlogie, die eenen boosen mensch noch meer ende sonder ophouden vermaent ende beticht. *Clara voce clamat & accusat.*

Om weder te keeren naer de plichtige broeders van *Joseph*; in wat eenen anghst ende vreesse sy geweest hebben, hebbe ick begonst voor te stellen, diemen daernaer sal sien in eenen meerderen anghst ende in eene uytterste benoudtheydt; daer hunnen onnoofelen ende Godtsdienstighen broeder heel den tydt van alle synen tegenspoedt in syn selven altydt genoten heeft een gerust ende hemelich leven om syne goede ende onberispelycke conscientie, gelyck wy daernaer noch sullen hooren.

Laet ons nu voortgaen in het vervolgh van onse historie.

V. CAPITTEL.

De zonen van Jacob nyt Chanaan met hunnen jonghsten broeder Benjamin wedergekeert synde in Egypten, worden van Ioseph vriendelyck ontfangen, Simeon wordt los gelaeten, ende allegaeder aen de tafel wel onthaelt.

DE broeders van *Joseph* en hadden hunnen vader *Jacob* quaelyck connen bewegen, om *Benjamin* naer *Egypten* mede te leyden: den ouden man was om te sterven, ende hy en conde van *Benjamin* niet scheyden, ende laeten gaen, tot dat hy ^a ten lesten sagh, dat het moest wesen om den uytterliken noodt van heel het landt, ende om dat de graenen, die sy van *Egypten* gebrocht hadden nu bycans verteert waeren. *Jacob* dan vol van forge ende benoudtheydt was te vreden, dat sy *Benjamin* soude mede leyden.

Den hongers noodt dwongh den vader, ende overwon de teerliefde tot *Benjamin* seght den *H. Chrysofomus*: Hy stemde het oock toe om het bidden ende praemen van syne zonen, samen betrouwende op Godt, dat hy *Benjamin* soude bewaeren. sich nu teenemael voegende naer de Goddelycke Voorseghenheydt volgens het segghen van den Bisschop *b Lippomanus*.

Doch, eer sy souden vertrecken, hy belaste hun, dat sy enige aengenaeime vruchten des landts, ende giften souden mededraegen, oock enige cottelycke speceryen, ende andere dinghen die in *Egypten* niet veel te vinden en waeren. Daer en boven seyde hy hun, dat sy boven het geldt, dat sy in hun sacken gevonden hadden, oock noch ander geldt soude mede draeghen, om nieuwe graenen ende terwe te coopen. Voorts hun besonderlyck aen Godt bevelende badt hem oock, dat den Prince van *Egypten* hun mocht gunstigh wesen, ende hunnen gevanghen broeder *Simeon* met *Benjamin* in vryheydt weder senden.

In al het welck den ouden vader, gelyck *c Oleaster* bemerckt, alle menschen leert, van hunnen cant altydt te doen, dat in hun macht is, ende dan hunnen toevlucht te nemen tot Godt.

Men ruagh hier dencken met *Josephus* den historie-schryver, dat den ouden vader geweent hecit op het vertreck van syne zonen ende besonderlyck om *Benjamin*, die sonder twyfel met de andere broeders vol traenen was.

^a Interim fames omnem terram premebat, consumptisque cibus, quos ex Aegypto detulerant. &c.

Gen. 43. v. 2.

^b Vide quomodo patris necessitas pa-

tris nomen vicerit. S. Chryf.

^c Consentit

itaque pater famis necessitate compul-

sus, filiorum instantia &

fide in Deum, cuius haec fieri providentis

credere debebat Lipp. Ep.

Meton.

^d Uliq; docet faciendum esse quod in-

nolus est, & ad preces re-

uertendum. Oleaster.

^e Multa à patre in egressione filiorum

effunduntur lacrymae, pa-

triter & abili. Iosephus.

l. 2. Antiq. c. 5.

a *Defenderuntq; in Ægyptum & steterunt coram Joseph. Quos cum vidisset, & Benjamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduc viros domum, & instrue convivium, quoniam mecum sunt commesturi meridie.*

Gen. 43. 15.

b *Vidit Joseph fratrem, quem desiderabat: vidit tam optatum opere impleri studium.* S. Chryf.

c *Non audientibus fratribus, ne amicam animi conjectarent, sed timerent magis.* Lipp d *Illi autem anxii erant, sustinantes, ne pecuniarum gratia pænas luerent, quod etiam in hoc male fecerint.* Chryfost.

e *Tales impiorum conscientia sunt, ut etiam in prosperis expaveant, malorum enim cum fili contenti sunt, tunc etiam mala suspirantur.* que

Men magh van gelycken peysen, dat den teeren vader naer hun vertreck noch somtydts geweest heeft vreesende, datter aen *Benjamin* oock wel eenigh ongeluck mocht overcomen, gelyck het met *Joseph* geschiedt was.

a Maer Godt lof, het luckte beter, ende sy quacmen allegaeder geluckelyck in *Egyptien*, terstondt gaende by *Joseph*, den welcken als hy hun gesien hadde ende samen synen broeder *Benjamin*, seyde terstondt aen den hofmeester van syn huys, dat hy die vremdelinghen soude binnen leyden hem oock in stilte belastende, een noen-mael voor hun te bereyden, want hy met hun eten wilde.

Hier is te bemercken naer het gevoelen van den Bisschop *Tostatus* ende van meer andere, dat *Joseph* syne broeders siende, de selve alsdan niet aengesproken en heeft, maer dat hy heel blyde synde, segt den b *H. Chryfostomus* grootelyckx beweeght was, om het aenschouwen van synen eyghen broeder *Benjamin*, naer den welcken hy soo hadde verlanght.

c *Lippomanus* desen handel van *Joseph* voorts bemerkende seght dat hy dit alles in stilte dede, op dat sy meer vreesen souden, ende niet peysen, dat dit quam van eenen goeden vriendt, ende alles geschiede uyt een goedt herte. Als sy nu hun selven in huys gesloten saghen in de macht van eenen straffen heer, waeren sy beanght, vreesende, gelyck d *Chryfostomus* seght, om het mede gedraghen geldt van dieverrye aengesproken te worden, ende daerom gestraft met eene slavernye, ende niet sonder reden, want sy te vooren onnoefel synde, als bespieters ende verraders van het landt drye daeghen, ende *Simeon* tot nu toe in den kercker hadden geseten. Hierom mochten sy vry achterdencken hebben van eenigh bedrogh, ende dat al haer geldt soude aengeslaeghen worden.

Soodanigh syn gestelt de gemoederen, ofte de consciencie van de goddeloose seght e *Lippomanus*, dat sy oock in voorspoedt bevreesht syn, want hun selven plichtigh kennende selfs in het goedt, dat hun geschiedt, vreesen sy iet quaedts, daer de goede ruste ende vreught in souden vinden.

Als sy nu dan niet sonder vrees en anghst en waeren seght f *Moyfes*. Seyden sy tot malckanderen: Wy werden hier binnen geleydt om het geldt, dat wy in ontfacken mede gebrocht hebben, om ons te overvallen met valsche beschuldighen, ende ons in slavernye te brengen.

Wat dan gedaen in dese benoudtheydt? eer sy dieper in huys gaen souden, noch wesende in de voorsaele g spreken sy den hof-meester aldus aen: Wy bidden u, dat ghy ons gelieft te hooren: sy verbaelen hem heel de saecke aengaende het geldt, seggende, dat sy daer

in

in geene de minste schuldt en hadden, het welck sy by geval in hunne sacken gevonden hadden, sonder te weten, wie het daer in mochte gesteken hebben, het welck wy daerom mede gebrocht hebben tot teecken onser onnooselheydt: waer op den ^a hof-meester hun terisondt andtwarde: seggende: De vrede zy met u lieden, en wilt niet vreesen; uwen Godt ende uws vaders Godt heeft u de schatten in uwe sacken gegeven; ende aengaende het geldt aen my betaelt, dat houde ick voor goedt; ende dit geseydt hebbende heeft den gevanghen *Simeon* by hun lieden uytgebrocht; ende als sy dieper in het huys geleydt waeren, dede hy ^b water brengken, ende sy hebben hunne voeten gewasschen tot hunne uytterste blyschap, verwonderende die goede genegentheydt van den hof-meester.

Daer-en-tusschen seght de ^c H. Scripture, maeecten sy hun giften voor den Prince gereedt, die ter tafel verwacht wierdt: aen den welcken sy haest op syne comste hunne geschencken hebben opgedraegen, ende hem ter aerden aenbeden.

^d *Tostatus* Bisschop van *Avila* syne ooghen slaende op dese eerbewylinge, spreckt aldus: Hier is nu ten lesten vervult den droom van *Joseph* aengaende de elf sterren om dat hier *Benjamin* die den elfsten broeder was, met de andere *Joseph* heeft aenbeden.

Wat dede nu hier *Joseph*? den welcken alle syne broeders kende, aen hun noch onbekent was? In de H. Scripture staetter aldus: ^e Als hy hun goedertierelyck gegroet hadde, soo vraeghde hy hun lieden: Is den ouden man uwen vader noch wel vaerende, daer ghy my van gesproken hebt, leeft hy noch? ende sy hebben geantwoordt: Onsen vader uwen dienaar is gefondt ende leeft noch. ^f *Joseph* dat gehoort hebbende, sloegh terisondt syn ooghen op synen broeder *Benjamin* uyt eenen vader ende moeder geboren, van de selve evenwel vraegende: Is dit uwen minsten broeder, daer ghy my van geseydt hebt? Maer waerom vraeght hy dat, als hy hem kende? hy hadde hem gesien ende wel gekent, seght den ^g H. *Ambrosius*, maer daer mede niet te vreden synde, hy vroegh evenwel, om te hooren de stem van die hy droegh in syn hert.

Tot noch toe en geeft hy van syn selven, noch van syn geslacht niet het minste te kennen, het welck hy om redenen noch uytstelde, ende daernaer beter soude geschieden.

H h 2

Hoor-

attulit aquam, & laverunt pedes suos. v. 24. c Illi parabant munera, donec ingrederetur Joseph meridie. v. 25. d Completum hoc fuit totaliter Josephi somnium quantum ad unde in stellis, quia etiam hic Benjamin, qui undecimus erat, cum aliis adoravit Joseph. Tostat. in Gen. e Ille clementer refutat is eis, interrogavit eos dicens: Salvus est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? qui responderunt, sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit. v. 27. f Attollens autem Joseph oculos vidit Benjamin fratrem suum uteripnam; & ait: iste est frater vester parvulus, de quo dixeratis mihi? Gen. 43. v. 29. g Agnoverat Joseph fratrem suum, sed ideo interrogat, ut quem tenebat animo, vox sonaret. S. Ambrosius

que aliis securitate fuerit & gaudium. Lippom. f Ibiq; exierunt dixerunt mutuo: Propter pecuniam quam retulimus in sacris nostris, introduci sumus, ut devotus in nos calumniam, & violenter subiciat servituti & nos & infimos nostros. Gen. 43. 18. g Invenimus pecuniam quam nunc reportavimus; non est in nostra conscientia, quis poluerit eam in marsupiiis nostris. v. 21.

^a *At ille respondit: Pax vobis. Nolite timere, Deus vester & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in sacris vestris. Nam pecuniam quam dedistis probatam habeo. Eduxitq; ad eos Simeon. v. 23.*

^b *Et introductis domum*

a *Benedixit eum & in bati- tu est deide- rit sui fructu torquebantur viscera ejus, quia comple- ctendi ejus li- bertas differe- batur. Flevis igitur, ut a- moris pii astus lacrymis tem- peraret.* S. Ambros.
 b *Festinavit- que, quia com- mota fuerant viscera ejus super fratre suo, & erum- pebant lacry- mae & introj- ens cubiculum flevis. Rursu- que lota facie egressus conti- nuavit, & ait: Ponite panes.*
 n. 30.

Hoorter den *a H. Ambrosius* van spreken: Hy heeft hem den god- delycken seghen wel gewent sterck beweegt synde om hem te om- helsen, maer hy stelde het noch uyt. Daer-en-tusschen de ontstel- tenisse van den brandt syns herten was soo groot, dat hem de trae- nen uytborsteden, traenen stortende om den brandt van syne liefde te maetighen.

b *Moses* verhaelt het aldus in syne *H. historie*: Hy haestede hem, want syne binnenste waeren beroert over synen broeder, ende de trae- nen begon den hem te vallen uyt de ooghen, ende gaende in eene ca- mer heeft geweest; ende als hy syne traenen afgewasschen hadde, ende wederom uytgegaen synde, heeft hy syn selven onthouden, en- de aen syne dienaers gefeydt, legt broodt. Het welck gedaen synde *Joseph* noch onbekent aen syne broeders hadde nu de selve aen de ta- fel doen sitten.

Hy sat ter zyden, ende de broeders recht over hem aen eene an- dere tafel volgens de gewoonte van die van *Egypten* ten opzicht van de *Joden*.

Alles was nu wel geschickt ende op hun orden: de broeders sa- ten naer hunnen ouderdom, gelyck hun *Joseph* gestelt hadde, *Ben- jamin* den jonghsten sat op de laetste plaetse. Voorts *Joseph* nam self forge, om hun te dienen, aen allegader in het besonder hunne spyse sendende. Maer dit was ten uyttersten te verwonderen dat *Benjamin* vyfmael meer creegh als de andere broeders.

In twee dinghen waeren hier de broeders grootelyckx verwon- dert.

Ten eersten hoe dat *Joseph* aen een ieder syne plaetse volgens den ouderdom hadde weten te geven, daer men tusschen de broeders be- halven den jonghsten *Benjamin* soo groot verschil van ouderdom niet wel en conde mercken. Sy en hadden geen het minste achterdenc- ken, dat sy van *Joseph* allegaeder wierden gekent.

Sommige Jodtsche schryvers naer de getuygenisse van *Salianus* in syne kerckelycke historie segghen, dat *Joseph* soude verfiert hebben, alles te weten door de conste, die hy hadde, van eenige dinghen te connen voorleggen, ende dit door eenen silveren croes, ofte be- ker, die hy voor hem hadde, ende dat hy op de eerste aenraeckinge van den selven beker hadde geweten, wie dat den oudsten was, *Ruben* daer op terstondt uitroepende, den weleken hy den eersten dede sitten.

Ende aldus op de tweede aenraeckinge riep hy *Simeon*, den wel- ken hy neffens *Ruben* als den naest-geboren op de tweede plaetse de- de sitten, ende soo voorts aengaende de andere. Al is dit maer een versietfel, het en is niet quaelyck gevonden van de *Jodtsche* lee- rers.

raers ofte *Rabbijnen*, om aldus den wegh te baenen tot het besteeck ofte vrindelyck bedrogh, het welck *Joseph* teghen syne broeders haest wilde uytwerken.

De tweede reden van verwonderinge was, dat *Joseph* aen syne broeders versheyde spyfen oversendende vyf-mael meer aen *Benjamin* nadde gesonden.

Eerit aengaende de maniere, dit heeft aldus connen geschieden.

Te weten als de andere elck in het besonder vyf soorten van gerechten souden gehadt hebben, dat het gerecht van *Benjamin* elcken keer soude verdobbelt geweest hebben, ofte gelyck den E. P. *Martinus del Rio* van onse Societeyt seght, dat de andere broeders maer eene oncie van spyfen, ende *Benjamin* vyf onciën soude geeregen hebben. *Pro una ceterorum uncia Benjamin quinque acciperet.*

Nu aengaende de reden hier van: Den geleerden *Guil. Hamerus* seght, dat *Benjamin* van synen broeder *Joseph* meer creegh, om dat *Joseph* hem meer bemindē.

Lippomaxus geeft noch eene andere reden: *Joseph*, seght hy, heeft synen broeder met meer spysen willen vereeren, om dat hy den verworpsen wierdt gehouden, ende soo seer niet bemint van de andere broeders, oock om dat hy van *Jacob* meer bemint wierdt.

Ten lesten andere seggen, dat dit alles geschiedt is, niet soo seer, om te achterhaelen de genegentheydt van de broeders tot *Benjamin*, gelyck *Lyranus* meent, als om te betoonen syne liefde tot hem, die synen eyghen broeder was uyt eene moeder *Rachel*, ende uyt eenen vader *Jacob* gebooren; den welcken oock by synen vader in syne plaetse was gevolght aengaende de vaderlycke liefde ende sorghe, oock om te sien, of sy oock tot hem nydigh waeren.

Men sagh evenwel, dat de gemeene vreught ende soete onthaclingē der genoode nergens in en wierdt gesloort; als wanneer men anders niet en merckte als teekens van blydtschap, van voldoeninge, ende geluck-wenschingen onder een.

Het is immers seker, dat sy onder malcanderen hertelyck gedroncken hebben. soo staetter in de H. Scritture met dese woorden: *Biberuntque & ebriati sunt cum eo.* Dat is: Sy hebben gedroncken, ende syn met hem by drancke geworden, niet dat sy heel droncken waeren maer by drancke eenighsins verbaught ende sonder onmaetige dronckenfchap, gelyck den *H. Augustinus* dat uytlegt volgens den Hebreusschen text.

Men magh geensins gelooven, seght den *Cardinael Cajetanus*, dat alle die genoode vremdelinghen soo vereert met den Prince *Joseph* soo onmaetigh in syne teghenwoordigheyt soude geweest hebben tot schandelye dronckenfchap, de welcke streckt tot misichtin-

Philostr.
tr. ad. mis
in. in. mil-
l. in. an. p. i. o. r. i
u. n. e. r. e. p. r. o. f. e. s. s. o. r. e. s.
Ham. in. Gen.
b. Voluit per-
honorare fr-
atrem suam in-
ferunt. in. feru-
lo, quia inter
illos contemp-
tilibus habeb-
atur, tantoq;
minus amaba-
tur à fratri-
bus, quanto à
patre omnibus
major habeba-
tur. Lippom.
c. Voluit eū
honorare in
hoc p. ceter-
is, ut videret
si per hoc alii
fratres invid-
derent, sicut
ei inviderunt,
quod à patre
plus amaretur.
Lyranus.
d. Inebriandi
verbum so-
let pro fatie-
tate poni in
scrip. S.
Aug. in. quesi-
is. Gen.
e. Non est
fas credere,
ut viros he-
betes à tanto
vire liberari
totam mon-
tinens corā
eo jussit. Ca-
jetan. Card.

ge ende schande van een eerlyck ende wys man.

Hoort eenige H. Vaders daer van spreken: De dronckenschap seght den ^a *H. Basilus*, is de moeder van alle boosheydt, teenemaal stry-
dende teghen de deught.

Voorts sy bencemt den mensch het verstand, soo dat hy syn sel-
ven niet en kent. Ende de vrywillige dronckenschap is eene groote
sonde seght den *H. Bernardus*, schaedlyck aen siel ende lichaem.

Aengaende het lichaem hoort den ^b *H. Augustinus*: De dronc-
kenschap, seght hy, verkrenckt alle de lidtmaeten van het lichaem,
ende verhaeft de dootd, gelyckmen het genoegh siet. Den selven
^c *H. Vader* op een andere plaetse beschryft de dronckaerts naer het
leven: soospreckt hy: Als sy te veel ende boven maeten drincken, ge-
lyck met eene geraecktheydt geslaeghen sy en connen niet recht op
hunne voeten staen, sy worden in het aensicht verduytert, sy cry-
ghen draeyinghen in het hoofst; het gesicht is ontsteken, daer is ee-
ne bevinge in de lidtmaeten, ende eene ontstelteniße van het lichaem
ende van den geest.

Den Poët *Lucretius* in het derde boeck synder dichten beschry-
vende de schandelycke uytwerckinghen van de dronckenschap spreckt
aldus:

*Consequitur gravitas membrorum: prapediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua madet mens;
Nant oculi, clamor, singultus, jurgia gliscunt.*

Het welck ick met het volghende rym-dicht sal trachten uyt te
leggen.

*Een dronckaert sich bevint heel swaer in al syn leden,
En soo hy voort wilt gaen en can niet voordr treden;
Hy valt, oft vallen wilt; stelt niet een vasten voet;
Daer licht, eer hy het weet, den droncken armen bloedt;
Wilt ghy hem rechten op, hy sal sich noch verschoonen;
Maer quaelyck spreken kan om syn onschult te toonen.
Hy stamelt in syn spraek, en seght niet een recht woordt;
Dan swyght den droncken man heel in syn nat versmoordt.
Is meer als binnen vol, 't nat siemen oock in d' ooghen,
Men siet het maer te wel, of hy het af wilt drooghen;
Maer strax als rechts te voor, die siemen vochtigh staen.*

*Dan werpt hy 't nat weer uyt, 't can niet als quaelyck gaen.
Daer licht den dronckaert neer, dan hoort gh' hem staedigh hicken,
Nu sucht hy, ja men vreesst, dat hy in 't nat sal sticken.
Als 't wygeslaepen is, 't is beter, niet te wel.*

Jas kyst, en tiert en roept de duyvels ryt de kol.

^a *Ebrietas
malitiae mater
virtutis inimi-
ca. S. Basil.
serm. de ebri-
etate. b E-
brietas alterat
mentem, ut ho-
mo nesciat se
ipsum. Ipsa e-
brietas mor-
tale peccatum
est. S. Bernar.
l. de modo vi-
vendi. c. 25.
c O ebrietas
numquid non
cuncta mem-
bra debilitas?
numquid non
mortem acce-
leras? S. Aug.
serm. 31. ad
ad fratres in
eremo.
d Quoties,
qui nimium
potum accipi-
unt, tanquam
in paralysem
resoluti suis
pedibus ambu-
lare non pos-
sunt. Hinc o-
culorum cali-
go, vertigo,
fatigatio, &
dolor capitis,
suffusio vul-
tus, membro-
rum omnium
tremor, ani-
mae & mentis
stupor S. Aug.
serm. 221.*

*Dat comt ô droncken mensch van al u gulfigh drincken,
Leert liever tot u eer het glas soo vol niet schincken;
Dwinght uwen vuylen lust, en stelt het soo niet aen,
Dan sal 't naer lyf en siel voor u al beter gaen.*

DIt syn de schandelycke uytwerkingen van de onbetaemelycke dronckenschap.

Hoe soudemen dan connen seggen, dat diën heylighen ende wyfen voor-Coninck *Joseph* met syne broeders in alle die onmaetigheydt soude gevallen syn?

Sy syn wel vroyelyck geweest, ende wat beschoncken, maer niet met al te groote onmaetigheydt tot dronckenschap toe, gelyck het nu genoegh betoont is.

Men magh eer seggen, dat *Joseph* in het onthaelen van syne broeders gelyck droncken was, ende overwonnen van broederlycke liefde, als hy hun sagh, ende besonderlyck synen lieven broeder *Benjamin*, als wanneer oock de broeders als van hun selven waeren om de onverwachte eere, ende goedthertigheydt, met de welke sy van den Prince ontfanghen wierden.

Wy moghen oock seggen in eenen sedelycken sin, dat diergelycke dronckenschap naer het seggen van de H. Scrifture, magh genomen worden als een voorbeeldt van eene blyde vreught ende opgetoogentheydt van de geluckige sielen in den hemel, die oock genoemd wordt eene sedelycke dronckenschap, van de welke Godt selve den oorspronck is, ende *David* van die geluckige sielen seght, dat sy droncken sullen wesen van de overvloedigheydt van syn huys.

Psal. 35. v 9

Duyfendt-mael geluckige sielen, de welke droncken syn van die hemelsche vreught! Wie en soude niet wenschen daer van deelachtigh te wesen! daer ons Godt deelachtigh sal maecken vanden vloedt synder wellustigheydt. *Torrente voluptatis tuae potabis eos.*

Ibidem.

Om wederom te keeren tot onsen milddaedighen *Joseph* tot syne broeders, die sich niet genoegh en conden verwonderen over de uytstekende goetjonstighheydt van desen Prince, den welken sy noch niet en kenden, maer die hun allegaeder seer wel kende.

Diën vermaerden uytlegger van het boeck *Genesis* den E. P. *Benedictus Perrerus* van onse Societeyt sprekter oock besonderlyck van: Wie van de broeders, seght hy, hadde sich laeten vooritaen, van te verhoppen al dat hun overquam, te weten op eenen corten tydt soo groote veranderinge te sien in diën grooten Prince, den welken, daer hy hun niet lanck te vooren als bedrieghers ende bespieders des landts soo straffelyck hadde ontfanghen, nu met soo eene vriendelyckheydt

heydt ende goetwillerentheydt soo mildelyck aen syne tafel onthaelt hadde, het is welc sy conden hier over verwondert wesen, maer evenwel sy en waeren niet sonder eenige vreesse, of daer mocht hun noch wel eene donckere wolck over het hooft hanghen; soo het in der daecht geschiedt is, gelyck wy daernaer oock sullen sien, als wy eerst in de volgende sede-leeringe sullen voorgestelt hebben de geduerige veranderinge der menschen hier op de wereltd nu van blyfchap, nu van droefheydt, nu van voorspoedt, nu van teghenspoedt ende soo voorts.

SEDE-LEERINGHE.

Van de Voorzienigheydt Godts, handelende dickwils met de menschen nu met voorspoedt nu met teghenspoedt, hunnen geluckighen oft ongeluckighen staet genduerelyck veranderende.

DE broeders van *Joseph*, als sy van hem aen tafel soo wel ende soo vriendelyck getoest ende onthaelt waeren, gelyck wy gehoort hebben, waeren ten uyttersten blyde ende verheught, doch niet sonder verwonderinge, ende eenige vreesse, gemerckt sy te vooren eerst comende uyt *Chanaan* naer *Egypten* soo straffelyck waeren ontfanghen geweest, sy conden vreesen, dat dese vriendelycke onthaelinge ende vreught wel haest wederom soude connen veranderen in eenen nieuwen anghst ende swaerigheydt; gelyck het immers seer dickwils geschiedt in dese wereltd, ende dit door de bestieringe Godts, een ider door desen oft anderen wegh van teghenspoedt ende voorspoedt te brenghen tot syn eeuwigh geluck ende saligheydt.

Prov. 14. 13. De leeringe van *Salomon* is maer al te waer, als hy seght: Dat het lachen met droefheydt sal gemenght worden ende het uytterste van de blyfchap sal op een schryen uytcomen. *Risus dolore miscbitur, & extrema gaudii luctus occupat.* Vreught ende droefheydt, geluck en ongeluck volgen malckanderen: als men meent, dat den voorspoedt lanck sal dueren, daer wordt men dickwils bedroghen, ende den teghenspoedt is naeder, als men gemeent hadde.

Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus fulur. Ecclesi.

7. 7. 7.

Den Coninck *Salomon* geeft ons hier op eene schoone gelykenisse: gelyck het geschetter, seght hy, der bernende doornen onder eenen pot alsoo is het lachen van eenen dwaesen. Het vier van doornen gemaect, vat haest aen, het kraeckt, het springht, ende terstontd is het vergaen, daer is in het beginnel meer vlamme als vier, ende

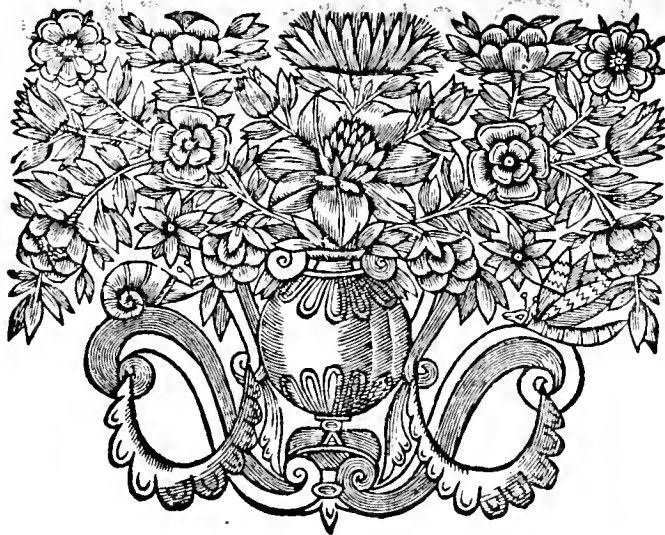
ende als de vlam gepasseert is, het kraecken ende springhen houdt op, ende het vier is uyt; de vlam ende het vier van de doornen schynt lanck te willen dueren, maer het is haest uytgebluit, meer schynfel van een lanckduerende vier.

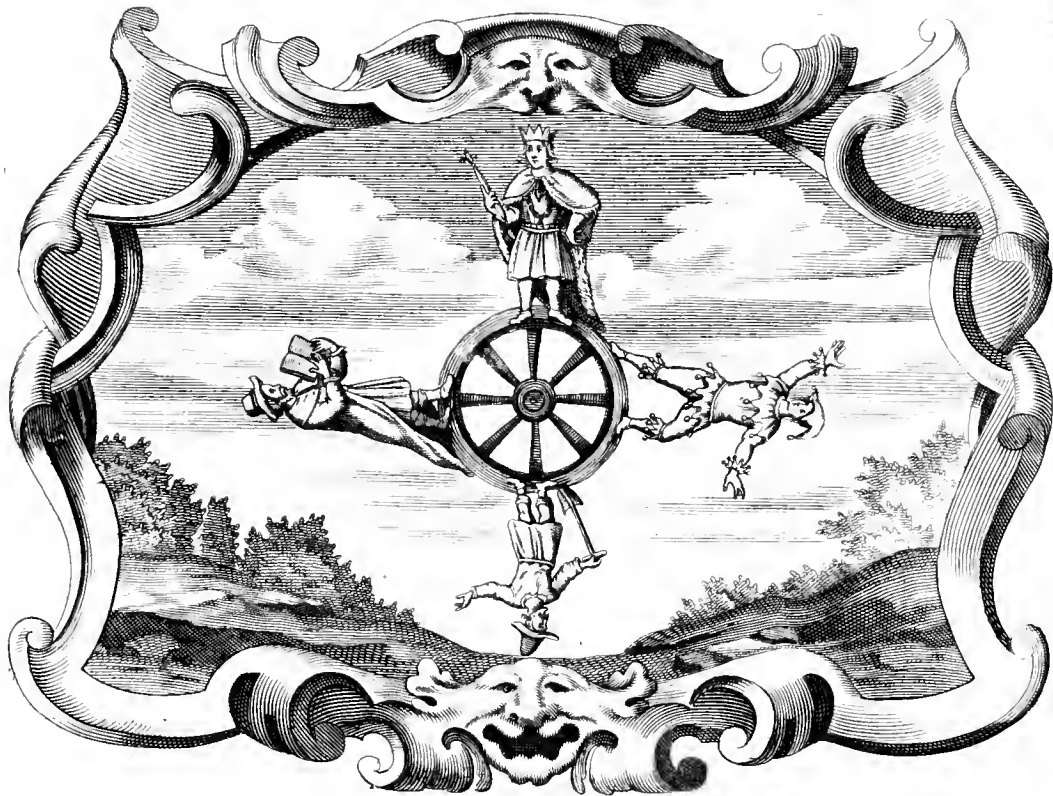
Soo is het geluck ende blyfchap deser wereldt, die haest voor by is, wanter terstondt de droetheydt, moeyelyckheydt, ende teghenspoedt op volght, gelyck het met de broeders van *Joseph* daernaer geschiedt is ende noech met andere geschieden sal.

Soudemen hier niet moghen seggen, dat het leven der menschen claer vertoont wordt in het draeyende rat van de *Fortune*, in het weleke die boven staen, haest ondergeraecken, ende daernaer weder boven comen, ende dan wederom onder. Welck rat by geval niet en draeyt, maer van Godt altydt bestiert wordt volgens de redens, die hem bekend syn, mischien oock, op dat de ellendige menschen den moet niet en souden laeten sincké en wanhopen, ofte opdat de voorspoedige menschen hun niet en souden verhooveerdighen; ende andere misachten. Ende soo voorts.

Immers Godt heeft dit het alder-beste voor de menschen geoordeelt, den voorspoedt ende teghenspoedt onder malckanderen te menghelen, ende gelyck met beurte te veranderen.

Een ryndicht van het radt van de onsekere fortune sal hier wel passen.

*Te fortuna
Fortuna De-
am, alogue
locamus lu-
ven. Sat. 10*

Siet de Fortuyn daer staen op eenen bol verhever,
Die nimmer stille staet; onstaedigh in het siveven
Van d' een of d' ander cant. Als een Goddinne siviert,
De menschen groot en cleyn met heel de aerd' bestiert.
Doet immers dat sy wilt; en om haer macht te treffen,
Can die vernedert staet, wel haest om hoogh verheffen.
Sy geeft, dat haer behaeght, en oock ontrecken can.
Als 't lust, ellendigh maeckt, oft een geluckigh man.
Dies staet sy op een radt, bestierend' alle menschen
Tot heyl oft ongeluck, doch niet naer ieders wenschen.
Sy draeyt haer eyghen radt, het gaet gestaedigh rondt,
Dat eerst was heel om leegh, daernaer het boven stondt.
Rondsom het Radt men siet van boven en van onder
Elck naer syn eyghen staet verbeeldt in het besonder:
Een Coninck, en syn knecht, een wysen, en een geck,
Een edelman, een boer, een arm, een rycken vreck.

Elck

*Elck roert met 't draeyend' radt, nu onder, en dan boven;
Als eenen gonck om hoogh, de and're neder schoven:*

Nu was den Coninck knecht, den knecht dan Coninck was.

Het radt van de Fortuyn draeyt om al even ras.

Maer dit niet anders syn als fabels der Poëten,

Al in hun valsch bedrogh en duysterkejdt geseien:

't-gebeughen der Fortuyn is lanck in roock vergaen,

Al dat op d' aerde roert can maer in Godt bestaen.

Godt self is de Fortuyn, bestierder aller dinghen;

Men can syn oppermacht, en Godtheydt nimmer dwinghen.

De cracht van de Natur alleen in Godt bestaet,

Want sonder Godts bestier en macht de aerde' vergaet.

Van Godt het alles hanght, en schepters ende croonen,

Die boven Coninghen syn opper-macht can toonen,

Die Godt, als 't hem belieft, heel op het hoogste stelt,

En als men 't minste meent, wel haest ter aerden velst.

Dit is het radt van Godt voor aller menschens leven

Van onheyl en geluck. Wilt dan u overgeven

In al dat Godt behaeght; stelt u in syn beleydt,

En tracht in suer en soet naer uwe saligheydt.

DEN *H. Chrysofomus* heeft desen handel Godts besonderlyck bemerkct, sprekende aldus: Den bermhertighen Godt heeft in de droeve ende bittere gevallen wat soets tusschen gemenght; het welck hy voorwaer doet in alle heylige menschen, welckers ellenden ende vreughden hy niet en laet lanck dueren, maer door eene wonderre veranderinge, heeft hy het leven der rechtveerdige gelyck doorweeft met teghenspoedt ende voorspoedt.

Godt schynt, gediend te syn, gelyck de nature oock doet, met die geduerighe veranderinge, nu het een, nu het ander toelactende: den dagh ende den nacht volghen malckanderen; den winter volghet den somer, de koude de hitte, de calmte het tempeest, de verfaedheydt den hongher, den peys den oorlogh, soo van gelycken den voorspoedt den teghenspoedt. Ende aen dese veranderinge syn alle wereliche dinghen onderworpen. Soo handelt oock Godt; ende syne Goddelycke wysheydt ende Voorzienigheydt schynt daer in haer behaeghen te hebben, ende dat tot goedt van de menschen.

Hier op past het segghen van enen Poët:

Ludat in humanis divina potentia rebus.

Ick seggher op:

Aensiet wat Godt op d' aerde doet,

Die alles menght met suer en soet.

*Ut Deus est
natura natu-
rans, ita &
fortuna fortun-
ans. Hoc est,
sicut ipse est
auctor natura
ita & omnis
fortune. Sic
dixerunt Ge-
siles apud
Beyerlinck
verbo Fortun.*

*Misericos
Deus mastus
rebus quadam
iucunda mis-
cuit. Quod cer-
te in omnibus
Sanctus facit,
quos neq; tri-
bulationes, ne-
que iucundita-
tes sunt habe-
re continuas,
sed tum de ad-
versis, tum de
prosperis ju-
storum vitam
quasi admirabi-
li varietate
contexit. S.
Chrysost.
Hom. 8. in G. 2.
14. 15.*

Hy speelde op dese woorden van de Goddelycke wysheydt: *Ludens in orbe terrarum*. Dat is: Spelende in den omganck der aerden. *Prov. 8. v. 31*. Welcke woorden den geleerden *a à Lapide* aldus uytlegt. De goddelycke wysheydt spcelt op dese wereldd: sommige nu vernederende, nu de selve verheffende, nu die als met de doodd overvallende, nu de selve levendigh maeckende.

a
Ludit, nunc
hui deprimen-
domum exal-
tando, nunc
occidendo,
nunc vivifi-
cando. à Lap.
in c. 8. Prov.
v. 31

Dese veranderinge volgens de schickinge Godts vindtmen dickwils in de H. Scritture, gelyck seght den H. *Chrysostomus*, daer ick te vooren van hebbe gesproken. Hy brenghet by het exempel van onsen *Joseph* onder-Coninck van Egypten.

Wy hebben genoegh gehoort, hoe dat hy door de Goddelycke *Voorsienigheydt* nu door suer nu door soet heeft gepasseert, nu vervolghet, nu herstelt ende verheven. Hy maect oock mentie van den Propheet *Job*, van den welcken den H. Paus *Leo* oock sprcekt, den welcken Godt gelyckmen weet, soo wonderlyck geoeffent heeft nu overvallen met teghenspoedt, nu vertroost met voorspoedt; nu was hy geluckigh in syn huysgesin, nu in volle swaerigheydt, ende droefheydt; nu hadde hy goede ende stille daghen, nu moeyelycke ende ongeluckige voorvallen. Aldus fluyt den *b H. Leo*: *Job* is door eene geduerige veranderinge van goedt ende quaedt geoeffent ende onderwesen geweest.

b Beatus
Iob alternan-
tibus bonis ac
malis eruditus
est. S. Leo.
serm. 9. de
Quadragesim.
c Jobi res à
tempestate ad
serenam tran-
quillitatem
demigravit.
Methodius.
in Cit. Græc.

Diën treffelycken schryver *c Methodius*, bemerckende dese veranderinge in *Job*, seght, dat het tempeest, het welck *Job* overvallen hadde, ten letten in eene calmte verandert is.

Dese veranderinge van staet, van eene goede ende quaede fortune en heeft door het bestieren Godts niet min gebleken in de Patriarchen *Abraham*, *Isaac* ende *Iacob*, ende daernaer oock in *David* ten oplicht van *Saül*, ende synen wederspannighen sone *Acholon*, soo datmen van alle dese magh segghen, het welck ick boven uyt den H. *Chrysostomus* hebbe geleydt: Dat Godt het leven van syne vrienden ende rechtveerdige met goedt ende quaedt gemengelt heeft, ende dit alles, tot syne glorie, ende hunne verdiensten ende saligheydt.

d Godefrid.
Puerbiensis
parte 17.
Luitius Contar-
rinus in divi-
ni exemp. vir.
c vltior. pag.
166. Mart.
Cratius. in
Annalibus
Suevic. l. 6.
cap. 2.

Ick sal hier voor het leste byvoeghen eene wondere hiitorie van de veranderinge van den werelichen voorspoedt ende teghenspoedt.

Godefridus Puerbiensis hiitorie-schryver van den Keyser *Conradus* den III. verhaelt die in syne chronycke opgedraeghen aen den Paus *Urbanus* den III. om het welck hy meer geloof moet hebben.

Desen *d Godefridus* ende andere schryvers segghen. dat *Conradus* den III. Roomschen Keyser eerit om verscheyde deught ende victorien seer vermaert, maer gelyck de fortune volgens de bestieringe van Godt noyt iemandt voordeeligh is, daer is hem haect eene groote onverwachte vlage op het hoeft gevallen.

*Illi caeruleus super caput adstitit imber .
Hy haat de vlaagh op 't hoofd,
Eer hy het hadt geloof!*

Eenen sekeren Prince met naeme *Lupoldus Palsch-graef* van *Beyeren*, als alles nu in ruste scheen te wesen, begon eenige oproerige gepeyfen ende raeden met syn selven te overleggen, maer siende, dat sy uytgecomen waeren, ende vreesende, van den Keyser aengevat te worden, ende met de doodt gestraft, en vondt niet genoeghsamer als de vlucht: soo dan van de menschen vreesende vertrock sich met syne huys-vrouwe naer een verlaeten bosch, genaemt *Hercinia* nu *Ardenne* niet verre van syn casteel, datmen *Calva* noemde. Alwaer hy metter haesten een hutteken maecte, daer trachtende Godts thoorn te stillen, ende die van den Keyser te ontvluchten.

Lupoldus met syne huys-vrouwe was nu eenighen tydt in syne schuylplaetse verholen gebleven, maer wat cander lanck verborghen blyven? den Keyser *Conradus* hadde syn vermaeck in de jacht, eens de wilde gedierten te diep in den bosch gevolght hebbende, hadde hy synen wegh ende syn volck verloren, by geluck in den duysteren avondt quam hy alleen tot een cleyn boeren hutteken, daer *Lupoldus* in schuyldt; dit eenigh leven hadde hem ende syne huys-vrouwe soo verandert dat sy van den Keyser niet gekent en wierden. *Lupoldus* was heel bleeck van aensicht, heel magher, verarmoeyt, lanck van hayr ende baerd, soo onbekent ontfanght hy den Keyser, den welken hy wel kende, voorts onthaelde den Keyser met wat melck ende eenige cruyen. Daer en tusschen *Lupoldus* ende syne huys-vrouwe die bevrucht was, ende op haer uytterste, waeren vol van anghst ende vrees, niet wetende wat doen, oft sy sich onbekent houdende, den Keyser wech soudent laeten gaen, ofte sich openbaeren, ende vergiffenisse versoecken. Sy vonden ten lesten geraedtsamer te blyven schuylen, ende niet het mintte te seggen.

Maer tusschen dese onsteltenissen hoort een groot wonder uyt den hemel: op dien selften nacht, als den Keyser by hun noch was, de huys-vrouwe quam in kinder-bedde, baerende eenen sone, als wanneer hoorde dese stemme: *O Imperator infans hic erit tibi gener & haeres*. O Keyser dit kindt sal wesen uwen schoon sone en erfgenaem: welcke woorden dryemaels wierden herhaelt. Hier wierdt den Keyser teenmael ontitelt ende ongerust, by synselven peysende, wel sal ick myne dochter aen eenen boer ten houwelyck geven? geensins. Dit en sal noyt geschieden.

Den Keyser met het aencomen van den dagh terstondt vertrocken synde socht allom syn volck, ende ten lesten de syne gevonden hebbende gaf last aen twee van syne dienaers, dat sy dat boeren huysken,

in het welck hy daer ergens diën nacht vernacht hadde, fouden gaen foecken, ende den boer ende fyne huyf-vrouwe met het kindeken, diën nacht eerft geboren, daer vindende, het selve fouden dooden, ende het uytgefneeden hert tot hem brenghen. De dienaers aen de welke de doodt belaft was, waeren nu in het huysken gecomen, met hun bloote sweerden het kindeken vindende op den schoot van de moeder, die haer te kennen gaeven, waerom fy gecomen waeren; maer fiende het lief kindeken wierden foo beweeght dat, fy het selve niet en condon dooden; fy nemen het selve evenwel mede uyt de handen van de ouders. Godt alleen conde het helpen, gelyck het daernaer blycken sal. Wat isser voorts gefchiedt? Des Keyfers dienaers niet willende het onnooselbloedt vergieten, hebben, om eenighfins te voldoen aen 's Keyfers gebodt, sonder wete van de ouders het kindeken geleydt in eenen grooten neit tuffchen de tacken der boomen, om daer van hongher te laeten fterven; ten lesten om voldoeninge te geven aen den Keyfer, nemen fy mede een verfeh uytgefneeden hert van eenen haes, den welcken fy by geluck gevanghen hadden, om het selve aen den Keyfer te brenghen.

Maer fiet wederom een weynigh daernaer eene andere ende geluckige uytecomfte: dit verlaeten kindt, het welck haest van hongher moest fterven, door fyn geduerigh jammeren ende jancken wierdt gehoort van eenen anderen grooten heer, *Ernestus* eenen Hertogh van Duydtflandt oock fynde op de jacht, die op het cryten naerder comende, het kindt vondt, het selve uyt medelyden nemende op fyn peerdt sonder iemandts wete naer fyn huys voert.

De Princeffe fyne huyf-vrouwe die ontvruchtbaer was, het kindeken fiende, wenste het selve met oorlof van haeren man voor haer foontjen aen te nemen, het welck hy goedt vondt, ende dat fy vry seggen soude, dat het haer kindtien was, trachtende op alle manieren de faecke verborghen te houden. Als fy nu eenighen tydt geveynst hadde bevrucht te wesen, fy laet haest daernaer in den nacht aen alle haere huyf-genoten weten, dat fy van eenen jonghen sone gelegen was; de maere loopt terftondt van alle canten, ende wordt geloofst, ende den Prince ende Princeffe worden voor vader ende moeder gehouden, aen het kintjen den naem van *Henricus* gevende; daer-entuffchen opgebracht fynde in goede maniere ende godtvruchtigheydt tot fyn vyfthiende jaer.

het gebeurde daernaer, dat *Comradus* den Keyfer *Ernestus* den Hertogh tot *Ravensbergh* eens quam befoecken; *Henricus* fynen sone verfcheen oock terftondt neffens andere voor den Keyfer, den welcken onder alle de andere uytflack in hoffche manieren, fchoon van Genficht ende in eene cloecke gettelteniffe des lichaems.

Den Keyfer hem wel befienende, ende fyne edele opvoedinge bemerkende, vraeghde van den Hertogh, wiens fone hy was, ende foo den Hertogh andtwoorde, dat het fynen fone was, die den Keyfer als dan meer ende meer quam te pryfen. By fyn felven evenwel achterdencken crygende, dat hy eenen aengenomen fone wel mocht wesen, daer de Hertoginne foo lanek onvruchtbaer was geweest.

Voorts door het ingeven meest van den helschen geest, viel hem in, dat hy het selfste kindt wel soude fyn, het welek hy in den bosch door fyne dienaers belast hadde te dooden. Soo dan tot meerdere sekerheydt ende ruste stelde den Keyfer by fyn selven, het selve te doen ombrenghen met gelegentheydt.

Daer-en-tuffchen op het verloeck van den Keyfer wierdt hy met des vaders oorlof neffens andere Prinskens in het hof opgebracht.

Den Keyfer nu de gelegentheydt hebbende om hem het leven te nemen, fendt desen Prins in volle haest ende stilte met eenen vrias-brief om aen de Keyferinne dan te Aken fynde self in handen te geven. O wat onverwachts gevallen! ô wonderc beltieringe van de Goddelycke *Voorfienigheydt*!

Den onnoofelen Prince nergens van achterdencken hebbende was nu al op den wegh 's avondts blyvende vernachten by eenen Priester, om dat hy by de Keyferinne niet en hadde connen geraecken, doch alles door de schickinge Godts. *Henricus* van den eerwaardighen Priester 's avondts wel onthaelt fynde nam van den selven nu syn afscheydt, om wat te gaen rusten. Maer fiet, foo den Priester hem leyde naer fyne rust-camer, sagh hy uyt fyn maeltien een deel van eenen brief uytteken; daernaer nieuwsgierigh neemt den selven, daer in lesende desen inhoudt tot de Keyferinne, dat sy den brengher deser terstondt soude doen sterven: den Priester hier heel verftelt, seyde by fyn selven: Wel hoe sal desen vriendelycken ende jonghen Prins foo het leven moeten laeten? die foo eenvoudigh ende misfchien onnoofel is? neen voorwier seyde hy, hy en sal niet sterven, terstondt uytdoende de woorden van het gebodt des doodts in de plaectie stellende dese volgende woorden: *Cum videris hunc juvenem Imperatrix, statim illi da niam nostram in uxorem, sicut diligis vitam tuam*: Dat is: Soo haest als ghy desen jongelinck sult gesien hebben ô Keyferinne, geeft hem terstondt onse Dochter ten houwelyck, gelyck gy u leven bemint.

Den brief soo verandert heeft den Priester in het maeltien gesteken, 's morgens is den jonghen Prins den Priester bedanekt hebbende metter haest vertrocken. Tot *Aken* gecomen fynde las de Keyferinne den brief met groote verwonderinge, den selven brief ende den jonghen Prince toonende aen haere dochter, ende aen de principaelste per-

foonen van het hof, ende aen haere Raedts-heeren, die terftondt allegaeder feyden, dat de fchoone gedaente des jongelinckx als eenen brief was, ende dat fyne hottiche manieren, ende voorfichtige woorden teekens waeren van een feer edel ende groot gemoedt, ende of die al ontbraecken, datmen evenwel voldoen moet aen den openbaeren wille des Keyfers.

Soo dan alles wordt terftondt gereedt gemaect tot het houwelyck, het welck voor den avondt voltrocken fynde, de bruylofs feest wierdt met eene groote vreught van de gemeente treffelyck gehouden.

's Anderdaghs quaemen andere brieven van den Keyfer, vragende of het ghene hy door den brief hadde belast, volbrocht was. De Keyferinne antwoorde terftondt, te weten, dat het houwelyck van haere dochter met diën jongelinck, die den brief haer geleverd hadde, volgens fyn gebodt gefchiet was.

Den Keyfer heel verflaeghen door defe antwoorde van de Keyferinne, begaf fich terftondt op den wegh, ende metter haeften tot *Aken* gecomen fynde, ontmoet de Keyferinne ende de getrouwde dochter met haeren bruydegom, den welcken fy aen de handt hebbende aen den Keyfer haeren vader prefenteerde.

Wie soude hier connen voorftellen de bewegingen van 's Keyfers gemoedt, nu van gramfchap, nu van bermhertigheydt, nu van raferye, nu van de reden, nu van de wraecke, nu van over-eencominge met de wondere bestieringe Godts?

Den jongelinck defe ontftelteniffe van den Keyfer fiende was vol anghst ende vreesfe, de nieuwe bruydt heel bleeck, de Keyferinne teenemaal benoudt, fy vreesden allegaeder. Ten leiten de reden creegh de overhandt, de nature beweeghde het Keyfers hert, ende Godt triumpheerde in fyne *Voorsienigheydt*.

Den Keyfer dan gestilt fynde in fyn gemoedt, fyne nieuw-getroude dochter aenfiende feyde tot de Keyferinne dese woorden van *David*: *Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Ps. 75. 8.* Ghy syt gevaerlyck ô mynen Godt, ende wie fal u wederftaen? De Keyferinne voeghdender by dese woorden van *David*: *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & sapientia ejus non est numerus.* Het is alles Godts werck, groot is fyne macht, ende oneyndelyck is fyne wysheydt. Doch eene faecke ontleit my, feyde den Keyfer, te weten fyne onbekende afcomfte; can ick maer achterhaelen, dat desen jongelinck van edel geflacht is, ick fal my gerufft ftellen.

Soo dan den Hertogh *Ernestus* wordt van den Keyfer wederom ondervraeght, ende de twee dienaers worden gepraemt, om alies recht uyt te bekennen, het welck fy deden.

Den boer ofte *Lupoldus* verborghen *Palsgraeve* van *Beyeren* wordt oock

oock ontboden, ende uyt syn hutteken tot den Keyfer gebracht, den welcken anders niet verwachtende als de doot, wierdt in gratie ontfanghen; als wanneer de waerheydt van alles te voorschyn quam, uyt al het welck men claerlyck bevondt, dat den sone van *Lupoldus* wettelyck ende geluckelyck geworden was den schoon-sone van den Keyfer, gelyck het uyt den hemel verstaen was, dat het soude geschieden.

Hier mede sluytende canmen bemercken de wondere veranderinge van eene goede ende quaede fortune door de schickinge van de Goddelycke *Voorseemghedyt*, die alles bestiert, ende de menschen soeckt te leyden nu door voorspoedt nu door teghenspoedt tot hunne saligheydt.

VI. CAPITTEL.

De broeders van Ioseph nu al op den wegh synde, om naer hunnen vader te keeren, worden van den hof-meester van Ioseph vervolght ende achterhaelt, ende gevonden hebbende in den sack van Benjamin den silveren beker, daer Ioseph synen meester placht uyt te drincken, worden als dieven in de stadt te rugh gebroect, waer over met eene geveynsde straffigheydt hun overgaet, maer de selve met Benjamin ter aerde sien te liggen, wordt tot traenen beweeght, eyndelyck bekenende te wesen hunnen broeder Ioseph, die hun alles vergeeft.

Y syn ten lesten gecomen tot het tooneel van eene uytterste vrees ende liefde, soo van de elf broeders als van *Ioseph*, die den twaelfsten was, samen oock tot een onseilbaere uytcomste van de stellinge ofte schickinge Gods aengaende de droomen van de verheffinghe van *Ioseph*, ende dit tot eene uytterste vreught van den ouden ende droeven vader *Jacob*, als hy het alles daernaer verstont, oock tot eene onverwachte blyschap ende geluck van syne sonen; het welck Godt alles bestiert heeft met sterckte ende soetigheydt door eene geduerige veranderinge van voorspoedt ende teghenspoedt aengaende den onnooslen *Ioseph*, en-

a in quaestio-
 nibus in Gen.
 Theodoret.
 Epist. Cypri.
 b Prae epist
 autem Joseph
 dispensatori
 domus sua, di-
 ceas: Imple
 saccos eorum
 frumento, &
 pone pecuni-
 am singulorū
 in summitate
 sacci. Josephum
 autem meum
 argenteum,
 & pretium
 tritici, pone in
 ore sacci juni-
 oris. Et orto
 mane dimissi
 sunt. Iamque
 urbem exierat
 & profferat
 paululum Tūc
 Joseph auersi-
 to dispensatore
 domus, surge,
 inquit, & per-
 sequere viros:
 & apprehen-
 sis ducto: qua-
 re reddidisti
 malū pro bono
 scyptus quem
 furati estis,
 ipse est, in quo
 bibit Dominus
 meus, & in quo
 augurari so-
 let. Gen 44
 7. 1. & seqq.

de syne broeders, die den selven *Voorſienighen* Godt geoeffent heeft nu niet vreeſe nu met blyſchap, ende daernaer wederom met eene uytterite vreeſe, ende geruſte vreught.

Diē wonderen uytval ſal ick nu voor ooghen gaen ſtellen:

Het is ſomtydts geſchiedt op de maelyden ſeght den Philoſoph *Aristides*, dat den wyn in water verandert ende oock ſomwylen met bloedt gemengelt is.

Oock ſynder op de maelyden veel vonniſſen des doodts geſchre- ven, ſoo dat ſeer wyſelyck geſeydt heeft eenen anderen Philoſoph, dat de paſſien des gemoedts op de maelyden worden ontſteken ende opgeſtoekt, den haet ende nydt nemen daer aen, het bedrogh, ende verraederyen comen daer dickwils te groeyen, ende men ſtelt daer oock, menige quaede voornemens uyt te voeren ende in het werck te ſtellen.

Maer daer ſyn oock maelyden, daer het al gaet in peys ende vriendt- ſchap met alle teeckenē van vreught ende voldoeninge; ſoodanigh was de maelydt ofte noenmael van *Joseph* met ſyne broeders; en al iſt dat hy aldaer voor hem nam de ſelve te bedrieghen, ende in ee- ne uytterite vreeſe te brenghen, dit werck nochtans was heel recht- veerdigh, ende niet quaedt-willigh, ende alleen, om aldus te ach- terhaelen hun gemoedt ende genegentheyt tot hunnen jonghten broeder *Benjamin*, gelyck *a Theodoretus* bemerckt.

Aengaende de genegentheyt van de broeders van *Benjamin*, daer was noch eenighins aen te twyſelen, want ſy conden wel eenighen nieuwen haet teghen hem gecreghen hebben, om de betere ende menighvuldigher gerechten, die hem aen de tael van *Joseph* toe- geſonden waeren; hierom conden ſy hem oock op den wegh met ee- nigh verwyt ende nydt overvallen hebben, volgens hunnen boofen ende nydighen haet, gelyck ſy het in de vervolginge ende onberm- hertige handelingē met *Joseph* te vooren gedaen hadden.

Hoort nu, wat dat *b Joseph* niet uyt eene quaede meeninge gedaen heeft, om ſyne broeders in eenen grooten anghit ende benoudtheydt te brenghen.

Hy gaf laſt aen eenen hof-meester, dat hy de ſacken van die vrem- delinghen niet cooren ende graenen wederom ſoude vullen, ende ſonder hunne wete in een ieders het geldt daer boven inleggen, ende boven diē in den ſack van *Benjamin* ſynen ſilveren beker otte cop, daer hy uyt placht te drincken, ende dit eer ſy 's anderdaeghs ſou- den vertrecken: het welck nu gedaen ſynde ende ſy nu een wey- nigh tydts vertroocken ſynde, beval hy terſtondt aen den ſelven hof- meester, dat hy met cenigh volck te peerdt hun ſoude vervolghen, om te ſoecken in hunne ſacken ſynen ſilveren cop, die ſy mede ge-

nomen hadden, ende diën gevonden hebbende, allegader als dieven naer de stadt weder te rugh soude brenghen, den hofmeester met de syne achterhaelde die wel haest; aldus hun aensprekende: O gy dieven als ghy syt, ghy hebt een groot schelmstuck bedreven, en syt ghy niet beschaemt goedt met quaedt te loonen? den silveren cop, die ghy gestolen hebt, is den ghenen, daer mynen heer ende meester placht uyt te drincken, ende daer mede ict te voorseggen. Eylacs andtwoorden *a* sy terstondt, wat wilt ghy ons seggen? meent ghy, dat wy sulcke eene onrechtverdigheydt souden gedaen hebben? wel en hebben wy niet tot u medegebrocht het geldt, dat wy onderweghen in onse sacken vonden? hoe is het dan te gelooven, dat wy ict souden gestolen hebben? wy en connen hier niet anders seggen; wy sijn dan teenemael onnoosel, jae ist dat ghy iemandt onder ons vindt, die diën beker soude mede genomen hebben, straft hem met de doodt wy sijn te vreden: *Apud quemcumque fuerit inventum servorum istorum, quod quavis, moriatur, & nos erimus servi Domini nostri.*

a Quare sic loquitur Dominus noster, ut servi tantum flagitium commiserint? pecuniâ quam invenimus in summitate saccorum reportavimus. Eccl. v. 7. & 8.

Gen. 44. v. 9.

Seer wel seyde den *b* hofmeester, dat het soo geschiede naer u woordt, by den welcken men den cop sal vinden, die sal plichtigh sijn, ghy lieden sult ontschuldigh sijn.

b Qui dixit eis: Fiat juxta vestram sententiam, apud quemcumque fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innocii. Gen. 44. v. 14.

Soo dan ieders sack doorsocht synde, den silveren cop wierdt gevonden in den sack van *Benjamin*.

Quos servatus in pientibus & majore usq; ad minimum invenit Joseph in sacco Benjamin. v. 12.

O goeden Godt! wat verbaestheydt, wat verwonderinge, ende vreesse voor de broeders! De ongevallen sijn somtydts soo onverwacht, ende de ongelucken soo overtuigende, datmen oock in de onnooselheydt verbaest staet, ende heel bevangen met anghst ende vreesse.

Wederom daer sijn oock misdaeden soo goddeloos ende schandigh, dat het genoegh is, om heel ellendigh te wesen, daer van maer plichtigh gehouden te sijn, daermen nochtans gantsch onnoosel is. Wat is dan betrapt te worden in het boos werck? in het feyt selve? sal hy niet voorschuldigh gehouden worden, diemen vindt met den poignaert in de handt by het doodt lichaem? salmen niet betichten van dieverye, diemen vindt met de bunse in de handt, die versch gestolen is?

At illi scissis vestibus regressi sunt in oppidum. 13.

De broeders van *Joseph*, hadden eene alder-grootste reden van verstelt ende benoudt te sijn, daer hun ongeluck sonder ontschuldige was, sy en vonden geenen den minsten troost als in haere droefheydt over het quaedt, daer sy alhoewel onnoosel plichtigh in gevonden waeren. Sy scheurden *c* hurre cleederen maer te vergeefs.

d Ne dum enim de loco abierat.

Sy wierden terstondt als bevonden ende overtuighde dieven weder naer de stadt geleyet, om voor *Joseph* te verschynen; sy vonden *d* hem noch op de selve plaette, daer sy hem gelaeten hadden, hun ter-

Cur sic a-
gere voluisti?
an ignoratis,
quod non sit
finalis mei in
augurandi sci-
entia? r. 15.
b. Cuiusdus,
quid respon-
delimus Dño
meo et omnes
servi sumus
Dominus mei,
& nos, & a-
pud quem in-
ventus est J. y-
phus. r. 16.
c. Respondit
Joseph: absit
a me ut sic a-
gum: qui iura-
tus est J. yphus,
apud sit servus
meus, vos au-
tem liberi abie-
te ad patrem.
r. 17.
d. Experiri
eos voluit, quo
affectu in fra-
trem & patri-
ferentia, si
possem cum
periculo expo-
nere & relin-
quere in exi-
lio, & si pa-
trem ulterius
gravare quoc-
quid, nisi amitte-
re quantum
possent. Lipp.
Epti.
e. Est nobis
pater senex &
puer parvulus,
qui in senectute illius
natus est, cuius
uterinus frater mortuus
est, & ipsum
solum habet
matrem suam,

stondt worpende voor syne voeten, niet dervende spreken om de groo-
te verbaefthevdt: *a* *Joseph* spreekt hun eerst aen: Waerom hebt ghy
aldus gedaen? hoe syt ghy soo stout, van te bedryven eene soo schan-
dige ende onrechtveerdige dieverye? en weet ghy niet, datter nie-
mandt myns gelyck en is om ict waer te seggen?

Hier op *b* *Judas* uyt den naem van al de rest nam het woordt,
recht uyt bekennde, dat sy niet en wisten wat seggen, ende dat
hun ongeval niet te ontschuldighen en was, ende dat hun Godt om
hunne boosheydt aldus wilde straffen, hun allegaeder stellende in sy-
ne handen, om in slavernye te leven. Verre van daer seyde *Joseph*,
c dat ick de vryheydt ontnemen sal aen die niet plichtigh en sijn,
diën alleen sal myn slaef sijn, die het quaedt heeft gedaen; ende het
is redelyck, dat gestraft worde den ghenen, die het heeft verdient.
Hier stondt *Judas* met de andere broeders teenemael verstelt om dat
den Prince alleen *Benjamin* voor slaefve wilde houden, wiens weder-
brengghen tot hunnen vader *Jacob* hy op hem hadde genomen, ende
dit aen hem op synen eedt gefworen. *Judas* ende de andere siende
daer-en-tusschen geschieden het ghene *Jacob* gevreeft hadde, waeren
in sulck eene benoudtheydt, dat sy niet en wisten, wat sy doen oft
segghen souden, gelyck *Chrysostramus* bemerckt. Maer naer het seggen
van *d* *Lippomanus*, *Joseph* wilde aldus syne broeders beproeven, wat
liefde ende affectie sy hadden tot hunnen broeder *Benjamin* ende tot
hunnen vader, oock willende voorder sien, of sy *Benjamin* in slaver-
nye alleen souden willen laeten, ende of sy het sonder gevoelen ende
vrees souden connen verdraegghen, al waert dat hunnen vader berooft
bleef van synen lieven sone *Benjamin*. Maer het en was hier mede noch
niet genoech, hy wilde noch al meer teeckenen van hunne liefde,
daerom toont hy sich noch vervrent, ende meer afgekeert, als hy
merekte dat *Judas* met angst ende sorghe naerder tot hem quam,
seggende: Ick bidde u ó grooten Prince, laet doch uwen dienaar
noch een woordt tot u spreken, ende en wildt op hem niet gram sijn,
want ghy den eersten syt naer *Pharao*. Ick worpe my dan wederom
voor de voeten van mynen opper-Heer, ende rechter, versoeckende
uwe genaede, ende niet uwe rechtveerdigheydt, itt dat wy schuldigh
sijn, ghy condt ons onnoofel maecken. Gelieft indachtigh te sijn
het ghene wy onlanckx U. L. leyden: e te weten dat wy allegaeder
sonen sijn van eenen ouden ende droeven vader, die alle syne hope
gestelt heeft op desen *Benjamin*, synen leest-geboren in synen ouder-
dom, die hier als plichtigh wordt gehouden; het sal den vader de
doodt costen, itt dat hy hem sal moeten derven. Hy is den lesten
die hy noch over heeft van syne tweede huys-vrouw *Rachel*, want
den eersten sone van die selve moeder is gestorven.

Wy hebben hier desen jonghsten mede-gebracht, om u te gehoorfaemen, ende wy hebben met eene ftercke belofte op ons genomen, den felven tot *Jacob* weder te brengen; ende ick befonder hebbe my oock verbonden in mynen perfoon ende myne fonen. Synen vader en wenft oock maer te leven, om hem weder te moghen sien; jae hy foudē hondert-mael liever fterven van hongher, dan te leven in overvloedt, als hy foudē verloren hebben synen *Benjamin* de helft van fyne fiele.

Ick bidde u dan ô Prince wilt het leven jonnen aen den ghenen, die ons het leven gegeven heett; foo veel als my aengact, *b* hout my in fyne plaetfe, ende laet hem met de andere broeders wederkeeren, op dat ick geen getuyge en magh fyn van de droefheydt, de welke fonder twyfel onfen ouden vader foudē doen fterven, als hy hem met de andere niet sien en foudē, ende als hy foudē verftaen, dat hy foudē achtergebleven fyn, om een flave te moeten wefen.

Joseph alle defe redenen gehooft hebbende, ende nu clærlyck merckende dat nu alle vyandtſchap gepaffeert was, ende dat alles wel gonck met alle de broeders onder malckanderen, ende dat fy hunnen vader *Jacob* nu oock beminden, fonder ſich tot diên tyd oyt verclaert te hebben, was boven maeten beweeght, ende befweeck allenskens aen de liefde tot fyne broeders gelyck *Philo* ſeght. Den Propheet *Moyſes* ſeght het heel wel, te weten, dat *Joseph* *d* ſich niet meer en conde bedwinghen, noch inhouden, geen meeſter meer fynde van fyne traenen, dede terftondt alle de ghene die daer teghenwoordigh waeren uyt de camer gaen behalven fyne broeders, om vryer met malcanderen te wefen, niemandt anders willende voor getuygen hebben van fyne bermhertigheydt als die alleen, de welke foo ongenaedelyck ende fonder reden met hem geleeft hadden, oock niet willende bekent maecken aen iemandt anders het groot miſdaect van fyne broeders, gelyck *e* *Oleaſter* bemerckt.

Als hy dan ſich alleen vondt met fyne broeders, de liefde, die anders niet en is als een vier, begon hem te doen ſmiltē in traenen, ende de gedenckeniffe van alles, datter gepaffeert was, trock hem uyt het diepſte fyns herten een foet gæerm, ende teere fuchten van liefde, die van heel het huys gehoort wierden; ten leſten gandtſch overwonnen van de liefde, om alles te verclaren, ende ſich te openbaeren, ſeyde hy onverwacht ende riep: *f* Ick ben *Joseph* uwen broeder. *Ego ſum Joſeph*. Terftondt van hun vraegende, of ſynen vader noch leefde, *Adhuc vivit pater meus?* O wat eene ontſtelteniffe voor alle de broeders! als ſy dat hoorden, ſy ſtonden allegaeder verbaeft als van hun ſelven, malcanderen aenſiende, fonder een woordt te connen ſpreken. Daerom voor de tweede reyſe ſeyde wederom: *Ick ben Joſeph*

pater autem tenerè diligit eam. Gen. 44 v. 20.
a Ego proprio ſerviſtutus ſum, qui in me. m. h. m. v. c. e. p. i. p. d. e. v. 32.
b Manebo itaque ſervus tuus pro puero in miniſterio Domini mei, non enim poſſum redire ad patrem abſente puero, ne calamitatis, quæ oppreſſura eſt patrem, teſtis aſſumam. v. 34.
c Variis jam certis argumentis perſuaſus Joſeph, paternam familiam domeſtica ſeditone non impugnavit, poſt diuturnam ſui occultationem juſtimere ſe non valens ſuccubuit denum.
d Non ſepeterat ulira cohibere Joſeph multis coram adj. antibus; unde præcepit, ut egredierentur omnes foras, nulluſque intereſſet agnitioni mutuz
Gen. 45. v. 1.
e Ne coram peccatoribus exiſtos divul-
 26

garetur, omne *sep. b.* kent ghy my voor uwen broeder? Sy en conden gerne antwoorde geven, seght den *a H. Chrysofomus*, als sy met verſchricktheydt overdochten, hoe ſy met hem geleeft hadden, ende overpeyſende de glorie, in de welke ſy hem ſaghen, ſy waeren benoudt voor hun leven. Het welck *Joſeph* merckende, *b* dede hy hun met ſoete woorden tot ſich comen, hun wederom ſeggende: Ick ben *Joſeph* uwen broeder, den welcken ghy vercocht hebt, die ghy miſſchien meende doot te weſen.

Wie ſal hier genoegh connen verwonderen de overgrootte liefde van *Joſeph* tot ſyne broeders? hy en onweerdicht ſich niet hun *Broeders* te noemen, daer ſy teghen hem ſoo onbermhertigh hadden geweest, ende ſoo veel ſchelm-flucken hadden uytgewerckt.

Evenwel ſy waeren noch in anghſt ende vreeſe, tot de welke hy daerom wederom ſeyde: En wilt niet verſchrickt ſyn, noch en laet u niet ſwaer duncken, dat ghy my vercocht hebt in deſe landen, want Godt heeft my om uwe ſaligheydt voor u gefonden naer *Egypten*. De *H. Vaders* ende geleerde mannen ſullen dit wat breeder uytleggen.

Den *H. Chryſoſtomus* ſpreckt aldus: En peyft niet, dat ghy dit alles teghen my door uwen eyghen raedt gedaen hebt, het en is uwe ſoo groote boosheydt niet, gelyck het is eene onuytsprekelyck bermhertigheydt van de wysheydt Godts, dat ick hier gefonden ben, om voor u allegaeder, ende voor dit Ryck ende andere landen ipyſen te beſorghen.

Soo vriendelyck ende broederlyck ſprack *Joſeph* ſyne broeders aen, hun trooftende, hy noemtſe *Broeders*, die hy niet en conde haeten, ſeght *c Lippomanus*, en wilt niet vreeſen, comt met betrouwen tot uwen *Broeder*, nu met u in vriendſchap herſteelt, ende tot u heel gunſtigh en wel geneghen, die u maer en wenſt wel te doen.

Syt dan heel gerutt; nu bidde ick u maer, *d* dat ghy terſtondt mynen vader gaet vinden, ende hem ſeggen, dat *Joſeph* leeft, ende dat ghy hem geſien hebt, hem geſproken, ende uyt ſynen naem ſyt gefonden, om hem te gaen haelen uyt vreeſe van eenigh ongeval, dat hem in ſyne oude jaeren mochte overcomen, ende de doot hem niet en mocht verlaſſen, ſoo om ſynen ouderdom, als om de gemeene ellenden van honghers nootd, die noch *5* jaeren ſullen dueren. Dit gefeydt hebbende *Joſeph* en conde ſich wederom niet langher ophouden van traenen te ſorten, vallende oock eerſt op den hals van *e Benjamin*, hem omhelfende ende druckende op ſyne borſt, ſy weenden alle beyde, hem niet connende los laeten gaen, ten ſy om ſyne andere broeders oock te omhelfen, weenende oock over hun, die oock ſamen weenden.

quam

O ſoet

O foet ſpectakel van weder-liefde! ô teere omhelſinghen! ô vriendelycken kus van weder-zyde! ô goeden ende wonderen Godt!

Maer wat eene uytſtekende liefde van *Joseph*! den welcken vervolght geweest ſynde van ſyne broeders totter doot toe, nochtans geene wraecke en wilde nemen over ſoo menigh ongelucky als door ſtilſwyghen, door tranen ende ſuchten, door een teer omhelſen ende door alle ſoorten van liefde ende goedtjonſtigheyt.

Van deſe noyt-gehoorde *Josephs* liefde, ende vergiffeniſſe van alles ſal ick breeder ſpreken in de volgende ſede-leſſe, om ons te leeren, datmen naer het exempel van den goedertieren *Joseph*, ſyne vyanden oock altydt moet vergeven.

Te vooren nochtans tot voldoeninge miſſchien van ſommige ſal ick deſe teere ende onverwachte verclaringe van *Ioseph* aen ſyne broeders in een dicht voorſtellen.

Eer hem *Ioseph* verclaert, hy doet alle de andere uyt de camer vertrecken.

Joseph ſpreckt :

Gaet dienaers, u vertreckt, en ghy myn trouw' ſoldaten.

Tot ick u weder roep, wilt ons hier ſamen laeten :

Dan ſprack ſyn broeders aen : Hoort broeders altemael,

Hoort wat ick ſeggen wil in onſe moeder tael :

Vreeſt niet hoort wie ick ben, 'k en wil my geenſins wrcken.

ICK wven broeder ben, 'k ben *Joseph*, hoort my ſpreken :

Seght; lieve broeders ſeght of mynen vader leeft?

Comt nu ô broeders comt, my eenen kus maer geeft.

Aenſiet my vrylyck aen, wilt myn geſicht bemercken,

Peyst u, en overpeyst Godis wonderbaere wercken,

ICK wven broeder ben, om 't rockken ſoo benydt,

Gefoncken in den put in eenen broeders ſtrydt.

Maer ſeght waerom ghy vreeſt, als tot de doot verwefen?

Het boos en 't quaedt beſteeck ſal noch u welvaert weſen.

Uw' wenscb naer myne doot met al het ongeval

Het voordeel van het huys van *Jacob* weſen ſil.

Comt *Benjamin*, comt hier myn alderlieſte broeder

Met my oock voortgebracht van een de ſelfſte moeder,

Die haer het leven coſt; ô alderſoetſte kindt,

Geeft my een kus, en toont, dat ghy my oock bemint.

O blyd' gewenſten dagh! 't geluck voor altegaeder!

O broeders altemael comt vry my noch wat naeder,

quam fratres quos odiſſe nõ poterat, nihil inquit mali formidate. ſimulacriter accedite fratrem conſolatum, benignum ac benignum.

Lip. Epiſc. e *Festinate & aſcendite ad patrem meum. v. 9.*

f *Cumq; amplexatus recidisset in collum Benjamin fratris sui flevit, illo quoque similiter flente super collum eius. Osculatusque est omnes fratres suos, & ploravit super singulos. v. 13.*

*Comt Ruben, Juda comt, en syt niet ongerust,
 Comt Dan met al de rest, dat my een ieder kust.
 Nu siet ghy met de daedt den uytval van myn droomen,
 Waer voor ghy waert beweest, en meermaels placht te schroomen:
 Als ick door Godts bestier u voer myn voeten sagh,
 Dit was al myne wraeck, dat ick u wroosten magh.*

Judas spreckt :

*Wel wat is dit ò Godt? syt ghy dan onsen broeder?
 O Joseph syt het ghy? Jos. spreckt. 'k Ben Joseph u behoeder,
 Van Godt door Pharao self gestelt tot opperbeer
 Van 't landt tot u geluck, ò broeders vreesst niet meer.
 Dat wraeck' en haet vergae, dien wil ick niet meer weten,
 Daer op niet peysen wil, dat alles zy vergeten.
 't Is nu een blyden dagh; verblydt u om het meest,
 't Is nu een dagh van peys, een blyde broeders feest.*

Jud. *Is dit de straf en wraeck', het quaedt met 't goedt te loonen?*
 Jos. *Dit is een beoeders wraeck', voor haet een liefd' te toonen.*
 Jud. *O wonder grooten lof naer uw' oudt-vaders dought,
 Voor alle mensch daer van een voorbeeldt wesen meught.*

Jos. *Aen Godt alleen zy lof: u wensch ick in myn ermen,
 In al u quaedt en schuldt nu moghen te ontfermen.
 De liefd' myn hert verwint tot mynder traenen vloedt;
 Weent broeders weent nock mè, de liefd' my weenen doet.
 O lanck-geuvensten dagh! den blydisten van myn leven!
 Den Coninck met syn gunst heeft my veel min gegeven,
 Of my al myn geluck van eer en goedt verhest,
 Nochtans myn liefd' tot u verr' alles over trest.
 Godt lof! 't is wel geluckt. Gaet nu myn vader groeten
 Den droeven ouden man, gaet hem syn hert versoeten.
 Gaet, stelt u op den wegh; en soo ghy Jacob siet.
 Seght hem, dat Joseph leeft, en synen dienst hem biedt.
 Voorts Godt heeft my bevaert, en op het hoogst verheven,
 Seght hem dat Pharao, Dees macht my heeft gegeven,
 En dat ick nu maer wensch, ick hem in 't leven sagh,
 En soo met allegaer hier samen wesen magh.*

SEDE-LEERINGHE.

Datmen om veel reden, ende om het exempel van Ioseph alle iniurien oft ongelucky moett vergeven,

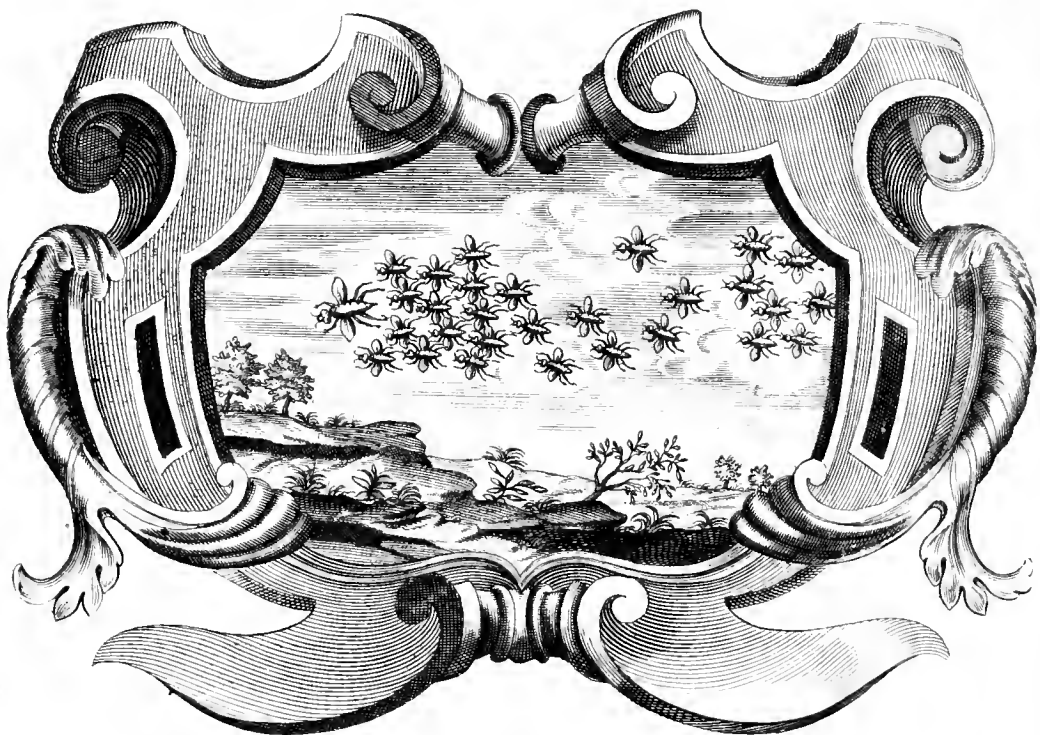
DE Heylige Vaders ende andere geleerde mannen en hebben noyt genoegh connen pryfen ende verheffen die wondere goedertierenheydt ende barmhertigheydt van *Ioseph* tot syne plichtige broeders, hun vergevende alle vervolgingen tot ter doot.

Ioseph, seght den *H. Basilius* Bisshop van *Selrcia*, neemt wraecke over de besitelycke wreedtheydt van syne broeders met alle soorten van beleschtheydt ende dienstigheydt. Soet syn hier oock de woorden van den honinck-vloeyenden *Bernardus*: siet, Seght hy, hoe dat *Ioseph* met eenen soeten honinck van barmhertigheydt ende medelyden was overgoten. De benoude broeders comen tot hem, niet als voor hunnen broeder, hem niet kennende, maer voor hunnen opperheer; sy hebben kennisse van alle haere boosheydt ende verraderye; sy vinden hun selven schuldigh van de verdachte doot; *Ioseph* sietfe aen, ende geensins indachtigh synde soo menighvuldigh ongelucky, haet, ende nydt van hun ontfanghen, vloeyende in soete traenen, ende sonder hun te toonen de minste gramschap, ofte teeckens van wraecke, beloont al hun quaedt met goedt, ende hunne wreedtheydt met eene teere liefde.

Allegaeder woorden van soetigheydt. Ende voorwaer *Ioseph* onder-Coninck van heel *Egypten*, en was niet anders als soetigheydt, ende eenen aldersoetsten honinck voor syne broeders. My dunckt, dat ick hem wel soude moghen vergelycken met den Coninck van *de Brien*, den welcken, gelyck *Seneca* uyt de naturalisten seght, geen anghel en heeft. Met den welcken sich oock eens wilde vergelycken eenen Coninck van *Frankryck*, maer dat hy ingenomen hadde de stad van *Miluenen*. Aen het volck alsdan willende toonen syne goedertierenheydt ende soethertigheydt, beedelede sich met eenen purpuren mantel, geborduert met veel biën ende haeren Coninck in het midden met dese woorden: *Rex microne caret*, Dat is den Coninck der biën is sonder angel, willende hier door te kennen geven, dat oock den Coninck van *Frankryck* goetjonlich ende soet hertigh soude wesen, aen alle de ghene, die hun selven aen hem souden onderworpen.

Dese Coninck der biën als een waerachtigh sinne-beeldt van soetigheydt past oock seer wel op onsen *Ioseph*, die aen syne broeders sich getoont heeft vol van liefde ende soetigheydt, gelyck ick nu sal gaen bemerken, bytellende voor een devies.

Vindicatio-
nem. bellua-
que impieta-
tem humani-
tatis obsequi-
is ulciscitur.
S. Basil. Scul.
Episc. orat. 8.
de Ioseph.

*Fol van honinck,
Is den Coninck.*

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

Godt, die den hemel moest als opper-Heer bestieren,
 Vild' oock met menigh dier, en mensch de aerd' verciereu:
 Syn schepsels hy oock voeyt, en als een vader spijst,
 En dickmaels door 't gediert de menschen onderwijst.
 De voghelen des lochts, die door den hemel swieren,
 Ons leyden tot den Heer; siet hoe de cleyne mieren
 In 't werck ons vooren gaen; dit siemen oock geschien
 In 't cleyu gevlengelt dier, die aldersoetste bien:
 Den Coninck met syn bien, syn soete megesellen
 Wil ick nu maer alleen hier voor de ooghen stellen:
 Siet hier Godis wonder werck, der biën vryen staet;
 Geen mensch het vatten can, wat hier al omme gaet:

In 't honinx verf-conleur haer Coninck wordt geschapen
 Oyt 't soete sap der bloem, dat syne biekens raepen;
 In 't midden van den corf als Coninck wordt gehalt;
 En onder beel't geswerm maer eenen vinden silt.
 Doch dat merck-werdigh is, veel groeter als de ander;
 als Coninck oock bewaert de vrede met malckander;
 En soo een spygh dier een ander stooren wilt,
 Den Coninck het belet, tot alles wordt gestilt.
 Voorts als 't den Coninck lust de velden in te vliegghen.
 Noeh d' een noch d' ander bie haer Coninck sal bedriegghen;
 De biekens syn gereedt; den Coninck vliegghet voor nyt,
 Wanneer het ganssch geswerm de vlygh des Coninckx slyt.
 Doch dit het wonderst is: der biën weerden Coninck
 Gand'sch niet als soedtheydt is, een Prins van enckel honinck,
 En soo men 't oock gelooft, en schier voorseker heeft,
 Den Coninck vol van soet, ende sonder anghel leeft.
 Dit is des Coninx aerdt van Godt hem ingegeven,
 Tot leeringh van den mensch, die oock aldus moet leven:
 Syn vraeck moet liefde syn, en een saghmoedigh hert,
 Soo dat syn boos gemoedt in 't soet verandert werdt.
 Wilt dan gestoorden mensch u oogh naer Joseph keeren,
 End' oock een teer gemoedt van onsen Joseph leeren:
 Hy valt syn broeders aen, en als hun broeder kust,
 Hy tweent, vergeest het al, hier in is al syn lust.
 Hy cond hun om hun quaedt met groote straf doen sterven,
 Doch neen, by liever wenst, dat sy syn gunst verwerven;
 Met recht oock Coninck is, ende sonder anghel leeft,
 Den Coninck maer alleen aen syne broeders geeft.

Thom Cantiprat. lib. de Rep. Apoll. Rex apu mel-
 lei coloris ex electo flore fa-
 ctus. l. 2. c. 1.
 Rex formè
 egregior &
 duplo ceteris
 major. l. 3.

Migraturo
 agmine nulli
 ex domibus
 exire audent,
 nisi Rex primo
 fuerit egressus
 c. 14. Rex a-
 pum nullum
 habet aculeum
 majestate tu-
 tum armatur.
 Cantip. c. 2.
 ex Sen. lib. 1.
 de ira. c. 19.

Hec Regis
 benignitas &
 sollicitudo
 maxima est
 circa apes, &
 circa Regem
 apumobediens-
 tiam c. 21.

LAet ons nu eerst gaen sien hoe dat de leeringe van dit sinne-
 beeldt aengaende de saghmoedigheydt ende liefde tot de vyand-
 den in veele menschen plaetse gehad heeft alleen volgens de
 reden ende naer het aenwyfen vande natuere.

De reden itelt ons dit eerst voor in dese twee grond-regels van de
 nature:

Voor eerst: het ghene ghy niet en wilt dat u geschiedt, en doet
 oock niet aen een ander. *Quid tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Ten tweeten: het ghene ghy wenst, dat u de andere menschen
 doen, doet het hun van gelycken. *Quotcumque vultis ut faciant vobis
 homines & vos sicne illis.*

Dit leert ons de reden, ende het is volgens de nature ingedruckt
 in het hert van alle volckeren.

De *Heydensche* Philosophen hebben dit wel gevat, oordeelende boven diën, dat het seer eerlyck ende loffelyck was, alle jnirien oft ongelucky aen een ander te vergeven. Sommige souden nu wel meenen, dat het waere teghen hunne eere, als sy geene wraccke en souden nemen over hunne vyanden; maer die wraccke is meer eyghen aen de beesten als aen de redelycke menschen, gelyck seyde den Philosoph *Pittacus Mitileneus*, soo *Stobaeus* verhaelt *Serm.* 17. desen *Pittacus* beschimpt ende gelattert synde van een ander, daer hy de macht hadde om syn selven daer over te wreken, heeft nochtans synen vyandt vry laeten gaen seggende: *Venia ultione melior, illa autem mihi est ingenii, hac autem ferini.* Dat is: De vergiffenisse is beter als de wraccke de welcke van eenen onredelycken ende beestelycken aerdt is, maer de vergiffenisse is een teecken van een soet ende verstantigh gemoedt.

Men verhaelt oock van *Socrates*, den welcken eens van een ander met groot geweld geslaegen synde, sonder sich te stooren, terstont seyde: desen heeft op myn voorhoofd mynen naem geschreven, hy heeft gedaen gelyck eenen grooten constenaer ende meester, die synen naem stelt op een schoon gemaeckt werck, ende schilder op een tafereel. Aldus quam hy sich te wreken tot synen grooten lof.

Sophocles verciert van *Ulysses*, als hy op iemandt vergramt was, dat hem de Godinne *Minerva* vraeghde, of hy in het ongeluck van synen vyant eenighe genoechte soude hebben? waer op hy andtwoorde, dat het hem eene droeve saecke soude wesen; de Godinne dit hoorende seyde hem ist dit ghy alles soo cloeckelyck verdraeght, ghy sult de Goden aengenaem wesen, ende een geluckigh leven hebben: *Eris superis gratus, vitamque feliciter exiges.*

Wat eenen grooten lof ende eere en heeft *Phocion* oock niet verdient diën cloecken veldt-oversten van die van *Athenen*, ende samen hunnen meester! naerdat hy van syne Republicke, die hy veel goedts hadde gedaen, evenwel ter doot veroordeelt was, ende van iemandt alsdan gevraeght wierdt, of hy voor syn sterven synen sone wilde spreken, te vreden synde; seyde hem: Lieven sone ick belaste ende bidde u, dat ghy noyt daer over eenighe wraccke en wilt nemen van die van Athenen: *Ego fili praecipio tibi, atque etiam obsecro, ne ob ejus memoriam Atheniensibus male velis.* Hoe conde hy treffelycker ende eerlycker spreken? waer in een ieder ten uytteriten verwondert stont.

Den Roomschen orateur *Cicero* prees den Keyser *Julius Caesar*, om dat hy de victore gevochten hebbende over synen vyandt *Pompeus*, evenwel syn glory-beeldt, te vooren opgerecht, liet slaen sonder af te breken, te vreden synde met syn eyghen beeldt daer neffens te doen stellen. Soo sprack *Cicero* den Keyser aen: O glorieusen verwinner,

winner, als ghy het beeldt van *Pompeius* niet en hebt ter aerden geworpen, dan hebt ghy uwe gloriose beelden vaster gestelt: *O Caesar, cum statuas Pompei collocasti, tuas stabilivisti.*

Den Keyser *Augustus* was oock vermaert geworden om syne ongehoorde saghmoedigheydt ende goedtjonkigheydt. Als wanner, seght *Seneca*, dat den Keyser verhaen hadde, dat *Cinna* op syn leven uyt was, seyde tot hem: *Cinna* ick geve u wederom u leven, eerit aen mynen vyandt, nu aen mynen verraeder: dat nu voortaan onse vriendtschap eerst beginne; laet ons alle beyde nu sien, of ick u met meerdere bermhertigheydt het leven hebbe gegeven, of dat ghy my het selve meer schuldigh syt. Voorts den Keyser metter daedt wilende betoonen, dat hy *Cinna* voor synen vriendt wilde hebben, heeft hy hem het volgende jaer Roomschen Borgh-meester gemaeckt, ende *Cinna* heeft oock aen den Keyser tot het leste syns levens getrouw gebleven, ende stervende heeft den Keyser van alle syne goederen erfgenaem gemaeckt; door het welck *Augustus* soo vermaert ende van een ieder soo bemindt is geworden, datter heel den tydt van syn Ryck niemant getracht en heeft, hem het leven te nemen.

Dit is genoegh van de saghmoedigheydt ende bermhertigheydt van de oude *Philosophen*, ende *Heydensche Princen* tot hunne vyanden, ende dit door eene naturelycke reden, ofte om daer door eenen treffelycken naem ende eeuwighe glorie by de menschen te cryghen.

Hoort nu, hoe dat de rechtveerdige menschen in alle lusteringhen ende ongelucky voor de geboorte Christi tot hunne vyanden sich gedraeghen hebben.

Den *H. Cyprianus* sprekter aldus van: Wy vinden, dat de *Patriarchen*, *Propheten*, ende alle de rechtveerdige, de welke de figure van Christus geweest hebben, onder alle loffelycke deughden noyt meer forghvuldigh en syn geweest, als te bewaeren eene vaste saghmoedigheydt ende verduldigheydt in alle lusteringhen ende vervolgingen, die uytter herten aen hunne vyanden om Godt vergevende.

Den onnooselen *b Abel*, die het beginsel gegeven heeft van de martelic, ende van het lyden van een rechtveerdigh mensch; en stelde sich niet teghen synen broeder *Cain*, als hy, hem het leven wilde nemen, hy en worstelde niet, maer hy wierdt in syne saghmoedigheydt gedoodt.

Aldus is het daernaer bycans geschiedt met onsen onnooselen *Joseph*. Den *H. Ambrosius* verwondert sich ten uytteriten over die groote soethertigheydt ende verduldigheydt van *Joseph*, te meer, om dat hy dat gedaen heeft voor de geboorte Christi: Hoort syne woorden: *Joseph*, seght hy, is met reden te verwonderen, om dat hy dat alles gedaen heeft geen het minste exempel hebbende van

*a Invenimus
Patriarchas &
Prophetas &
iustos omnes,
qui sperant
Christi portu-
bitus ubi et mi-
gis custodisse
in laude vir-
tutum suarum
quoniam quod
patientiam
forti & stabili
laqueitate te-
nerunt. S.
Cypri. Lide do-
no patientia.
b Abel ori-
ginum marty-
ris, & passio-
nem iusti ho-
minis in itans
primas ad ver-
sus fratrem
fratrem
ne relatuus
sed lumbis &
mus patient-
ter occidit.
c Jure ad-
mirandus Jo-
seph, qui be-
sunt ante E-
vangeliu, ut
laxus pareret,
appetitius ig-
nosceret, non
dinus non re-
ficeret inveni-
ans, sed grati-
am pro con-
mella inven-
ret. S. Amb.
b. d. Joseph.
cap. 1.*

Christus, wiens Evangelie noch niet vereondicht en was; van syne broeders soo wisedel ick onthelt fynde, heeftse daernaer gespaert, het quaedt niet quaedt niet geloont; maer alle goetjonighydet ende liefde voor alle hunne boosheydt vriendelyck beweyen.

't is waer den Coninck *David* heeft oock voor *Christi* comste syne vyanden vergiven, te weten *Semei* van het geslachte van *Saul*, den welken naer *David* vluchtende van het ghezicht van synen wederspannighen sone *Achis*, met steenen hadde derven worpen seggende: *a* Gaet uyt, gaet uyt bloedtgierighen mensch, den Heere heet u betaelt voor al het bloedt van *Sauls* huys, om dat ghy syn Ryck hebt ingenomen. *Semei* verdiende op den staende voet gestraet te worden.

Ghisi eenen van des Coninx hovelinghen seyde tot *David*: *b* Waerom vermaedydt desen dooden hondt den Coninck? Laet my gaen, ende ick sal hem het hooft af slaen. Geentius seyde *David*: want dese steeninge ende lasteringe comt van Godt, die aen *Semei* alles heeft bevolen.

Voorwaer eene groote sghmoedighydt! van de welke den *c* *II. Ambrosius* aldus spreect: Als *Semei* den Coninck soo vermaedyde ende lasterde, *David* sweegh stil, niet een woordt sprekende van eenige wraecke te willen nemen, alles laetende aen den goddelycken wil, ende daer voor verwachtende syne barmhertigheyt.

Ick en hebbe hier niet willen spreken van *Dauids* verduldighydt ende sghmoedighydt tot *Saul*, die oock groot ende wonderlyck is geweest; maer evenwel de liefde ende goetdertighydt van *Joseph* tot syne plichtige broeders is meer te verwonderen, van de welke hy soo veele moeyelyckheydt, lasteringe, ende eene soo langhduerige slavernye totter doot toe hadde geleden; over dese nochtans, daer het in syne macht was, en heeft hy de minste wraecke niet aengenomen, maer oock met alle liefde hun omhellenae, alles uytter herten vergeven, hun oock veel deughts ende goetjonighyhet bewysende. het welck hy, gelyck ick terstont seyde, gedaen heeft voor het *H. Evangelie*; ende wy daer en tusschen seght den *d* *H. Vader*, en connen de liefde tot onse vyanden, noch niet aennemien ende bewaeren naer de comste van Christus.

Laet ons nu voorts blyven in het nieuw testament, dat is in de wet van de liefde; als den sone Godts de liefde seir mensch wordende op de werelt gecomen is; ende laet ons breeder gaen voorstellen den lof ende de nobelsaekelyckheyt van de liefde tot onse vyanden naer het exempel van *Christi* ende andere heylighe menschen, om welke liefde wy daernaer eenen grooten loon van Godt hebben te verwachten.

Eerst nochtans sal ick daer van aenstellen een schoon sinne-beeldt, het welke staet by *Pierius, Valerianus* in synen 51 boeck.

De oude Philosophen, seght hy, ons willende verbeelden de vriendschap ende versoeninge tusschen eenen gestoorden ende saghmoedighen mensch, schilderden de selve neffens eenen *Eycken boom* ende *Olyf-boom*, welckers tacken tusschen malckanderen soo gewassen, ende gelyck gevlochten waeren, dat de vrucht van den olyf-boom, de vrucht van den eycken-boom scheen te wesen, ende de bladeren van den eycken-boom de bladeren van den olyf-boom.

omnes didicimus, & servare non possumus. S. Amb. ibidem.

Is het saecken dat eenen stueren ende wreeden mensch gelyck is aen eene harde eycke, wilt den selven met eene teere liefde maer voorcomen, ende soo gelyck eenen olyf-boom omhelsen, hy sal aldus beweeght worden, ende u oock eene weder-liefde beginnen te betoonen.

Condemn dit beter uytleggen als in den soethertighen *Joseph*, syne grammoedige ende wreede broeders omhelsende, die hem soo dickwils getracht hadden ter doot te brenghen? Een dichtien sal ons dit voortellen, met dit boven-schrift:

*Eerst teghen een,
Nu heel gemeen.*

Sommige vechten teghen malckanderen.

*Elck met een ander vecht, het gaeter heel voor goedt,
Tot d' een oft ander valt tot storren van syn bloedt.
Doch 't is een ander strydt van broeders met malckander,
Een teer en soet gevecht, den eenen met den ander:
't is Josephs liefde strydt, en broeders onder een;
Den haet is nu ve gaen, de liefde is nu gemeen.
Siet hier den Eycken boom met al syn harde tacken,
Ick segg' den haet en nydt met al syn ongemacken,
Nu door 't Olyfve-groen gezwonghen samen bloeydt,
En dat eerst was verhardt in liefde nu samen groeyt.*

SOo waer het te wenschen, dat alle de verschillende menschen met malckanderen in vrede ende versoeninge quaemen, tot het welck den *II. Chrysofomus* een ieder aldus verweckt: Laet ons dese soethertigheyt naervolgen, de vyanden te gemoet comende, ende niet verwytende aen die ons iet misdaden hebben, alles verdraegende met verduldigheyt ende saghmoedigheyt, gelyck diën wonderen *Joseph* gedaen heeft, het welck wy nu moeten te meer doen, als den vrede maeckenden sone Godts gecomen is op der aerden, om de menschen te versoenen met synen hemelichen vader, op dat sy oock met

a Hac imitemur, & uti scelerur eos, qui nos offe-vere, non imputantes ut, qui in nos amiserunt, & omnia testis magna benevolentia, sine ulla al...

doen, dat sy wel doen aen die hun haeren, het welck *Christus* gedaen heeft in syn selven als het hoof van alle *Christenen*, soo heeit hy gewent, dat alle *Christenen* syne litmaeten oock souden doen. Het is het segghen van den *II. Chrysofforus*.

Den eersten, den welken den goedertieren ende saghmoedighen Salighmaecker heeft naergevolght, is geweest den *II. Stephanus*, den eersten Martelaer, die, om het geloof van *Jesús Christus* voor te staen, syn bloedt oock gestort heeft; het welck den *b. F. Augustinus* seer wel voorstelt: Siet *Stephanus*, seght hy wordt gesteenicht, siet het lidmaet van *Christus*, siet den campvechter van den Salighmaecker; aensiet oock samen den ghenen, die gehanghen heeft aen den boom des Cruys: desen wierdt gecruyst, desen wierdt gesteenicht, *Christus* heeft geseyd: Vader vergeeft het hun, want sy en weten niet, wat sy doen; laet ons hooren, wat *Stephanus* geseyd heeft. Desen Martelaer staende heeft voor syn selven aldus gebeden: Heere *Jesu* ontfanght mynen geest, daernaer oock seggende met gebooghde kniën: Heere *Jesu* en wildt hndit tot sonde niet rekenen. Dit gebedt is sonder twyfel aen *Christus* ten uyttersten aengenaem geweest, want gebeden hebbende voor syne vyanden heeft hy verdient *Christum* in den hemel te sien staende aen de rechte handt syns Vaders, daer heeft hy hem gesien, alwaer hy hem in alle godtsdienstighydt gesocht heeft.

Den *E. P. Pinna* van onse Societeyt uytleggende het boeck *Ecclesiasticus* spreckt aldus tot onsen propoost: wat ist, seght hy, dat den *II. Stephanus* soo scherpsinnde gemaect heeft, dat hy noch wesende op der aerden, Godt den Vader gesien heeft, ende synen Sonc *Christus* staende aen syne rechte handt? wat is het dat den hemel geopent heeft, dat hem heeft voorgestelt, ende uytgeleydt de *H. mysterien*, ende die claerlyck aen hem verclaert? ende antwoordt ten lesten, seggende, dat het is geweest de vergetentheydt van alle de ontfanghen injurien, ende vergiffenisse van de selve. Dit is geschiedt in het beginsel van de *H. Kercke*. Laet ons wat voorder gaen.

Om daer te laeten den grooten lof ende loon, den welken eenen Italiaenschen edelman *Joannes Gualbertus*, die synen vyandt om *Christus* wille vergeven hebbende, van hem hanghende aen het cruys daer voor bedanckt wierdt, ende met andere jonken beloont, gelyck het staet by *Surius* op den 12. Julij.

Hooft eene andere weerde geschiedenisse, die ons verhaelt den *E. P. Segneri* van onse Societeyt, Predicant van den Paus over eenige jahren te Roomen gestorven.

Eenen sekeren soldaet, seght hy, hadde op eene publicke straete van eenen anderen ontfanghen een groot affront, het welck hem noch

quia nesciunt,
quid faciunt
S. Bern. serm.
7. de Passione
e. Quis ergo
lucifus non
desiat ignos-
cere, quando
pro persecuto-
ribus Domi-
nus oravit. S.
Amb. lib. 2.
de fide.

a

Hec est *Christi*
stimatorum bo-
nitas, ut ma-
lum pro malo
non reddunt,
cum omnibus
pacem habeat,
nec se vindi-
cent, promi-
ssis orant,
beneficiis pro-
sequantur, qui
eos oderunt.

Quod *Christus*
fecit in capite
suo, voluit esse
in membris suis.
S. Chryl.
in Psal. 113.
b. Ecce *Stephanus*
lapidatus, ecce me-
brum *Christi*,
ecce athleta
Christi; affue-
illum qui pe-
pendit in lig-
no; ut ipse ge-
batur ipse, hic
lapidabatur,
ille dixit: Pa-
ter ignosce il-
lis, quia &c.
ipse quod di-
xit, amatumus:

B. *Stephanus*
stans oravit
pro se, Dne
Jesu accipe spi-
ritum meum,
deus

*deinde genu-
flexo ait: Do-
mi ne ne statu-
as illis: et pe-
ccatum. S. Aug.
in serm. 8. de
Saulis.*

meer pyne dede, om dat hy het niet wreken en conde, om het volck, datter tusschen quam, ende het selve belettde, soo dat hy vol van spyt ende gevoelen moest vertrecken; daer en tusschen in syn selven voeyende de begeerte, van op synen tydt daer over wraecke te nemen, daer by sweerende, dat hy noch synen baerdt noch syn hayr, noch de naghelen synder handen en soude laeten corten, tot dat hy syne wraeckgierigheydt soude hebben uytgewerckt. Drye maenden was hy gebleven in dat quaedt opset, middeler tydt geworden synde als eene wilde beeste; verstondt ten lesten, dat synen vyandt was in syne stadt drye daghen reysens van daer, als wanneer den soldaet met blyfchap te peerdt spronck, wel gewapent synde, oock sweerende dat hy van syn peerdt niet afcomen en soude, ten zy hy synen vyandt soude hebben gevonden, om sich te wreken. Nu in de stadt gecomen synde, in plaetse van wat te rusten vol van gramfchap doorreedt de stadt ende merckt, om synen vyandt ergens te vinden. Maer siet hier een wonder werck van de *Voorzienigheydt* Godts: Het was het geluck voor desen grammoedighen menich, datter eenen Religieus van onse Societeit naer gewoonte op de merckt voor het volck wat begon te prediken, den soldaet quam het vermaen hooren, meer uyt curieusheydt, als uyt eenigh ander godtvruchtigh cynde. Maer de goddelycke goedtheydt die hem daer hadde gebrocht, hadde den Religieus bestiert, dat hy preken soude van de noodtsaeckelyckheydt, van alles aen syne vyanden te vergeven, oock de alder-grootste injurien ende affronten, samen oock sprekende van de groote verdiensten daer van, het welck den soldaet wel beviel; den welken sich liet voorstaen, dat hy besonderlyck daervan sprack om synent wille, op dat hem dit prediken dienen mocht tot versoeninge met synen vyandt, ende tot beteringe syns levens; waer door hy sich heel beweeght voelende, terstondt waernam de gratie Godts; want de predicatie nu geeyndicht synde, gonck sich terstondt worpen aen de voeten van den Religieus, hem biddende syne biechte te willen hooren, hem voorts belovende, alle injurie aen synen vyandt nu te vergeven, waer toe hy de gratie met menige traenen van Godt versochte, daer mede noch niet te vreden synde, wilde hy noch geerne aen synen vyandt eenigen dienst doen, ende verstaende, dat hy om eenige schulden in de gevangenisse sat, vercocht hy terstondt syn peerdt ende wapenen, met al het welck geldt naer het exempel van *Jesus*, die alle onse schulden uyt liefde hadde aengenomen, de schulden van synen vyandt betaelde, hem aldus in volle vryheydt stellende, ende dat met sulck een vreught syns herten, dat hy die quaelyck verdraeghen en conde, voortaan willende met synen vyandt in peys ende vriendtschap leven, aen den welken hy te vooren de doodt

doodt soo dikkwils hadde gewent, het welk sonder twyfel aen Godt seer aengenaeem is geweest, ende moest van een ieder naergevolgt worden.

Ende voorwaer dese versoeninge en heeft niet alleen plaetse gehad in menschen van minderen staet, maer in Christene Princeen, Coningen ende Keyfers.

Den *a H. Chrysofomus* verhaelt; dat den Keyfer *Constantinus* nu Christen geworden synde, als syn beeldt ofte statue van eenige moedwillige schandelyck met steenen geschonden was, niet teghentiaende dat hem sommige hovelinghen optoockten, om daer over van de plichtige wraecke te nemen, al laechende hun seyde, dat hy nergens in syn aensicht, noch in syn hooft eenige wonde en gevoelde, alies om Christus wille geern vergevende; om het welk hy altydt van een ieder besonderlyck geprezen is geweest, meer als om alie syne andere victorien, om het welk gy oock, gelyck *Chrysofomus* seyde, meerderen lof ende seghen by Godt soude behaelen.

Den selven *b H. Vader* maect oock op de selve plaetse mentie van den Godtvruchtighen Keyfer *Theodosius*, wiens beeldt oock eenige boosaerdighe menschen seer onteert hadden; om het welk de stad van *Antiochien* van de dienaers des Keyfers ten uyttersten wierdt gequelt; Den Bisschop der stad groot medelyden hebbende trock naer den gestoorden Keyfer, biddende om vergiffenisse voor de plichtige, de welck den Keyfer om Christus wille ten lesten toestemde, aldus hem andtwoordende: Wat wonder ist, dat wy aen die ons gelaert ende onteert hebben, menschen aen menschen alles vergeven, als den Heere van alles van den hemel nederdaelende op der aerden uyt liefde ten lesten gecruyt is voor de ghene, aen de welke hy soo groote weldaeden hadde gedaen, ende synen hemelschen vader gebeden voor die, de welke hem cruyften, seggende: Vader vergeeft het hun want sy en weten niet, wat sy doen. Wat is dan wonder, dat wy aen onse mede-dienaers alle injurien vergeven?

Dogh gelyck het seer redelyck is, dat wy om deliefde van Christus alie onse vyanden vergeven, soo is't oock aen Godt ten uyttersten aengenaeem.

Aldus seght den *c H. Chrysofomus* met dese woorden: Niet en behaeghter meer aen Godt als syne vyanden te beminnen, ende wel te doen aen die ons lasteren. Soo datmen met de waerheydt magh segghen, dat de liefde der vyanden een seker teeken is van onse saligheydt.

d Christus self seght het claer by den *H. Mattheu*: hebt lief, uwe vyanden, doet hun wel, die u haeten, ende bidt voor die u vervolgen, ende ten onrechte quellen, Op dat ghy mocht kinderen syn

a Quod si apud Dominum tantu potitus est gloria propter illud verbum, quantum apud heuignum Deum corone assequetur. S. Chryl. hom. 20. ad popul. b Quid admirabile & quid magnum est, si his, qui nos contumelias asserunt iram remittimus hominibus, et mundi Dominus in terras descendens, & ab affectu beneficii crucifixus pro crucifixoribus suis Patre exoravit di. em: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. S. Chry. ibidem. c Nihil ex Deum reddat proprium, si est. ianiam diligere, & calumiantibus benevolere. S. Chryl. hom. 5. ad Pop. d Diligite inimicos vestros, beneficeite his, qui oderunt vos. & orate pro persecuentibus & calumiantibus vos, ut sicutis filii patris

*vestri, qui in
calis est. Matt.
5. 7. 44.*

uwes vaders, die in de hemelen is.

Wyt welcke woorden clærlyck blyckt, datmen om vrienden ende om kinderen Godts te wesen, ende om syne saligheydt te verferken, het selve mercken can uyt de liefde, diemen heeft tot syne vyanden. Den ^a *H. Augustinus* seght het in het cort: Iemandt, seght hy, wordt door de liefde der vyanden eenen vriendt Godts, jae synen sone.

^a
*Per amorem
inimicorum
efficitur ami-
cus, sed non
solum amicus,
sed filius.*

In teghen deel moetmen oock seggen, dat den ghenen, die aen syne vyanden niet en wilt vergeven, oock eenen vyandt Godts is, die hem syne sonden niet en sal vergeven, ten zy hy hem met de selve verfoent. Aldus spreckt ^b *Christus* by den *H. Mattheus*: Ist dat gy de menschen niet en vergeeft, soo en sal uwen hemelschen vader uwe sonden oock niet vergeven.

^b
*Si non dimiserit
vobis peccata
vestra. Matt. c. 6.
7. 14.*

Hoort hier op het ghene verhaeit diën vermaerden schryver *Henricus Magnus*. Daer was, seght hy, eenen mensch, den welken synde in perykel van sterven sich niet en wilde versoenen met synen vyandt; als hy nu in syne vyandschap gestorven was, ende naer de Kercke gedraeghen wierdt, om begraven te worden, ende datmen nu begon de gebeden te singhen van de dooden voor een Crucifix, dat op den autaar stondt, ende nu gecomen was tot dese woorden: *Parce mihi Domine*. Spaert my ó Heere, strax saghen den gecruyften salighmaecker syne genaeghelde handen van het Cruys los maecten, daer mede syne ooren stoppende, ende men hoorde terstondt dese woorden: *Non pepercit, non parcam*. Hy en heeft niet gespaert, ick en sal hem niet spaeren, als of hy seyde: Hy en heeft syne vyanden niet willen vergeven, ick en sal hem oock niet vergeven: *Non parcam*

Welcke woorden gehoort wierden van alle de omstaenders met eenen aldermeesten schrick; om het welck men goedt vondt, het lichaem niet in de kercke maer ergens op het veldt in de aerde te steken, sekerlyck oordeelende, dat de siele verdoemt was ende begraven in de hel.

Eylaes! het is ten uyttersten te beclaeghen, datter soo veel door het bedrogh van den duyvel verloren gaen, om dat sy hun met hunne vyanden niet en willen versoenen, daer sy nochtans sekerlyck wel weten, dat sy oock noyt van Godt en sullen vergeven worden. Ick bekenne, dat den helichen vyandt in de verdoemenisse van veele een groot deel heeft, ende dat door het geduerigh opstoken, onmogelyck sichynt te wesen, sich van diën haet, ende vyandschap af te trekken.

Wat dan gedaen? eenen alderbesten middel is als dan syne ooghen te slaen op den gecruyften *Jesus*, den welken synde in het uyttersten syns levens synen hemelschen vader soo hertelyck badt voor alle

alle fyne vyanden, hun oock uytter herten vergevende, van den welken wy oock sullen moghen verhopen fyne soete ende onneyndelycke genaede, besonderlyck door de voorspraecke van de alderheylighste Maghet *Maria* fyne bermhertighe moeder, de welcke oockfeer dick wils getoont heeft, te wesen eene goede moeder van peys ende versoeninge.

Geene beeterere bevestinghe daer van en can ick by brenghen als het ghene verhaelt eenen sekeren *Rigord* historie-schryver van *Pilippus Augustus* Coninck van *Franckryck* in het jaer ons Heeren 1183.

Volgens syn verhael den Coninck van *Aragon*, ende den graeve *Remondus* van *S. Gilis* waeren teghen malckanderen in eene aldergrootste vyandtschap, dat noch den eenen, noch den anderen en wilde hooren spreken van eenige versoeninge; als wanneer de Coninginne des hemels de *H. Maghet Maria*, om peys te maecken, haer vertoonde aen eenen armen slechten man, maer deughdelyck van leven genaemt *Durandus* Geboren van de stadt *Pyys*, aenden welken sy belattede, dese twee Princeen in vrede te vereenighen, gelyck een ieder wente. Het teecken van synen last was een cleyn tafereel, daer in het midden geschildert stondt het beeldt van *Maria* met haer *H. kindt Jesus* tuschen haere ermen met dit schrift rondtsom: *Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi Dona nobis pacem*. Dat is: Lam Godts, die afneemt de sonden des wereldts, geeft ons den peys. Dit mirakel allom verspreyt synde, wierdt onderlocht van den Bisschop van de stadt *Pyys* met al datter geschiedt was aen desen armen mensch, den welken hy bevondt een goet ende eenvoudigh man te wesen. Volgens het segghen van den selven *Durandus* dese Prelaet maeckte soo veel, dat diet twee verschillende Princeen, die by geluck elck in besonder gecomen waeren, om het miraculus beeldt van onse Lieve Vrouwe van *Pyys* te besoecken, diën man eens souden willen spreken, het welck sy lichtelyck toestonden: ende fiet, soo haest als sy hem elck in besonder gehoort hadden, hun herten wierden beweeght, ende soo saghmoedigh als lammeren, de welcke te vooren alstyggers ende leeuwen teghen malckanderen waeren geweest.

Daer en was geen ander mirakel van noode, om te bevestighen den last, die desen man van den hemel hadde ontfanghen, als dese haefstige veranderinge van vyandtschap in vriendtschap; als wanneer oock alle de ingespannen van weder zyde naer het exempel van dese Princeen, hunne opperhoofden oock in versoeninge quaemen. Om het welck terstondt van alle canten vertoont wierdt eene algemeene vreucht ende de versoende met hunne aenhangers tot eene eeuwige gedachtenisse van dese versoeninge droeghen daernaer heel witte banden of te linten, op de welcke gedruckt stondt het beeldt van *Maria*, gelyck aen het ghene dat van haer gegeven was aen diën Godtvruchtighen

tighen man *Durandus*.

Is het siecken dat de *H. Maghet Maria* van self soo forghvuldigh is, om de vyanden in vriendtschap te brengen, wat en sal sy dan niet doen, als men haeren bystandt daer toe sal verfoecken; want sy anders niet en wentt, als haere kinderen, dienaers ende di naeroffen vereenight te sien in het herte van haeren sone *Jesus*, wiens behaeghen oock is, dat men naer syn exempel ende om synen't wille syne vyanden uyter herte soude willen vergeven.

Ick sluyte met de woorden van den *H. Chrystostomus*, den welken ons die beweegelyck voortstelt.

Het is redelyck, seght hy, als ons iemandt eene injurie ofte affront aendoet, ofte met lasteringe overvalt, dat wy het selve verduldelyck verdraeghen naer het exempel van den saghmoedighen Salighmaecker, die soo schandelyck onteert, geslaghen, ende daermaer soo wreedelyck genagelt is aen het cruys, ende die nochtans de rasernye der Joden soo verduldighlyck heeft onderstaen, ende van hun, gelyck hy conde, geene de minste wraecke en heeft willen nemen, ende noch soo goedthertigh is geweest, dat hy niet alleen met verduldigheydt ende saghmoedigheydt en heeft verdraeghen, ende niet gestraft, die hem cruyften ende lasterden, maer oock synen hemelschen Vader voor hun heeft gebeden, dat hy syne schichten ende pylen van wraecke teghen hun niet en soude willen gebruycken.

Het waere te wenschen, dat alle de Christenen hunne wraeckgierige gepeysen trachteden af te leggen, ende hunne ooghen altydt sloeghen op *Jesus* diën goedertieren Salighmaecker, sich oock voorstellende diën onnooselen ende saghmoedighen *Joseph*, die mer soo veel lasteringhen ende vervolgingen van syne onbermhertige broeders aen de selve nochtans oock voor de comste Christi alles heeft vergeven, ende daer hy nu oock in staet ende macht was, om de selve naer verdiensten te connen straffen, hun evenwel syne goetjontigheydt ende bermhertigheydt heeft getoont, niet ongelyck aen eenen palmboom, den welken hoog opwassende, nochtans syne soete vruchten ofte dadels omleegh laet ahanghen tot dienst ende voldoeninge van de menschen. Een waerachtigh sinne-beeldt van onsen goetjontighen *Joseph*, van den welken ick oock magh seggen:

*Al is hy hoogh verheven,
Niet min jae meer sul geven.*

Wy hebben tot nu toe betoont, dat alles, het welke *Joseph* overcomen is, geschiedt is door eene besondere bestieringe van de soete ende sterke *Voorzienigheydt* Godts, de welke *Joseph* door soo veel wondere ende moeyelycke wegghen, door suer en soet ten leiten gestelt

ftelt heeft in eere ende glorie tot groote verwonderinge ende vreught van synen ouden vader *Jacob*, ende tot blyfchap ende onverwacht geluck van alle fyne broeders, van de welcke hy volgens fyne droomen eens aenbeden ende geëert moette worden, gelyck het gefchiedt is.

Met reden fal ick hier, om te cyndighen byvoeghen den triomph van de Goddelycke *Voorfienigheydt* in de historie van *Jofeph*.

TRIOMPH

Van de Goddelycke Voorfienigheydt aengaende Iofeph ende fyne broeders.

Er ick van defen triomph iet voorftelle, fal ick voor het left heel de historie van *Jofeph* in een cort begryp vervatten.

De nydige ende boofte broeders van *Jofeph* op Godt niet peysende hadden onder hun vast gefelt, hem liever het leven te nemen, als diën droomer daernaer te moeten aenbidden, maer diën *Voorfienighen* Godt heeft altydt de overhandt gehad. Als fy de doot van *Jofeph* gefworen hadden de *Voorfienigheydt* Godts veranderde de wreede doot in eene foeter doot; als wanneer fy hem in eenen put door hongers-noodt wilden doen fterven, hy wierdt oock door de Goddelycke *Voorfienigheydt* daer uyt getrocken, ende verkocht als een flaeve aen de voor-by-gaende *Jfmaelitische* cooplieden, die naer *Egypten* reyfden, aldaer hem wederom voorts vercoopende aen *Putiphar* eenen Prince van den Coninck *Pharao*; daer fcheen hy wat tydts eenighfins wel te wesen; maer fiet daer wederom eene groote fwacrigheydt: de vrouwe van synen heer ende meetter *Putiphar* doet hem den oorlogh aen, ende befchuldicht hem valfchelyck van overfpeel by haeren man, den welcken haer te licht geloovende, hem doet worpen in den kercker.

Wie foudede gedacht hebben roept hier den wyfen *Philo*, dat *Jofeph* op eenen dagh foudede geworden hebben van eene flaeve eenen grooten heer, van eenen gevangen armen opper-Prins voor alle de andere, van eenen onder-meeter van den kercker eenen onder-Coninck van *Egypten*, ende te woonen in een Conincklyck paleys inde plaetfe van den kercker? eene aldergrootfte fchande verandert te sien in eene alderhooghfte eere? defe dinghenfyn gefchiedt, ende fouden noch raer gefchieden, alfer in iemandts fiële wesen foudede een voncken van eene waere deught, ende voorwaer de deught moeter wesen.

*Qui ex se-
cussis unius
unam diem e-
ferre Domi-
num, et om-
Principem e-
minum, et in-
veris in uno
Proregem f-
ri, et Regem
inhabitans pro
carere extre-
mum in ju-
a 172*

Hier

man l'onorem
conmutatam.
Fachs sunt hae
omnia & fient
sepius, modo
salsabat rige-
atq; in anima
scintilla pro-
litatis, quam
recessit esse.
Philo Jud.

Hier sietmen clærlyck, hoe dat de *Voorsienigheydt* Godts in desen handel ofte historie van *Joseph* altydt tusschen gespeelt heeft in alle syne ellenden ende perykelen, hem op synen tydt altydt te hulp comende.

Men siet samen den triomph van Godts *Voorsienigheydt* over alle de boose listen ende vervolginghen van syne broeders, de welke als een vier al hunnen grooten haet ende nydt met hun boos besteeck vernielt ende in aschen geleydt heeft.

Desè Goddelycke *Voorsienigheydt* dunckt my met recht vergeleken te moghen worden met het vier, het welck niet alleen alles en verbrant ende verflindt, maer oock volgens synen aert ende nature altydt recht om hoogh treckt, niet connende onder gehouden worden, eerst alles doorbrekende ende vernielende, tot datmen het naer den hemel als synen center ofte rust plaets siet opperwaers climmen; in deser voeghen de *Voorsienigheydt* Godts en can door niet datter is oyt belet worden in het uytwercken van het ghene, dat sy vast gestelt heeft, eens te volbrenghen.

Hier op sal eenighsins passen eenen triomph staeck van een brandende vier, den welcken ick aen de triompherende *Voorsienigheydt* Godts hier op wille rechten met het volghende rymdicht.

MEn siet naer menigh strydt, en naer een bloedigh vechten
Aen die het veldt behoudt veel zege-teeckens rechten,
Met waepenen verciert, yt 's vyandts handt behaelt.
Dus naer een cloeck gevecht men viert en zegepraelt.
Den vyandt placht hier op te stoffen en te roemen,
Den winnaer magh die nu syn glory-teeckens noemen;
't Trompet hadt wel te voor syns heeren lof gespeelt,
Maer nu in 's vyandts macht een anders lof verbeelt.
En soo van al de rest: de trommels de timbaelen
Nu dienstigh syn tot lof van ander Generaelen;
Faz heel het wapen-werck soo constigh opgerecht
Tot eer de Princen dient om 't gloriens gevecht.
't Is hier mè niet genoegh; men rechten sal de staecken
Tot glory van 't gevecht, en blyde viere maecken
Met den-becomen buyt: die staet dan in den brande
Soo tot den Coninx lof, als d'eer van 't vaderlandt.
't Was eeriyds de gewoont in Beden ende landen,
Dat van den vyandt quamp, in 't vrenghde vier te branden,
Het harnas, pyl en boogh, en schildt en het kasket,
Of ander 's vyandts buyt werdte in de slam geset.

*Doch wat nu Godt belanght Voorfienigh in syn wercken,
 Dit cannen in t gevolgh van Josephs leven mercken:
 Dat Godt hadt vast gestelt, als 't niemandt hadt gedacht,
 En schier onmog'lyck scheen, ten lesten wierdt volbracht.
 Siet Joseph Jacobs soen die moest, en soude sterven,
 En in syn jonghen tydt syn jendigh leven derven;
 Dit was den haet en nydt der broeders teghen hem,
 Sy wensden naer syn doot met een gemeene stem.
 Den droomer moest van cant met al syn dwaese droomen,
 Dies waeren sy beducht niet sonder vrees en schroomen:
 Wel hoe wy, seyden sy, hem lof en eere bien?
 Neen neen, als Godt nu leeft, 't sal nimmermeer geschien.
 Maer echter 't wesen moest; sult hem de eere geven,
 Eer ghy het weten sult, in volle vrees van 't leven,
 Oft in d' aenstaende doot; sult liggen voor hem neer;
 Ghy Joseph kennen sult als uwen opper-Heer.
 Dit was 't besluit van Godt; of sy hem neder sincken
 In 't diepste van een put, niet om hem te verdrincken,
 Die droogh en ydel was, maer door een langher doot
 Doen sterven in de smert van bitter honghers noot.
 Doch wierdt daer uyt verlost; sy jonnen hem het leven,
 En aen heel vremde lien voor slaef hem overgeven
 Ferr' naer Egypten toe; daer wederom verkocht,
 Waer hy in slaverny van droefheydt sterven mocht.
 Maer 't was al te vergeefs; Godt die den raedt der menschen
 Met al hun boos besteeck, en hun vervloecte wenschen
 Verdraeyen can in 't best door syn Voorfienigheydt,
 Heeft Joseph op syn tydt self tot den thron geleydt.
 Hier is het quaedt bedryf van Jacobs boose kind'ren;
 En conden 't werck van Godt niet in het minst' verhind'ren.
 Het goddelyck besluit moest hebben synen ganck,
 Hier was geen teghenstel, geen menschelyck bedwanck.
 Hier moet ick tot Godts lof lauriere cransen vlechten,
 En een verkeven staeck in vier en vlam gaen rechten:
 Het wesen van het vier, en cracht hier in bestaet;
 Soo 't alles eerst verflindt, daernaer ten hemel gaet.
 Het eyghen beeldt van Godt sult ghy in 't vier bemercken:
 Dat hy eens heeft gestelt, het seker uyt sal wercken;
 Des broeders boos besteeck was al voor niet gedaen,
 Dat moest door 't goddelyck vier wel haest in vlam vergaen.
 O ivond'ren grooten Godt, uytwercker aller saecken,
 Ick bidd' u, neemt in danck, als wy dees vieren maecken;*

*Voorts laet u wil geschien in voorspoedt en in pyn,
En dat wy voor het lest met u eens saligh syn.*

SChept dan moedt, wie dat ghy syt in al uwen teghenspoedt, en geeft u over met *Joseph* aen die soete ende vaderlycke *Voor-sienigheydt* Godts; ist dat ghy het doet, ghy sult geluckigh wesen, ende al ist dat sy somtydts comt te slaepen, ende voor u geene sorghe en schynt te draeghen, dan is sy aldermeest voor u betorght; ende als gy syt in den uyttersten anghst ende vreesse, meenende, dat sy verre van u is, dan is sy naerder by, om u de handt te geven, ende te helpen; sy en sal u noyt verlaeten, maer op synen tydt beter ende geluckiger bystaen, gelyck eene forgelycke moeder haer lief kindt. Wy hebben nu *Joseph* in syn paleys gesien in de plaectie van eene gevangenisse, van syne slavernye is hy geraeckt tot eenen Conincklycken staet, syn boeyen syn verandert in goude halsbanden, syn gebreck in groote ryckdommen, ende syne ichande ende verworpenheydt in eene aldermeeste eere.

Een waerachtigh voorbeeldt van het hemelsch geluck.

Betrouwt dan Christene siele met *Joseph* op Goats *Voor-sienigheydt*, wilt u aen diën goeden ende *Voor-sienighen* Godt teenemael overgeven in alle uwe moeyelyckheydt ende teghenspoedt, ende hy sal u, als het salighste is op synen tydt bystaen ende vertroosten, ende u daernaer brenghen tot u geluck ende saligheydt.

TOT MEERDER EERE GODTS, EN SYN-
DER LIEVE MOEDER MARIA.

BLADT-WYSER.

DEN TYTEL VAN DEN BOECK.

DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEDT.

Uytgebeeldt in *Joseph Onder-Coninck van Egypten*, verciert
met Sinne-beelden ende Sede-leeringhen.

VOOR-REDEN.

Van de Goddelycke Voorzienigheydt, die alles bestiert. pag. 1.

INLEYDINGE TOT DE HISTORIE.

Parag. I. *An het geslachte van Joseph, den weerdighsten ende liefsten
sone van Jacob.* pag. 7.

§. II. *Van de groote boosheydt van den haet ende nydt
van de afsgunstige broeders teghen den onnooselen Joseph.*
pag. 11.

§. III. *Van de droomen van Joseph, de welcke hy aen synen vader ende broe-
ders verhaelt.* pag. 19.

EERSTE DEEL.

VOOR-REDEN.

DE Goddelycke Voorzienigheydt *gebruyckt somtyds onbeguaeme jae teghen-
strydende middelen, soo het schynt, om de menschen te brenghen tot hun ge-
luck, gelyck het blycken sal in Joseph.* pag. 25.

I. CAPITTEL.

*Joseph wordt van syne broeders gesocht ter doot, daernaer geworpen in eene
uytgedronghde cisterne, dan vercocht aen de voor-bygaende Ismaelitesche coop-
lieden treckende naer Egypten, nyt alle welcke peryckelen hy door Godts
Voorzienigheydt wierdt verlost.* pag. 29.

SEDE-LEERINGE.

*Waerom dat de rechtveerdige ende godvruchige menschen door menighen teghen-
spoedt van Godt soo geoeffent worden, gelyck het met den onnooselen Joseph
geschiedt is.* pag. 40.

†

II. CAP.

BLADT - W Y S E R .

II. CAPITTEL.

De afgunſtige ende moetwillige broeders van Joſeph ſenden aen hunnen Vader ſyn rockken heel bebloeyt , als of Joſeph ergens van eene wreede veſcheurt was . pag. 48.

SEDE-LEERINGE.

De liefde van de ouders tot hunne kinders moet gelyck ſyn , oft , gelyckmen ſeght , ſy en moghen geene lieve kinders maecken . pag. 55.

TWEEDE DEEL.

Van de ſterckte ende ſoetigheydt van de Goddelycke Voorſienigheydt . pag. 61

VOOR-REDEN.

GOdts kenniſſe hebbende van alles , handelt met de menſchen met ſterckte ende ſoetigheydt , hun altydt laetende volle vryheydt in het werck hunder ſaligheydt . pag. 61.

SEDE-LEERINGE.

Het is geraedſaem , jae noodigh , dat alle overſten , ouders ende meesters hunne kmaers ende onderſaeten naer gelegentheydt van tydt regeeren ende beſtieren , nu met ſoetigheydt , nu met ſtrafheydt . pag. 70.

I. CAPITTEL.

De Goddelycke Voorſienigheydt hadde den onnoofelen Joſeph laeten vercoopen als eene ſlave , eerſt aen de Iſmaeliten , ende daernaer aen Putiphar , eenen Prince van den Coninck Pharao ; het welck ſcheen eene ſtrafheydt ende onbermhertigheydt te weſen , maer het en was niet ſonder reden : met hem daernaer handelende met ſoetigheydt . pag. 77.

SEDE-LEERINGE.

Van de onderlinge ende wedeczydige plicht van de dienſt-boden , ende van de meesters ende meesterſſen tot malckanderen . pag. 86.

§. I. *Van de verbinteniffe van de dienſtboden tot hunne meesters ende meesterſſen .* pag. 86.

§. II. *Van de verbinteniffe van de meesters ende meesterſſen tot hunne knechten ende dienſt-maeghden .* pag. 95.

II. CAPITTEL.

Joſeph tot quaedt verſocht ſynde van ſyne meeſterſſe , de huſ-vrouwe van Putiphar

BLADT-WYSER.

phar, verftoot de felve, fch begevende op de vlucht, fynen mantel laetende in haere handen. pag. 101.

SEDE-LEERINGE.

§. I. Van den verbeven lof van de deught van fuyverbeydt. pag. 111.

§. II. Van de overgrootte boosheydt van de sonden van onkuysheydt, de welcke men befonderlyck moet vluchten naer het exempel van den fuyveren Jofeph. pag. 123.

III. CAPITTEL.

Jofeph wordt valschelyck befchuldight van fyne meesterffe by haeren man Putiphar, den welcken haer te licht geloovende, den felven doet worpen in den kercker; alwaer hy teenemaal op Godt betrouwende, ten leften de gratie wint van den overften des kerckers. pag. 135.

SEDE-LEERINGE.

In de welcke getoont wordt, dat Godt fomwylen de menschen, oock fyne vrienden alleenlyck comt te helpen, als fy fyn in den nytterften noodt, vreefe ende benoudtbeydt. pag. 146.

IV. CAPITTEL.

Jofeph verclaert aen twee gevanghen bovelinghen hunne droomen, aen den eenen tot fyn ongeluck van de doot felve, aen den anderen tot fyn geluck met herftellinge in fyn voorigh ampt, den welcken fynen geluckighen nytlegger Jofeph twee jaeren lanck by den Coninck ondanckbaerlyck vergeet. pag. 154.

SEDE-LEERINGE.

Van het fchandelyck ende groot quaedt van ondanckbaerbeydt. pag. 163.

DERDE DEEL.

DE Goddelycke Voorficnigheydt is onfeilbaer ende feker in alle haere werken, altydt haer eynde betreckende, befonderlyck betoont in de verbeffing van Jofeph. pag. 171.

VOOR-REDEN.

I. CAPITTEL.

De droomen van den Coninck Pharao aengaende de seven vette, ende de seven maghere koeyen worden van Jofeph nytgeleydt. pag. 178.

SEDE-LEERINGE.

Dat alle verganckelycke dinghen niet anders fyn als enckete droomen. pag. 185.

II.

BLADT-WYSER.

II. CAPITTEL.

Joseph de drommen van Pharao uygeleydt hebbende, ende aen den Coninck raedt gegeven, van in heel Egypten veel graenen te coopen, wordt van hem onder-Coninck gestelt van Egypten. pag. 192.

SEDE-LEERINGE.

Van het profyt, geluck, ende noodsaeckelyckheydt van goeden raedt, ofte goede raedis-mannen. pag. 196.

III. CAPITTEL.

Veele menschen in den tydt van onvruckbaerheydt comen nyt honghers-noodt naer Egypten, om graenen te coopen, ende onder andere comen daer oock nyt het landt van Chanaan de Broeders van Joseph. pag. 207.

SEDE-LEERINGE.

De ellenden ende teghenspoedt brenghen de menschen tot Godt. pag. 212.

IV. CAPITTEL.

De sonen van Jacob worden van Joseph straffelyck onthaelt, die allegaeder kennende sonder gekent te worden; de welcke hy daernaer, van cooren ende terwe wel voorzien synde, naer Chanaan sendt, om hunnen jonghsten broeder Benjamin te gaen haelen, Simcon daer-en-tusschen houdende in den kercker. pag. 221.

SEDE-LEERINGE.

Van de onruste ende moeylyckheydt van eene quaede consciencie. pag. 229.

V. CAPITTEL.

De sonen van Jacob nyt Chanaan met hunnen jonghsten broeder Benjamin weder-gekeert synde in Egypten, worden van Joseph vriendelyck ontfanghen; Simcon wordt los gelaeten, ende allegaeder aen de tafel van hem wel onthaelt. pag. 241.

SEDE-LEERINGE.

Van de Voor sienigheydt Godts handelende dickwils met de menschen nu met voorspoedt, nu met teghenspoedt, hunnen geluckighen ofte ongeluckigen staet ge-duerelyck veranderende. pag. 248.

VI. CAPITTEL.

De Broeders van Joseph nu al op den wegh synde, om naer hunnen vader te keeren, worden van den hof-meester van Joseph vervolght ende achterhaelt, ende gevonden hebbende in den sack van Benjamin den silveren cop ofte beker, daer Joseph synen meester placht nyt te drincken, worden als dieven naer de stadt te rugh geleydt; waer over Joseph met eene gevevnsde strafbeydt hyn overgaet; maer de selve met Benjamin ter aerde siende lighen wordt tot traenen

BLADT-WYSER.

*traenen beweeght, eyndelyck bekennende te wesen hunnen broeder Joseph: die hun
alles vergeeft.* pag. 257

SEDE-LEERINGE.

*Darmen om veele redenen, ende om het exempel van Joseph alle injurie ofte on-
gelyck aen syne vyanden moet vergeven.* pag. 265.

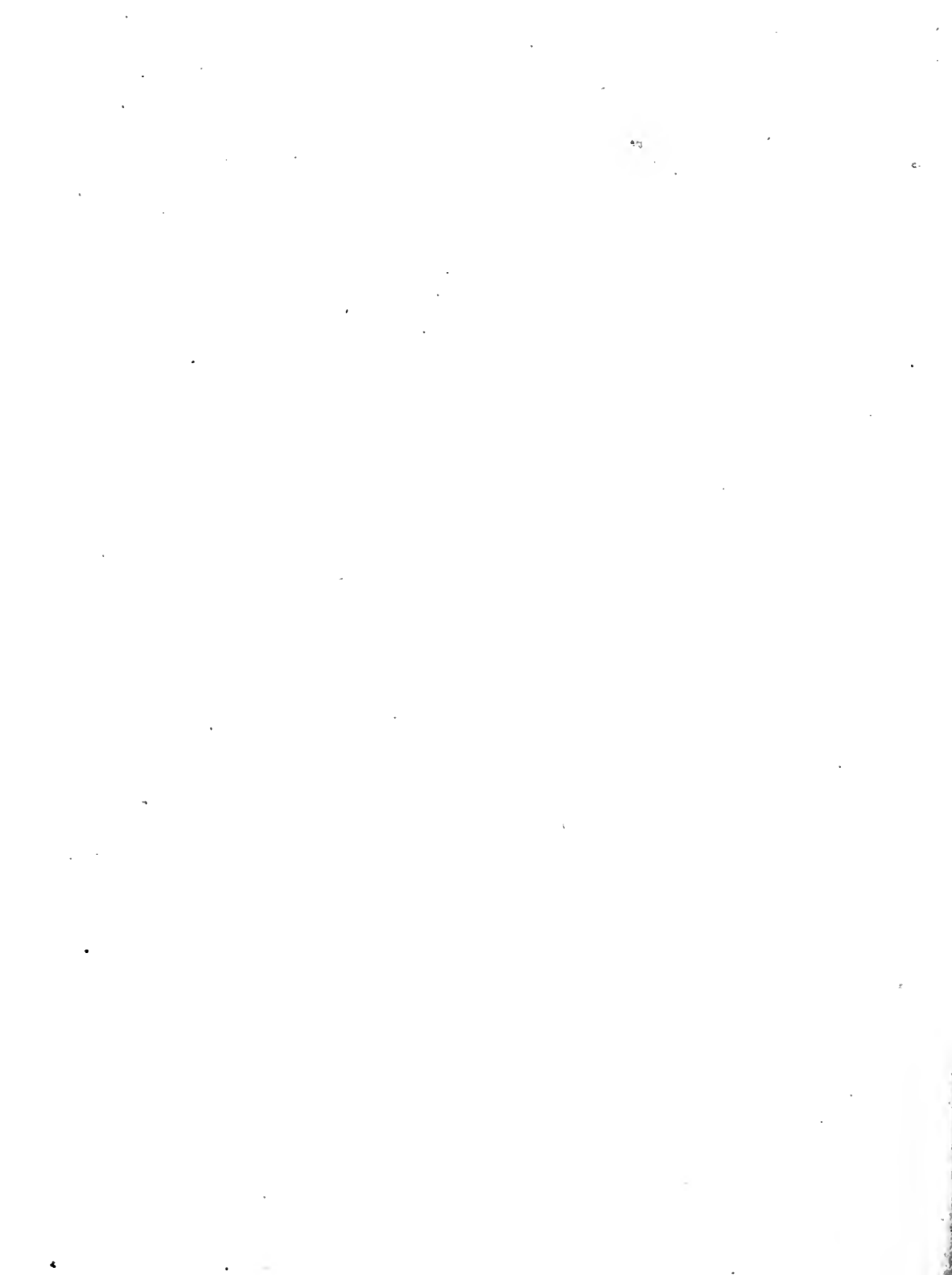
TRIOMPH.

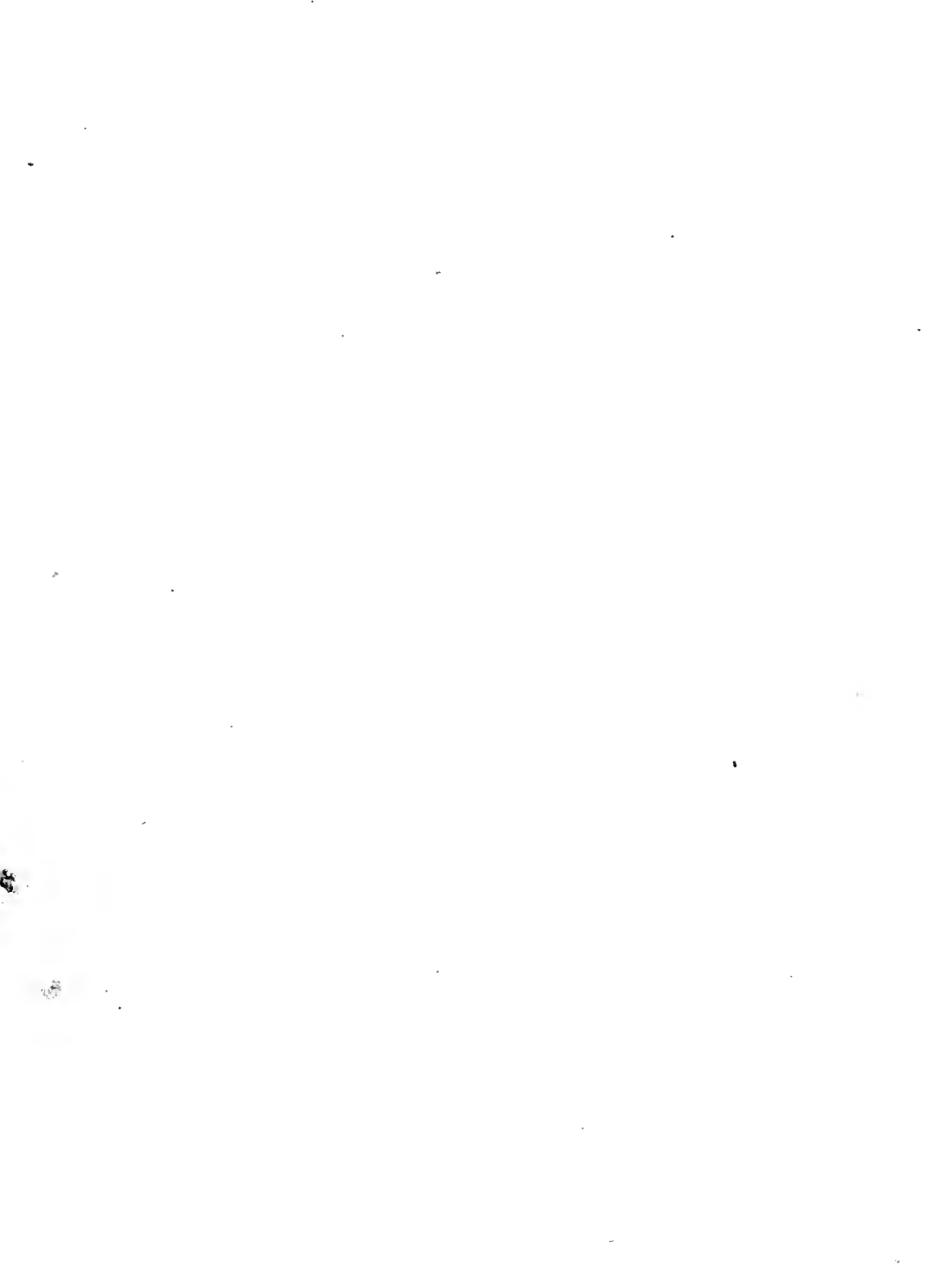
*Van de Goddelycke Voorzienigheydt aengaende Joseph
ende syne Broeders.* pag. 279.

MEt Goetkeuringe van den seer Eerw. Heer
P. v. HALMALE, Archidiaken en boeck-
Keurder tot Antwerpen.

Met Oorlof van den Eerw. P. JOANNES BAPT.
ARENDS, Provinciael der Societeyt JESU in de
Duyts-nederlandsche Provincie.

Met Privilegie en Gratie van syne Conincklyke Ma-
jesteyt genadelyck verleent aen *Ignatius Leyssens* Boeck-
vercooper tot Antwerpen.

10d-282//111d. a

Trans: for the Cause

at 19 you are arrived - could not

Landmark 461-

12/11/19 -

